

OTROK
IN KNJIGA
115

Za slogovno raznolikost se je Danijel Demšar odločil že zelo zgodaj. Izumljanje lastnih tehnik in absolutna svoboda pri ustvarjanju sta osnova njegovega dolgoletnega umetniškega ustvarjanja. Pri tem ima svetloba vselej bistveno vlogo. Še posebej blizu mu je bilo vpenjanje stiliziranih figur v harmonijo barv in svetlobe, ki ves čas preseva njegove vizualne pripovedi. Je ilustrator leposlovnih del za otroke in odrasle. Kot nenehni iskalec vanje vpisuje, vrisuje in odtiskuje poleg vsebine tudi lastna občutja in čudenja.

Tatjana Pregl Kobe, *Slovenski knjižni ilustratorji (6. del)*

Ampak naj se vrnem k izhodiščni trditvi, da gibalne sposobnosti vplivajo na bralne sposobnosti; kaj pa obratno, ali nas lahko knjige spravijo v gibanje? Lahko, kajpada na različne načine in v različna gibanja – ko o tem razmišljam, razumem pojem gibanje zelo široko in glede na to v nadaljevanju izbrane knjige domačih ustvarjalcev (vsakokrat nekaj primerov, za lažjo predstavo o vsebini ali razponu sklopa, tovrstnih knjig je seveda mnogo mnogo več) umeščam v deset sklopov.

Gaja Kos, *Hop med knjige, hop čez prag. Imata gibanje in branje kaj skupnega?*

Naj je poezija skozi svoj zgodovinski razvoj postala še tako umetelna in zapletena, ni nikoli izgubila svoje povezave z zvenom, tudi tedaj ne, ko jo povezujemo z branjem v samotni in tišini.

Juan Kruz Igerabide, *Zvočnost v poeziji*

Zdi se, da bo tudi slovensko splošno maturo nujno približati kakovostnim modelom zunanjega preverjanja bralne in pisne zmožnosti, ki branja pesništva ne pojmujejo kot samozadostnega, pristočasnega in morda celo zgolj razvedrilnega početja.

Igor Saksida, *Čutiti pesem in razmišljati o njej? Oboje. Razvijanje bralne zmožnosti ob izbranih pesniških zbirkah za Cankarjevo tekmovanje*

Marlenka Stupica: ilustraciji na ovitku sta iz slikanice *Moj dežnik je lahko balon* (Ela Peroci), Mladinska knjiga, 1962.

OTROK IN KNJIGA

REVIJA ZA VPRAŠANJA MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI,
KNJIŽEVNE VZGOJE IN S KNJIGO POVEZANIH MEDIJEV

*The Journal of Issues Relating to Children's Literature,
Literary Education and the Media Connected with Books*

115

OTROK IN KNJIGA izhaja od leta 1972. Prvotni zbornik (številke 1, 2, 3 in 4) se je leta 1977 preoblikoval v revijo z dvema številkami na leto; od leta 2003 izhajajo tri številke letno.

The Journal is Published Three-times a Year in 700 Issues

Uredniški odbor/*Editorial Board*: dr. Meta Grosman, dr. Sabina Fras Popović, mag. Darja Lavrenčič Vrabec, Maja Logar, Tatjana Pregl Kobe, dr. Gaja Kos, dr. Barbara Pregelj, dr. Peter Svetina in Darka Tancer-Kajnih; iz tujine: Gloria Bazzocchi (Univerza v Bologni), Juan Kruz Igerabide (Univerza Baskovske dežele), Dubravka Zima (Univerza v Zagrebu)

Glavna in odgovorna urednica/*Editor-in-Chief and Associate Editor*: Darka Tancer-Kajnih

Sekretar uredništva/*Secretar*: Robert Kereži

Redakcija te številke je bila končana decembra 2022

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji

Prevodi sinopsisov: Marjeta Gostinčar Cerar

Lektoriranje: Darka Tancer-Kajnih

Izdaja/*Published by*: Mariborska knjižnica/*Maribor Public Library*

Naslov uredništva/Address: Otrok in knjiga, Rotovski trg 6, 2000 Maribor, tel. (02) 23-52-100, telefax: (02) 23-52-127, elektronska pošta: darka.tancer-kajnih@mb.sik.si in revija@mb.sik.si spletna stran: <http://www.mb.sik.si>

Uradne ure: v četrtek in petek od 9.00 do 13.00

Revijo lahko naročite v Mariborski knjižnici, Rotovski trg 2, 2000 Maribor, elektronska pošta: revija@mb.sik.si. Nakazila sprejemamo na TRR: 01270-6030372772 za revijo Otrok in knjiga

Vse številke do letošnjega letnika so v celoti dostopne v Digitalni knjižnici Slovenije oz. na portalu dlib.si

Vključenost v podatkovne baze:

MLA International Bibliography, NY, USA

Ulrich's Periodicals Directory, R. R. Bowker, NY, USA

EBESCO Publishing, Inc.

Dragi bralci,

pred vami je zadnja številka iz leta 2022, v katerem smo z več jesenskimi dogodki obeležili 50-letnico izhajanja revije *Otrok in knjiga*.

Naj ob jubileju povzamemo nekaj osnovnih podatkov o reviji. Prva zamisel zanj je bila dana decembra 1963 na Festivalu Kurirček. Udeleženci festivala, ki so prišli v Maribor iz različnih koncev takratne skupne države, so podprli pobudo za ustanovitev prve jugoslovanske revije, ki bi objavljala strokovno relevantne članke in informacije o literaturi za mlade. Ideje zaradi različnih vzrokov v Sloveniji nismo uspeli uresničiti vse do januarja 1971, ko je ob soizdajateljstvu Festivala Kurirček in mariborske Pedagoške akademije nalogo bila pripravljena prevzeti na novo organizirana Mariborska knjižnica. Za urednico je bila imenovana Darja Kramberger, ki je po dolgoletnih pedagoških izkušnjah z zagnanostjo in odgovornostjo sprejela najsodobnejše izzive na področju bibliotekarstva.

Prva številka je zaradi težav s pridobivanjem člankov in dolgotrajnosti tiska izšla šele avgusta 1972, v mednarodnem letu knjige. Pet let je publikacija *Otrok in knjiga* nato izhajala kot zbornik, leta 1977 se je preoblikovala v revijo z dvema številkami letno; od leta 2003 izidejo na leto tri številke v skupni nakladi 2100 izvodov. Izdajanje revije je zmeraj omogočala državna subvencija za področje kulture, zato je leta 1990, ko se je Založba Obzorja odrekla svoji založniški vlogi, tudi to funkcijo lahko prevzela (do leta 2006 skupaj s Pedagoško fakulteto) Mariborska knjižnica.

Začetno obdobje izhajanja revije je v dveh prispevkih, objavljenih v reviji *Otrok in knjiga* številka 35 in 36, skrbno popisala prva urednica, veliko zanimivih podatkov pa lahko najdemo tudi v uvodu *Bibliografskega kazala* (2001) za številke 1–50, ki ga je prav tako sestavila in uredila Darja Kramberger.

Revija je še danes edina slovenska strokovna revija za vprašanja mladinske književnosti, književne vzgoje in s knjigo povezanih medijev. Njeno poslanstvo ostaja »prispevati k razvoju teorije in prakse na področju mladinske književnosti in mladinskega knjižničarstva,« kot je zapisano v njenem Pravilniku. Pri svojem delovanju se povezuje s posamezniki, ustanovami in društvi, ki se ukvarjajo s raziskovanjem, vrednotenjem, poučevanjem, ustvarjanjem in posredovanjem mladinske književnosti. Njena ciljna publika ste literarni teoretiki in kritiki, vzgojitelji, učitelji na različnih stopnjah izobraževanja, knjižničarji, uredniki, prevajalci in tudi ustvarjalci mladinske književnosti.

Revija je bila leta 1992 med ustanovitelji Slovenske sekcije IBBY, združenja slovenskih avtorjev (književnih in likovnih ustvarjalcev ter prevajalcev) mladinske književnosti in njihovih stanovskih združenj, strokovnjakov s področja mladinske književnosti, knjižnic, založnikov, knjižničarjev in vseh drugih, ki književnost

posredujejo mladim. Sekcija aktivno deluje tudi v Mednarodni zvezi za mladinsko književnost IBBY (International Board on Books for Young People). O svojem delu strokovno javnost obvešča tudi v rubriki IBBY NOVICE, ki ima od številke 41 dalje v reviji svoje stalno mesto.

Skupaj s Podjetjem za promocijo kulture Franc-Franc in Časopisno-založniškim podjetjem *Večer* je revija na srečanju slovenskih mladinskih pisateljev Oko besede leta 1996 ustanovila večernico, prvo vseslovensko nagrado za najboljše izvirno mladinsko literarno delo preteklega leta. Ker je revija tudi solastnica blagovne znamke večernica, ima v žiriji za izbor večernice vedno svojega predstavnika.

Med redne oblike dejavnosti revije sodi tudi priprava simpozijev, posvetovanj in okroglih miz, s katerimi želi uredništvo (pogosto skupaj s soorganizatorji) osvetliti aktualne teme in probleme mladinske književnosti ali pa zapolniti določene strokovne vrzeli. Z objavo tako pridobljenega gradiva je nastalo več zanimivih, vsebinsko zaokroženih številok.

V uredništvu revije *Otrok in knjiga* smo doslej zasnovali in pripravili deset večjih simpozijev: o stripu (1978), o prevodni mladinski književnosti (1983), o kiču v knjigah za otroke (1986), mednarodno posvetovanje Mladinska književnost na razpotju (1993), Tragično in komično v mladinski književnosti (1997), Perspektive v mladinski književnosti (1999 – referati so izšli v posebni, neoštevilčeni izdaji revije), mednarodni simpozij Iskanje mitskega v mladinski književnosti (2002), o kritiki in vrednotenju mladinske književnosti (2004), o mladinski dramatiki (2006), mednarodni simpozij o evropski pravljici (2012 – z njim smo počastili 40-letnico izhajanja revije in 20-letnico Slovenske sekcije IBBY, ki je bila tudi soorganizatorica dogodka) in jubilejni simpozij *Otrok in knjiga* (2022).

Vsi simpoziji razen zadnjega so se odvijali v Mariboru.

Kot soorganizatorica je (z objavami nekaterih prispevkov) pogosto sodelovala tudi pri simpozijih in različnih dogodkih, ki so jih pripravili Društvo Bralna značka Slovenije, Slovenska sekcija IBBY in Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo v Mestni knjižnici Ljubljana.

Simpozij na izbrano temo je tudi vsakoletni osrednji strokovni dogodek festivala Oko besede. Od leta 1996 ga vsebinsko pripravlja revija *Otrok in knjiga*. Na njih je doslej sodelovalo več kot 120 različnih referentov z več kot 180 prispevki, od katerih je bila večina tudi objavljena.

Obravnavane so bile naslednje simpozijske teme:

- Ali so knjige lahko bolne? (1996)
- Mladinska književnost v času elektronskih medijev (1997)
- Seksizem v mladinski književnosti (1998)
- Mladinska književnost v času o času (1999)
- Etika v mladinski književnosti (2000)
- Humor v mladinski književnosti (2001)
- Drugačnost v mladinski književnosti (2002)
- Slikanica v mladinski književnosti (2003)
- Struktura junaka v mladinski književnosti (2004)
- Barve pokrajin in ulic v mladinski književnosti (2005)
- Mladinska književnost v šolskih berilih (2006)
- Jezikovno-slogovne uresničitve tem sodobne mladinske književnosti (2007)

- Filmske adaptacije slovenske mladinske književnosti (2008)
- Radijska adaptacija mladinske književnosti (2009)
- Slovenska mladinska književnost in njeno uglasbljanje (2010)
- Slovenska mladinska dramatika in njeno uprizarjanje (2011)
- Slovenska mladinska književnost, elektronski mediji in sodobne IK-tehnologije (2012)
- Tematiziranje revščine v slovenski mladinski književnosti (2013)
- Tabuji v mladinski književnosti (2014)
- Nonsens v slovenski mladinski književnosti (2015)
- Popularno v slovenski mladinski književnosti (2016)
- Vrednote v mladinski književnosti (2017)
- Tujstvo in tujost v mladinski književnosti (2018)
- Lik staršev v sodobni mladinski književnosti (2019)
- Prevajanje slovenske mladinske književnosti (2020)
- Kritika in vrednotenje mladinske književnosti (2021)
- Poezija v mladinski književnosti (2022)

Revija *Otrok in knjiga* je izdala tudi štiri monografske publikacije:

- leta 2004 je s subvencijo Ministrstva za znanost izšlo obsežno delo dr. Marjane Kobe *Vedež in začetki posvetnega mladinskega slovstva na Slovenskem, 1778–1850*
- leta 2005 je Založba Izolit v sodelovanju z revijo *Otrok in knjiga* (s subvencijo Ministrstva za kulturo) izdala delo dr. Igorja Saksida *Bralni izzivi*
- leta 2006 je izšla knjiga Rosande Sajko *Poetičnost zvoka, ustvarjalne možnosti radijske igre za otroke*, ki so jo kritiki ocenili kot prvo temeljno strokovno delo domače radiofonske literature
- leta 2009 smo skupaj s Pedagoško fakulteto Univerze v Mariboru izdali knjigo dr. Dragice Haramija *Sedem pisav. Opusi sedmih sodobnih slovenskih mladinskih pisateljev*.

Letošnji jubilej smo obeležili skupaj z našimi najzvestejšimi sodelavci:

- Strokovni dogodek ABC bralne pismenosti IV, ki je potekal od 3. do 7. oktobra po zoomu, je tokrat predstavil preplet dveh poti: program nacionalnega projekta #športajmoinberimo in jubilej revije *Otrok in knjiga*. Simpozij je pripravil Center za razvoj bralne pismenosti v Mariborski knjižnici, na povabilo revije *Otrok in knjiga* pa so referate prispevali tudi: dr. Igor Saksida, dr. Dragica Haramija, dr. Barbara Pregelj, dr. Tina Bilban in mag. Tilka Jamnik. Zadnji dan petdnevnega strokovnega dogodka je bil namenjen pogovoru urednice revije *Otrok in knjiga* z Anjo Štefan, letošnjo prejemnico nagrade Prešernovega sklada za mladinsko književnost.
- V sodelovanju z Društvom Bralna značka Slovenije – ZPMS smo 22. novembra pripravili simpozij OTROK IN KNJIGA. Odvijal se je v dvorani Urška na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani, saj je bil del programa Slovenskega knjižnega sejma. Bil je vključen tudi v KATIS, sistem profesionalnega usposabljanja za šolsko leto 2022/23 Ministrstva za izobraževanje in šport. Program je z izborom predavateljev in tem predstavil koncept revije *Otrok in knjiga*. Vsak član uredniškega odbora je namreč izpostavil po eno od letošnjih vsebin revije: Darka Tancer-Kajnih je uvodoma povzela zgodovino, cilje in današnji pomen

revije *Otrok in knjiga* v slovenskem ter mednarodnem prostoru; večkrat nagrajeni baskovski pesnik, pisatelj in univerzitetni profesor dr. Juan Cruz Igerabide je razmišljal o vlogi zvočnosti v poeziji, posebej v baskovski ljudski tradiciji; mag. Darja Lavrenčič se je osredotočila na Leto Ele Peroci, ki so ga v Mestni knjižnici Ljubljana obeležili z različnimi aktivnostmi; dr. Barbara Pregelj je namenila pozornost prevodu kot orodju globalizacije in internacionalizacije, pripeljala pa je tudi zanimivega sogovornika, ameriško-španskega pesnika, pisatelja in prevajalca Lawrence Schimla, tudi dobitnika nagrade zlata hruška; dr. Gaja Kos je predstavila knjige, ki bralce različnih starosti lahko nagovorijo za gibanje, Tatjana Pregl Kobe se je posvetila ilustratorskemu opusu Danijela Demšarja, aktualnega Smrekarjevega nagrajenca za življenjsko delo; Maja Logar pa je v sodelovanju s snemalcem in režiserjem Vidom Hajnškom pripravila 20-minutni filmski portret Danijela Demšarja, posnet pri ilustratorju na Krasu. Simpozij je zaokrožil pogovor dr. Petra Svetine z Darko Tancer-Kajnih, dolgoletno urednico revije *Otrok in knjiga*. Simpozij je povezovala dr. Sabina Fras Popovič, ki naj bi februarja 2023 postala nova urednica revije.

- 25. novembra je na Pisateljskem odru Slovenskega knjižnega sejma (prav tako na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani) potekala prireditev, ki jo tradicionalno pripravljamo Slovenska sekcija IBBY, revija *Otrok in knjiga*, Društvo Bralna značka – ZPMS in Sekcija za otroško in mladinsko književnost pri Društvu slovenskih pisateljev. Tudi na njej je bila posebna pozornost namenjena jubileju naše revije. O dogodku poročamo v rubriki IBBY novice.
- Decembrska bralnica Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS je izpostavila 50 let razvoja teoretične misli o mladinski književnosti. O ustanovitvi revije *Otrok in knjiga*, njenih dejavnostih in povezovanjih sva se po zoomu pogovarjala z dr. Petrom Svetino. Na spletni pogovor je bilo prijavljenih več kot 220 udeležencev.

Leto 2023 bo še vedno praznično obarvano. Ker publikacija *Otrok in knjiga* v letu 1973 ni izšla, se bo jubilejni 50. letnik zaokrožil z enoletno zamudo.

Po 42 letih življenja z revijo in po 38 letih njenega urejanja se bom 1. februarja 2023 tudi kot urednica upokojila. Zadnji dve leti sem si prizadevala, da bi svoje znanje in izkušnje lahko čim bolj predala novi urednici ali uredniku, pa zaradi neljubih zapletov, s katerimi sama sicer nisem bila povezana, to, žal, (še) ni bilo mogoče.

Za sodelovanje se zahvaljujem Mariborski knjižnici, vsem dolgoletnim sopotnikom revije *Otrok in knjiga*, posebej tudi Katarini Visočnik, ki je 30 let skrbela za grafično pripravo revije.

Naj se moja srčna želja, da bi revija še dolga leta obstajala, se razvijala in v slovenskem prostoru celo povečala svojo vlogo, uresniči!

Darka Tancer-Kajnih
Urednica revije

ČLANKI – RAZPRAVE

Tatjana Pregl Kobe

SLOVENSKI KNJIŽNI ILUSTRATORJI (6. del)

V reviji *Otrok in knjiga* v nadaljevanjih predstavljamo sodobne slovenske likovne umetnike, ki s svojimi ilustracijami pomembno sooblikujejo knjige za otroke in mladino. V tem prispevku namenjamo pozornost ilustratorskim opusom Rika Debenjaka, Danijela Demšarja in Andreja Brumna Čopa.

The Journal of Children's Literature has through several issues been presenting contemporary Slovene visual artists, significantly co-creating books for children and young readers with their illustrations. The current article focuses on the illustration opuses of Riko Debenjak, Danijel Demšar in Andrej Brumen Čop.

Vloga ilustracije je pojasniti, obrazložiti in razvozlati zgodbo, pesem ali drugačno pisano informacijo, jo opremiti z vizualno predstavitevijo nečesa, kar je opisano v literarni predlogi. Če se ilustrator pretesno drži besedila, ilustraciji manjka življenja. Če si pri interpretaciji jemlje preveč svobode, lahko literarno predlogo preglesi. Bistveno je, da najde pravo sozvočje med besedo in podobo, naredi verodostojno in besedilu zvesto, a vendar sočno in živo upodobitev.

Dobra knjižna ilustracija besedilo osvetli, a je hkrati več kot le drugačen pogled na zapisano. Lahko pa tudi besede osvetljujejo že naslikane podobe in se tako enakovredno vključijo v končni izgled knjige.

Riko Debenjak

Slikar, grafik in ilustrator Riko Debenjak¹ se je uveljavil kot vodilni predstavnik sodobne eksperimentalne grafike pri nas. Iz različnih razlogov, a verjetno predvsem

¹ Rodil se je 8. februarja 1908 v Kanalu ob Soči. Obiskoval je realko v Ljubljani (1919–24), učiteljske v Tolminu (1924/25) in nato nekaj časa živel pri bratu v Novem Sadu ter delal pri železnici. 1930–34 je obiskoval Umetniško šolo v Beogradu ter 1934–37 višji akademski tečaj iz slikarstva prav tam. 1937–39 je bival v Parizu in samostojno študiral po muzejih. Leta 1957 se je s štipendijo Prešernovega sklada štiri mesece izpopolnjeval v ateljeju grafika Johnnija Friedlaenderja v Parizu. H grafiki ga je pritegnil Božidar Jakac, ko se je Debenjak leta 1939 vrnil v Ljubljano. V 40-ih letih se je pričel intenzivneje ukvarjati z ilustracijo. V šolskem letu

zato, ker je bil leta 1950 imenovan za docenta grafike na ljubljanski likovni akademiji, je največ eksperimentiral in dosegel vrhunec v grafiki, po kateri je njegov likovni opus tudi najbolj prepoznan. Bil je velik slovenski umetnik in prav z njim in preko njega je slovenska grafika sredi druge polovice prejšnjega stoletja prodrila v svet. Bil je eden stebrov Ljubljanske grafične šole, poznavalec tehnik in posebnosti tiskanja, raziskovalec različnih možnosti in izrazov v grafikah. Bil je tudi eden pionirjev slovenske ilustracije v medvojnem in prvem povojnem času. Čeprav se je na začetku svoje poti odločal med slikarstvom in grafiko², je med letoma 1940 in 1964 nastal njegov razmeroma obsežen ilustratorski opus v več kot petindvajset knjižnih izdajah. V njih se odlikuje Debenjakov risarski talent, realistični slog in včasih literarno-lirični, drugič spet epski in monumentalni odnos do vizualne obravnave literarnih vsebin.

Gledano širše zgodovinsko je ilustracija, ne nujno knjižna, v osnovi predvsem figuralna pripoved. Beseda in podoba, vsaka posebej umetnina, sta se lahko zbližali tudi v sliki: tako so v srednjem veku nastajale ilustracije/slike kot velike freske na zidu, ki so bile dobre samo, če je bila z njimi umetniško jasno prikazana cela zgodba. Usoda knjižne ilustracije kot posebne likovne zvrsti pa se je v zgodovini spreminjala. Po romantiki se je obsedenost slikarjev s potrebo po likovnem pojasnjevanju literature na splošno prenehala: spraševanje odraslih, naj berejo literarno besedilo s posredovanjem slike ali brez nje, vsak sam ali s tujo, čeprav še tako umetniško uspelo razlago, so dosegla namen. Pa vendar se je ilustriranje knjig v današnji stehinirani dobi, ko se zdi, da zaradi vse hitrejšega načina življenja večina ljudi celo intimnemu branju ni naklonjena, ohranilo. Celo več, dobra ilustracija, če jo gledamo tudi v razmerju do likovne umetnosti nasploh, ne le do prevajalke vsebine, knjižne opreme ali dekoracije, se je izkazala kot tehtna in enakovredna drugim likovnim zvrstem.

Nekoč so povprašali angleškega vrtnarja, ali jim zaupa skrivnost, kako vzgojiti urejeno angleško trato. »Kosite dvakrat tedensko,« jim je odgovoril, »kakšnih tristo, štiristo let.« Ta anekdota dobro ilustrira pomen tradicije³. Slovenska ilustracija se kaže kot povsem sklenjen proces in ima že dolgo tradicijo. Tudi če pojem razu-

1948/49 je učil grafiko na Šoli za umetno obrt v Ljubljani, od leta 1950 do upokojitve leta 1973 je bil profesor grafike na ALU v Ljubljani. Bil je član skupin: Nezasvisni (1954, Beograd), Xylon (Société Internationale des Graveurs sur Bois, 1953–1960), Grupa 69 (1969–73). Poleg Levstikovih nagrad za ilustracije (1948), Prešernove nagrade za življenjsko delo (1960), Jakopičeve nagrade (1974) ter dunajske nagrade Gottfried von Herder (1977) je prejel izjemno število nagrad za svoje grafike na raznih mednarodnih razstavah in bienalih v Ljubljani (1957, 1961, 1971, 1973), Tokiu (1957, 1972), Aleksandriji (1958), Sao Paulu (1959), Zagrebu (vsaki dve leti od 1960 do 1974), Krakovu (1968, 1970) in Fredrikstadu (1972). Na beneškem bienalu je razstavljal leta 1954 in deset let kasneje znova. Leta 1977 je daroval 50 grafičnih del rojstnemu kraju Kanal ob Soči, kjer so ustanovili Galerijo Rika Debenjaka. Obvladal je lesorez, akvatinto, jedkanico, litografijo, loteval se je eksperimentov z barvo, zamiki plošč. Napisal je tudi priročnik *Grafika* (1955, 1967). Umrli je 26. decembra 1987 v Ljubljani.

² »Jaz sem nesrečen slikar-grafik. Obseden sem z eksperimentiranjem in izraznimi možnostmi, ki jih nudi grafika, a umrl bom žalosten, ker ne utegnem slikati ...« je zapisal in dal s tem jasno vedeti, da je bila njegova osnovna izbira slikarstvo. Citat je iz umetnikovih zapiskov, ki jih hrani Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, PANG 1113, Riko Debenjak.

³ Monika Ivančič Fajfar, *Pridobljeno s prevodom, Ilustratorji na B/r/egu*, Galerija DLUL, Breg 22, Ljubljana, 8. 1.–8. 2. 2015.

memo v najožjem pomenu besede, ji lahko sledimo več kot sto let v preteklost. V tem času so ilustracijo z raznolikimi avtorskimi načini sooblikovali vrhunski slikarji in slikarke, zato lahko obsega širino mnogih razvojnih smeri, konceptov in tehnik ter je že desetletja v vseh pogledih primerljiva s svetom. Do prvih slovenskih umetniških ilustracij, ki sta jih ustvarila brata Šubic, v glavnem govorimo o rokodelskih izdelkih, ki so še povsem pod vplivom ilustratorjev sosednjih dežel. Pred stoletjem, ko je dunajska secesija v zadnjih letih 19. stoletja dosegla svoj višek in kmalu zatem nagel propad, so pod njenim vplivom začeli svojo pot Vesnani, ki so se zavestno odločili za upodabljanje slovenske narodne umetnosti: v njej naj prevladuje svojevrstno občutenje domačijskega, pretežno narodopisnega sveta, s čimer so dosti prispevali k razcvetu slovenske risarske in grafične ilustracije. Med pomembne slovenske ilustratorje so sodili Hinko Smrekar, Gvidon Birolla, Ivan Vavpotič, Nikolaj Pirnat in drugi. Vedno mlajši rodovi so ilustracijo negovali in nadgrajevali z novimi ustvarjalnimi prijemi, tehnikami in tehnologijami. Po prvi svetovni vojni se je slovenska likovna umetnost osvobajala nemških vplivov in se navezovala na evropsko kulturno središče v Parizu, takrat je tudi ilustracija krenila po tej poti. Ko je bila Slovencem v sestavu Jugoslavije v drugi svetovni vojni izborjena nacionalna samostojnost, je to v sklopu slovenske kulture, vzgoje in izobraževanja omogočilo izjemen razmah knjižne ilustracije. Partizanska grafika in knjižna ilustracija sta po drugi svetovni vojni sledili socialističnemu realizmu, oblikovanemu z močnim osebnim likovnih izrazom. Tedaj se je po eni strani zelo razmahnila grafična umetnost, ki ji je utrla pot prav partizanska grafika, po drugi strani pa je bila partizanska grafika-ilustracija vzpodbuden začetek povojne knjižne ilustracije na temeljih samostojne domače tradicije in na široki osnovi realizma⁴.

Od začetka druge svetovne vojne se je Debenjak v Ljubljani družil s skupino literatov, imenovano Literarni klub, v kateri so bili Bogomir Magajna, Ivan Čampa, Jože Dular, Jože Kastelic in drugi, ter ilustriral njihova dela. Leta 1940 je za idilično povest Ivana Čampe *Mlin v grapi* prispeval štiri akvarele (Literarni klub, Ljubljana, 1940). Povsem edinstveno sinergijo med besedo, risbo in sliko pomeni Debenjakov akvarel. Vloga ilustracije je obrnjena sama vase, je likovna prвина, ki jo beseda, odlomek, literarno besedilo potrjuje. V tem kontekstu Debenjakova ilustracija ni le dopolnitev besedi, temveč njeno oplemenitenje. S slikami je Debenjak okrasil knjigo novel Bogomirja Magajne *Zaznamovani* (Založba Literarnega kluba, 1940), knjigo *Vozniki* Filipa Terčelja pa je ilustriral z risbami (Sodalizio S. Ermacora, Gorica, 1940). Naslednje leto je ilustriral sonete Ivana Čampe *Šotor v zatišju* (Pastir). Debenjakova risba, ki sama v sebi nosi toliko lirike in izpovedi tako v likovni formi kot izčiščeni potezi, navezuje s poezijo sijajen dialog. V tem času⁵ je bila knjižna ilustracija še dokaj vezana na realizem, vendar si je pri ilustracijah poezije in drugega pripovedništva tako za odrasle kot otroke tudi Debenjak dovolil že več svobode. Poetični, čeprav v črno-beli izvedbi dovolj slikoviti in nazorni sta knjigi z njegovimi risbami *Srečevanja s smrtjo* (Ljudska knjigarna, 1943) in *Oživelci obrazi* Bogomirja Magajne (Klas, 1943).

⁴ Tatjana Pregl, *Slovenska knjižna ilustracija*, Mladinska knjiga, 1980, str. 33.

⁵ Iz tega časa so za knjige z mehкими platnicami tudi Debenjakove naslovne ilustracije s tusem za zbirko *Jeremijeve žalostinke* (Ljudska knjigarna, Ljubljana, 1944), in za *Izbrane pesmi Simona Gregorčiča* (Slovenski knjižni zavod, Ljubljana, 1946) in zbirko *Partizanski napevi* (Propagandna komisija pri IOOF, Ljubljana, 1945).

Pojavile so se ekspresionistične deformacije oblik in transformacije barve, poskusi geometriziranja in kubično poenostavljanje oblik ter celo omiljeni nadrealizem. Sicer se je le redko lotil ilustriranja za mladino, vendar je storil tudi to. Knjigo pesmi za mladino z naslovom *Matjažek*, ki jo je napisal Mirko Kunčič, je opremil z radirankami (Nova založba, 1943). Isto leto je ustvaril tudi podobo na naslovni strani poezije Severina Šalija *Srečavanja s smrtjo* (Ljudska knjigarna, 1943). Leta 1944 je ilustriral pesniško zbirko *Nema radost* Mitja Šarabona (Ljudska knjigarna) in še istega leta opremil in ilustriral z risbami z gosjim peresom knjigo kratke proze Emilijana Cevca *Preproste stvari* (Nova založba, 1944). Iste ilustracije so objavljene tudi v popravljeni izdaji strokovne monografije z enakim naslovom, ki sta ju leta 1999 izdali Ognjišče iz Kopra in Mladinska knjiga (odslej MK). Ni presenetljivo, da sta se primorska rojaka – slikar Riko Debenjak (ki sta mu bila blizu folklorna motivika in hotenje po pokrajinski prepoznavnosti) in pesnik Alojz Gradnik (ki je Debenjaku ob osebem prazniku sestavil in poklonil priložnostne verze) – skupaj podpisala pod *Pesmi o Maji* (Narodna tiskarna, 1944), *Primorske sonete* (Lipa, 1952), reprezentativni izbor *Harfa v vetru* (Državna založba Slovenije, 1954) in še pod nekatera druga besedila.

Kmalu se je pomnožilo število poklicnih ilustratorjev, ki jim ni bilo več potrebno šolanje v tujini, temveč so se oblikovali na po vojni ustanovljeni ljubljanski Akademiji za likovno umetnost. Takoj po končani vojni je bila za hiter razvoj ilustracije pomembna tudi novoustanovljena založba Mladinska knjiga, ki se je z izpopolnjevanjem svojih strokovnjakov in gradnjo tiskarne razvila v močno založniško hišo. Leta 1946 je Debenjak opremil *Drugo čitanko*, ki jo je sestavil Josip Ribičič (Državna založba Slovenije) in je bila nato vrsto let ponatiskovana. Zanimivo je, da se nekatere njegove ilustracije še danes ponatiskujejo v učbenikih ob drugih avtorjih. V *Dober dan življenje*, berilu za 8. razred osnovne šole, ima poleg drugih desetih ilustratorjev še danes pomembno mesto tudi njegova ilustracija (MK, 2014, 11. ponatis).

Kot izvrsten risar je bil nadvse primeren tudi za enega od karikaturistov *Pavlihe*⁶. Po drugi svetovni vojni je začel sodelovati s *Pavliho*, ki je začel izhajati marca 1946 kot naslednik dveh medvojnih satiričnih listov z istim imenom. Risal jih je v tehniki perorisbe, barvo je nanašal tudi s čopičem. Pri štirih karikaturah za naslovnico *Pavlihe*, ki so bile tiskane v dveh barvah, je črno risbo dopolnjeval z rdečo, modro in zeleno. Pri črno-belih risbah je podobno slikovite učinke dosegal tudi s črnim tušem, v enem primeru z uporabo časnikarskega rastra. Kot je bilo značilno za njegovo knjižno ilustracijo, je tudi pri karikaturah lahko spreminjal risarski rokopolis. A karikature, ki jih je leta 1946 narisal za satirični list *Pavliha*, so le drobna epizoda na umetnikovi poti⁷.

⁶ Že portreti sodelavcev na železnici in druge risbe, ki jih je risal leta 1928 v Novem sadu, so bili povod, da ga je beograjski karikaturist Konjevod nagovarjal, naj se vpiše na umetniško akademijo. Njegovo mojstrsko obvladovanje risbe, ilustracije in grafike je bilo torej kmalu opaženo. Najprej se je uveljavil kot ilustrator, na prvih samostojnih razstavah je poleg slik razstavljal tudi risbe in grafike. Vir.: Damir Globočnik, *Debenjakove karikature za Pavliho iz leta 1946*, besedilo v monografiji *Riko Debenjak: Živo verjamem v svetlobo in materijo*, Mednarodni grafični likovni center, 2020, str. 186.

⁷ Prav tam, str. 180.

Dotik z ilustracijami, ne le s knjižnimi, se je izkazoval na več področjih. Pod psevdonimom RIDE in DERI je objavljaj karikature v časopisu *Pavliha* in se leta 1955 podpisal pod scenografijo za baletno predstavo *Lisica Zvitorepka* Igorja Stravinskega. V petdesetih letih prejšnjega stoletja je po njegovih predlogah nastalo tudi več serij poštnih znamk⁸. Prav poseben je bil tudi umetnikov intimni odnos do ljudske motivike, ki se pojavlja samo v njegovi grafiki, ne pa tudi v slikarstvu. »Nekako pretrese me. Čeprav je tako preprosta, pa tako pretresljivo izraža povezanost z domačo zemljo, obenem pa je likovno tako bogata,« je zapisal. »Vse to dokazuje čudovito likovno kulturo naših dedov. S svojim delom skušam dati vsemu temu sodoben likovni izraz in obenem izraziti vso tisto toplino, ki jo občutim ob domačem motivu.« V njegovem pariškem dnevniku je več zapisov, ki se navezujejo na lepoto in navdiha polno slovensko ljudsko umetnost. Seveda pa v delih, ki jih je motivno navdihnili ljudska umetnost, Debenjaka ni zanimala krasiteljska preprostost ali pripovednost, ampak le-te kažejo predvsem prefinjeno poudarjeno zanimanje za likovne elemente.

Riko Debenjak je virtuožno obvladal risbo, kar se kaže ne le v *Avtoportretu* (1939, pastel na papirju) in številnih grafikah, temveč tudi v ilustracijah, še posebej tistih znamenitih, chiaroscurno narejenih s tušem na papirju že leta 1946 za enega najčudovitejših romanov za mladino *Življenje in čudovite prigode pomorščaka Robinzona Kruzoa* Daniela Defoa. Takoj po prvi svetovni vojni je roman po ruski priredbi Korneja Čukovskega poslovenil Vinko Gaberski, ilustriral pa Riko Debenjak. V prvi izdaji je naslovno stran izdelal Janez Trpin (MK, 1946, 1952). Leta 1965 so Debenjakove ilustracije izšle v knjigi z nekoliko posodobljenim naslovom *Življenje in nenavadne prigode pomorščaka Robinzona Crusoea* v prevodu Cvetka Zagorskega v zbirki Moja knjižnica in doživele leta 1977 že četrto ponatis. Te za povojni čas atraktivne črno-bele realistično zasnovane ilustracije, ki so z vehementno dinamičnimi črtami v vizualno pripoved prevajale pustolovske dogodivščine glavnega junaka Robinzona, so osvojile kar nekaj generacij mladih bralcev. Naslednji dve leti so nastajale ilustracije za roman Valentina Petroviča Kataeva *Blešči se jadro mi samotno: roman* (MK, 1948) in za povest Franceta Bevka *Tonček* (MK, 1948), ki se ji je s črno-belimi risbami opremljena kmalu pridružila še pisateljeva povest *Mati* (Tiskarna Družbe sv. Mohorja, 1949). Ta čas je z umetnikovo obarvano perorisbo izšla tudi kratka proza Victorja Hugoja *Gavroche*, namenjena osnovnošolskim otrokom. Leta 1948 je za Mladinsko knjigo z dramatičnimi črno-belimi podobami ilustriral roman *Taras Bulba* Nikolaja Vasiljeviča Gogolja, ki je nato leta 1953 izšel kot dvanajsta knjiga v novi zbirki za mladino (MK, Knjižnica Sinjega galeba, št. 12). Napoved v knjižico z mehкими platnicami je za tisti čas atraktivna živo rumena naslovna stran, na kateri je glavni junak Taras Bulba, ki je z vsem srcem ljubil svojo rodno Ukrajino, v značilni pozi živahnega, nemirnega kozaka, ustvarjenega za hudo bitko. Ni presenetljivo, da je prav leta 1948 prejel Levstikovo nagrado za ilustracije.

Dve leti kasneje je Debenjak nepozabno dramatično upodobil poezijo Francea Prešerna *Uvod k Krstu pri Savici* (MK, 1950) v knjigi, ki je izšla z mehкими

⁸ Leta 1953 spominke znamke OZN (serijo sta ustvarila skupaj s slikarjem Maksimom Sedejem st.), leta 1956 dvanajst spominskih znamk z motivi jugoslovanske umetnosti in dve leti kasneje štirinajst znamk na temo Jugoslovanskega gospodarstva. Tudi ta dela – večinoma jedkanice in suhe igle v realističnem, do neke mere celo fotografsko verističnem slogu – izražajo odlično Debenjakovo risbo in smisel za opazovanje ter detajle.

platnicami, a je bila ponatisnjena v trdi vezavi leta 1981. Leta 1951 je ilustriral *Pesmi* Fedorja Ivanoviča Tjutčeva v prevodu Josipa Vidmarja (Državna založba Slovenije). Peti zvezek kratke proze Ksaverja Meška *Mladim srcem* pa je leta 1951 opremil in ilustriral za Družbo sv. Mohorja iz Celja (Mohorjeva knjižnica, št. 129). Leta 1952 je ilustriral kratko prozo Bogomirja Magajne *Oživeli obrazi* (Lipa) in *Primorske sonete* Alojza Gradnika za pesnikovo sedemdesetletnico.

Leta 1955 je za že takrat perspektivno in novim trendom naklonjeno založbo Lipa iz Kopra ilustriral še kratko prozo *Zgodbe o lepih ženah* Bogomirja Magajne. Prvič so ilustracije za *Gorski venec* srbskega pesnika in vladike Črne gore Petra Petrovića Njegoša izšle leta 1947 (Državna založba Slovenije). Debenjaku je bila dodeljena vsebina Njegoševega epa blizu, saj je v Beogradu leta 1937 končal umetniško šolo in nato višji akademski tečaj slikarstva in se tam seznanjal tudi s srbsko literaturo. V izboru Janka Jurančiča je leta 1962 izšla skupna knjiga dveh avtorjev in dveh ilustratorjev: Njegošev *Gorski vijenac* z ilustracijami Rika Debenjaka in dramaturški ep o smrti hercegovskega tirana *Smrt Smail-age Čengića* Ivana Mažuranića, hrvaškega pesnika, jezikoslovca in velikega reformatorja, s prav tako črno-belimi ilustracijami Marija Preglja (MK, Kondor). Knjiga je kot petdeseti zvezek izšla v zbirki Kondor⁹. V njej so dve leti kasneje izšle še *Izbrane pesmi* (MK, 1964) Alojza Gradnika s simboličnimi črno-belimi ilustracijami Rika Debenjaka in Božidarja Jakca. Roman v verzih o zagrenjeni materi in živahni hčeri *Ivje se iskri* Ivana Čampe je ostal neobjavljen do leta 1962, ko je kot poklon spominu na prezgodaj umrlega prijatelja za njegov izid pri založbi Lipa prispeval Debenjak likovno gradivo¹⁰.

Leta 1960 se je njegova grafika kot netipična ilustracija znašla tudi med desetimi slovenskimi in hrvaškimi vrhunskimi umetniki¹¹ v bibliofilski izdaji knjige *Kervave kronike glas* Miroslava Krleže (Liber, Zagreb, 1971/72). Za knjižno izdajo pesmi Ludvika Zorzuta z naslovom *Ptička briegarca* (Mohorjeva družba, Celje, 1974), ki je izšla v počastitev osemdesetletnice, pa je Debenjakov edinole pesnikove portret.

Čeprav je imel Debenjak veliko razstav, so bile posebej ilustratorske prej izjema kot pravilo. V njegovem rodnem Kanalu ob Soči, kjer je vsako leto dva meseca na ogled njegova poklonjena zbirka grafik, je bila leta 2015 tudi velika pregledna razstava ilustracij¹². Predstavljeno je bilo nekaj čez sto dvajset ilustracij, a večinoma ne originalne: umetnikov sin dr. Božidar Debeljak je Pokrajinskemu arhivu Nova

⁹ Knjižna zbirka Kondor predstavlja najpomembnejša dela tujih klasikov in slovenskih sodobnikov s tehtnimi spremnimi besedami. Ustanovljena je bila pred dobrimi šestdesetimi leti kot zahtevnejše čtivo za srednješolske bralce. Sprva je imela izobraževalni namen, a ga je daleč presegla. Dvobarvne izdaje iz prvih dvajsetih let, nato pa z oblikovno spremenjenim formatom in z značilno grafično podobo spremljajo bralce že desetletja.

¹⁰ Ko je Čampa julija 1941 odšel z družino na Bloke ter tam pisal, je z njim za nekaj mesecev odšel tudi Debenjak, ki je tam slikal. Čampa je v Nemški vasi ostal in se vse bolj aktivno vključeval v odporiško gibanje. Poleti 1942 je umrl pod streli italijanskega likvidacijskega voda. Debenjaka je njegova smrt zelo potrla. Ob dvajseti obletnici uboja je založba Lipa izdala knjigo njegovih izbranih pesmi *Ivje se iskri*, za katero je izčrpno spremno besedo prispeval Jože Dular, ilustriral pa Riko Debenjak.

¹¹ Ivan Lacković, Ivan Lovrenčič, France Mihelič, Virgilije Nevjestić, Željko Senečić, Miljenko Stančić, Gabrijel Stupica, Vilim Svječnjak, Kamilo Tompa, Fedor Vaić.

¹² Tatjana Pregl Kobe: *Riko Debenjak – pregledna razstava ilustracij*, Galerija Rika Debenjaka, Kanal ob Soči: 17. 4. 2015–10. 5. 2015.

Gorica podaril 15 originalnih ilustracij Rika Debenjaka, ki so bile tu razstavljene skupaj z originalnimi tiski knjig od leta 1940 do ponatisov v drugi polovici prejšnjega stoletja. Nato, leta 2018¹³, je pregledno razstavo¹⁴ v Mednarodnem grafičnem likovnem centru v Ljubljani zasnovala Breda Škrjanec, na ogled pa so bili najpomembnejši grafični cikli, nekatere slike in izbor ilustracije. Po tej razstavi se je pričelo tudi s pripravo umetnikove monografije, ki je pri tej instituciji izšla leta 2020 in vključuje tudi ilustracijo.

Epilog. Likovnik brez ponotranjenega posluha za pisano in pripovedno besedo le težko prevaja sporočila pripovedi v ilustracijo in Riko Debenjak je kot ilustrator magičnih zgodb in poezije to pravilo potrjeval. Tudi zanj je bilo prepletanje besedne in likovne umetnosti nadvse pomembno in za uresničitev tega prepleta je našel veliko načinov. Z ilustracijo je izrisoval svet takšen, kot ga je dojemal in čutil, in ne kot bi naj bil. Tudi zato moramo Debenjakov opus ilustracij spremljati v popolni povezanosti z njegovim siceršnjim delom, saj lahko v vseh zvrsteh vzporedno opazujemo ista oplajanja in vzgibe, ki jih je kot umetnik gojil v posameznih obdobjih svojega dela, hkrati pa formalne izzive, ki jih je na svoji umetniški poti skrajno subtilno razreševal.

Danijel Demšar¹⁵

Ilustriranje je za Danijela Demšarja¹⁶ pomenilo ustvarjanje po literarni predlogi, sprva natančno in posnemovalno, pozneje se je predanosti predloženemu besedilu osvobodil. Odprl je lastne prostore vizualne pripovedi in jim dopustil, da so poleteli na krilih domišljije in samosvoje inovativne ustvarjalnosti. Njegove ilustracije so

¹³ Pregledna razstava Rika Debenjaka v MGLC, Ljubljana: 9. 8. 2018–11. 11. 2018.

¹⁴ Petja Grafenauer, *Kritika pregledne razstave Rika Debenjaka: Eksperiment s ploskvami, barvo, svetlobo...*, Dnevnik, 25. 9. 2018 <https://www.dnevnik.si/1042840835> Pridobljeno 22. 5. 2022.

¹⁵ V knjigah, revijah in medijskih objavah se izmenično pojavljata dve različici ilustratorjevega imena: Daniel ali Danijel. V njegovem rojstnem listu je zadnja različica, zato se je bom v tem zapisu tudi držala.

¹⁶ Rodil se je 8. maja 1954 v Mariboru. Leta 1979 je diplomiral na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani. Po nekaj letih pedagoškega dela se je kot svobodni umetnik posvetil knjižnim ilustracijam, grafikam, slikarstvu in delu za lutkovno gledališče (lutke, scenografija, kostumografija). Z Ireno Majcen in Judito Krivec Dragan je bil leta 1992 pobudnik za ustanovitev sekcije ilustratorjev pri Zvezi društev slovenskih likovnih umetnikov. Ilustriral je 52 knjig. Ilustracije je objavjal tudi v revijah za otroke (*Ciciban*, *Cicido*, *Kekec*, *Kurirček*) in likovno opremljal šolske učbenike, berila in poljudnoznanstvene slikanice ter znanstvene publikacije. Svoje delo je predstavil na 40 samostojnih in 60 skupinskih razstavah doma in v tujini ter se udeležil skoraj vseh razstav bienala ilustracij. Za svoje delo je prejel številne nagrade, med drugim: leta 1984 – Levstikova nagrada za ilustracije v knjigah *Kuža Luža* Leopolda Suhodolčana, *Mama žaba in žabčki* Gvida Tartalje in Kužmucke Marjete Novak; leta 1993 – plaketa Hinka Smrekarja; leta 1997 – priznanje Hinka Smrekarja; leta 2010 – nagrada Hinka Smrekarja; leta 2013 – Levstikova nagrada za življenjsko delo; leta 2012 – častna lista Mednarodne zveze za mladinsko književnost (IBBY) za ilustracije v pesniški zbirki *Roža v srcu* Bine Štampe Žmavc; leta 2021 – nagrada Hinka Smrekarja za življenjsko delo. Živi in dela na Krasu.

že štiri desetletja navzoče tako v slikanicah, v knjigah različnih zvrsti, v revijah za otroke (*Ciciban*, *Kurirček*), v inventivnih lastnih likovnih projektih (igralne karte, koledarji, lutke) ter še posebej pri knjigah poezije za otroke in odrasle. Človek in narava sta bila vedno v središču njegove likovne pozornosti, naslikani motivi pa so bili vse bolj in bolj zasnovani kot prividnost resničnega sveta. Njegove ilustracije ponekod dejansko kažejo konkretne predmete, figure in pokrajine, lahko pa tudi delujejo kot abstraktne prisposode, ki odsevajo lirično vsebino. Na začetku ustvarjalne poti sam ni izbiral, kaj bo ilustriral, a že takrat je najraje slikal živali. Njegove duhovite domislice so bile pri najmlajših bralcih vselej opažene in popolnoma sprejete. Poleg smisla za humor so v njegovih ilustracijah postale vse izrazitejše poetičnost, inovativnost in visoka likovna profesionalnost. Papir je zanj od nekdaj bil in ostaja najustreznejši nosilec za likovno izražanje, s katerim posega po najrazličnejših temah. Njegove ilustracije temeljijo na različnih izhodiščih, od ilustracij, ki so nazorno prevajale literarno predlogo, kar je bilo sprva tudi Demšarju edino logično, do novih, bolj raziskovalnih in zadnjih, že skoraj abstraktnih.

Knjižna zbirka Knjižnica Čebelica je pri MK začela izhajati leta 1953, njena prva urednica je bila Kristina Brenk, ki je zbirki izbrala tudi ime. Tako kot je nekoč Kranjska čbelica pomenila rojstvo slovenske umetne besede, je Čebelica od leta 1953 opravljala svoje veliko poslanstvo: prvi stik najmanjših otrok s tiskano besedo, z domišljijско močjo kratke zgodbe, pravljice, pripovedi, ljudske in umetne pesmi, poljudnoznanstvenih zapisov, prevodov iz svetovne književnosti, a tudi s podobami, s katerimi so ilustratorji prevajali besedila v sočasno vizualno pripoved. Zbirko je leta 1974 prevzel Niko Grafenauer in pod njegovo uredniško taktirko je prav v Knjižnici Čebelica (218) svoje prve ilustracije ustvaril tudi Danijel Demšar po besedilu Desanke Maksimovič¹⁷. *Zgodba o razvajeni cesarični* (prevedel Cvetko Zagorski, MK, 1979) se prične s skrajno dobrotnostjo cesarja, ki so ga imeli radi ljudje in živali. Plemenit in lep, kar kaže tudi prva celostranska risba v slikanici, se je oženil z najlepšim dekletom daleč naokoli, ki pa je kmalu od njega zahtevala izpolnitev skoraj nemogočih želja. Kako je z razvajenostjo, je znano, in tudi tokrat ni bilo nič drugače. Hudobijam, ki jih je povzročala, so se živali, cesarjeve plemenite prijateljice, maščevale vsaka na svoj način, da je postala cesarična zaradi njihovih pikov do nerazpoznavnosti grda. Šele, ko je cesarju obljubila, da ne bo več imela norih želja, je cesar poslal po zdravnike. In kot to gre v pravljicah, je po zadnji izkušnji postala tako skromna, da sta odtlej živela srečno. Drobna knjižica je z barvno naslovnico, ki privlači z nasmejano podobo cesarične bujnih, živo rumenih las in v rdeči obleki pred ogledalom, prva v nizu Demšarjevih do sedaj izdanih knjig z izvirnimi ilustracijami. Vizualno predstavi zgodbo z drobno vinjeto na prvi notranji strani, notranjost pa oplemeniti s šestimi celostranskimi in dvema polstranskima risbama, vse črno-bele in akvarelno osenčene.

¹⁷ V tej zbirki so izšle z Demšarjevimi ilustracijami še: *Mama žaba in žabčki* Gvida Tartalje (1983), *Upornik* Ludvika Mrzela (1985), indijanska pravljica *Drozg in lisica* (ilustracije so bile izdelane leta 1986 za zbirko Kresnice, izšle pa leta 1990 v Knjižnici Čebelica 310), estonska pravljica *Miza v gozdu* (1989, Knjižnica Čebelica 303), *Arabske basni*, (1991, Knjižnica Čebelica 323) in *Zrnca sonca* Bine Štampe Žmave (1994, Knjižnica Čebelica 350).

Zgodba *Veliki godrnjavec* (MK, Najdihojca, 1982) Gertrude Champton, ki jo je za radijsko oddajo¹⁸ *Lahko noč, otroci!* prevedla Marjana Kobe nekaj let pred tem, je za najmanjše bralce napisana z velikimi tiskanimi črkami. Barvna naslovna stran z zamišljeno podobo medveda je ujeta v moder okvir, kar je bilo za oblikovanje naslovnih strani knjig v tem času precej pogosta odločitev. Šest celostranskih akvareliranih risb nazorno sledi vsebini: godrnjavemu medvedu, ki se prebudi v jasno jutro in ne ve kaj početi, zato bi rad prestrašil živali, sinice, zajčke, krte, eno za drugo, a se ga te ne utegnejo bati. Na koncu jim prizna, čisto potihlo in brez godrnjanja, da se je ustrašil samega sebe. Svoje podobe v vodi. Tipizirano okvirjena naslovna stran drobne slikanice *Lisica in kozica* (MK, Najdihojca, 1983) v umirjenih barvah, značilnih tudi za vseh šest notranjih celostranskih ilustracij, že kaže osnovni konflikt med obema naslovnima junakinjama slovenske ljudske pripovedi: prestrašena lisica je spodaj v levem kotu, kozica z rožički pa dominira v desnem kotu zgoraj. Niti strašni volk niti dominantno upodobljen zajec ne moreta pomagati ubogi lisici. Le mravlja pride v luknjo in kozico prepodi. Psihološko naslikani živalski protagonisti na sedmih celostranskih podobah so nazorno predstavljeni v objemu umirjeno prijaznih barv gozda, mravljica pa je sama na zadnji strani brez besedila upodobljena v ponosni drži zmagovalke.

Ko pride ilustrator do ideje, ki ustreza besedilu, ga lahko prijetno preseneti. Včasih mu je težko, če je treba narisati kaj nenavadnega, a se mora potruditi, ker to zahteva besedilo. Takim nalogam se skorajda ne da izogniti, še posebej v začetnih letih ustvarjanja. Nekaterih literarnih besedil za otroke ni enostavno likovno oživit, a predvsem v začetnem obdobju si je Demšar prav s humorno žilico olajšal ilustriranje zgodbe. To z gotovostjo velja za drobno slikanico Gvida Tartalje *Mama žaba in žabčki* (MK, Knjižnica Čebelica 260, 1983). Pet celostranskih ilustracij v risbi s tušem za štiri zgodbe je naredil malo po svoje, šaljivo, s filigransko risarsko veščino, ki nagovarja malega bralca skladno s pripovedjo. V isti maniri perorisbe s tušem je dve leti kasneje ilustriral tudi drobno knjižico *Upornik* (MK, Knjižnica Čebelica 281, 1985) Ludvika Mrzela. Prisrčna sodobna pravljica Leopolda Suhodolčana *Kuža Luža* (MK, Velike slikanice, 1984) govori o odraščanju, učenju in o pomenu reda. Je poučno branje za predšolske otroke, pa tudi za otroke na razredni stopnji. Za prve je lahko pomoč privajanju na kahlico, starejšim pa sporoča, kako je pomembno spoštovanje pravil. Temu se je ilustrator prilagodil s pretanjeno, bogato kolorirano perorisbo s tušem, privlačno otrokom. Kar je bilo že v tem času, pri še ne tako tržno naravnanih založniških projektih, bistveno. Ilustrator je moral očarati, enakovredno s pisateljevo zgodbo, predvsem otroke. Slikanica govori o majhnem kužku, ki ni imel doma in se je sam samcat potikal po mestu. Nekega dne se je znašel v dvorani skupaj z drugimi, a se ni pridružil njihovemu plesu. Tudi drugače se je obnašal, bil neprilagojen. Na koncu se je izkazalo, da je bilo poučevanje drugih psov uspešno. Ko je mislil, da ga nihče ne vidi, je dvignil nogo ob posekanem deblu in ga poškrbnil, pa še telefonski drog in nato kar po vrsti vse hišne vogale. Ponosni nanj so mu drugi psi priredili največji ples. Dramatično zasnovane ilustracije, na

¹⁸ Prva radijska oddaja *Lahko noč, otroci!* je bila sicer na sporedu Radia Slovenije leta 1964 in se ni veliko spremenjala, njen uvod je še vedno enako zveneč avizo Urbana Kodra. Zgodba *Veliki godrnjavec* Gertrude Crampton, ki jo pripoveduje Polone Vetrih, je bila za to še danes priljubljena oddaja posneta leta 1976. Znova je bila na sporedu 16. februarja 2020. Napoved je opremljena z ilustracijo Danijela Demšarja.

katerih dominira rdeča barva in hudomušni poosebljeni portreti različnih pasjih vrst, se izmenjujejo na dvostranskih enostranskih in pol-stranskih ilustracijah, ki se prilagajajo besedilu. Demšarjeva tovrstna šaljivo igriva in prisrčna ilustracija je že začela predstavljati dragocen prispevek k uveljavljanju slovenske kvalitetne ilustracije, ki je bila v svojem največjem segmentu ilustracije za najmanjše otroke nepogrešljiva pri sooblikovanju likovnega razumevanja mladih in najmlajših. Kot takšna je po v svetu vidno priznanih ilustratorkah in ilustratorjih nadaljevala bistveno vlogo v vzgoji in izobraževanju. Priznanje, da je tudi Demšarjeva slikovna govorica že pričela soustvarjati likovno zavest in občutljivost mladega bralca, je bila tudi njegova prva pomembna nagrada¹⁹. Ni presenetljivo, da so to živobarvno slikanico ponovno²⁰, a preoblikovano z ilustratorjevimi dopolnili, natisnili v branje sedanjim generacijam mladih bralcev.

Malce nenavadna je prav tako drobna slikanica *Kužmucke* (MK, Mala slikanica, 1984) Marjete Novak, ki skupaj z ilustratorjevimi risbami s tušem predstavlja križance med osamljenim psom Zložkom in mačko Mucmaco. Zaljubljenca dobita kužmucke, prav toliko jih je, kot je otrok v bloku, da dobijo potem vsak svojega mešančka, ki namesto mjavkanja ali lajanja havmjavka. Sporočilo besedila, ki govori (tudi) o tem, da se različnosti lahko krasno dopolnjujejo, je zavita v domišljijško ilustrirane like, ljubezen obeh glavnih junakov pa je že na naslovni strani broširane slikanice z mehкими platnicami vpeta v nočno zvezdno romantiko.

Privlačna naslovnica slikanice *Dimnikar je črn grof* (DDU Univerzum, 1984) s kopico namenoma naivno naslikanih otrok z različnimi atributi, ki pričajo o različnih opravilih, in s črnim dimnikarjem v sredini (vključno z naslovom) vabi k branju o dimnikarjevih dogodivščinah. Nastanek slikanice je še posebej zanimiv. Demšarjeve obarvane in nazorne risbe s tušem so nastale za igralne karte *Črni dimnikar*²¹, ki so bile v ogromnih nakladah v slovenskem in (tedaj) srbohrvaškem jeziku ustvarjene za jugoslovansko tržišče! Petnajst celostranskih barvnih ilustracij – kot na kartah – nazorno prikazuje petnajst poklicev, s katerimi se otroci zlahka identificirajo: te so bile poslane pesniku Ervinu Fritzu. S kratkimi domislicami je potem pospremil drobne, otroško poenostavljene podobice otrok, ki so postali dimnikar, poštar, avtomehanik, frizerka, miličnik, slaščičarka, pleskar, kuhar, učiteljica, kmet, šivilja, zidar, gasilec, zdravnica in čisto na koncu ob violinistu še – bobnarček. V kombinaciji s kolorirano risbo s tušem, ki nazorno prikazuje

¹⁹ Levstikovo nagrado za leto 1984 je Danijel Demšar prejel za ilustracije v knjigi Leopolda Suhodolčana *Kuža Luža*, v knjigi Gvida Tartalje *Mama žaba in žabčki* in v knjigi Marjete Novak *Kužmucke*. Tri izdaje te knjige do leta 2017 v slovenščini hrani 41 knjižnic članic WorldCat po vsem svetu.

²⁰ Leta 2017 je izšel ponatis, ki ga je uredila Irena Matko Lukan, likovno pa Pavle Učakar.

²¹ Mag. Ljubica Marjanovič Umek, katedra za otroško in mladinsko psihologijo (DDU Univerzum): *Črni dimnikar* je družabna igra, primerna za otroke od četrtega do šestnajstega leta starosti. Igro sestavlja 29 kart, s katerimi se otroci igrajo tako kot pri znani igri *Črni Peter*. Iščejo (vlečejo) pare, vendar v igri Črni dimnikar zmaga tisti, ki mu na koncu ostane karta s Črnim dimnikarjem – le ta prinaša srečo. Na ostalih štirinajstih so narisani pari, povezani z različnimi poklici. Štirinajst parov kart je izdelanih po naslednjem principu: na eni karti je narisana oseba, ki predstavlja poklic, na primer: kuhar, zdravnica, miličnik ...; na drugi karti iz para pa je narisano, kaj oseba s tem poklicem dela, katere pripomočke uporablja pri svojem delu, kaj izdeluje, v kakšnem okolju poteka njeno delo.

posamezne značilnosti odraslih poklicev, so za slikanico infantilno narisane in po celi slikanici razmetane rdeče figurice ilustratorjeva pristrčna domislica.

Glavna književna oseba slikanice *Modra kapica in začarani volk* pisateljice Branke Jurca (MK, Mala slikanica, 1986) je deklica Modra kapica, ki ji mati naroči, naj obiše bolnega dedka in mu nese malo vina, košček potice in cigarete. Deklica na ilustracijah ni prikazana sladkobno, ampak na prikupno grdikav način. Medtem ko nabira marjetice za dedka, se ji približa volk, ki se ga kljub strašno naslikanim očalom ne ustraši, ampak ga začara. Ves pohleven in ne več zavezan (kot se kaže na šesti celostranski ilustraciji) ji obljubi, da ne bo nikoli več požrl nobene Rdeče kapi-ce. Pri dedku deklica pripoveduje, kaj je storila s hudobnim volkom, nato se skupaj pogostita s prinesenimi dobrotami. Idilična narava pred domačo hišo in razcvetene marjetice na travniku konec meseca maja kot ozadja dominirajo na vseh ilustracijah, so celo v vazi zadnje risbe pri dedku. Zaključna ilustracija drobne slikanice je še posebej hudomušno privlačna za otroško dožemanje. Kot deklica nima rdeče, ampak modro kapico, tako namesto babice obiše dedka. Upodobljeni dedek pa ima v ustih cigareto in pod budnim očesom papagaja na fotelju plete dolg, dolg šal. Zgodba je upodobljena tako prefinjeno nazorno, da bi jo otrok lahko razumel tudi brez besedila, veliko beline na celostranskih ilustracijah pa tudi strahu pred volkom ne pusti blizu. Likovno nezapolnjen slikovni prostor asociira na živo občutje narave in valovanje trav, posutih z belimi marjeticami, na veter, naravo. Na nekakšno spogledovanje s stripom pa kaže podoba volka z očali, oblačilom in njegovim obnašanjem.

Glavna junakinja knjige *Pasja zloženka* (MK, Pisanice, 1987) Marjana Krambergerja je sedemletna deklica Ksenija, ki se hoče igrati psa, njen soigralec pa je potprežljiv, včasih malo otročje prismojen pisatelj »s polno malho domišljije«²². Prva črno-bela ilustracija popelje male bralce v svet pisateljevega izmišljanja in pisanja knjige. O prijateljivanju s Ksenijo, ki ga najprej pozdravi kot kuža, o živalih, na katere je nora (*čimbolj strašne so, tem raje jih ima* – kaže prva barvna ilustracija v knjigi), o eni njenih najljubših igric, kjer nastopajo bančni roparji, in je poleg njiju s pisateljem še velik, star, kožuhasti maček, ki si vedno natakne sončna očala na nos. Upodobljen je prav kraljevsko uživaško: v fotelju z veliko porcijo sladoleda pred seboj, na ilustraciji vijolično sladolednih barv. Deklica pisatelja pregovori, da igra milčnika in roparja, poštarja in raznašalko časopisov, paznika in zapornika, Ksenija pa je najraje pes, kokeršpanjel Kol. Pri prvih zapletih z nagobčnikom jasna konturna risba kaže pisatelja, ki nad psom dvigne nagobčnik, da izzivalno binglja na vrhovi sem in tja. Podoba psa je v skladu z ozadjem črno-bele risbe zmehčana. Njuna igra se duhovito razpleta do večera, ko pri zadnji zgodbi za lahko noč mala Ksenija pisatelju zaspi na rami. Pripoved izmenjeva spremlja šest humorno strašljivih črno-belih ilustracij, za katere je značilna opazna, čeprav krhka konturna risba, zmehčana s sivinami, in štiri duhovite ilustracije pastelnih barv. Prav pristrčna je izvedba naslovne ilustracije knjige, na kateri je deklica v fotelju del puzzle sestavljanke.

Joža Oven je pripravil besedilo za slikanico *Medo, ali se muhe bojiš?* (MK, 1987), Danijel Demšar je slikanico, predvsem namenjeno hospitaliziranim otrokom, ilustriral s skrajnim poslušom. Otroke nagovarja že temno modra naslovna stran: deček z medvedkom v postelji in nad njim čarobni sanjski svet noči. Zanimivo je,

²² Iztok Ilich, *Domišljija namesto igrač*, spremna beseda v knjigi *Pasja zloženka*, str. 75.

da je bila že prva izobraževalna slikanica, pri kateri je Demšar sodeloval, leta 1989 uvrščena med Bele vrane²³. Slikanica *Igrarije besedne čarovnije* (MK, Velika izobraževalna slikanica, 1988) govori o različnih glasovih in sporočilih, ki so celovito vpeta v dvaindvajset dvostranskih ilustracij. Besedilo pisateljice Berte Golob vabi na besedni potep, ki ga ilustracije atraktivno izzivajo. Vizualna zgradba slikanice je enotna: v levem kotu – kot pri starih rokopisnih knjigah – je vinjeta. V nekaj centimetrskem kvadratu okvirjena in sporočilno povedna. Vse ilustracije simbolno obrobja tanka črna linija, da se tako lahko mladi bralec poglobljeno posveča vsaki besedni posebnosti: prisluškovanju glasov, besedam, ki klijejo, rastejo, se zaljubijo, ljubkujejo in nagajajo; razmišljanju o treh podobnih besedah in njihovem različnem pomenu, čenčastim in zmerjalnim besedam in tudi sneženju besed; v šoli besed spoznavanju o različnosti besed in o tem, da se tudi besede lahko postarajo: vabilu na vrtljak besed, a tudi zavozlankam, ki bi nastale, če ne bi bilo ločil. Ilustrator si tokrat dovoljuje veliko različnih pristopov: kolaž, ročno pisavo, izpisane besede z malimi ali velikimi črkami, citate kot grafite in oblačke za različne povedi in (za)misli. Igrarije se – v dobesebnem pomenu – nahajajo tudi na vizualni ravni. To poljudnoznanstveno slikanico za majhne otroke je skrbno uredila Draga Tarman, ki je tudi avtorica naslednje knjige ilustracij Danijela Demšarja. Njeno besedilo *Ko se dan konča* (DZS, 1995) je pripovedno realistično, na ravni razumljivosti za mlade bralce. Temu so prilagojene tudi ilustracije, ki pa svojevrstno nadgrajujejo predvidljiv potek in razplet poljudnoznanstvenih zgodb v nočnem času. Ilustrator je primoran v temnih barvah noči prikazati življenje živali na kmečkem dvorišču, v domačem vrtu, na travniku, ob ribniku in v gozdu: v čudovito domišljjske nočne pokrajine, ki nekatere mejijo že na pravljичno abstraktne podobe, naseljuje živali. V prvem delu slikanice lahko otroci zlahka razločijo sovo, netopirja, lisico, večšo, mravljo, žuželke, murna, žabo in gozdnega plezalčka z belimi lisami. Ilustrator ostaja dosleden in zgovoren na ravni izbire barv in kompozicijskih rešitev tudi dalje, ko sledi besedilu v deževni gozd (s kameleonom), v Amazonski pragozd (z anakondo), v bambusovo džunglo (z velikim pando), v savano (z leopardom), v puščavo (z egiptovskim skakačem). Zadnja, dvanajsta celostranska ilustracija je lirična podoba nočne selitve ptic. Vse te ilustracije so v osnovi likovno svobodne, z neverjetnim razponom modrih barv, ki delujejo v kombinaciji z zelenimi in vijoličnimi toni docela mistično, pravljичno. Hkrati pa so obsijane z notranjo svetlobo tam, kjer so premišljeno umeščene in dramaturško logično osmišljene podobe živali. Slikanica bi brez težav delovala tudi popolnoma brez besed. Jo pa – navsezadnje je vendarle poučna slikanica – dopolnjuje nekaj realističnih vinjet, ki ponazarjajo čutila nočnih živali. Tudi ta poljudnoznanstvena slikanica je bila leta 1997 nedvomno upravičeno uvrščena v katalog Bele vrane.

Danijel Demšar je za ustvarjanje svoje bogate bere knjižnih ilustracij ostal samosvoj. Kot izrazit raziskovalec je menjal različne pristope k ilustriranju. Ob besedilu ga je vselej zanimalo vstopanje v slikovno površino. Spopad z belino slikovnega prostora, namenjenega vsaki v sebi prej zamišljeni podobi, je gradil na različnih izkušnjah. Ko je prvič uporabil inovativna sredstva in postopke, se je sprostil in

²³ Mednarodna mladinska knjižnica v Münchnu (Internationale Jugendbibliothek) je največja knjižnica na svetu za mladinsko literaturo. Knjižnica vsako leto izda katalog *Bele vrane*, v katerega je vključenih 200 najboljših novih knjižnih izdaj za otroke iz celega sveta. Katalog vsako leto predstavijo na bolonjskem knjižnem sejmu.

začel ilustrirati na bolj slikarski način. Prelomnica v njegovem ustvarjanju je bila knjiga esejev *Med bogovi in demoni* (MK, Sledi, 1988). Alenke Goljevšček²⁴. Nekaj del na to tematiko je sprva izšlo v reviji Kurirček, a v ležečem formatu. V bistvu so podobe nastale na novo, saj tako (kot v enem zamahu) se tudi kažejo. Knjiga, ki opisuje Hostnika – duha iz gozda, pustne šeme, Pehtro, sojenice in rojenice, vilinska bitja, povodnega moža, kačjo kraljico, kresnike, hudiča, volkodlake in vampirje, je namenjena tako otrokom kot odraslim. Je nekakšen poljudnoznanstven opis mitoloških bitij iz slovenske zgodovine: fantastičen izziv za ilustratorja! Vseh šestnajst ilustracij za knjigo se (v večinoma temno modrih, skrivnostnih barvah, kar kaže že naslovnica) zdi narejenih v enem zamahu. V ekspresivno simbolične ilustracije naj bi osveščen bralec vstopal spoštljivo, z dobršno mero poznavanja vsebine. To védenje je verjetno ilustratorju dalo krila, da se je upodobitev lotil zaupajoč lastni presoji povsem neobremenjeno.

Vsaka literarna predloga je bila zanj poseben izziv in jo je osmisлил čisto na novo. V novo avanturo se je podal z množico na hitro ustvarjenih podob. Tako je z različnimi materiali in tehnikami impulzivno, a skoncentrirano ustvarjal desetminutne ilustracije za knjigo *Zvezde obal* (Partizanska knjiga, Matjaževa knjižnica, 1990) po liričnem besedilu Franja Frančiča. Štirinajst celostranskih ilustracij, od katerih je predzadnja (*Uspavanka*) dobila dominantno mesto na naslovni strani knjige, je nastajalo sproščeno, a v okviru jasno začrtanega koncepta. To se kaže tudi pri vpetosti ilustracij med besedilo, saj je kot sočasni oblikovalec knjige dopustil, da so akvareli zapeli v vsej svoji impresivni (*Belo, Belo jutro, Mamino srce ...*) in ekspresivni (*Sanje, Prve ljubezni, Od kod strah ...*) poetični lepoti. Popolnoma premišljene in na podlagi skic natančno naslikane pa so tedaj že nastajale ilustracije za *Arabske basni* (MK, Knjižnica Čebelica, 1991). Sedem do zadnje podrobnosti izrisanih in naslikanih kvadratnih ilustracij zamejujejo stilizirani, na način arabesk²⁵ okrašenimi okvirji. Tu znova nastopi avtorjeva raziskovalna iznajdljivost, saj je za odtiskovanje teh dekorativnih odtisov uporabil že v tiskarni odslužene kovinske elemente in jih priredil po svoje. V povsem drugačni maniri pa so dve leti kasneje nastale še ilustracije za basni *Modri kačji pastir* (Gyrus, 2001) Polone Škrinjar.

Branje informira, izobražuje, vzgaja, zabava, nudi estetski užitek in je eno od mostov v razvoju človeka. Njegovi učinki so raznoliki in številni, naj se branje najmanjšim približa tako v knjižnih edicijah kot v učbenikih²⁶. Otrokom spodbuja

²⁴ Potem, ko je pisateljica prva uvedla v književnost za otroke sleng in ubrala ekološko temo v slikanici *Čudozgode* (MK, 1974), je ubesedila še nekaj iz mejnega območja med etnologijo in filozofijo, delo, ki povezuje etnologijo in filozofijo: zbirka esejev *Med bogovi in demoni*, s katerimi je pisateljica iz pozabe povlekla like iz slovenske mitologije, je leta 1988 dobila Levstikovo nagrado.

²⁵ Arabeska je v likovni umetnosti okrasek v obliki realistično upodobljene rastlinske vitice, prepletene z listjem in živalskimi ali geometrijskimi vzorci. Kot okrasni element je bil ta slog še posebej priljubljen za knjige: okraševanje platnic v zlatu, obrobe ilustracij, tiskani elementi za zapolnitev praznih prostorov na listu. Motive v tem slogu se uporablja še danes.

²⁶ Med najbolj brane knjižne izdaje, opremljene z ilustracijami Danijela Demšarja, spadata tudi dva učbenika. *Babica, ti loviš!*, slovensko berilo za tretji razred osnovne šole (MK, 1992) je doživelo šest izdaj, ki so izšle med letoma 1992 in 1997 v slovenščini in jih hrani 28 knjižnic članic WorldCat po vsem svetu. *Kdo se skriva v ogledalu?*, berilo za šesti razred osnovne šole (MK, 2008) pa je doživelo trinajst izdaj med letoma 2008 in 2022 v slovenščini in jih hrani 47 knjižnic članic WorldCat po vsem svetu.

vsestranski intelektualni, domišljjski, čustveni in socialni razvoj. V ta namen pod okriljem Mestne knjižnice Ljubljana Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo²⁷ pripravlja priporočilne sezname leposlovnih in poučnih knjig. Ker želijo z branjem tudi eko osveščati in spodbujati k eko življenju v najširšem pomenu, so uporabili pri izboru knjig geslo Eko branje za eko življenje. V okviru tega projekta je bila med priporočenimi za branje in za eko bralno značko tudi knjiga *Strupena Brigita* (Borec, Kurirčkova knjižnica 97, 1989), ki jo je napisal Mate Dolenc in ilustriral Daniel Demšar. V podnaslovu knjige je zapisano, da je knjiga ekološka povest z morskega dna. Temelji na resnični zgodbi, ko je v jadranskih vodah Dalmacije v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja potonila italijanska ladja Brigita Montanari s strupenim tovorom. Oče in sin odkrijeta onesnaženo obalo, zapuščeno vas in razbitine ladje. Pripoved v knjigi spremlja enajst črno-belih ilustracij, od katerih je ena na naslovni strani natisnjena v temno modro zelenih barvah. V resnici je Demšar vse filigransko nazorne, le malce groteskne ilustracije ustvaril v modrih tonih s pridihom vijolične. S konturno risbo so predstavljeni tudi vsi značilni atributi pri tem nenavadnem podmorskem dogajanju, mehkoba akvarela pa ustvarja nianse sivin, ki tudi v črno-beli natisnjeni različici ohranjajo plastičnost.

Še posebej premišljeno se je Demšar posvečal tudi ilustriranju del z literarno vsebino, primerno tudi za glasbeno predstavitev. Kar nekaj ilustracij je ustvaril za pesmice in zgodbe za otroke, ki so tudi uglasbene. Prve so bile za pesmarico Janeza Bitenca *Polžki* (Založništvo tržaškega tiska, 1987), a niso bile nikoli realizirane. Sem spadajo tudi hudomušne barvne ilustracije za precej obsežno knjigo z notami *Boj v omari* (MK, Murenček, 1989) po besedilu Jane Milčinski, ki že z naslovno stranjo otrokom privlačno napoveduje dramatično dogajanje: zgodbo je uglasbil Borut Lesjak, izšla pa je v posebni zbirki Murenček²⁸, namenjeni trem umetniškim zvrstem v eni knjigi za otroke. V isti zbirki je izšla tudi knjiga *Nebesno gledališče*²⁹ (MK, Murenček, 1990) Borisa A. Novaka³⁰, v kateri je eno pesem uglasbil sam pesnik, tri pa njegov brat Jerko Novak, skladatelj, s katerim sta že večkrat sodelovala. S slikanico, v kateri se med pripoved tihotapijo avtorjeve kratke in daljše pesmi v verzih, je otrokom široko odprta pot v svet domišljije, igre in glasbe³¹. V svet ganljive lepote pa jih vabi tudi bogata bera svetlo sijočih akvarelnih ilustracij Danijela Demšarja, ki s svojim popolnim vživetjem v poetično pripoved dopolnjuje

²⁷ Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo izvira iz Pionirske knjižnice, ki je bila od ustanovitve leta 1948 vodilna strokovna ustanova na področju mladinskega knjižničarstva. Zaposleni v Pionirski s svojimi dejavnostmi povezujejo bogato tradicijo in raziskujejo nove možnosti širjenja kvalitetne literature za otroke in mlade.

²⁸ Murenček je zbirka slikanic-pesmaric z notnim zapisom in zvočnim nosilcem. Namenjena je otrokom od šestega leta naprej, vzgojiteljicam in učiteljicam ter staršem za petje doma, v vrtcu ali šoli.

²⁹ Leta 2016 je izšel deloma preoblikovan ponatis slikanice *Nebesno gledališče* (MK, Murenček) Borisa A. Novaka.

³⁰ Že leta 1978 je pesnik zanjo prejel tretjo nagrado na natečaju Radia Slovenija za radijske igre, namenjene otrokom.

³¹ V oddaji Radia Slovenije *Lahko noč, otroci!* zgodbo *Nebesno gledališče* Borisa A. Novaka pripoveduje Boris Ostan. Posneta je bila leta 1991, na sporedu pa leta 2006. Napoved istega posnetka je na spletu v rubriki Slovenski podcasti od leta 2021 opremljena z ilustracijo Danijela Demšarja.

celovitost slikanice³². Poleg uvodne vinjete, dveh pol-stranskih in treh enostranskih ilustracij se vizualna zgodba dogaja na osmih dvostranskih ilustracijah, pri katerih je besedilo premišljeno vkomponirano v same podobe. *Bi rad videl nebesno gledališko predstavo? Nič lažjega*, pravi pesnik, *pojdi na gozdno jaso, zlekni se v travo, ozri se v višavo in glej ples oblakov*. Od tu dalje se ob besedilu mali bralec zlahka identificira tudi z naslikano podobo oblaka, glavnega junaka, ki mu ilustrator kljub enostavni obliki na obraz slika različna razpoloženja na poti odkrivanja, odraščanja, osebnostne rasti in spoznanj. Upodobi ga z jezo na puhastem obrazu, ko nagovarja letalo ropotalo, ki ga istočasno predstavi kot fantastično letečo ptico, še atraktivneje pa na naslednjih straneh letečega papirnatega zmaja s pisanimi trakovi, ki, jokajoč na naslednji strani prizna, da sploh ni strašni zmaj. Naslika ga z ljubeznivim izrazom, ko sprašuje zelena drevesa, ki z neverjetno človeškimi izrazi dominirajo na dvostranski ilustraciji. Zaradi črnih oblakov, ki hočejo potolči prelepo pokrajino, prestrašeno skritega oblaka za (duhovito poosebljeno naslikan) zvonik, ki se mu v očeh vidi, da je vzel nevarnost zares. In prikazanega z odločnostjo, da gre dalje kljub nagovarjanju zaljubljene mavrice, pri čemer je mavrično skladje naslikanih odtenkov z besedami skoraj neopisljivo. Na vznožju Modre gore, ki že tisočletja gleda isto obzorje in lahko potuje le na krilih svojih misli (s samimi modrimi odtenki naslikane z rokami, ki podpirajo njen zamišljen obraz), je oblak komaj opazen, razmišljajoč, a na naslednji strani že sama oblakova pojava ponazarja vzhichenost nad idilično naslikano pokrajino. *Obzorje ni konec, ampak začetek sveta! Take čarovnije oblak ni pričakoval niti v sanjah*. Na zadnji enostranski ilustraciji oblak nasmejan (prav zares v svoji beli puhasti podobi!) napiše svojim prijateljem razglednice, ki naj jih ponesejo golobje pismošče, zbor ptičev pa mu poje poslovilno pesem. Vizualna pripoved je skupaj z domišljjsko pripovedjo nazorna. Pri odkrivanju samega sebe in sveta, po katerem potuje, se mora oblak naučiti, kako sprejeti ter razumeti življenjske resnice. Pravljичno naslikana zgodba o iskanju obzorja, s katero oblak pozitivno vpliva na male bralce, je tudi zgodba o potrpežljivosti, o volji do spoznavanja, o pomenu učenja in o tem, kako se trud obrestuje. Na predlistu in na zadnjih dveh straneh pa se različnim podobam v modro belino naslikanih oblakov, ki potujejo čez nežno vzvalovano pokrajino, pridruži še notni zapisi pesmic, ki naj bi spremljale otroke pri vživljanju v pripoved.

Ilustracije Danijela Demšarja v slikanicah za otroke z lepoto in iskrenostjo pritegnejo in prepričajo otroke že v najbolj zgodnjih letih. Značilno slikarsko inovativno z že prepoznavno poetičnim likovnim rokopisom, ki obvladuje tudi govorico noči, je ilustrator v podobe prevedel tudi drugo Novakovo slikanico *Mala in velika luna* (DZS, Ristanc 9, 1994). Izmenično nizanje dveh polstranskih, sedmih dvostranskih in treh enostranskih ilustracij prepričljivo obvladuje tudi dogajalni čas pravljичne pripovedi, ki jo dopolnjujejo pesnikovi verzi. Govorico noči. Ilustracije, stkane iz tišin in iz zamolkov, iz razpetosti med prvo radostjo in

³² Za lutkovno predstavo *Nebesno gledališče* (Split, 1991) je Demšar napravil tudi scenografijo, kostumografijo in bil avtor podob za lutke, ki jih je šivane v človeški velikosti izdelal Ivica Bilek. Na razstavi *Bogastvo odrskih podob* (Mariborsko lutkovno gledališče, 11. 9. 2019–4. 10. 2019) so bile razstavljene lutke, scenski elementi in risbe, ki kažejo Demšarjevo kompozicijsko mizanscensko odličnost in fantazijsko bogastvo likovnih elementov ter predstave napolnijo s sugestivno vizualno pripovedno močjo. Njegova likovnost je gonilni element predstav, brez nje bi govorile povsem drugačen jezik in podajala drugačno sporočilo.

bolečino odraščanja, v sozvočju z nežno modrino barv in krhko risbo sledijo luni, njenemu hrepenenju po odraslosti in poznejši grenkobi, ko se ji, odrasli, spet toži po brezskrbni otroški igri. Krhke in zelo povedne ilustracije so z obrazno mimiko poosebljenih zvezd, sonca in obeh lun očarljivo zveste sopotnice vsebine.

Utrinki, porojeni med branjem pravljíčne pripovedke iz Tisoč in ene noči (*Šamardalov zaklad*, MK, Deteljica, 1997), so bili Demšarju kot inventivnemu ilustratorju dragoceni, saj je na podlagi mnogih skic lahko nastala urejena, besedilu primerna vizualna celota. V tej dramatični pripovedki se razkošje domišljije tesno prepleta s poezijo in modrostjo v svojevrstno predivo, ki bralcu in gledalcu razgrinja razgibano in nebrzdano življenje islamskega srednjeveškega sveta od Indije do severne Afrike. Značilni elementi arabskega izvora so za ilustratorja skupaj z bogatimi vzorci na orientalskih preprogah, s pretanjenimi arabeskami na stenah mogočnih zgradb in že naslikanih podob, nastalih med osmim in šestnajstim stoletjem v Egiptu, sijajno izhodišče za novo likovno podobo. Skrbno načrtovano in premišljeno je tako nastalo osem manjših, med besedilom svobodno ležečih ilustracij, in dvanajst celostranskih, ki značilno okvirjajo večinoma temno naslikano dramatično dogajanje. Filigransko dodelane in barvno močne ilustracije so skupaj z besedilom mlademu in odraslemu bralcu še danes dragoceno sporočilo, da se je do dragocenih zakladov naporno in »težko dokopati, kajti stražijo jih strašne pošasti temnih sil, ki zahtevajo težke osebne preizkušnje«³³.

Ilustracije Danijela Demšarja v pesmaricah z notami³⁴ so bile kar pogoste, najbolj pa izstopa desetletno sodelovanje z Miro Voglar³⁵, skladateljico in utemeljiteljico sodobne predšolske glasbene vzgoje, saj sta skupaj podpisana pod štiri velike slikanice z notami in CD zgoščenkami. Najprej so bile v reviji Ciciban objavljene njune prve skupne strani uglasbenih pesmi, ugank in ilustracij, nato pa so izšle v knjižni obliki (sočasno v Ljubljani, Zagrebu, Beogradu, Sarajevu, Skopju in Sofiji) z naslovom *Krampta, campta*³⁶ (MK, 2005). Nenavaden naslov orisuje nabrito sivega volka, ki domuje v pesmi, na platnicah in naslovnici knjige. Vsebinsko je avtorica knjigo uredila po letnih časih, s čimer je tudi določila simbolično

³³ Iz arabskega jezika prevedla Mohsen Alhady in Margit P. Alhady, ki je napisala tudi spremno besedilo. To je bil prvi prevod iz arabskega jezika. Ta slovensko jemenski par je iz arabskega izvirnika tudi prvi prevedel Koran (Beletrina, 2014).

³⁴ Že ilustracija na rumeni naslovni knjigi slovenskih ljudskih pesmi za najmanjše otroke *Otroška pesmarica 2* (MK, 2006) kaže, da jo je ilustriral Danijel Demšar. V njej je 52 slovenskih pesmi za otroke v besedi in sliki, zapisanih na notnem črtovju in kar 31 od teh z zvočnim zapisom. Pesmi in izštevanka so zbrane iz različnih koncev Slovenije, vsebinsko pa prevladujejo tiste, ki se največ prepevajo med otroki: *Biba leze, biba gre, Po morju plava ladja, Pol potice, Prišla bo pomlad, Aja tutaja* in druge. Izbrala sta jih Urša Šivic in Marko Terseglav, ki je tudi napisal uvod. Notografijo je prispevala Mojca Kovačič.

³⁵ Od *Žogice Marogice* do *Biba buba baje* so njene ljubke in igrive otroške pesmice, pri katerih velikokrat uporablja pomanjševalnice, medmete in ponavljanja, mnogim generacijam otrok vtisnjene globoko v spomin. Številne njene otroške pesmi so že skoraj ponarodele, poleg tega je ustvarila pravljíce, glasbeno didaktične igre, radijske in televizijske oddaje ter glasbo za otroško gledališče (npr. opera *Debela repa*), uganke, izštevanka in pesmice za otroke. Njen opus obseg več kot dvajset knjig, zvočnih in notnih izdaj.

³⁶ Knjigo je oblikoval Pavle Učakar, notografiral Blaž Rajko, uredila Metka Pušenjak. V knjigo je priložena enako naslovljena zgoščenka s petintridesetimi pesmicami in glasbeno pravljico *Dogodivščine tvoje frnikole*. Zvočni posnetki zanjo so preneseni iz arhiva Radia Slovenije in Mladinske knjige. Zgoščenka ima na naslovni strani ilustracijo naslovne strani knjige.

barvno intonacijo, ki ji sledi tudi ilustrator, saj je po večnih zakonih narave jesen rjava, zima belo-modra, pomlad zelena in poletje oranžno rdeče. Vse je valovanje večnega ponavljanja in drobne vsakdanjosti so največja odkritja. Na koncu knjige se prelije v glasbeno pravljično kotaleče frnikole: njene dogodivščine so prepredene z notiranimi skladbami in naravnane v pričakujoči konec varne vrnitve. Podoba knjige je še najbolj opredelil ilustrator, ki je »posebno zgodbo nežnih, sanjavih in drobižastih podob iz nizar tudi skozi celotno publikacijo. Nedvomno ji je s tem dodal svojstveno mehko, pestrost in celovitost, zapisanemu dodatno predstavljal živost, ugankam pa zanimiv odgovor«³⁷. Knjiga *Palček, pomagaj*³⁸ (MK, 2008) je narejena po klasičnem principu Mire Voglar, pravljice se prepletajo s pesmicami, njenimi notnimi zapisi (še s kakšnim navodilom za petje) in Demšarjevimi ilustracijami. Posamezne ilustracije sledijo pripovednim strukturam. Glavni junak je palček, ki ga pisateljica pelje od enega pomembnega dogodka do drugega, pri tem pa ji ilustrator z vzporedno pripovedjo več kot dvajsetih eno in dvostransko krhko izrisanih kompozicij po eni strani prilagodljivo zvesto sledi, po drugi pa domišljjsko nadgradi ritem cele knjige z enajstimi celostranskimi poetično imaginarnimi podobami. Skozi avtoričino pravljično strukturo spretno in subtilno vesla med pripovedjo, pesmimi in palčkovno zvedavostjo, hkrati pa se poetično približuje vživljanju otroka v čarobnost novoletnega pričakovanja, pustnih iger, pomladnih dogodivščin, šaljivega čaranja, potovalnih iger ter mu približuje sporočila o dnevu zdravja, zemlje in prijateljstvu, celo o skrivnosti smrti, pomenu sanj in o praznovanju rojstnih dni. Dve izmed teh ilustracij, sta, kar pri Demšarju ni nujno pravilo, ponovljeni na začetku knjige: na naslovu je palček, ki je v očkovih sanjah stopil na velikanove noge preden mu je splezal v naročje, ilustracija za notranji naslov v slikanici pa je, logično, vzeta iz krhke nabirke ilustracij, iz poglavja *Palček, pomagaj*. Znova zahtevna slikanica *Kahlica bahlica*³⁹ (MK, 2010) z glasbeno vsebino pod taktirko Mire Voglar, ki je na koncu šestnajstih poglavij odigrala svojo vlogo še z notnimi zapisi pesmic brez ilustracij, je bila, seveda, izziv za Danijela Demšarja, ki se je je morda prav zato lotil (spet) povsem drugače. Morda so ga prav zaradi tovrstnega poglobljanja v ilustracije s poslušom za ljudske pripovedke vabili tudi k drugim projektom, a se jim (razen s kakšno ilustracijo) ni bolj posvečal⁴⁰. Virtuoznih, a v knjigi z besedili, notnimi zapiski in napotki skoraj preobloženih, je vseh šestnajst dvostranskih ilustracij. Le posamične, razstavljene v galeriji, zaživijo v vsej svoji krhki lepoti. So pa, seveda, bistvena podpora avtoričinemu namenu. Skladateljica in pravljičarka znova modro pristopa k najmanjšim otrokom z nagajivo pripovedjo, saj občutljivo iskrenje malčkov preskuša z nenavadnimi besedami od kahlice bahlice in dirjačke do rišpišpa. Pa tudi sicer skozi pravljični svet igrarij, pesmic in bib prijazno vznikajo vsakodnevni namigi na nujne potrebe najmanjših v

³⁷ Maja Logar, *Voglar, Mira: Krampta compta*, Priporočamo, Mariborska knjižnica, 2007.

³⁸ Dve izdaji slikanice *Palček, pomagaj* (2008 in 2009) v slovenščini hrani 27 knjižnic članic WorldCat po vsem svetu.

³⁹ Vsebinsko v knjigi nadgrajuje spremljajoča zgoščenka s posnetki mladih pevcev GŠ Logatec in s povezovalnim delom babičinega besedila v vlogi igralke Štefke Drolc. Naslovna stran je enaka Demšarjevi naslovnici knjige.

⁴⁰ *Tingl, tongl*, ljudske pesmi za zvončke (MK, 2012) in *Temne mitne, svetle parne*, upodobitve koroških pregovorov uredil in oblikoval Dušan Muc, Zveza društev slovenskih likovnih umetnikov, Ljubljana, 2012.

njegovem okolju. Kazalo in napotki za uporabo in na koncu kar petnajst strani not za pesmice je dopolnjeno z drobnimi, a duhovito umeščenimi vinjetami in likovnimi 'opazkami' na dnu strani. Glasba, literatura in večne moralno-etične vrednote so v knjigi z ilustrativno dopolnitvijo neločljivo povezane, poudarjajo prijateljstvo, medsebojna pomoč, sočutje in vzbujanje varnosti. Knjiga izbranih pravljic, pesmi in ugank *Sij, sončece, sij* (MK, 2015) Mire Voglar je prisrčna in topla, kar napoveduje že sam naslov⁴¹. Ob tem pesmice (tudi na zgoščenki) ter navdihujoče pisane in svetle ilustracije, ki bogatijo besedišče in notne zapise, vabijo k skupnemu prebiranju z otroki in mu z ljubeznijo ponujajo spoznanja do najbolj zgodnjih življenjskih resnic. Štirinajst dvostranskih ilustracij je ustvarjenih tako, da se jim besedilo prilagaja in ponekod celo oblikovalsko obkroža posamezne like. Melodične in ritmično razporejene ilustracije, navidezno preproste, a kljub temu zaradi različnosti in (navidezne) preprostosti vabljive, povezujejo vsebinsko raznolikost. Tako kot glasbena (zapisana v notah in realizirana na zgoščenki) je tudi vizualna nadgradnja besedil izjemnega pomena, saj teši radovednost, budi domišljijo in ustvarjalnost ter spodbuja otrokov celostni razvoj. Pri pesmici *Mamici* je ilustracija, ki, narejena s suhimi barvicami kot bi jo narisal štiriletni otrok, po otroško prisrčno dopolnjuje druge Demšarjeve ilustracije. In, po besedah Danijela Demšarja⁴², je ilustracijo dejansko naredila vnukinja Adela za svojo mamo in jo je on vključil med svoje. Kot je na naslednji strani pri uganki za polžke uporabil in v svojo likovno podobo gobana vključil risbico polžka hčerke Alje. Že sama uganka *Plesalci vseh barv* pa kaže na to, da so podobe kljub mešani tehniki (kot je združevanje obarvanih risb, natrgank, kolažev in računalniških povečav) lahko vesele, poskočne, druge umirjene, razmišljajoče ali pa celo vključujejo pridih otožnosti. Posebej je Demšar ilustriral tudi pesmico *Gos in goske*⁴³, ki jo je napisala in uglasbila Mira Voglar.

Knjiga *Potovanje račke Dine* (MK, Deteljica, 1990) pisatelja Sama Kuščerja opisuje neugnano zvedavost račke Dine, ki jo iz varnega zavetja doma zvabi tuj svet, v katerem se mora znajti, če hoče preživeti. Bolj kot se oddaljuje od doma, hitreje se uči in dozoreva. Prijazen mož Roko, z dolgimi sivimi lasmi in bujno brado, mladostniško živahen očara malo račko, da je odide z njim na jadrnici po morju v daljne kraje – v Zimbu h kameli Mavi, s katero nato oddrvita preko razbeljene puščave do oaze. Ko v deželo pride zima, pogovor s skalo račko pomiri in nasmeji, da do pomladi uživa v dričanju in smučanju. Spomladi vendarle odleti proti domu, kjer jo, zdaj že odraslo, komaj prepozna zajček Muni. Kakšne čudovito porazdeljene prigode, pravi raj za ilustratorja! Dvanajst celostranskih ilustracij, od katerih je dramatično temnomodra le prva, ko deroči potok odnese malo račko v svet, kaže svetel, sončen svet, v katerem račka Dina pooseblja otroka, ki se temu primerno, otročje in nebogljeno, tudi vede. V knjigi se zdi, da nežno akvarelne ilustracije, vpete v sive pol-okvirje, lebdijo ob besedilu. Povsem drugačne pa so ilustracije za slikanico *Pinkaponka se potepa* (DZS, Vrtavka 11, 1995), v kateri pisateljica Mira

⁴¹ Predgovor v slikanico *Sij sončece, sij* je napisala dr. Branka Rotar Pance, uredila jo je Metka Pušenjak, notografiral Andrej Lenarčič in na koncu oblikoval Peter Svetek. Naslovna stran slikanici priložene zgoščenke je enaka kot ilustracija na knjižni naslovnici.

⁴² V najinem pogovoru 15. 12. 2022.

⁴³ Pesmica *Gos in goske* je bila skupaj z drobno ilustracijo objavljena na strani 35 v prvi darilni izdaji slikanice z mehкими platnicami *Tralala, hopsasa, tu je Cicido doma* (MK, 2018). Izbor besedil in ilustracij iz dvajsetih letnikov revije Cicido je uredila Maja Žugič.

Cajko piše o pomanjšani deklici, ki se gre potepat med črke. Poosebljena radirka, svinčnik, črke in pomanjšana deklica Pinkaponka (tako jo vsaj kličejo doma) nastopajo lahko igrivo, osemnajst ilustracij je ritmično razporejenih po vsej slikanici, ki se je tudi zato znašla na priporočilnem seznamu mladinskih knjig. Za najmanjše bralce je v teh letih veliko ustvarjal tudi za revijo Ciciban. Z vnosi besed v oblačke in domišljeno narisanimi izrazi se je iskrivo približal otroški zvedavosti na enostranskih vsakomesečnih objavah avtorskega stripa *Cic in Frc* (1996–1997).

Literarne predloge so osnova, na kateri je Danijel Demšar gradil samosvoj odnos do likovne interpretacije.⁴⁴ Ob ilustriranju poezije in poetične proze je njegov odnos do literarne predloge lahko še posebej intimen, predvsem pa od nje bolj neodvisen. V ta kontekst nedvomno spada vseh dvanajst knjig pesmi, povesti in iger za otroke Bine Štampe Žmavc, ki so jih plemenitile njegove ilustracije⁴⁵. Ustvarjalna dvojica je vselej prepričala in s popolno usklajenostjo očarala mlade bralce. S silovito umetniško sporočilnostjo, mojstrsko dovršenostjo in hkrati z umirjeno zrelostjo so v razponu dvajsetih let nastajale njune knjige za različne založbe. Povest *Popravljalnica sanj* (Mohorjeva družba, 1992), v katero se tihotapijo tudi pesničini verzi, je Demšar ritmično prepletel z osmimi enostranskimi in osmimi dvostranskimi ilustracijami, v katerih se v sledenju literarni predlogi barvno izmenjujejo pravljlično sladko žive, zlatorumene in zemeljsko temno rjave barve, kjer v nočni temi pod pajčevino dominira velik strah Buholin. Polno izslikane ilustracije bi v veliki slikanici verjetno bolj zaživele, saj se zdijo pokrajine pripovedi, še posebej na koncu velikanski Supermen, nekako ujete v premajhen okvir knjige. Vsekakor pa je z zvezdnim prahom posuta zadnja ilustracija primeren zaključek, saj na njej strahci s pesmijo ob zvokih harfe počasi izginjajo v mrak podstrešja, ne da bi za sabo pustili kakšno sled. Pri Založbi najlepših slikanic in knjig (Epta, 1994) je izšla slikanica *Nebeške kočije*⁴⁶ pesmic Bine Štampe Žmavc z ilustracijami, ki so se njenim verzom svojevrstno približale. Skozi sanjavo domišljjske podobe presevajo verzi, (skupaj z oblikovalcem slikanice Pavletom Učakarjem) tehnično inovativno vkomponirani v posebej narejene barvne povečave originalno naslikanih predlog. Te so nekje dodatno posvetljene, nekje potemnjene. Osemnajst dvostranskih ilustracij predstavlja nebeške kočije, vesolje in sončeve kočije, se dotika sreče, koraka s časom večne pomladi, se vzpenja na katedralo vetra in lebdi v mavrici, se prebuja v jutro z drevesi. Ob njih se mali bralec sprašuje kako rastejo dnevi in leta ter zakaj je nebo, pod noč pa zlahka prisluhne mesečni pesmi, času, ki teče, in vesolju – in se sprašuje odkod prihajajo pesmi in rime. *Četudi ves svet / razprši se in mine, / za zmeraj ostane / rima tišine ...* Vsaka ilustracija je verzom podlaga, a deluje tudi sama vilinsko v tišini, ki (lahko) nagovarja tudi najmlajše otroke. Petnajst drob-

⁴⁴ Tatjana Pregl Kobe, *Danijel Demšar, ilustracije*, zloženka, Galerija Rika Debenjaka, Kanal ob Soči, Goriški muzej, Goriške galerije, 1994.

⁴⁵ Med najbolj razširjena dela Danijela Demšarja, ki jih hranijo knjižnice (članice WorldCat) po vsem svetu, spadajo še štiri knjige, nastale ob pesmih Bine Štampe Žmavc: *Popravljalnica sanj* – tri izdaje od leta 1992 v slovenščini hrani 27 knjižnic, *Vprašanja srca* – tri izdaje, ki so izšle med letoma 2008 in 2020, v slovenščini hrani 30 knjižnic, *Roža v srcu* – štiri izdaje od leta 2010 hrani 24 knjižnic in *Barka zvezd* – dve izdaji, ki sta izšli med letoma 2014 in 2020, v slovenščini hrani 27 knjižnic.

⁴⁶ Ena izmed Demšarjevih ilustracij iz knjige pesmi je bila izbrana za ilustracijo, ki je predstavljala protokolarno novoletno čestitko predsednika republike Slovenije Milana Kučana za leto 2001.

nih svetlih podobic za drobno slikanico *Zrnca sonca* (MK, Čebelica, 1994) je ob pesmih razsutih po vseh straneh pesničnih verzov o letnih časih. Sončna zrnca se od najbolj žareče rumene spreminjajo vse do svetlo modre in bele, kjer led vse začara v *zrcala neba*. Ilustracije za slikanico *Mavricij in lučka Svečana* (MK 1994) so najprej nastale za revijo *Ciciban*. Nato so v istem letu 2000 pri založbi Monde-na izšle kar tri knjige z njenimi igrkami in zgodbami, ki jih je ilustriral Demšar. *Ernica gosenica*, lutkovna igrca v petih prizorih, ki se dogajajo na vrtu, *Princesa kamnitih besed*, tudi igrca, in *Ure kralja Mina* o kralju, ki si je umišljal, da bo kraljeval tudi času, zato si izmisli vrsto čudaštev, da jih njegov urarček komaj sproti rešuje. Leta 2003 je izšla pisateljičina prav posebna knjiga pravljic *Pogašeni zmaj* (Epta), ki so jo ustvarili svetovno znani ilustratorji iz različnih držav: v Madridu rojeni Arcadio Lobato, ki živi v Italiji, v Nemčiji rojena Ingrid in Dieter Schubert, ki živita na Nizozemskem, na Poljskem rojeni Józef Wilkoń, priljubljena slovenska ilustratorka Kamila Volčanšek in Danijel Demšar, ki je ilustriral tri pripovedke. Barvno ekspresivno na dveh straneh dominira zgodba *Duhec Luka in gregorčki* o majhnem ognjenem duhcu Luku in gregorčkih, ki plavajo v luninem soju navzdol po potoku, drugi dve ilustraciji sta svetlejši, a prav tako barvno dominantni. Pripovedko *Pentljica za dar* napoveduje mavrično pisana darilna škatla, na vrhu katere je figurica dečka, ki čaka, da ga bo kdo prav ljubeznivo snel s pentlje, *Tulipanova belo potovanje* pa se prične z modrozeleno (kot ena ilustratorjevih najljubših kombinacij) ilustracijo, kjer sta, ko je prišla pomlad, bela tulpa in beli tulipan z rahlo rožnatim in zelenim nadihom zacvetela skupaj.

Pri slikanju za literarna dela Bine Štampe Žmavc so Demšarjeve ilustracije v enakovrednem položaju, »ker ilustracije niso običajne opisovalke vsebine, temveč so pravi slikarski kreativni zapisi in samostojne poduhovljene likovne mojstrske umetnine, ki so skupaj s slikarjem prehodile dolgo pot eksperimentiranja, izpiranja, brisanja, moduliranja, podrejanja in tudi preoblikovanja vsebine, skozi bogastvo avtorjeve domišljije⁴⁷«. Pri slikanici *Vprašanja srca*⁴⁸ (Obzorja, 2008) je besedilo nemoteče vpeto v ilustracije, ki se prelivajo do roba in kažejo občutja, ki ga pesmi na tisti strani ustvarjajo. Pri lahkotnih pesmih so barvni toni svetlejši, pri pesmih s problemsko tematiko pa temnejši. V eno izmed šestnajstih dvostranskih ilustracij je kompozicijsko prefinjeno centralno postavljena imaginarna podoba zasanjane deklice s kronico, ki si niti ne prizadeva za prilagajanje vsebini obeh pesmic (*Zakaj so hribi, Zakaj so barve*), ampak nedvomno drži malega bralca v napetosti pravljničnega pričakovanja. Naslednji dve skupaj ilustrirani knjigi sta izšli v Založbi Mladinska knjiga. Najprej je leta 2010 Demšar prejel trideset pesmi *Roža v srcu*⁴⁹, ki jih je inventivno vtikal v svoje likovne (pris)podobe, ne da bi se vnaprej obremenjeval s kompozicijami strani, vpetosti v zgradbo zbirke ali se kakorkoli obremenjeval z oblikovanjem (na precej majhnem formatu) ilustrirane zbirke pesmi Bine Štampe Žmavc. Nastalo je osem celostranskih in dvajset dvostranskih ilustracij, od napovedne za tihe sanjalce (kot bi bile vzete iz domišljijanskega sveta ilustracij Pavčkove pesnitve *Svit, krilati konj*), do podobe za sanjalce – ljubezenske dvojice, krhko

⁴⁷ Olga Butinar Čeh: *Zabrisane meje med sliko in ilustracijo*, 14. Slovenski bienale ilustracije, ZDSLU in Cankarjev dom, Ljubljana, str. 20.

⁴⁸ Leta 2008 je bila zbirka *Vprašanja srca* nominirana za nagrado večernica.

⁴⁹ Na 9. slovenskem bienalu ilustracije je leta 2012 prejel nagrado Hinka Smrekarja za ilustracije v knjigi *Roža v srcu*.

plešoče deklice in pesnika. Dominantne rdeče rože so prikazane kot prispodobе življenja, ki teče. Imaginarne podobe minljivosti so z belino vslikane v črno ozadje kot prispodoba vojne – *ko beseda zraste v meč*. Nato nastopijo metulji, spominčice, muce in ptice ter popoldan, ki stanuje na balkonu. Do tam nekje, ko se v naročju neba zbudi zvezda. Pospremi jo čarobna, le z dvema barvnima zaznamkoma v temo izrisana pesničina podoba, dokler na koncu bralca s svojo pojavo ne omami lebdeča podoba deklice, ki *nocoj pred vrati / sliši zvezdo šepetati*. V zbirki *Svilnate rime* (MK, 2011) je jubilejni izbor pesmi iz večine pesničinih zbirk za otroke od prve *Čaroznanke*⁵⁰ izbral in spremno besedo napisal Igor Saksida. Izbor je zajemal iz njenih osmih pesniških zbirk, ki so jih ilustrirali različni avtorji. Njena poezija odpira srce in ga prebuja v občutljivosti za drobne, na videz vsakdanje, a nič manj bistvene stvari. Morda se najbolj iskriko kažejo posebnosti Demšarjeve lirične prepesnitve, ki jih ob danem besedilu osmišlja večinoma v akvarelni tehniki, prav v dvostranski ilustraciji, ki povezuje pesmi *Zakaj muce predejo* in *Pesem v spanju*: nežna lebdeča podoba sanjavke je kompozicijsko v osrednjem delu podobe izražena občuteno, pravičljivo, s posebno ljubeznijo, zvedavi muc pod njo pa prede *prprrrr, kar tako*. Njuna zadnja skupna knjiga z nagovorom *Za tihe sanjalce, ki tkejo peruti sveta* je zbirka pesmi *Barka zvezd* (Obzorja, 2014) s prelesto oblikovano temnomodro naslovno stranjo, ki kljub zlatemu (v)tisku naslovnih črk ne deluje sladkobno. Poetičnost se iz prostranstev nebeške puščave blešči v vrsti barvnih podob v toplini pastelnih barv, ki jih slikar nanaša tako rahločutno, kot bi bile nadrealne, vilinske, polne sanj. Vizualno radikalno je predstavljenih štirideset pesmi na enaindvajsetih dvostranskih ilustracijah in dveh obrobni celostranskih, na začetku in koncu. Včasih se ilustrator na fantazijski barki pozibava med zvezdami, ki jih občuti kot otoke samote, vpete v čar barv, ruja in borovcev. V pesnično besedilo tke prefinjena večnostna sporočila, da bralka in bralec med mojstrskimi verzi pesnice in silovito virtuoznostjo slikarjevih črnih podob plujeta v sanjarjenje in v resničnost, zasidrana v zalivih svoje, pesničine in slikarjeve domišljije.

Slikar in ilustrator Danijel Demšar je kot neustavljiv popotnik na ladji širnega sveta in lastnega intimnega občutja, ki za seboj – namesto drobtin, ki naj omogočajo pot nazaj – pušča množice porisanih in poslikanih papirčkov. Poti nazaj ni, k ilustriranju vsake nove knjige – literarne, poljudne ali znanstvene⁵¹ – je pristopal od čistega začetka. Take so tudi imaginarne pokrajine in občutja narave na njegovih podobah ob verzih slovenskih pesnikov o pomladi in jeseni (1997). Te njegove skrajno lirične podobe v obeh knjigah (*Slovenski pesniki o pomladi* in *Slovenski pesniki o jeseni*), ki sta leta 1997 izšli v zbirki *Slovenski pesniki o ...* pri Mladinski knjigi, so mešanica lepote, hipnosti in preleta svetlobe, valovanja. So sproščeno spontane, eruptivno strastne, vilinsko mile, nadgrajene z nizanem minimalistično preprostih, deloma skoraj abstraktnih prispodob.

Na Demšarjevem lastnem otoku, v njegovem kraškem domu, ki so ga poustvarile in mu dale dušo njegove roke, so naseljeni prijetni in slabi trenutki. Motiv

⁵⁰ Bina Štampe Žmavc, MK, *Pisanice*, 1990, ilustriral Marjan Manček.

⁵¹ Prevzel je tudi nalogo, da naredi privlačno obsežno (na tristo straneh) znanstveno publikacijo *Z evalvacijo do sprememb* (Center Republike Slovenije za poklicno izobraževanje, 2012). Ob prispevkih različnih avtorjev je objavljenih trinajst celostranskih ilustracij, ki razmejujejo enajst poglavij in dve prilogi. Barvno privlačne, atraktivno abstraktne, na katerih so sledi valjčkov in računalniških povečav, popolnoma ustrezajo svojemu namenu.

hiše, ateljeja, domovanja, skritega v poetičnih ilustracijah, se pojavlja v mnogih različicah in preobrazbah: od čiste geometrične zasnove do romantičnih podob v objemu pokrajine. V njegovih delih so, ne glede na besede, bivanjska vprašanja, kje smo in kam gremo. Tu je v eni osebi čakajoči in pričakujoči ustvarjalec, čudeči se otrok in spoznavajoči modrec s svojimi izkušnjami ter spoznanjem o preteklosti in zavedanjem nedoumljivosti v tu-bitu. Umetnik, ki nosi s sabo tudi eksistencialno izkušnjo bolj temnih plati življenja. Kot jo je imel tudi pesnik. Mar ni (tudi) zato napisal pesmi za slikanico *Svit, krilati konj* (MK, 2011), že dobro desetletje nazaj opremljenih s sanjavi podobami Danijela Demšarja? V pesnitvi za fante *skupaj bivata v legendi* naslovni junak, krilati konj Sviti, in mali Marko, slikar pa ju na sedmih celostranskih ilustracijah, kakor v najlepših pravljicah, osupljivo krhko spremlja na poti kot bi nanju ves čas padal srebrn zvezdni prah. Ni presenetljivo, da je prav on dobil nalogo, da z likovno podobo opremi in pospremi tudi Pavčkove pesmi o angelih, ki so bili ob njem v najbolj težkih trenutkih bolezni. Pri teh ilustracijah je šel Demšar v postopke tako, da je »napravil eno tako risbico, jo potem povečal in jo z acetonom odtisnil na umetniški papir, potem pa ročno interveniral naprej«⁵². Takšne so podobe angelov, pri katerih je značilna sepia. Občuteno impresivne podobe so nastajale na Krasu, kjer sta v objemu doma ljubezen in tišina in kjer so navzoča (tudi) vprašanja o minljivosti, kar mu v opis prinašajo pesmi Toneta Pavčka pod skupnim naslovom *Angeli*⁵³ (MK, 2012). *Lep je angel ljubezni, / kot je ljubezen lepa* sporoča dvostranska, krhko lebdeča slika stiliziranega para (*Angel ljubezni*), ki *hlepi po poljubih*, ob čemer se njun angel umakne v *svoja mala nebesa*. Lirično simbolni portret pesnika krasi notranjo naslovno stran knjige. Vključno z ilustracijo pesmi *Prvi angel* je vseh inventivno doživetih triinšestdeset podob, ki plemenitijo Pavčkove verze, edinstvenih. Slikarjev svet diši po borovcih in po poeziji. Kot da umetnik sledi utripu svojega cilja, ki ga išče in kdaj tudi najde v žaru življenja. Upočasnjeno, a z življenjsko energijo v vnemi novih spoznanj lebdi na mostu med preteklostjo in prihodnostjo. V prosojno ozadje umeščen *Angel za bolečino* s krili in s slikarsko paletto v roki (kot slikarjev alter ego) ve: nič ne izgine v nič, teče edino čas, ki ga mora človek napolniti z ljubeznijo in umetnostjo.

Največjo svobodo je Demšarju omogočalo ilustriranje poezije za odrasle, kjer je liričen navdih njegovih prosojno krhkih podob prišel zelo do izraza. Drobnata silhueta Ferija Lainščka na notranji naslovni strani vodi v knjigo pesnikovih najlepših ljubezenskih pesmi *Ljubi me, kot sonce sije*⁵⁴ (MK, 2019). Iz zakladnice slikarjevih sicer nenehno na papirju nastajajočih risb je izbral za vsako pesem eno: enainšestdeset pesmi je torej pospremil s podobami, ki so s temi navdihujočimi verzmi v sozvočju z nežnimi barvami, s krajinskimi, figuralnimi in simbolnimi motivi ter samosvojim doživetjem ljubezenskih verzov. Ena izmed teh ilustracij (*Pobarvanka*) bi lahko bila slikarjevo avtobiografsko sporočilo, da je njegov ilustratorski opus zaokrožen.

⁵² Boštjan Jurečič, *Daniel Demšar: Zelo me je zanimalo vstopanje v slikovno površino*, TV Slovenija, 17. 12. 2021 <https://www.rtvlo.si/kultura/vizualna-umetnost/daniel-demsar-zelo-me-je-zanimalo-vstopanje-v-slikovno-povrsino/605351> Pridobljeno 12. 7. 2022.

⁵³ Med letoma 2012 in 2022 je izšlo dvanaest edicij v slovenščini in jih hrani 66 knjižnic članic WorldCat po vsem svetu.

⁵⁴ Med letoma 2019 in 2020 so v slovenščini izšle tri edicije, ki jih hrani 26 knjižnic, članic WorldCat po vsem svetu.

Epilog: Za slogovno raznolikost se je Danijel Demšar odločil že zelo zgodaj. Izumljanje lastnih tehnik in absolutna svoboda pri ustvarjanju sta osnova njegovega dolgoletnega umetniškega ustvarjanja. Pri tem ima svetloba⁵⁵ vselej bistveno vlogo. Še posebej blizu mu je bilo vpenjanje stiliziranih figur v harmonijo barv in svetlobe, ki ves čas preseva njegove vizualne pripovedi. Je ilustrator leposlovnih del za otroke in odrasle. Kot nenehni iskalec vanje vpisuje, vrisuje in odtiskuje poleg vsebine tudi lastna občutja in čudenja. Njegove ilustracije so skrivnostne, srčne, krhke, utripajoče in spremenljive kot življenje samo.⁵⁶

Andrej Brumen Čop

Slikar Andrej Brumen Čop⁵⁷ je prepoznavno ime sodobne slovenske likovne umetnosti. Že takoj po študiju so bila njegova dela vključena na prvi triennale slovenske likovne umetnosti U3 v Moderni galeriji (1994). Njegovo delo *Igra* (1999) je umetnostni zgodovinar dr. Tomaž Brejc izbral za oddajo o slovenskem postmodernem slikarstvu *Besede in slike*, v kateri je zelo lucidno predstavil tako avtorja kot analizo omenjene slike: »So slike, ki si želijo našega pogleda, mahajo z repom in rečejo, poglej me, in so slike, ki se pred pogledom zapirajo, ki dajejo vtis, kot da ne želijo, da jih gledalec pogleda. Na tej občutljivi prelomnici se giblje slikarstvo Andreja Brumna Čopa.« V ospredju njegovega likovnega nagovora ostajajo različno izražene osebne teme. Po prelomu stoletja (2000) njegove slike naseljujejo prodniki, vodne gladine, žičnate ograje in žuželke (komarji, mravlje, muhe). V tem času se s

⁵⁵ Tatjana Pregl Kobe, *Podobe, skrivnostne, srčne, krhke, Danijel Demšar – Presvetlitve*, zloženka, Galerija Instituta »Jožef Stefan«, 5. 12. 2022–5. 1. 2023.

⁵⁶ Prispevek je bil predstavljen na jubilejnem simpoziju Društva Bralna značka Slovenija – ZPMS in revije *Otrok in knjiga* 22. novembra 2022 v Ljubljani, na katerem je bilo načrtovano tudi, da bi se z Danijelom Demšarjem pogovarjala Maja Logar. Zaradi bolezni dogodka nismo mogli izpeljati, smo pa na Krasu pri ilustratorju v ta namen posneli kratki film. Na simpoziju smo ga premierno predstavili (vsebinska zasnova in realizacija Danijel Demšar, Vid Hajnšek in Maja Logar, snemanje in montaža Vid Hajnšek). Ogledati si ga je mogoče na Youtube kanalu Mariborske knjižnice.

V naslednji številki revije bomo objavili prispevek, ki bo portretno predstavil umetnika Danijela Demšarja in sloni na posnetem zvočnem gradivu za film, na zapisih po pripovedovanju in zapisih avtorja.

⁵⁷ Rodil se je 14. maja 1967 v Mariboru. Med letoma 1998 in 1993 je študiral na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani na oddelku za slikarstvo in pri Metki Krašovec diplomiral, leta 1995 je na isti ustanovi zaključil slikarsko specialko. Leta 1995 je postal samostojni ustvarjalec na področju kulture in član ZDSLU. Na povabilo galerije Werstadt Graz je leta 1994 študijsko bival v Gradcu. Leta 1997 je prejel štipendijo češke vlade za študij slikarstva na Likovni akademiji v Pragi in odkupno nagrado Umetnostne galerije Maribor na razstavi DLUM. Leta 2000 je prejel delovno štipendijo za bivanje v New Yorku. Leta 2003 je delal v Ateljeju Mednarodnega grafičnega likovnega centra v Ljubljani, leta 2004 pa so mu dodelili delovno štipendijo Ministrstva za kulturo RS in plaketo Bienala slik malega formata v Ljutomeru. Leta 2009 je ustvarjal v slovenskem ateljeju v Berlinu. Dejavni je tudi na področju likovne teorije, glavni urednik revije za likovno umetnost *Likovne besede/Art Words* je bil med letoma 2001 in 2002. Leta 2009 je začel poučevati na Oddelku za likovno pedagogiko na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani. Ukvarja se tudi s knjižno ilustracijo, likovno opremo in drugimi eksperimentalnimi praksami na področju likovne umetnosti. Živi in ustvarja v Mariboru in Ljubljani.

prvimi risbami in akvareli za knjige prične pojavljati tudi kot ilustrator. Kot njegov umetniški opus obsega več različnih tem, so tudi ilustracije za knjige ustvarjene na različne načine.

Ilustracije za knjigo *Popki* (Samozaložba, 1999) pisateljice Brede Smolnikar⁵⁸ na naslovni strani napoveduje dovolj realističen akvarel, na katerem sta upodobljeni deklici, ki se po ograji lesenega stopnišča igrivo spuščata navzdol, da bi pritegnili šolsko populacijo otrok v zgodnjem najstniškem obdobju. Tudi druga njegova ilustratorska izkušnja je namenjena isti pisateljici za knjigo črtic iz družinskega življenja *Otročki, življenje teče dalje* (Samozaložba, 2001). Precej obsežno knjigo na nežno obarvanem ozadju naslovne strani napoveduje slikarjev akvarel, tokrat ob starem slovenskem kozolcu slonita deklica in deček.

Pomemben element umetniške prakse Andreja Brumna Čopa je tudi risba, saj je prav risanje eden od temeljnih umetnikovih ritualov in sredstvo osrediščenja misli. Skozi risbo od nekdaj izraža razumevanje umetnosti kot neločljivi del življenja. Prepričljivo jo je uporabil tudi za ilustriranje. Ilustracije za knjigo *Stobovske elegije* pisateljice Brede Smolnikar (Samozaložba, 2002) so klasične črno-bele risbe s svinčnikom. Drobni 45 risb je kot ogrlica iz majhnih vinjet vsebinsko smiselno porazdeljenih po 175 straneh knjige, čeprav bi si marsikatera zaslužila večji format zaradi svoje dovolj nazorne prilagojenosti besedilu. To so na primer kolesar, mestna norica, pred hišo skupaj narisana mož Stane, ki je cele dneve delal, in žena, ki je bila sama s sinovi, trinajst duhovnikov, ki je v belih svečanih mašnih oblačilih spremljalo starko Alojzijo Lojzo Lujzo Antonovo na novo pokopališče do grobnice, pa postaven partizan, ki je prišel domov naravnost k božjemu kotku in snel boga s stene, ali svečana deklica pri prvem obhajilu v prelepi dolgi beli oblekici. Skrajno subtilno so naslikani tudi portreti različnih oseb, opisanih v pisateljičini pripovedi, skupaj z drobnimi, simbolnimi in pretresljivimi vinjetami (križi, lobanje, jokajoča Mati božja ...).

Slikarjev cikel *Slepe miši* (2007⁵⁹) sestavljajo male in velike slike. Male so nastale najprej in so portretne slike fanta z zavezanimi očmi, kar se dogaja pri otroški igri slepe miši. Podoba se ponavlja, obraz ima avtoportretne poteze, čeprav ni naslikan v pravih anatomskih razmerjih. Glava je razpotegnjena, kar gledalca napelje k misli, da ga želi slikar pripraviti do tega, da, tako kot fant na sliki, zapre oči in se vživi v lastno doživljanje sebe in okolice⁶⁰. Cikel z naslovom *Nove slike* (2009) je nastal v bolj optimističnem obdobju med bivanjem v Berlinu. Zgodbe ostajajo še vedno v mejah osebne izpovedi, podnaslov razstave *Ničvredni sin* pa je hoteno provokativen, saj slikar z njim odgovarja na vseprisotno homofobijo v naši družbi. Podobe še vedno zaznamujejo subjektivni čustveni pogled na svet, a zdaj njegove človeške figure preveva svetloba upanja. Slike, razstavljene v ljubljanski Kresiji, so bile za slovenski prostor izjemno provokativne, še posebej za hetero populacijo. »Mogoče pa je provokativna moja naivnost«, je v pogovoru o razstavi

⁵⁸ Pisateljica je v svoj projekt *Veliki slovenski tekst* (Samozaložba, 2010) vključila poleg ilustracij Andreja Brumna Čopa tudi ilustracije Marije Flegar, prav tako predane akvarelu.

⁵⁹ V koprski galeriji Meduza razstavljen leta 2012.

⁶⁰ T. L., *Male in velike slepe miši*, 10. 4. 2012 <https://www.zurnal24.si/magazin/film-glasba-tv/male-in-velike-slepe-misi-153302> Pridobljeno 15. 12. 2022.

kustosu razstave Jerneju Škofu dejal Brumen Čop⁶¹, »ko iskreno naslikano sliko tudi razstavim«. V tem kontekstu je njegova naslednja razstava⁶² *Rožnati Feng Shui* s podnaslovom *Podobe, rituali, regresije* prinesla (delni) pregled slikarjeve skoraj tridesetletne umetniške prakse, hkrati pa je širše, skozi ključna literarna dela, ponujala vpogled v razvoj LGBT gibanja v slovenskem prostoru. Izpostavila je tudi avtorjevo navezanost in povezanost z literaturo, ki ima nanj od nekdaj bistven vpliv. Tudi sicer slikar literarna dela na različne načine vključuje v svoja dela. Doživljanje lastne identitete pretanjeno izraža (tudi) skozi poezijo, ki jo imenuje zapisi, in je bila na tej razstavi skozi video prvič javno predstavljena. Poseben del so bile tudi dragocene ilustracije k slikanici Braneta Mozetiča z naslovom *Dihurlandija* (Center za slovensko književnost, Aleph 176, 2016). Gre za besedilo, ki je povezano s problematiko migrantov. Problemska slikanica o različnih vrstah dihurjev odpira vprašanja begunstva: kako so temnejši dihurji pribežali v deželo svetlejših dihurjev in kaj vse se je moralo zgoditi, da so lahko sklenili prijateljstva. Andrej Brumen Čop, tokrat v vlogi ilustratorja, je bil vesel dane svobode, da zgodbo upodobi po svoje, kar je izkoristil tako, da se je odločil za svojo preverjeno tehniko akvarela. Vendar se na njegovo žalost v knjigi objavljene podobe razlikujejo od originalnih, ker so za objavo (na željo avtorja besedila⁶³) barve pri oblikovanju in pripravi za tisk poudarjene, zato bolj živo barvite, s čimer naj bi likovno bolj polno nagovarjale mladega bralca. Originalni akvareli, ki so bili profesionalno fotografirani, bi s svojo krhko prosojnostjo še bolje ponesli bralca knjige k občutenju besedila. Knjiga je bila uvrščena tudi na 9. festival umetnostne vzgoje *Bobri*⁶⁴ med branje dobrih knjig na temo večkulturnosti.

Z umetnikovimi ilustracijami je še isto leto pri založbi ŠKUC izšla knjiga Braneta Mozetiča⁶⁵ *Murenček in Polhek* (ŠKUC, Lambda 132, 2017), pri kateri sta znova združila moči pisatelj in ilustrator⁶⁶. Samosvoj Polhek si najde nenavadnega prijatelja, čisto majcenega Murenčka. A kljub velikim razlikam med njima le najdeta skupna zadovoljstva. Gre za prikupno zgodbo o nenavnem prijateljstvu med Polhkom in čisto majhnim Murenčkom – premagovati morata velikanske razlike, tako v velikosti kot navadah. Soočena sta tudi s slovesom, saj murenčki živijo le nekaj

⁶¹ Jernej Škof, *Pogovor za Andrejem Brumnom Čopom*, Kultura, 5. 10. 2009 <https://narobe.si/pogovor-za-andrej-brumnom-opom/> Pridobljeno 10. 12. 2022.

⁶² Center sodobnih umetnosti Celje, 4. 9. 2016–4. 9. 2016.

⁶³ Brane Mozetič: *Dihurlandija*. Akvareli: Andrej Brumen Čop. Fotografije: Matija Brumen. Oprema in postavitve: HandBag.

⁶⁴ Ljubljanski festival kulturno-umetnostne vzgoje *Bobri* je nastal leta 2009 z namenom večanja dostopnosti do kakovostnih kulturnih vsebin za otroke in mlade, povečanja števila kulturnih prireditvev za otroke, povezovanja nevladnih in vladnih kulturnih producentov s tega področja, promocije kakovostnih kulturnih dogodkov za otroke, seznanjanja z novimi vsebinami ter skrbi za celosten razvoj otrok in mladostnikov. Cilj festivala je spodbujati mlade k ustvarjalnosti in kakovostnemu preživljanju prostega časa, s tem pa povečati socialno kohezivnost ter dvigniti kulturno pismenost otrok in mladine v Mestni občini Ljubljana.

⁶⁵ Pisatelj Brane Mozetič je doslej napisal že pet slikanic za otroke, protivojna *Dežela bomb, dežela trav* je izšla tudi v Španiji, Italiji in Egiptu. Mozetič je bil septembra 2021 tudi avtor skupinske razstave LGBTQ+ z naslovom *Naj bo Kvir!* (kustos je bil dr. Sarival Sosič) in je med deset ustvarjalk in ustvarjalcev s prepoznavnim likovnim jezikom sodobne likovne umetnosti uvrstil tudi Andreja Brumna Čopa.

⁶⁶ Uvrščena je bila na Priporočilni seznam mladinskih knjig na temo različnosti/drugačnosti 2.

mesecev. V prigode se vključi še pes, ki je povsem drugačen od obeh, na koncu pa je Polhku v veliko tolažbo ob izgubi največjega prijatelja. Na naslovni strani je dominantna podoba glavnega junaka, ki s tanko ročico boža Murenčka, obrnjenega proti njemu, da si zreta v oči. Simbolika prizora je zelo sporočilna. Zgodba govori o potrebi po ljubezni in kakšne razlike ta želja lahko premaga. Slikanica o prijateljstvu, drugačnosti, izgubi in spominjanju je namenjena otrokom od četrtega leta dalje. Knjigo manjšega, ne slikaniškega formata na 60 straneh spremlja 18 ilustracij. Tri so dvostranske, devet je enostranskih, sedem manjših pa se izmenično tihotapi med besedilo. Napovedni in zaključni strani notranjosti knjige sta enaki, ustvarjeni kot kolaž iz šestnajstih (iz notranjosti knjige) izbranih ilustracij. Slikar je tokrat za ilustriranje uporabil barvne svinčnike, kar zanj sicer ni značilno, a morda je z malo bolj živimi in precej nazornimi ilustracijami, ki pa jim ne manjka miline svetlih barv, prav zato malim bralcem primerno približal pisateljevo zgodbo.

Zelo netipična je knjiga *Zima vezilja* (MK, 2016), za katero je verzje napisala Svetlana Makarovič. Risbe v akvarelni tehniki, s katerimi je ujel žled v vsem njegovem smrtonostnem veličastju, je dal Andrej Brumen Čop pesnici na njeno željo in čez dobro leto je navdihnena z njimi odgovorila s petinštiridesetimi haikuji. Devetnajst risb, ki jih je oblikovala notranjosti knjige Maja Licul vključila vanjo, s hladno sivino priča o vse prej kot idilični zimski pokrajini, prekriti s snežno odejo prijazne zime, ali o čarobnem svetlikanju snega v sončnem dnevu. Kristalni led se lesketa kot bridko rezilo, *primrznjena je na njem / človeška solza*. Njegovi akvareli kljub svoji krhki lepoti brez olepšav simbolizirajo otopelost, globoko spanje in smrt, saj neusmiljen mraz pomori vse, kar je živega na vejah dreves. Veje na risbah so težke, preobložene, upognjene, pretresljive kot predirljiv skovik, detajli teh trpkih podob pa neusmiljeno kažejo obraz pod ledom, o čemer govori tudi pesničin napovedni haiku. *Steklene niti. / Kdo veze nove steze? / Zima vezilja*. Štiri risbe, dve napovedni in dve zaključni s toplejšim barvnim nagovorom ponujata odgovor na pesničin verz v zadnjem haikuu – *Ptički, vprašam vas. Al' bo že skoraj pomlad*.

Konec leta 2020 je pri založbi eBesede izšla⁶⁷ zbirka haikujev z naslovom *Na Pasjo ravan* pesnika in glasbenika Janeza Ramoveša, ki živi v Suši v Poljanski dolini in piše v poljanskem narečju. Pobudo zanjo je dal Zdravko Duša, ki jo je tudi uredil⁶⁸. Sestavljajo jo trije enakovredni deli – pesniški, likovni in glasbeni z dostopom na YouTube. Ilustriral jo je Andrej Brumen Čop, ki je na osnovi besedil ustvaril 51 znamenj, ob vsakem haikuu, ki kljub narečnemu zapisu dosledno ohranja pesniško obliko iz sedemnajstih zlogov, po eno. Tanke in mehkejšje linije je le tu in tam obogatil poseg risbe s svinčnikom, sicer so črno-bele risbe s tušem drobne, a zgovorne spremljevalke te nenavadne poezije.

Razstava⁶⁹ z naslovom *Tisoč žerjavov* je pomenila slikarjev vpogled v nov odnos do slikovnega nosilca, njegova likovna pisava je postala še bolj intimna, vase obrnjena. *Pred leti sem slikal z oljem / sedaj le redko slikam na platno / ljubši so mi papir in vodne barve / zaradi njihovega krhkega življenja / papir s škrobom prilepim*

⁶⁷ Lidija Razložnik, *Izšla pesniška zbirka v zgoščenih trivrstičnicah*, Podblegarske novice, 20. 5. 2021.

⁶⁸ Miniaturno, ročno vezano rdečo darilno knjižico sta oblikovala Andrej Brumen Čop in Marko Pentek.

⁶⁹ Leta 2018 je v Bežigrasjski galeriji 1 v Ljubljani razstavil slike, akvarele in knjige iz različnih ustvarjalnih obdobj od leta 2012 do leta 2016.

*kot tapeto / na zid ali kakšno drugo površino / s katero se popolnoma spoji / pravim da so se mi slike ugreznile v zid.*⁷⁰ Upodablja vse, kar živi, kar se lahko vidi v nekaj trenutkih: dim, paro, večje, ki živijo nekaj dni, ptice, ki letijo v daljavo, žled, ki drevesom ponuja smrtni objem ..., kot bi ilustriral lastna razmišljanja in besede o minevanju in minljivosti. O vsem, kar obstaja le nekaj trenutkov⁷¹. Iz tega gledišča ni presenetljivo, da je bil za novo knjigo pesmi Toneta Pavčka izbran njegov način likovne pripovedi. Če je Riko Debenjak poetično upodabljal sledi na ometu, ki so bile tako vizualno realizirane zanj balzam za dušo, so kot *na zid ugreznjene slike* na papirju Andreja Brumna Čopa njegove sledi, stkane iz podzvesti in spomina. Prav te so pomemben del njegovega ustvarjanja, kar se kaže (tudi) v občuteno poetičnih ilustracijah pesmi. Novo dragoceno antologijo Toneta Pavčka *Živa sporočila* (Miš, 2021) spremljajo njegove lirične, meditativne ilustracije, ki so bile v vsej svoji svežini (kljub računalniško ustvarjenim povečavam) razstavljene v domžalski knjižnici⁷². Obsežno knjigo je uredil dr. Igor Saksida, ki je, veseli priložnosti, v spremni besedi z naslovom *Krilati sogovornik* zapisal: »Spet sem se lahko pogovarjal s pesnikom, tokrat predvsem prek njegovih pesmi za odrasle – predvsem tistih, ki jih je vzel iz dolenske ljubezni, da jih pred začudeno oko bralca ponesejo dobre roke velikih otrok.« Če si je Pavček že davnega leta 1953 skromno želel samo to, da bi *pesmi same govorile*, se je tej želji z nevsiljivo rahlo govorico skušal približati tudi slikar s svojo inventivno likovno upodobitvijo. In mu je tudi uspelo z rahlimi, s čisto svetlobo obsijanimi, večinoma nežno zelenimi akvareli, ustvarjenimi v svoji lastni maniri. Njegove ilustracije večinoma čez dve strani spremljajo vseh osem-inoosemdeset Pavčkovih pesmi in uredniško vključenih *Drobtinic*. Kot ilustrator je uvodno pesem *Angel mojega rojstva* in tri osrednje sklope *Kraj, kruh, krog, Angel moj* in *Stezica* opremil s pretanjeno svetlimi, kot v spominih skozi sanjske meglice izginjajočimi podobami. V skoraj komaj vidnih risbah so mehke, abstrahirane silhuete, obrisi, sledi dogajanj. Z vodotopnimi barvami na posebej izbran papir ustvarjeni barvni nanosi so kot nekakšne meglice liričnih in svetlih pastelnih tonov. Ti ustvarjajo magično impresivno pokrajino, v kateri se lahko za hipec pojavi lik, podoben človeškemu, in nato izgine v prosojni kopreni.

Epilog. Andrej Brumen Čop ni ilustrator v klasičnem pomenu besede. Ilustrativne risbe s svinčniki, peresi, čopiči in kredami sledijo odkrivanju pripovedi, ki jim je namenil svojo osebno upodobitev. Poetika umetnikovih intuitivnih akvarelnih pripovedi in čustvenih navdihov pa večinoma lušči bistvo, ki se tihotapi iz njegovih notranjosti. Prav zato so nekatere njegove ilustracije tako močne, da zadenejo bralca enako kot verzi, ob katerih so nastale.

⁷⁰ Uvodne besede so iz slikarjevega poetičnega zapisa *Kozmos*, ki ga je objavil v katalogu razstave *Tisoč žerjavov*.

⁷¹ Miloš Bašin, *Minljivo v minljivem: Minevanja trenutkov časa, minevanja bivanja vsega in njihova videnja*, katalog, Bežigrajska galerija 1, 23. 5. 2018–30. 6. 2018.

⁷² Andrej Brumen Čop, *Razstava ilustracij iz knjige Toneta Pavčka Živa sporočila*, Knjižnica Domžale, 28. 2. 2021–26. 3. 2021 <https://www.knjiznica-domzale.si/Domov/Glavna-razstava/Arhiv-glavnih-razstav/andrej-brumen-%C4%8Dop> Pridobljeno 22. 8. 2022.

Dragica Haramija

HIŠE V SLOVENSKIH OTROŠKIH IN MLADINSKIH BESEDILIH¹

Članek predstavlja tri vrste besedil iz otroške in mladinske književnosti, ki obravnavajo hiše: informativno literaturo (zlasti enciklopedije) o arhitekturi in gradbeništvu; leposlovno-informativno literaturo, ki skozi zgodbo in dodano razlago govori o bivališčih; literarna dela, ki glede na književno zvrst sodijo v poezijo, prozo in dramatiko. Hiše imajo v izvirnih slovenskih otroških in mladinskih besedilih (in ilustracijah) tri pomeni: obravnavane so kot književni prostori, obravnavane so v razmerju hiša – dom, ali pa so stavbe antropomorfni literarni liki. Zelo zanimiva je prav perspektiva obravnave tistih hiš, ki imajo vlogo glavnega književnega lika in hiša postane prvoosebna pripovedovalka. Hiša ni več predmet, temveč postane v svojem antropomorfem položaju čuteče bitje.

The article presents three types of texts from children's and juvenile literature, dealing with houses: informative literature (especially encyclopaedias) on architecture and civil engineering; belletristic-informative literature, discussing dwellings through story and added explanation; literary works, which, regarding their literary genre, could be classified as poetry, prose and drama. Houses have three meanings in original Slovene children's literature (and illustration): they are treated as literary spaces, in the relation house – home, and lastly, they are also anthropomorphous literary characters. Very interesting is the treatment perspective of the houses, playing the role of the main literary heroes and turning into first person narrators. Such a house is no longer an object, but rather a sentient being in its anthropomorphous status.

*»Sem hiša. Pripovedujem o sebi, o ljudeh,
ki živijo v meni in o tistih, ki so me zgradili.«
(Dane Zajc: Hiša. 1990: 1)*

1 Uvod

Članek se osredinja na hiše v otroški in mladinski književnosti, pri čemer je poudarek na človeških bivalnih prostorih. Izhajamo torej iz teorije literarne vede, za pomoč pri pojasnitvi nekaterih pojmov je vključena delno tudi arhitektura kot edina tehnične umetnost.

¹ Avtorica je napisala prispevek v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine – vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

Zgradbe so bile skozi zgodovino zelo različne, s stališča otroške in mladinske književnosti sta pomembna zlasti dva vidika:

- glede tehničnih možnosti: uporaba materialov, načini gradnje,
- glede na namembnost: javne, zasebne.

Pregled otroške in mladinske književnosti pokaže, da zgradbe, v okviru teh prebivališča, določajo književni prostor, veliko povedo tudi o književnem času in o literarnih likih, torej o tem, kdaj, kako, zakaj in kdo (je) stavbe uporablja(l) in jih gradi(l).

Arhitektura je po Jožetu Ramovšu »umetnost in veda o urejanju prostora za bivanje in sobivanje ljudi. Obsega urejanje širšega naselitvenega prostora v kraju (urbanizem), hiše ali stanovanja za bivanje družine, za delovne in druge človeške skupine in najožje intimnega prostora, ki ga uporablja človek kot posameznik. K temu sodi celotna oprema prostora (oblikovanje, dizajn) in povezave (infrastruktura).« (Ramovš <http://www.inst-antontrstenjaka.si/gerontologija/slovar/1454.html>)

Andrej Šmid (2010: 147–148) navaja kriterije za vrednotenje in opisovanje arhitekture skozi zgodovinska obdobja, kamor uvršča družbene razmere ob gradnji, intelektualne razmere ob gradnji, tehnične možnosti, likovni in estetski duh časa, urbanistično analizo lokacije, arhitektonsko analizo zgradbe, volumetrično analizo, analizo dekorativnih podrobnosti in analizo skale. Avtor začne pregled z antično arhitekturo in naniza značilnosti arhitekture v različnih umetnostnozgodovinskih obdobjih do sodobnosti (postmodernizem).

2 Metodologija

V prispevku nas zanimajo človeška bivališča, ki se pojavljajo v otroških in mladinskih informativnih, leposlovno-informativnih in leposlovnih delih. Pri slednjih so upoštevane književne zvrsti (poezija, proza, dramatika), v okviru proze tudi različne realistične prozne vrste in starost naslovnika. V književnosti za otroke in mlade, katerih glavni liki so ljudje, so prebivališča skoraj vedno vsaj omenjena, mestoma so tudi opisana; iskali smo takšna besedila, v katerih imajo prebivališča posebno mesto in niso zgolj književni prostori. Pri literarnih likih je velikokrat mogoče glede na njihova bivališča določiti tudi socialni status; vrste stavb so povezane s poklicem, ki ga lik opravlja; kažejo na različna obdobja človeške (pra)zgodovine, na človekov tehnološki napredek ob gradnji in rabo različnih materialov.

Omejitve

Raziskovanje smo zožili na slovenska otroška in mladinska informativna, informativno-literarna in literarna dela; in sicer so upoštevana dela, ki vsebujejo neko posebnost glede na človeška prebivališča. Ob pregledu se je pokazalo, da zlasti med informativnimi besedili količinsko prevladujejo prevedena besedila o svetovno pomembnih arhitekturnih dosežkih, ki so močno prepleteni z zgodovino, politično ureditvijo, verovanji, razvojem splošne kulture in ohranjenimi pisnimi viri, če ti obstajajo (prim. Robert Morkot *Stari Egipt in njegova kraljestva*, 2002, Michael Kerrigan *Stara Grčija*, 2002, Michael Kerrigan *Stari Rim in Rimsko cesarstvo*,

2002, Antony Mason *Amerika in predkolumbovske civilizacije*, 2002; zbirka *Zgodbe starega sveta*; zbirka *Atlas svetovne zgodovine*).

Iz obravnave so izločena besedila o živalskih bivališčih (npr. osat, gnezdo, duplina, rov, termitnjak, mravljišče), kakor so npr. obravnavana v informativno-literarni slikanici *Jaz živim tako, kako pa ti?* (2010) Norberta Gollucha.

Iz obravnave so izločene tudi živalske pravljice, čeprav je v nekaterih hiša zelo pomembna, prim. nekatera dela Svetlane Makarovič (*Kuna pospravlja*, 1973, *Ščeper in Mba*, 1997, *Sapramišja sreča*, 2008) ali pa *Zajčkova hišica* (2021) Anje štefan.

Zastavili smo si naslednja raziskovalna vprašanja:

- Kakšni tipi bivališč se pojavljajo v slovenski otroški in mladinski književnosti?
- Ali se vloga bivališč spreminja glede na književno zvrst in vrsto?
- Ali se vloga bivališč spreminja glede na starost naslovnika?
- Ali se bivališča, opisana v otroški in mladinski književnosti, razlikujejo glede na literarni čas?
- Ali se bivališča, opisana v otroški in mladinski književnosti, razlikujejo glede na literarni prostor?
- Ali se bivališča/stavbe, opisana v otroški in mladinski književnosti, razlikujejo glede na namembnost (javno, zasebno)?
- Kakšna je vloga bivališč v slovenski otroški in mladinski književnosti?

3 Analiza izbranih besedil

Ob pregledu knjig s tematiko hiš (širše stavb) se pokažejo tri vrste besedil:

- informativna besedila o hišah, zgodovini stavb ter razvoju arhitekture in gradbeništva,
- informativno-leposlovna besedila, ki skozi pripovedno zgodbo dodajajo realna dejstva,
- leposlovna besedila, ki sodijo v poezijo prozo in dramatiko in se med seboj razlikujejo glede na književno zvrst in vrsto, način upovedovanja ter starost naslovnika oz. bralca, ki mu je neko besedilo primarno namenjeno.

3.1 Informativna besedila o hišah (zgradbah)

V to skupino besedil za otroke in mladino sodijo enciklopedije in priročniki, ki predstavljajo arhitekturne pojme (prim. zgoraj že navedeni *Arhitekturni pojmovnik za mlade* (2010) Andreja Šmida), arhitekturo glede na namembnost (prim. Ivan Sedej *Sto najlepših cerkva na Slovenskem*, 1996), arhitekturo glede na čas nastanka (prim. Ludmila Hénková *Kako so bila zgrajena čudesa antičnega sveta*, 2020).

Kot primer je izbrana otroška enciklopedija *Zanimive zgodbe zgradb*, v kateri je navedeno, da je (Sekaninová 2018: 2): »arhitektura [je] vse, kar oblikuje naš prostor in kar nas v njem obdaja.« Avtorica v nadaljevanju navaja, da so to hiše, palače, cerkve, mostovi, stopnišča, stebri, ceste ipd. V nadaljevanju Sekaninová predstavlja zanimive/pomembne zgradbe z vsega sveta, ki so nastale v različnih obdobjih človeške zgodovine, tudi njihova namembnost je nadvse različna, prim. Eifflov stolp (Pariz), Hagia Sofia (Istanbul), Kolosej (Rim), Alhambra (Granada),

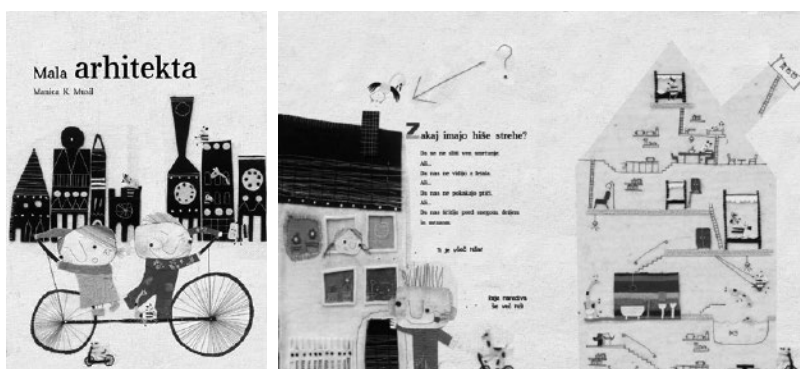
Partenon (Atene), Tadž Mahal (Agra), Kitajski zid, Golden gate (San Francisco), Machu Picchu (perujski Andi). Gre za otroško enciklopedijo, njena slabost je, da niso upoštevana obdobja človeške zgodovine ter celine (tudi države), kjer opisane stavbe stojijo. Morda bi bilo za informativni tip besedil bolj nazorno, če bi bile uporabljene fotografije stavb in ne ilustracije.

3.2 Informativno-leposlovna besedila o hišah (stavbah)

S stališča arhitekture in književnosti kot interdisciplinarne navezave med dvema umetnostima, se pojavljajo hibridna informativno-literarna dela, ki ob literarni zgodbi predstavljajo tudi dejstva o stavbah, gradnji, njihovi namembnosti ipd., in so namenjene otrokom. V tej skupini besedil velja izpostaviti slikanici *Kje pa ti živiš?* (2010) Žive Deu in Bare Kolenc in avtorsko slikanico Manice Klenovšek *Musil Mala arhitekta* (2011; šivana varianta rokopis) ter ilustrirano knjigo *Ljubo doma: zgodbe o bivališčih, pohištvu in gospodinjskih aparatih* (2019) Maše Ogrizek in Tanje Komadina.

V delu *Kje pa ti živiš?* je glavni literarni lik deček Nejc, ki zgradi hišico na drevesu, kar je povod za njegovo zanimanje za različne gradbene materiale, namembnost, oblikovanje in obnovo hiš. Očka mu npr. razloži, da so bile 'prahiše' izdelane iz naravnih materialov, iz vej v obliki šotorov, zemljanke, omenjen je tudi iglu; med sodobnimi hišami so izpostavljene individualne hiše (dvojček, vrstna hiša, vila), večstanovanjska hiša, blok, stolpnica (nebotičnik). Nekega večera se družina pogovarja o prostorih v hiši in o delih hiše. Nejc ob pogovoru z odraslimi spozna, da bo naredil 'prahišo', ki bo podobna šotoru, a se najprej loti načrta.

Mala arhitekta (prvi izid 2011; spodaj šivana slikanica, ki še ni izdana) Manice Klenovšek Musil je slikanica o petletnem Petru in triletni Ani, ki s kamenčki zidata mesto: postavita sedem hiš, kolesarsko stezo, šolo in vrtec, cerkev, mestni trg, park, reko in vetrno elektrarno, saj potrebujeta energijo, da bosta lahko zvečer prižgala luč in gledala knjige.

Slika 1: Mala arhitekta. Vir: Manica K. Musil: *Mala arhitekta* (rokopisno gradivo avtorice)

Drugi del besedila tvorijo vprašanja, ki imajo podane štiri odgovore, med katerimi je četrti pravilen, npr. »Kdo je arhitekt? Tisti, ki riše načrte.« (Musil, rokopis: 7)

Predhodni trije odgovori se navezujejo na druge poklice, izraženi so opisno (tisti, ki poje, peče torte, igra nogomet). V tem delu besedila so pojasnjeni različni pojmi in dejstva, povezana s stavbami: arhitekt (Slika 1), urbanist, hiše potrebujejo strehe, nebotičniki kot najvišje zgradbe, kolesarske steze, trg in park kot zunanja prostora v mestu, vetrna elektrarna.

Ljubo doma: zgodbe o bivališčih, pohištvu in gospodinjskih aparatih (2019) avtorice Maše Ogrizek in ilustratorke Tanje Komadina ima dvodelno zgradbo, temeljno besedilo, to je literarna zgodba o selitvi iz vasi v mesto (iz družinske hiše v blokovsko stanovanje), in drugi del, ki ga sestavljajo večinoma stripovske ilustracije z besedilom ali brez njega in pojasnjujejo predmetno stvarnost, omenjeno v zgodbah. Glavna lika sta sedemletna Polona in njen petletni brat Rok; pri spoznavanju novega mestnega okolja, kamor se družina preseli, jima pomaga Sovica, oživiljena plišasta igrača, ki jima razlaga nepoznane stvari. Pomembne besede so z večjo pisavo zapisane že v kazalu (hiša, stanovanje, miza, postelja, stranišče, omara, banja, hladilnik, pralni stroj, gramofon, pisalni stroj, štedilnik, šotor in hotel), v posameznih poglavjih so zapisane z velikimi tiskanimi črkami in so torej že z uporabljenjo tipografijo poudarjene. V posameznem poglavju so pomembne besede razložene, ob tem pa so navedene tudi sorodne besede, npr. v 1. poglavju so poleg hiše omenjene še druge vrste bivalnih zgradb (vila, stolpnica, nebotičnik, hišica na drevesu, pasja uta, prikolica) in zgodovinska periodizacija (prim. koliščarji, Emonci). V nekaterih poglavjih so poudarjene besede, ki so vezane na določen prostor (vse o kopalnicah, kopalniški opremi in razvoju higienskih prostorov skozi čas), ali na vrste pohištva (prim. miza: jedilna, lepotilna, pisalna, klubska, šolska) in gospodinjskih aparatov (prim. pralni stroj, štedilnik).

3.3 *Leposlovna besedila o hišah (stavbah)*

Bivališča kot pomemben del človekove kulture so omenjena v vseh književnih zvrsteh in vrstah. Večinoma gre le za omembe hiš (stavb) kot literarnih prostorov, v nekaterih primerih pa vrsta bivališča sporoča tudi o drugih okoliščinah človekovega bivanja.

3.3.1 *Poezija*

V poeziji je izbranih nekaj primerov, ki so zanimivi zlasti ob upoštevanju ilustracij, zato so nekatere tudi dodane. Na ilustracijah postanejo hiše antropomorfne, njihova pročelja spominjajo na človeške obraze, okna so kot oči, vhodna vrata so usta, strehe so kot pričeske, kar psihologija poimenuje pareidolija (zaznavanje vzorcev, kjer jih načeloma ni, npr. v oblakih najdemo obliko ovce ali v kamnu prepoznamo obliko človeškega obraza). V monografiji *Prvine likovne umetnosti* (1997) Milan Butina o dveh osnovnih pojavih zaznavanja: »asimilacija (prilagoditev) in kontrast: zaradi delovanja asimilacije doživimo fizikalno neenako razdelitev dražljajev kot homogeno.« (Butina 1997: 63) V nadaljevanju avtor poudari, da je za

prepoznavanje stvari obris najpomembnejše izhodišče /.../. Mejo med figuro in ozadjem, ki je pravzaprav skupna obema, doživimo kot del figure, ozadje pa se za figuro nadaljuje in nima meje. Izstopanje figure je še bolj izrazito, če ima za opazovalca kak pomen, smisel, posebno

če se mu zdi, da predstavlja resničen predmet. /.../ Po pravilih dobre figure lahko iz nekaj navidezno nesmiselnih potez rekonstruiramo smiselno podobo obraza. (Butina 1997: 66, 72)

V poeziji so hiše največkrat predstavljene kot zasebni bivalni prostori, ki pomenijo domačnost in toplino; v tovrstni poeziji postane hiša lirski subjekt in je personificirana.

Dane Zajc: *H (Hiša)*. V: *Hiša sanja*, 2004: 38.

Kadar hiša zaspi,
se pokrije s streho,
da ji ne dežuje v oči.
Da se ji utrinki z neba
ne smetijo v usta,
če v spanju z okni zija.

Hiša sanja /.../

Takrat spi nemirno in loputa z vrati.
Včasih sanja dolge hišaste pripovedke.
Takrat spi dolgo in zjutraj noče vstati.
/.../

Kadar hiša spi, diha
z zavesami.
Napenja jih v prepihu, zelo rahlo, zelo tiho.

Hiša (Slika 2) je v Zajčevi pesmi predstavljena kot oseba, ki spi, se pokrije, sanja, diha. Uporabljeni glagoli niso atributi stavbe, temveč človeka. Na prvih dveh ilustracijah je izrazito podobna človeški figuri (lica, trepalnice, pričeska, okončine), na tretji sliki njena podoba spominja na človeški obraz. Gre za isto pesem v treh različnih upodobitvah (prva in druga Stepančič, tretja Skočir).

Slika 2: Hiša Daneta Zajca

2-1, 2-2: Damjan Stepančič: naslovnica in *H (Hiša)*, str. 39. V: Dane Zajc: *Hiša sanja* (2004); 2-3: Rudi Skočir: *Hiša*. V: Dane Zajc: *Vrata*. Ljubljana: Prešernova družba, 2003 (Sedmerica velikih). 41.

Tudi v pesmi Miroslava Košute hiša oživi, ima noge, poskočno hodi, na ilustraciji ima prav zanimiv obraz z velikimi zobmi in očmi (okni), brčicami (balkonom) in pričesko (dvokapnico).

Naveličala se je hiša stati v mestu
na mestu,
pa je pognala nogé
in zdaj gre.

Nam, ki v njej živimo, je v veselje,
kako odločno,
poskočno
jo maha na podeželje.

Kaj pa cestni znaki in semafori?
Mežikajo in se smejiyo ko nori.

Slika 3: Marjan Manček: Hiša gre iz mesta. V: Miroslav Košuta: *Strašnice*.
Ljubljana: Mladinska knjiga, 2002 (Zbirka Deteljica). 49.

Podobnih pesmi, ki sodijo v otroško književnost, je še nekaj, npr. **Kako potuje hiša Neže Maurer** (objavljeno v zbirki *Velik sončen dan*, 2013: 58), v kateri se hiša premika, čaka na avtobus, z njo čaka tudi drevo, megla se jima hahlja, vendar avtorica pesem zaključi stvarno: »hišo in zlato drevo / so odnesli v mesto ljudje / v svojih očeh.« **Feri Lainšček** v pesmi **Moja hiša** (objavljeno v zbirki *Ne*, 2018: 56) vzpostavlja razmerje med hišo in domom: »Ni res, da le sanjam in čakam. / Sezidal nevidno sem hišo. / Tu vse je tako, kot sem želel. / Za goste napravil sem nišo.« Pri pesniku ne gre več za zidano hišo, temveč za hišo kot metaforo sprejemanja, ljubečega odnosa in zaupnosti. Vse navedene pesmi govorijo o hiši kot zasebnem prostoru, prav zato je zanimiva pesem **Šola v nedeljo Bine Štampe Žmavc** (objavljena v zbirki *Čaroznanke*, 1990: 26), kjer »Šola v nedeljo uči se le zase, / le zase kuha juho in klobase, / sama sebe povabi na čaj / in sama se vpiše v plavalni tečaj.« Šola je predstavljena antropomorfno, saj z glagoli, da uživa v tišini, se uči, kuha in počiva, zato da je v ponedeljek spočita za učence, poudarja namen javne zgradbe. V pesmi hiša (šola) ni več simbol bivanja, temveč prevzame vlogo odrasle osebe, ki ob nedeljah poskrbi zase, da lahko med tednom skrbi za učence.

3.2 Proza

V pravljicah so pogosto omenjena različna bivališča, ki hkrati kažejo na družbeni red in hierarhijo. V slovenskih ljudskih pravljicah so najpogosteje omenjene bajte (kot najemna bivališča), hišice, razkošne hiše (vile) in gradovi, ki že same po sebi kažejo na finančno zmožnost prebivalcev.

V nekaterih književnih vrstah, zlasti v pravljicah, postane hiša neke vrste simbol izrazito negativnega (celo strašljivega) ali izrazito pozitivnega tipiziranega prostora.

V istrski ljudski pravljici **Začarana hišica** (1994), ki jo je priredil Marjan Tomšič, je z zapuščeno hišo povezano občutenje strašljivega.

Na vrhu hriba je stala lepa, velika hiša, ki pa je bila prazna, nihče ni živel v njej. Pravili so, da straši. Vsakdo, ki si je drznil v tej hiši preživeti noč, je bil drugo jutro mrtev. Ta hiša je stala na samem, v njej je kar mrgolelo pajkov, škorpionov in netopirjev, ki so letali po praznih sobah, čim se je zmračilo. (Tomšič 1994: 19)

Tinče Brgudov, ki si je upal v to srhljivo hišo in je s tem premagal strah, je na koncu obogatel.

Primer izrazito pozitivne podobe prostora je npr. najti v nekaterih delih **Ele Peroci**; najrazličnejše hiše v njeni kratki fantastični zgodbi *Pravljice žive v velikem starem mestu*, kjer gre za medbesedilne in ilustrativne navezave na znane pravljice, ki jih odkriva deček Vid (hiša rdeče Kapice, Pepelke, Sneguljčice ...). Ali npr. v *Muci Copatarici* v opisu urejene Male vasi (Slika 4).

V Mali vasi so majhne hiše
in v vsaki hiši so otroci. V
pisanih srajčkih so in obuti
v rdeče in modre copatke.
Vse hiše v vasi so bele, vse
strehe na hišah so rdeče, vsa
okna imajo zelene naoknice,
dvorišča so pometena in
cesta je gladka. Vse je v
najlepšem redu, le otroci so
neredni. (Peroci 2022: 29)

Slika 4: Mala vas v Muci Copatarici. Vir: Anka Gošnik Godec Muca Copatarica iz zbirke *Med pravljice* Ele Peroci (2022: 28).

Tudi hišica muce Copatarice je bela z rdečo streho, na oknih pa ima polno rož; ker je hišica otrokom po videzu domača, se Copatarice ne bojijo. Muca Copatarica s svojo človeško držo (hodi po zadnjih nogah, je oblečena) simbolizira odraslega, ki nevsiljivo vzgaja otroke, saj jim sporoča, da je temeljni red pomemben.

Opozoriti velja na dve zbirki **kratkih fantastičnih zgodb z oživiljeno igračo**, ki živi pri svojem lastniku. Pri učitelju živi Piki **Kajetana Koviča** (2009: 5), ki »je medved. Piki ne stanuje v gozdu, ne v živalskem vrtu, ne v cirkusu, ne v trgovini. Piki stanuje v bloku, v četrtem nadstropju, na polici za igrače.« V delu so na več mestih omenjeni tudi drugi realni stanovanjski prostori (hodnik, kopalnica, balkon, kuhinja, dnevna soba), kjer se zgodbe odvijajo. Podobno je realni prostor podan v delih o pošasti Mici **Majde Koren**. Mici živi pri Šimnu; najprej so omenjeni le stanovanjski prostori (npr. kopalnica, Šimnova soba), pozneje pa hodi Mici tudi v šolo in so posledično opisani tudi javni prostori.

Dvojnost negativnega (Zemlja) in pozitivnega (Mars) v ravnanju prebivalcev je prikazana v natančnem opisu domovanja Miša, Maša in Šaša v **fantastični pri-povedi Vida Pečjaka *Drežček in trije Marsovčki*** (prvi izid 1961). Drežček si ob obisku Marsa ogleda dom svojih prijateljev:

V hiši – steklenici je bilo 53 sob, od teh so jih več kot polovico imeli otroci. Marsovčki so mu pokazali igralnico, čitalnico, ležalnico, počivalnico, telovadnico, sprehajalnico, smejalnico, direndajnico, pripovedovalnico pravljic in opazovalnico zvezd. Sobe so bile okrogle in nani-zane druga nad drugo. Stene so bile prozorne, toda samo z notranje strani. Zato od zunaj ni

bilo mogoče videti v sobo. Na stropih ni bilo luči. Maš je Drejčku razložil, da ponoči stropi žarijo. Hiša ni imela stopnic. Namesto njih so se vili strmi predori, skozi katere so se premikali stoli. /.../ V pripovedovalnici pravljic so bila tla posuta s cvetlicami. (Pečjak 2003: 96–97)

Natančnost, s katero je Pečjak opisal marsovski dom, nakazuje na skrben in ljubeč odnos do otrok. To avtor poudari tudi ob tem, ko Marsovkini Drejčku povedo, da ima Mars dve luni – na eni so tovarne, druga pa je spremenjena v otroško igrišče.

Hiša lahko postane tudi metafora za ljubezen, kakor npr. v delu **Ide Mlakar Črnič** *Ko hiše zaplešejo* (2019), v kateri ljubezniva vila predstavlja njeno prijazno stanovalko, upokojeno cvetličarko, v belem stolpiču pa živi jezljiv profesor francoščine.

V neki ulici v starem delu mesta, si stojita nasproti dve hiši. Na eni strani stoji ljubezniva vila z lepim balkonom in z vedno zastrtimi okni. Čeprav šteje že krepko čez sto let, ni človeka, ki se ne bi z občudovanjem ozrl po njej. Nasproti nje stoji v vrsti imenitnih hiš bel stolpič. Kot gizdav gospod je, ki se je pravkar namenil na sprehod, a se mu sploh ne da premakniti z mesta. (Mlakar Črnič 2019: 4–5)

Prestop v fantastični svet se zgodi, ko stolpiču »njegovo kamnito srce začne živo in toplo utripati« (Mlakar Črnič 2019: 12), stara vila pa »spogledljivo pripne polkna in se ozre k nebu« (Mlakar Črnič 2019: 16), nato zaplešeta. Morda se bosta stanovalca iz plešočih hiš vendarle našla.

Kratka realistična zgodba Ele Peroci *Stara hiša št. 3* je zgrajena s klimaksom, saj se dejanje, kakor je to bolj značilno za pravljичni svet, trikrat ponovi in se hkrati stopnjuje. V neimenovanem mestu so se odrasli namreč odločili, da bodo podrli vse stare hiše in zgradili nove, za podiranje je bila določena tudi hiša v Rumeni ulici. Toda ko so se delavci pripeljali do hiše, ki naj bi bila predvidena za rušenje, so v njej opazili otroke in mačko. Otroci so pred tem hišo naselili, vanjo prinesli drobnarije, s katerimi so izpraznjene prostore okrasili, v cvetlične lončke so posejali rože, uredili vrt pred hišo in s svojo zagnanostjo hišo oživili: »Otroci v stari hiši so posedli v kuhinji okoli mačke in se pogovarjali o najlepših rečeh.« (Peroci 2022: 60) Delavci so prišli na rušenje še dvakrat, a hiša je bila vsakič še lepša in še bolj urejena, zato so na gradbenem oddelku mestnega urada sklenili, da hiše na Rumeni ulici 3 ne bodo podrli. Otroci (seznam 'stanovalcev'), mačka, rastline (hiša se je z rožami pomladila, str. 62) in dim (toplina) postanejo znaki za dom in domačnost, čeprav to v besedilu ni implicitno omenjeno.

Glavni lik v avtorski slikanici **Mojce Osojnik** *Hiša, ki bi rada imela sonce* (2001) je mala hiša, ki stoji v velikem mestu čisto sama. V svoji zapuščenosti si krajša čas s prisluškovanjem ljudem, pri čemer jo nadvse zanima, kakšno je sonce, o katerem je veliko slišala, nikoli pa ga še ni videla. Skozi občutenja, lastna ljudem, je predstavljeno hišino razpoloženje, ki ga izraža z notranjimi monologi – najprej je žalostna, da bi se kar sesula sama vase, nato je ob obnovi vznemirjena in si je všeč. Hiša si metaforične pomene (prim. rumeno sonce, zlato sonce) predstavlja dobesedno, kar je razvidno iz besedila in ilustracij; sonce primerja z nečim, kar pozna (prim. mora imeti krila, če je na nebu; sveti kot žarnica; morda je kosmato, ker je vroče); začne dvomiti, da je eno samo, zato si želi, da bi tudi ona imela svoje sonce. In ga dobi – ljubečo družino, ker »hiše pač niso na svetu, da bi živele same« (Osojnik 2001: 32).

Leteča hišica (2004, prvi izid 1981) **Daneta Zajca** je **kratka fantastična zgodba** o hiši, ki se je dolgočasila med sivimi hišami, zato je neko noč z vsemi prebivalci vred poletela nad sivim mestom do pokrajine, »kjer so doma drevesa in rože in kjer ne stanuje še nobena hiša« (Zajc 2004: 88). Hiša je bila utrujena od letenja, zato je zaspala; otroci pa so se zbudili in nabrali drevesca in sadike rož, ker so se bali, da se bodo spet zbudili v mestu brez zelenja. Ko je hišica poletela nazaj proti mestu, so otroci metali na mesto zelene sadike in »hiša (se) spet nastani v svoji ulici in na svoji številki. /.../ Zdaj v mestu ne prebivajo samo hiše, ampak rase tudi drevje, ki je zeleno, hiše niso več sive in hišaste, ampak so vesele in prijetne, in tudi sonce se ustavlja nad hišami vsak dan /.../« (Zajc 2004: 89)

Hiša iz besed (2014) **Patricije Peršolja** je **kratka realistična zgodba** o deklici, ki si je že od nekdaj želela svojo »preprosto hišo s srcem« (Peršolja 2014: 7). Ilustracije za slikanico je prispeval Silvan Omerzu, ki je najpomembnejši del besedila vpletel v ilustracije kot intraikonično besedilo. Pomembna je tudi tipografija: linearna zgodba je zapisana s tiskanimi črkami (mestoma gre za povečan tisk), intraikonično besedilo je zapisano kot rokopis (tiskane in pisane črke; pomembna je tudi izbira barve pisave). Neimenovana prvoosebna pripovedovalka naredi hišo iz papirja, a se strga, nato hišo iz kart, ki se kmalu podre. Dedek in babica ji povesta, da tudi travniške cvetlice niso trpežen material; porušila se je tudi hiša tete Alde, čeprav je bila iz opeke, ona pa je čutila, kakor da bi ji nekdo iztrgal srce. Zato se je deklica odločila, da bo naredila hišo iz besed, ki jih bo slišala; v besedilu je uporabljenih veliko stalnih besednih zvez. Bogati ljudje so govorili trde besede (prim. moč, denar oblast), spet drugi so govorili o zdravju ali solati, tretji povsem nepomembne (prim. o gneči na pošti). Besede bogatih so se ji zdele zelo pomembne, a ko je zgradila hišo iz teh besed, so bile njene sobe »hladne, temačne in prav nič ljubeznive« (Peršolja 2014: 20). Deklica je to hišo praznih besed podrla in začela iskati ljubeznive besede (kot npr. rad te imam, lepo te je videti, hvala, objem). Manjkala je »le še ena beseda; nikjer je nisem našla, zato moja hiša ni imela vrat. Še dobro, da je nekega jutra vanjo vstopil Tomaž in presenečeno vzkliknil: »ČAROBNO«. Tako je moja hiša dobila vrata. In srce.« (Peršolja 2014: 24–25)

Hiša (1990) **Daneta Zajca** z ilustracijami Matjaža Schmidta je **pripoved** o namembnosti zgradb in zgodovini arhitekture. Prvoosebna pripovedovalka Hiša že v uvodu pove: »Podobna sem jim. Pravzaprav sem takšna, kot je človek, ki gospodari po meni. Sem kot telo. Človek je življenje v meni. Sem človekov značaj, namreč značaj tistega, ki v meni spi, jé, bere, kuha, izdeluje reči, se veseli, žalosti.« (Zajc 1990: 2) Hiša opiše svoje razpoloženje z okni – kakor da so okna njene oči in v njih se zrcali njena duša – okna žarijo, kadar so vesela, ob zadovoljstvu so okna zastrta, zjutraj so okna zaspala, včasih so žalostna. Hiša je prav posebej žalostna, če jo zapustijo njeni prebivalci, ker »kar stojim tam in počasi propadam« (Zajc 1990:4). Hiša rada živi v zgodbah in pravljicah, včasih v njej živijo tudi strahovi; vesela je, kadar v njej živi ljubeča družina, rada ima zvoke novorojencev in igrač. Avtor ob prebivališčih omenja tudi hiše, ki imajo posebno namembnost, npr. mlin, zidanica, tovarna, zapor, gledališče, galerija, šola. Tudi tem prostorom dajejo vzdušje ljudje. Navedeni so različni gradbeni materiali, iz katerih so bile hiše od nekdaj zgrajene, les, kamen, ilovica, šibje, slama, kože. V zadnjem delu predstavi Hiša zgodovino hiš. Najprej so nastale kot zavetje iz vej, kamnov ali snega; omenja graditelje prvih

mest, obzidij, preročišč, templjev, cerkva v različnih slogih. Hiša pripoveduje o vonjih, o svetlobi in sencah, o pokrajinah, ki jih ljudje pozidajo. Mestoma Hiša nagovori mladega bralca in mu poda razlago o tem, kdaj hiša postane dom.

Kadar ima hiša pravo srce, ji pravite dom: domov se vračate po moč, ki prihaja iz mojega srca. Po besede, ki jih hočete slišati, če ste si potolkli kolena, po zaupanje, če ste ga izgubili v kakšni hiši, ki ni bila prijazna z vami. /.../ Takšna sem, ko me tisti, ki me gradi, sprejme v svoje srce in mu od tam pripovedujem o hiši s srcem. (Zajc 1990: 20)

Hiša pravi: »Sem veliko različnih hiš.« (Zajc 1990: 12)

Zgodovinska realistična proza je tisti del otroške in mladinske književnosti, ki s stavbno kulturo velikokrat predstavlja okvir književnega časa in prostora. Primer takšnega besedila je serija **Zgodbe s konca kamene dobe** (dela so izšla od 2016 do 2021) pisatelja **Sebastijana Preglja** z ilustracijami Jureta Engelsbergerja. Serija po tipologiji ustreza skupini besedil, ki upovedujejo zgodovinsko resničnost (fakt) ter izmišljene literarne osebe in dogodke (fikcija). Dogajalni čas je postavljen v obdobje mlajše kamene dobe (v zgodbah so upoštevana spoznanja zgodovinske in arheološke stroke), temeljni književni prostor je Ljubljansko barje in z njim povezana kultura kolišč. Pregelj je v seriji v poljudni obliki uporabil (primarne) zgodovinske vire, ti so ob koncu vsake knjige tudi navedeni; vsi deli serije vsebujejo na koncu razdelek s stvarnimi podatki. Koliščarji niso zapustili pisnih virov, zato je toliko pomembnejša rekonstrukcija njihovega življenja na podlagi najdb (ostalin), ki so se do danes večinoma ohranile v močvirjih: ostanki lesenih hiš, uporabnih predmetov, orodij, oblačil ipd. (prim. Velušček 2010). O koliščarski kulturi je v mladinskem slovstvu pred tem že pisal **Janez Jalen** v trilogiji **Bobri** (1942–43). Čas priseljevanja Slovanov in bivanjska kultura ob tem sta opisana v romanu **Frana Saleškega Finžgarja** **Pod svobodnim soncem** (1912) in v peteroknjižju **Igorja Karlovška** **Ognjeno pleme** (dela so izšla od 2019 do 2021), v slednjem najprej kot nomadske naselbine (tabori), opisani so kraji, skozi katere vodi pot peterico protagonistov (prim. Konstantinopel, Solun, severna Grčija, Albanija), šele v zadnjem delu se nakazuje ustaljeno življenje na sotočju Save Bohinjke in Save Dolinke.

V sodobni mladinski prozi izstopata dva **realistična socialno-psihološka romana**, in sicer *Sanje o belem štrpedu* Marjane Moškrič in *Sončnica* Vinka Möderndorferja.

V romanu **Marjane Moškrič** *Sanje o belem štrpedu* (2015) je vpletena (naslovna) pripoved o belem in črnem štrpedu: o upanju in pravičnosti ter krivici in zlu, o čemer pripovedujejo trije prvoosebni pripovedovalci, Šona (Sonja), njen fant Olmo in prijatelj Sine (Siniša). Zgodba izpostavlja njihova osebna doživetja, ki pa so hkrati močno povezana z družbenim dogajanjem. Roman skozi opise dveh prostorov, ki se nahajata v istem mestu, to sta Cona in Zeleni gaj, odpira perečo temo razslojevanja družbe, socialne neenakosti, celo izključenost in izgubo temeljnih pravic prebivalcev Cone. Zeleni gaj ima vse (odlične šole, kulturne ustanove, športne objekte, druge javne zgradbe), Cona pa zmeraj manj, na koncu zaprejo še knjižnico kot pomembno središče znanja. Cona postaja vedno bolj siva, umazana, njeni prebivalci živijo v pomanjkanju osnovnih dobrin. V Zelenem gaju se bohotijo velike hiše, zvečer so bogato razsvetljene, pred njimi stojijo dragi avtomobili, prebivalci se oblačijo v prestižne blagovne znamke. Ob navedenih atributih bogastva izstopa

prav opis bogatih hiš, v katerih pa je malo ljubezni, v naselju vladajo odtujenost, nadutost in nepristni, izumetničeni in hladni odnosi, ki so samo na prvi pogled prijateljski in prisrčni.

Roman **Vinka Möderndorferja *Sončnica*** (2021) ima dva petnajstletna prvoosebna pripovedovalca, Voranca in Ajdo, ki sta sošolca, soseda in najboljša prijatelja. V ulici, kjer živita, stoji stara, zapuščena, na pol podrta vila, ki v njej zbuja strah. Ajda opiše hišo:

Hiša se mi zdi kot ogromen obraz. Ja. Z velikimi usti, ki so zelo odprta. Kar grozljivo odprta. Usta imajo tudi zobe, ki so v resnici polomljena rešetkasta vrtna vrata. Ena stranica železnih vrat visi postrani, na mnogih delih ji manjkajo železne palice. Železna vrata so lepo oblikovana. No, nekoč so bila. /.../ hiša ima tudi oči. Zgoraj, nad verando, ki je kot nekakšna odebeljena zambijska ustnica, je dvoje oken. Razbitih seveda. Slepe oči vampirskega obraza. In kosmat je tudi obraz. Poraščen z gnijočimi in rjavečimi listi nekakšnih rastlin, ovijalk, ki se plazijo po razpadajočem ometu. (Möderndorfer 2021: 68–69)

V vilo se vseli starejša ženska, klošarka, ki jima pove, da jo je hiša našla; tudi ona v njej najprej zbuja strah. Povabi ju na čaj in takrat se vse spremeni: njun odnos do Sončnice (nadeneta ji to ime, ker nosi sončnico, zataknjeno za klobuk), do brezdomcev na sploh, in do stare hiše. Sončnica je uredila zgradbo, kolikor jo je lahko; naredila je nekakšno galerijo. Voranc ugotovi: »Hiša je bila živa. Sončnica ji je vrnila življenje.« (Möderndorfer 2021: 236)

Še večja razlika nastopi ob opisih nove škatlaste steklene hiše, v kateri živi Ajda; zasnoval jo je njen oče, na to je posebej ponosen. Voranc primerja Sončničino galerijo in toplino stare vile z Ajdinim steklenim sterilnim domom.

Šele zdaj sem opazil, kako so slike, ki visijo vsenaokrog po stenah, brez življenja. Vse so blede in bele in se zelo lepo ujemajo z belim pohištvom in z belimi usnjenimi sedežnimi garniturami. Čisto nekaj drugega kot zabavne fotografije, izrezane iz različnih časopisov in revij, ki v naslikanih okvirjih visijo v Sončničinem Lovru puvru buvru. (Möderndorfer 2021: 204)

Ajdin notranji monolog prikaže še eno možnost ukvarjanja s hišami, in sicer kdaj je hiša le bivališče in kdaj dom: »Preden sem zaprla vrata našega doma, ki že dolgo ni bil več naš *dom*, sem zagledala gospoda s starim psom. /.../ *Ta dva se imata res rada*, sem pomislila.« (Möderndorfer 2021: 214) V stari vili, ki jo naseli Sončnica, se najstnika počutita varna, za razliko od Vorančevega (z mamom imata ljubeč odnos, a je med njima senca očetove smrti) in Ajdinega doma, ki kljub navidezni imenitnosti razpada, saj se oče odseli k drugi ženski, hišo prodajo. Ajdin oče je pred tem dosegel, da so staro vilo (zaradi varnosti) porušili, Sončnici so vzeli dom, kmalu je umrla. Prav Sončnica je Vorancu in Ajdi razkrila, kaj je dom: »A vesta, zakaj imam tako sončen obraz? /.../ Ker sem se končno vrnila domov. /.../ A vesta v čem je skrivnost doma? Dom te vedno najde. Ti misliš, da si ga našel, o, pa ni tako! On te najde.« (Möderndorfer 2021: 73–74) In ob koncu romana, ko razpade Ajdina družina, ko ni več stare vile, ko se razpusti prijateljstvo med Vorncem in Ajdo, slednja ugotovi: »V resnici je brezdomec vsak, ki ga nima nihče rad.« (Möderndorfer 2021: 267)

3.3 Dramatika

Prav posebno mesto med dramskimi besedili ima lutkovna igra **Hiša** (1981: 171–198) **Alenke Goljevšček**, ki je objavljena v zbirki *Čudežni kamen*. Hiša je glavni dramski lik, že v prvi didaskaliji je omenjeno, da je lesena; pripovedovalec, ki povezuje zgodbo, pa hišo natančno opiše:

Nekoč je živela stara, stara hiša. Spokojno in srečno ji je tekel čas. /.../ Ko se je prvi jutranji svit spotaknil obnjo, se je zbudila, odprla oči, zazehala ... /.../ Opoldne je na njeno streho sedlo sonce, da si počije na svoji dolgi poti čez nebo. Ali pa je bil dan ves solzen od dežja. Takrat se hiša je umaknila vase in se počutila kot doma; premišljevala je in dremala. Včasih je privihral k njej veter na obisk; pa sta klepetala celo uro. /.../ In včasih je priklicala spomine, otožnost mehka legla je v srce. /.../ In tako stari dobri hiši nikoli ni bilo dolgčas. Čeprav so jo ljudje že davno zapustili, ni bila osamljena. Imela je sosedov in prijateljev in stanovalcev nič koliko. In z vsemi se je dobro razumela. Bila je v resnici zelo srečna hiša. (Goljevšček 1981: 173)

Hiša je imela veliko prebivalcev, miši, pajka, stonogo, mačko; vse svoje prebivalce je imela zelo rada, dajala jim je zavetje, bila je njihov dom. Nekega dne je vase spustila lesne črve, saj je bila zelo zaupljiva in ni pričakovala, da jo bodo začeli razjedati, kar jo je zelo bolelo. Vse živali so ji pomagale, poklicale so detla, ki je lesne črve pregнал, tako so jo rešile bolečin in jo ozdravile. Hiša kot dramski lik se vsem zahvali in ko v sklepnem prizoru pojejo pesem o njej, se (zapis v zadnji didaskaliji) »v ozadju Hiša dobrodušno hahlja« (Goljevšček 1981: 198).

4 Sklep

V slovenski otroški in mladinski književnosti se kot književni prostor pojavljajo različne hiše: javni prostori in zasebna bivališča. Med javnimi prostori so večkrat omenjene šole, bolnišnice, gledališča, vendar gre večinoma za dogajalne prostore, ki niso natančno opisani. Pri zasebnih bivališčih je iz vrste bivališč mogoče vsaj delno prepoznati čas dogajanja: npr. kolišča na Barju, srednjeveške gradove in z obzidjem utrjena mesta, na podeželju velike kmetije s premožnimi prebivalci in skromne bajtarske koče. V sodobnem času so pogosto omenjena stanovanja v bloku ali stolpnici in mestne (tudi meščanske) hiše.

Glede na književno zvrst in vrsto imajo hiše dvojni pomen: ali so le omenjene kot književni prostori, v poeziji, fantastični in fantazijski prozi ter v dramatiki pa imajo mestoma pripisane človeške attribute: govorijo, razmišljajo, čustvujejo.

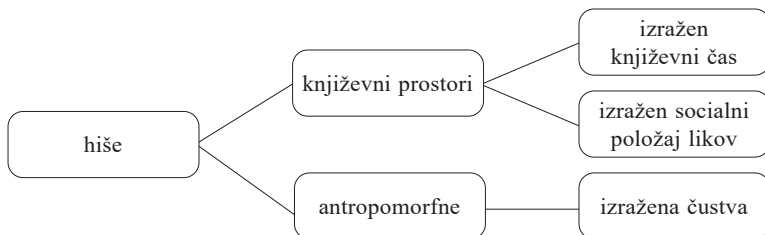
Opazna je različna vloga bivališč glede na starost naslovnika, ta se namreč spreminja (ob upoštevanju književne vrste): v otroški književnosti gre največkrat za hišo kot prostor bivanja in igre (zasebni prostor), pa tudi kot prostor učenja in spoznavanja nečesa novega (javni prostor); v mladinski književnosti, zlasti v realističnih romanih, pa vrsta prebivališča veliko pove o socialnih okoliščinah prebivalcev, izraženi sta dvojnost revščina – bogastvo, toplina doma – odsotnost varnosti.

Hiše (Slika 5) imajo v izvirnih slovenskih otroških in mladinskih besedilih (in ilustracijah) dva pomena:

(1) Najpogosteje so obravnavane kot književni prostori, pri čemer različne vrste stavb izražajo ob književnem prostoru pogosto tudi književni čas ter navade ljudi, ki v stavbah živijo (prim. grad, družinska hiša, stolpnica). Stavbe kažejo na

socialni položaj posameznikov (npr. nekdo živi v revni koči, drugi v gradu, tretji v razkošnem sodobnem stanovanju).

(2) Antropomorfni položaj stavb oz. hiš, ki niso več le prostori, temveč je v tovrstnih besedilih izražena dvojnost v razmerju hiša – dom, posledično čustev hiše (npr. strah, veselje, zaskrbljenost ipd.) in izražanje njenih misli, ki so zlasti povezane s prebivalci glede na namembnost stavbe (npr. bolnišnica, zapor, šola, bivalni prostor).

Slika 5: Pomen hiš v otroški in mladinski književnosti

Viri

Živa Deu in Bara Kolenc, 2010: *Kje pa ti živiš?* Ilustriral Damijan Stepančič. Ljubljana: Rokus Klett.

Alenka Goljevšček, 1981: *Čudežni kamen*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Janez Jalen, 1978: Bobri (3. zvezki). Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Zlata knjiga).

Igor Karlovšek, 2019: *Pobeg*. Dob: Miš založba (Zbirka Ognjeno pleme 1).

Manica Klenovšek Musil, rokopisno gradivo: *Mala arhitekta*.

Majda Koren, 2019: *Mala pošast Mici*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Deteljica).

Miroslav Košuta, 2002: *Strašnice*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Deteljica).

Kajetan Kovič, 2022: *Moj prijatelj Piki Jakob*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Deteljica).

Neža Maurer, 2013: *Velik sončen dan*. Ilustrirala Alenka Sottler. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Sončnica).

Ida Mlakar Črnič, 2019: *Ko hiše zaplešejo*. Ilustrirala Dunja Jogan. Hlebce: Založba Zala.

Marjana Moškrič, 2015: *Sanje o belem štrpedu*. Murska Sobota: Franc-Franc.

Vinko Möderndorfer, 2021: *Sončnica*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Odisej).

Maša Ogrizek, 2019: *Ljubo doma: zgodbe o bivališčih, pohištvi in gospodinjskih aparatih*. Ilustrirala Tanja Komadina. Trst: ZTT = EST.

Mojce Osojnik, 2001: *Hiša, ki bi rada imela sonce*. Ilustrirala Mojca Osojnik. Ljubljana: Mladinska knjiga (Velike slikanice).

Vid Pečjak, 2003: *Drežček in trije Marsovkci*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Moja knjižnica).

Ela Peroci, 1973: *Stara hiša št.3*. Ilustrirala Lidija Osterc. Ljubljana: Mladinska knjiga (Velike slikanice).

Ela Peroci, 2022: *Med pravljice*. Različni ilustratorji. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Patricija Peršolja, 2014: *Hiša iz besed*. Ilustriral Silvan Omerzu. Maribor: Založba Pivec.

Sebastijan Pregelj, 2016: *Deček Brin na domačem kolišču*. Dob: Miš založba (Zgodbe s konca kamene dobe 1).

Fran Saleški Finžgar, 2012: *Pod svobodnim soncem*. Ljubljana: DZS

Bina Štampe Žmavc, 1990: *Čaroznanke*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Pisanice).

Marjan Tomšič (prir.), 1994: *Začarana hiša*. Ilustrirala Silva Karim. Koper: Lipa.

Dane Zajc, 1990: *Hiša*. Ilustriral Matjaž Schmidt. Ljubljana: Domus.

Dane Zajc, 2004: *Hiša sanja*. Ilustriral Damijan Stepančič. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004 (Zbirka Sončnica).

Dane Zajc, 2004a: *Vrata*. Ilustriral Rudi Skočir. Ljubljana: Prešernova družba (Sedmerica velikih).

Literatura

Norbert Golluch, 2010: *Jaz živim tako, kako pa ti?* Ilustriral Hans-Günther Döring. Radovljica: Didakta.

Jože Ramovš, b. d.: *Slovar Arhitektura*. Institut Antona Trstenjaka, dostopno na: <http://www.inst-antontrstenjaka.si/gerontologija/slovar/1454.html>.

Štěpánka Sekaninová, 2018: *Zanimive zgodbe zgradb*. Ilustriral Jakub Cenkl. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.

Andrej Šmid, 2010: *Arhitekturni pojmovnik za mlade*. Ilustriral Izar Lunaček. Maribor: Aristej (Zbirka Pojmovniki; knj. 6).

Anton Velušček, 2010: *Koliščarji: O koliščarjih in koliščarski kulturi Ljubljanskega barja*. Ljubljana: Inštitut za arheologijo ZRC SAZU, Založba ZRC.

Pia Žula

ARHITEKTURA NA ILUSTRACIJAH SLIKANICE *MOJ DEŽNIK JE LAHKO BALON*

Slikanica *Moj dežnik je lahko balon* (1962), ki je nastala v sodelovanju med pisateljico Ela Peroci in ilustratorko Marlenko Stupica, še danes sodi med najbolj priljubljena dela slovenske mladinske književnosti, k njeni prepoznavnosti in razširjenosti pa so zagotovo pripomogle tudi Stupičine ilustracije. Posebej zanimiv vidik izbranih ilustracij in tudi glavni del mojega prispevka so upodobitve ljubljanskih stavb – ilustratorka je namreč nekatere reprezentativne mestne zgradbe naslikala tako prepoznavno, da je bralcu omogočeno zelo učinkovito pridobivanje informacij o dogajalnem prostoru tudi preko ilustrativnega gradiva. Besedilo in podoba sta se v slikanici zlila v prepričljivo celoto, tako da bralec zlahka vzporedno sledi dvema različnima znakovnima sistemoma.

The picture book *My umbrella can turn into a balloon* (1962), created in cooperation between the writer Ela Peroci and the illustrator Marlenka Stupica, can even nowadays still be ranked amongst the most popular works of the Slovene children's literature, its popularity no doubt being due to a highly efficient visual design by Marlenka Stupica. One particularly interesting aspect of the selected illustrations, and also the main focus of my article, are the depictions of the most famous Ljubljana buildings, presented in so recognizable a manner, that readers are able to draw information on the setting of the narrative from the illustrations themselves. The text and the image of the picture book have merged into such an efficient whole that readers can easily follow two diverse sign systems in a parallel way.

1 Uvod

Pisateljica Ela Peroci (1922–2001) je leta 1955 objavila svoje prvo delo v knjižni obliki z naslovom *Moj dežnik je lahko balon*, še istega leta pa je zanj prejela Levstikovo nagrado, takrat najpomembnejše slovensko priznanje za mladinsko književnost (Haramija in Batič 2013: 192). Ela Peroci sodi v kanon slovenske mladinske književnosti, mlade bralce pa še danes nagovarjajo mnoga njena književna dela, ki velikokrat pritegnejo tudi zaradi učinkovite ilustrativne opreme. Pisateljčina dela so ilustrirali reprezentativni slovenski ilustratorji, prevladujejo pa upodobitve akademskih slikark Ančke Gošnik - Godec (1927), najbolj znane so njene ilustracije pravlјice *Muca copatarica* (1957), in Marlenke Stupica (1927–2022). Slednja je poleg slikanice *Moj dežnik je lahko balon* s svojimi ilustracijami obogatila tudi prvo pisateljčino pravlјico *Hišica iz kock*, ki je bila objavljena v *Pionirskem listu* leta 1952 (Golob 1983: 195).

2 O slikanici

Slikanica *Moj dežnik je lahko balon* je v prvi izdaji izšla z ilustracijami akademskega slikarja Lea (Leona) Koporca, leta 1962 pa prvič z ilustracijami Marlenke Stupica (Haramija in Batič 2013: 192). Ta znana zgodba pripoveduje o deklici Jelki, ki je imela na trati za domačo hišo razprt majhen rumen dežnik, ki je predstavljal njen šotor. Jelka se je igrala s svojo novo rdečo žogo, sorodniki, ki so jo opazovali, pa so jo opozarjali, naj pazi nanjo. Jelka je žogo vrgla visoko v zrak in ta je padla v bližnji potok. Ko je ugledala jezne obraze sorodnikov, si je na glavo poveznila dežnik, ga močno prijala za kljuko, zaprla oči in zašepetala: »Moj dežnik je lahko balon.« Dežnik je deklico vzdignil visoko v nebo in jo nad ljubljanskimi stavbami pripeljal do Tivolija, kjer je ležala fantastična dežela Klobučarija, v kateri so na travnikih kot cvetlice rasli različni klobuki, ki so svojim nosilcem lahko uresničevali zlasti poklicne želje. Tam je Jelka s pomočjo prijatelja našla pogrešano žogo, pred odhodom pa je nabrala klobuke za vse družinske člane. Jelka klobuka zase ni utrgala, saj je imela dežnik, ki je lahko postal balon. Dežnik ji je omogočal, da lahko poišče svoj domišljjski svet, v katerem je varna.

Prozno delo *Moj dežnik je lahko balon* je zaradi jasnega prehoda iz realnega v fantastični svet tipični primer kratke fantastične zgodbe (Haramija in Batič 2013: 192). Pisateljica pred bralcem slika dva različna vzporedna si svetova – realnega, ki prevladuje, in fantastičnega, ki je omejen le na dogajanje v deželi Klobučariji.

3 Ilustracije slikanice

Slikanica *Moj dežnik je lahko balon* (1974) vsebuje ilustracije desetih prizorov, med katerimi je le ena v celoti zapolnjena dvostranska; ta prikazuje igro otrok v Klobučariji. Omenjena ilustracija je tudi edina, ki jo poudarja nebelo ozadje – travnik, na katerem rastejo klobuki in določene prave rastline. Od vseh desetih ilustracij je pet dvostranskih.

Ilustracije v omenjeni slikanici zlahka prepoznamo kot Stupičino delo. Njene upodobitve so nežne, umirjene in nevsiljive. Slikarka je uporabila večinoma svetle barve, njena obrisna črta skoraj nikoli ni črna, ampak barvna, kar figuram omogoča uspešno in naravno stapljanje s prostorom, hkrati pa poudarja mehkost njenega likovnega jezika. Ilustratorica je zgodbo podala z ilustracijami, ki se osredinjajo le na ključne dogodke in podrobnosti. Bralec ne opazi nikakršnega pretiravanja, kar mu omogoča, da enakovredno in vzporedno sledi podobi in besedilu. V njenih upodobitvah ni ničesar odvečnega. Vsak še najmanjši predmet je pripovedno pomemben. Figure in predmeti so večinoma upodobljeni na belem ozadju, kar bralcu omogoča jasnost in preglednost.

Stupičine ilustracije imajo značilnosti stilizacije in ploskovitosti. Izjemnega občutka prostora ni, kar pa za učinkovito povezovanje podobe in besedila ter sporočilnost niti ni bistveno. Zelo jasna in pripovedna je postavitev figur. Jelka in druge figure so na večini upodobitev s telesom obrnjene naprej, kar pomeni, da so aktivne, se igrajo. Človeške figure so otroško razigrane, raznobarvne, sicer pa so si precej podobne – imajo okrogle glave, majhne dlani in stopala, na obrazu so poudarjene oči, lica so obarvana rdeče, ustnice so majhne. Čeprav se zdi, da na ilustracijah ni ničesar odvečnega in da je prav vsak najmanjši detajl ključen za učinkovito

pripovedovanje zgodbe, so zanimiv likovni dodatek raznolike cvetlice na neobičajnih mestih in bele ptice, ki Stupičinim ilustracijam dodajajo komponento pestrosti.

Na ilustracijah te kratke fantastične zgodbe z vidika likovnih izraznih sredstev med upodobitvami realnega in fantastičnega sveta ni razlik. Zanimivo pa je, da lahko na ilustracijah realnega sveta prepoznamo določeno arhitekturo slovenskega osrednjega mesta. Realni dogajalni kraj, ki ga je moč razbrati tako iz besedila kot ilustracij, je torej Ljubljana, fantastični del pa se odvija v čudežni deželi Klobučariji, ki je locirana na mestu parka Tivoli, a je ta fantastično preoblikovan. Prizorišča so na ilustracijah sicer podana skopo, poudarjena pa so le tam, kjer so pomembna za zgodbo (Haramija in Batič 2013: 195) – tak primer je zlasti veduta Ljubljane na četrti dvostranski ilustraciji. Dogajalnega časa iz besedila ali ilustracij ni mogoče natančno prepoznati, iz upodobitev sonca na začetnih ilustracijah in lune na končnih pa lahko sklepamo, da se je zgodba odvila v enem dnevu (Haramija in Batič 2013: 196).

Ilustratorica Stupica se je pri likovni opremi zgodbe zelo natančno naslonila na besedilo in mu zvesto sledila. Kljub temu pa ni upoštevala pisateljičinega poudarka na začetku zgodbe, da ima Jelka majhen rumen dežnik, saj je ta na vseh ilustracijah upodobljen veliko večji od deklice. Tudi na osmi ilustraciji, ki prikazuje Jelko, kako z dežnikom, na katerega je privezan šop klobukov za sorodnike, leti iz dežele Klobučarije, lahko opazimo nedoslednost – Jelki namreč manjka rdeča žoga, ki jo je našla v Klobučariji in je z njo, sodeč po zgodbi, poletela domov. Zanimivo je, da je bila Stupica izjemno dosledna pri večkratnem upodabljanju vseh podrobnosti na klobukih, Jelkine rdeče žoge pa ni nikoli dorisala.

4 Arhitektura na ilustracijah slikanice

Za analizo ilustracij slikanice *Moj dežnik je lahko balon* so zanimiva zlasti prizorišča, saj gre za eno izmed del mladinske književnosti, ki zelo dobro prikazujejo prepoznavno arhitekturo prostora. Slikanice običajno ne vsebujejo dolgih in poglobljenih opisov prostora, saj je ta navadno zgolj poimenovan. Dogajalni prostor je pogostejše izražen z ilustrativnim gradivom, pri čemer lahko zasledimo, da ilustrator sam poustvari duh nekega prostora in upodobi prepoznavno arhitekturo določenega kraja, ki je lahko v besedilu poimenovan ali pa tudi ne (Batič 2018: 51). V slikanici *Moj dežnik je lahko balon* je prizorišče, in sicer Ljubljana, poimenovano že v besedilu, na ilustracijah pa lahko prepoznamo znane ljubljanske stavbe.

Na tretji enostranski ilustraciji vidimo gručo ljubljanskih hiš – njihove fasade so pastelnih barv, strehe so rjavkaste ali sivkaste, med hišami so štirikotna dvorišča. Hiše imajo pravokotna okna, dimnike in mansardna okna, ena izmed njih tudi vogalni stolpič. Teh hiš bralec samo z ilustracij sicer ne more prepoznati kot ljubljanske, razbere pa to iz spremljajočega besedila. Pri upodobitvi hiš se ilustratorica sicer ni mogla pretirano nasloniti na besedilo, ker ta arhitektura ni podrobneje opisana, je pa upoštevala, da je Jelka med letenjem nad mestom, kot piše v besedilu, opazovala hiše in med njimi štirioglata dvorišča (Peroci 1974): »Velike ljubljanske hiše so bile čisto majhne. Med hišami je videla štirioglata dvorišča.«

Prepoznavna arhitektura se na ilustracijah izrisuje le v začetku zgodbe, ko Jelka z dežnikom leti nad Ljubljano. Ilustratorica je na četrti dvostranski ilustraciji upodobila pogled na ljubljansko veduto s tremi prepoznavnimi stavbami, in sicer

Ljubljanskim gradom, mestno hišo in Nebotičnikom. Ljubljanski grad je v besedilu omenjen (Peroci 1974): »Obkrožila je Ljubljanski grad in pomahala otrokom, ki so se tam lovili.« Ko so otroci zagledali Jelko, so se začudili in stopili na klop ter splezali na obzidje gradu, da bi jo bolje videli. Od tam je Jelka potovala proti Nebotičniku (Peroci 1974): »Stegovali so roke k njej in jo klicali, Jelka pa je obrnila svoj balon proti nebotičniku.« Na terasi Nebotičnika so jo ljudje opazovali, se dvigali s svojih stolov. Od realnih prostorov v Ljubljani besedilo omenja še Tivoli, katerega vloga pa je v zgodbi drugačna – odvezeta mu je njegova realna prvobitna podoba, saj je na njegovem mestu zdaj locirana fantastična dežela Klobučarija (Peroci 1974): »Splavala je proti Tivoliju. /.../ Toda to ni bil Tivoli in to niso bile rože. To je bila dežela Klobučarija in na gredah so rasli klobuki.« Tako je od Tivolija ostala samo še neka slutnja njegove lokacije. V nadaljevanju zgodbe pa niti v besedilu niti na ilustracijah več ne razberemo kakšnega konkretnega arhitekturnega značaja Ljubljane.

Arhitekturno podobo lahko natančno analiziramo le na že prej omenjeni dvostranski ilustraciji. Če smo urbanistično čisto natančni in če predvidevamo (kot je tudi nakazano na ilustraciji), da je Jelka letela z leve proti desni (torej s strani grajskega griča proti Nebotičniku), bi morala biti prikazana zadnja stran gradu, torej ne ta reprezentativna, ki gleda na stari del mesta. Ilustratorčina odločitev je sicer logična, saj je želela prikazati najbolj prepoznavno podobo gradu. Grad na upodobitvi poudarja zlasti štirikotni stolp, ki je zelo prepoznaven – predvsem zaradi bifornega okna in ure nad njim. Prepoznamo tudi polkrožni izzidek, ki se naslanja na stolp, in poudarjene konzolne pomole z okni. Grad je prikazan večje, kot bi ga sicer videli iz tega pogleda, saj je stavba domišljjsko horizontalno razpotegnjena.

Pod gradom oz. grajskim gričem, kjer je ilustratorčina upodobila tudi pot, ki vodi do gradu, opazimo ljubljansko mestno hišo, kar je povzeto po realni zasnovi mesta. Prepoznaven je osrednji del mestne hiše s trikotnim čelom in stolpom z uro, okencem nad njim in značilno čebulasto streho. Tukaj se je ilustratorčina precej natančno naslonila na realne značilnosti arhitekture, čeprav mestna hiša deluje širša, kakor je v resnici. Zanimivo pa je, da je povzela tudi arhitekturne člene stavbe, ki je na ilustraciji levo od rotovža, realno pa sicer gre za drugo hišo na levi. Na upodobitvi namreč prepoznamo zatrepe nad okni v drugem in tretjem nadstropju, ki so podobni resničnim. Tudi upodobitev oken spominja na omenjeno realno stavbo.

Nebotičnik je prav tako prepoznaven, zlasti njegov vertikalno poudarjeni del, ki je nebotičnik v pravem pomenu besede. Na desni se nanj navezuje še horizontalni del stavbe, ki ga lahko na ilustraciji samo še delno zaslutimo. Členitev vertikalnega dela stavbe je Stupica skoraj docela povzela po realni stavbi. V spodnjem delu Nebotičnik členijo štirikotna okna, nato sledi del s polkrožnimi okni. Zgoraj vidimo terasasti del s steklenim kubusom, na katerem je nekakšen steklen klasicistični tempeljček, ki je na ilustraciji abstrahiran. Na vrhu Nebotičnika je Stupica namesto droga za zastavo oz. antene upodobila cvetlico.

5 Sklep

Marlenka Stupica je ilustrirala mnoga znana mladinska dela, katerih ilustracije bodo večno zapisane v slovenskem kolektivnem spominu. Eno najbolj priljubljenih književnih del, ki jih je soustvarila, pa bo zagotovo ostala slikanica *Moj dežnik je lahko balon*, ki združuje Stupičino slikarsko mojstrstvo s še zmeraj zelo sodobnim

literarnim jezikom pisateljice Peroci. K prepoznavnosti omenjenega dela zagotovo prispevajo Stupičine premišljene ilustracije, ki ustrezajo razvojni stopnji bralnih in nasploh kognitivnih sposobnosti otrok ter hkrati umetniško prepričljivo povezujejo in združujejo podobo in besedilo. Zlasti dogajalni prostor je v slikanici zelo učinkovito predstavljen tudi zaradi ilustracij ljubljanskega mestnega okolja, katerega duh je ilustratorica ujela v slikanico s pomočjo upodobitve prepoznavne ljubljanske vedute.

Vir

Ela Peroci in Marlenka Stupica, 1974: *Moj dežnik je lahko balon*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Literatura

Janja Batič, 2018: Likovna umetnost v slikanicah. *Pedagoška obzorja* 33/1. 46–58.

Berta Golob, 1983: *Srce ustvarja, roka piše*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Dragica Haramija in Janja Batič, 2013: *Poetika slikanice*. Murska Sobota: Franc-Franc.

Gaja Kos

HOP MED KNJIGE, HOP ČEZ PRAG

Imata gibanje in branje kaj skupnega?

Branje in gibanje je bila tema letošnjega Nacionalnega meseca skupnega branja, o tej povezavi se je veliko govorilo in napravilo tudi kar nekaj seznamov bralnih predlogov. Tudi v pričujočem članku bo nanizanih nekaj, predvsem pa bo prispevek poskušal razvrstiti izvirne slovenske otroške in mladinske knjige (z manjšimi prilagoditvami velja tudi za tuje), ki so na različne načine povezane z različnimi oblikami gibanja, v nekaj (vsebinskih) sklopov in s tem prispevati k sistematizaciji tovrstnega gradiva.

This year's National month of joint reading focused on the topic of reading and exercise; the relation has been widely discussed, and even a number of lists of reading proposals have been made. The present article brings some too, although its foremost aim is to classify the original Slovene children's and juvenile books (including foreign ones, although with lesser adaptations), which in diverse ways relate to diverse forms of exercise, into a couple of (thematic) clusters, thus trying to contribute to a systematization of this type of material.

Na prvi pogled sta branje in gibanje precej nasprotni dejavnosti, saj branje povezujemo s statičnostjo, vendar raziskave kažejo, da med njima obstaja povezava, saj naj bi razvijanje zaznavno-gibalnih sposobnosti izboljševalo šolsko znanje in, predvsem, branje. Obe dejavnosti združujejo tudi enaka ali podobna izhodišča in skupne točke: obojega se priučimo in oboje terja vajo in vztrajnost; oboje terja postopnost; eno in drugo sta osnovni dejavnosti za vsakodnevno funkcioniranje; oboje nudi užitek in sprostitve, lahko pa predstavlja tudi napor; oboje terja notranjo motivacijo in koncentracijo; eno in drugo nam omogoča spoznavanje sveta; pri obeh je ključno spodbujajoče okolje, posebno nalogo ima pri tem družina; tako branje kot gibanje imata več pozitivnih učinkov na človeka, saj vplivata tako na telesno kot tudi duševno zdravje. (Pestotnik, 2021: 44). Iz lastne (pisateljske) izkušnje lahko dodam, da gibanje bistveno vpliva tudi na (moj) kreativni proces. Ko obiskujem šole ali vrtee, me otroci skoraj vedno vprašajo, kje, kdaj in kako dobim ideje za zgodbe. Vedno so začudeni, ko jim povem, da se mi jih večina porodi med tekom ali veslanjem, torej pri športih, pri katerih gre za rutinirane, ponavljajoče se gibe, o katerih mi ni treba razmišljati, zato se takrat lahko glava ukvarja s kreativnimi rečmi. Sama dam torej med gibanje in ustvarjanje lahko kar enačaj, kar ima seveda tudi biološko oz. medicinsko ozadje in razlago. Ampak naj se vrnem k izhodiščni trditvi, da gibalne sposobnosti vplivajo na bralne sposobnosti; kaj pa obratno, ali nas lahko knjige

spravijo v gibanje? Lahko, kajpada na različne načine in v različna gibanja – ko o tem razmišljam, razumem pojem gibanje zelo široko in glede na to v nadaljevanju izbrane knjige domačih ustvarjalcev (vsakokrat nekaj primerov, za lažjo predstavo o vsebini ali razponu sklopa, tovrstnih knjig je seveda mnogo mnogo več) umeščam v deset sklopov.

Za boljšo preglednost – 10 (vsebinskih) sklopov

Pri vsakem sklopu bom kot primere navedla nekaj kakovostnih naslovov, ki jih gre razumeti tudi kot namige za branje. Ob nekaterih bo nemudoma jasno, na kakšen način so lahko »gibalno uporabni«, ti so torej bolj na prvo žogo, rečeno temi primerno, drugi so nekoliko manj »direktni«, a tudi ob njih s kančkom domišljije lahko hitro spravimo v tek tako otroške možgane kot noge.

1. sklop – Slikanice, stripi, ilustrirane knjige in mladinski romani, ki tematizirajo šport ali gibanje v naravi

Pri gradivu, ki ga umeščam v ta sklop, se pokaže, da mnogi po duhu in praksi bolj športni avtorji radi nekaj športnega ali avanturističnega duha prenesejo tudi v svojo literaturo. Med domačimi avtorji je verjetno najbolj produktiven pisec knjig s športno tematiko Primož Suhodolčan, s številnimi naslovi: *Košarkar naj bo!* (po knjigi je bil posnet tudi film), *Kolesar naj bo!*, *Ranta vrača udarec*, *Ranta in košarkatorji* itd. Ko govorimo o knjigah, ki tematizirajo šport ali druge oblike gibanja, pa se mi zdi izjemno pomembno, da se mladim bralcem predstavi tudi dela, ki tematizirajo gibalno oviranost ali prikrajšanost; s tem se jim omogoči vpogled v življenje in tudi problematiko, ki večini na srečo ni blizu, hkrati pa se jih opozori, da neovirano gibanje ni nekaj povsem samoumevnega – dobri izhodišči za pogovore sta lahko zadnji dve od navedenih knjig, sploh Lev Rogi ima izrazito spoznavno funkcijo in najmlajšim zelo nazorno prikaže, kako poteka življenje z invalidskim vozičkom.

- Damijan Šinigoj: *Kjer veter spi*
- Tadej Golob in Ciril Horjak: *Zlati zob*
- Žiga X. Gombač: *NK Svoboda*
- Nina Mav Hrovat: *Orientacisti na sledi morilcu; Orientacisti – tekma s kifeljci*
- Peter Svetina in Ana Razpotnik Donati: *Kako je gospod Feliks tekmoval s kolesom*
- Ida Mlakar: *Kako sta Bibi in Gusti prevzijačila hrib*
- Nina Mav Hrovat in Ivan Mitrevski: *En, dva, tri, slon!*
- Andrej Rozman Roza in Ana Košir: *Gospod Filodendron in nogomet*
- Desa Muck in Ana Košir: *Anica in športni dan*
- Saša Pergar in Ana Razpotnik Donati: *Najlepši kraj*
- Igor Plohl in Urška Stropnik Šonc: *Lev Rogi premaguje ovire*
- Janja Vidmar: *Šuterji*

2. sklop – Knjige o legendah in ljudskih pripovedih o nastanku krajev, naravnih pojavov ipd., ki lahko bralca napotijo na teren

Takšne so denimo številne slikanice Saše Pergarja in Antona Buzetija, v katerih gre pogosto za priredbe ljudskih pripovedk, npr. *Kako je nastalo Blejsko jezero*, *Pra-vljica o Dravi* itd. V tem kontekstu moram omeniti tudi knjige iz zbirke Zakladnica

slovenskih pripovedi, ki jo izdaja založba Didakta v sodelovanju s strokovnjaki iz ZRC SAZU. Med njimi je npr. tudi *Stoji, stoji tam beli grad* (Slovenske ljudske pripovedi o naseljih, naravnih znamenitostih, cerkvah in gradovih) Monike Krojej in Roberta Dapita ter Urha Sobočana; v knjigi so zbrane ilustrirane pripovedi o različnih krajih, jamah, gorah, jezerih in drugem, ki prihajajo iz različnih koncev Slovenije in, seveda, od različnih virov. Kot piše v uvodu etnologinja Monika Krojej, gre za »ljudske krajepisne pripovedi«, v katerih se prepletajo »zgodovinske vsebine z bajeslovjem, legendami in domišljjskimi elementi« (Krojej, 2014: 5). V knjigi sicer ne bi bil odveč zemljevid, ki bi pomagal pripovedi oz. njihov dogajalni prostor geografsko umestiti.

3. sklop – Potopisi

Za razliko od literature za odrasle, kjer imamo lepo zastopano tako domačo kot tudi prevodno pomorsko, pohodniško, tekaško in gorniško literaturo, pogosto realizirano prav v obliki potopisov, slednjih za otroke in mlade na voljo ni veliko. A upošteva-joč dejstvo, da gre običajno za komunikativen žanr, lahko po tovrstni literaturi za odrasle posegajo tudi (starejši) mladostniki. Potopisi so sicer dobra vstopna točka med knjižne platnice, ker utegnejo pritegniti tudi tiste bralce, ki so jim resnična doživetja avanturističnih posameznikov bližja kot izmišljene zgodbe.

- Zvone Šeruga: *Indijanci brez perja*
- Lana Zorić: *Piratka Lana pluje po morju*

4. sklop – Slikanice založbe Škratelj (Uroš Grile) in nekaterih drugih izdaja-teljev, ki se navezujejo na tematske parke

V teh primerih imamo v bistvu opraviti s komercialnimi projekti, ki povezujejo doživetja v naravi s knjigami oz. eno podpirajo z drugim. Tovrstne slikanice založbe Škratelj posebej izpostavljam zato, ker so v preteklih letih postale precej številčne; slikanice za tematske parke pri nas sicer ustvarja npr. tudi Desa Muck ...

5. sklop – Poučne knjige o športu in raziskovanju narave

Domačih knjig je manj kot prevodnih, ene in druge pa pokrivajo – na zelo različne načine – najrazličnejše športe oz. športne discipline.

- Marjan Fabjan: *Zmagovita pot juda*
- Marina Svečko, Sandi Dekleva in Žiga Okorn: *Janja in Marko v šoli jadranja: jadranje na Optimistu*
- Matjaž Vehovar in Samo Jenčič: *Telovadimo skupaj* (na slednjo bi želela pose-bej opozoriti – gre za starejšo (1996) in precej skromno, a simpatično knjižico, ki spodbuja družinsko miganje, a je lahko uporabna tudi v razredu oz. v šoli ter predlaga nekaj enostavnih (in igrivih!) vaj, ki jih lahko izvajamo doma, ob glasbi, po učenju, na dvorišču, na pikniku, na izletu na snegu in ob vodi.)
- Marko Aljančič: *Kraški svet*

6. sklop – Biografije športnikov

V ta sklop bi lahko zelo pogojno uvrstila t. i. resnične pravljice Primoža Suhodol-čana: *Anže: ledeni kralj*; *Goran: legenda o zmaju*; *Tina in medvedja moč*; *Primož in Bajk: neverjetna dirka*. Nisem zasledila, da bi še kateri domači avtor pisal bi-ografije izrecno za mlade, ker pa gre, tako kot v primeru potopisov, načeloma za precej komunikativen žanr, seveda lahko mladostniki posežejo tudi po biografijah

športnikov, ki so primarno namenjene odraslemu bralcu. Po nekaterih ugotovitvah namreč dijaki športniki najpogosteje posegajo prav po biografijah športnikov, ki nanje menda delujejo motivacijsko (Pestotnik, 2021: 4), kar pomeni, da posegajo po literaturi za odrasle.

7. sklop – Knjige, ob katerih lahko spoznavamo Slovenijo oz. posamezne dele Slovenije

Ta sklop je precej obsežen, pa tudi raznolik, tako po oblikah kot vsebinskih zasnovah ter predvidenih starostnih skupinah bralcev, zato ga v nadaljevanju delim na poučne oz. poučno-leposlovne in leposlovne knjige.

poučne in poučno-leposlovne knjige:

- Jelka Godec Schmidt: *Škrat Zguba in kameleon po Sloveniji*
- Peter Mikša: *Triglav in Jakob Aljaž*
- Polonca Kovač in Jelka Godec Schmidt: *Gorski vrt za vse odprt*
- Vera Šenica Pavletič in Jelka Godec Schmidt: *Skrivnosti zmajevega mesta*

leposlovne knjige:

- Polonca Kovač in Marjan Manček: *Hrabroslav preplašeni: pravljlična potepanja po slovenskih mestih*
- Desa Muck in Marjan Manček: *Pravljlično potepanje medveda Lovra po Sloveniji*
- Tone Pavček in Damijan Stepančič: *Juri Muri po Sloveniji*
- Damijan Stepančič: *Zgodba o sidru*

8. sklop – Knjige, ob katerih lahko spoznavamo tujino oz. druge konce sveta

- Janja Vidmar in Suzi Bricelj: *Dežela belega oblaka; Prijatelja; V puščavi* – zbirka Okrog sveta
- Tatjana Pregl Kobe in Tina Dobrajc: *Frida in zmaj Artur Gaj v Franciji/Španiji/Grčiji*
- Žiga X Gombač in Marjan Manček: *Dnevnik pustolovca medveda Lovra – Amerika*

9. sklop – Vodniki

Vodniki lahko pridejo prav pri načrtovanju družinskih izletov, prav tako pa tudi pri organizaciji šolskih ekskurzij, športnih dni, končnih izletov ipd. Nekateri kot svoje uporabnike predvidevajo odrasle, drugi otroke oz. mlade.

- Irena Cerar: *Pravljlične poti v zgodovino; Kamniške pravljlične poti; Pravljlične poti Slovenije; Pravljlične poti brez meja*
- Urška in Andrej Stritar: *Z otroki v gore* (vsi omenjeni vodniki so izšli pri založba Sidarta, ki nasploh izdaja izjemno domišljene in v vseh pogledih kakovostne vodnike.)
- Kam z mulcem po Sloveniji: izleti in doživetja za otroke vseh starosti
- Tilka Jamnik in Iztok Ilich: *Gori doli po Ljubljani*
- Barbara Hanuš in Marko Kočevár: *Križkraj Slovenijo spoznaš*

10. sklop – Knjige, ki nas sprehodijo v različne kulturne inštitucije

V tem sklopu se znajdejo knjige raznolikih pristopov, ki bralca nagovarjajo skozi poezijo, strip ali kako drugače, ene v družbi ilustracije, druge tudi fotografij.

Krasno je, da nas, ko stopimo v nekatere inštitucije, denimo v Lutkovno gledališče ali Kinodvor, tam v majhnih knjigarnicah spet pričakajo knjige in tako se krog ponovno zavrti ...

- Svetlana Makarovič: *Gal v galeriji*
- Dušan Kastelic in Staša Tome ter Igor Šinkovec: *Skrivnostna smrt mlade Leonore*
- Ljerka Trampuž: *Miška, slonček in ljubljansko barje v muzeju*
- Žiga X Gombač in Ivan Mitrevski: *Zgodovina Slovenije v stripu*
- Tilka Jamnik in Peter Škerl: *Pika v knjižnici*

Poskočno naprej

S tem kratkim sprehodom med nekaj sklopi oz. nekaj knjigami, ki nas lahko tako ali drugače motivirajo za gibanje, naj si bo športanje, potovanje, sprehod v gozd ali po mestu, morda v bližnjo knjižnico, da si izposodite katerega od omenjenih naslovov, zaključujem pričujoči poskus sistematizacije specifičnega dela knjižnega gradiva, po katerem smo v letu, ki ga je ob Nacionalnem mesecu skupnega branja zaznamovala povezava med branjem in gibanjem, bržkone posegali še večkrat, kot bi sicer. Naj ta navada kar ostane! Posegajmo po takšnih knjigah tudi v prihodnje in čim bolj poskočno in čim večkrat prehajajmo med knjižnimi svetovi in svetom, ki se prične za domačim pragom. S knjigami spodbujajmo mlade bralce h gibalnim aktivnostim, ker bodo tako, če se navežem na uvod, postali še spretnejši bralci in bodo še raje posegali po knjigah, ki jih bodo, vsaj nekatere, spet spodbudile k športanju ali pobegom v naravo. In tako naprej ...

Literatura

Monika Kropelj, 2014: *Stoji, stoji tam beli grad: slovenske ljudske pripovedi o naseljih, naravnih znamenitostih, cerkvah in gradovih*. Radovljica: Didakta (Zakladnica slovenskih pripovedi).

Lea Pestotnik, 2021: *Mladinska literatura s športno tematiko med letoma 2000 in 2020*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko.

Juan Kruz Igerabide

ZVOČNOST V POEZIJI

Izvorno je bila poezija zaporedje zvokov brez konceptualne vsebine. Sprva je bil pesniški zven oblika krikov in onomatopej, ki so se uporabljali za izražanje ali povzročanje psihičnih stanj in je imel katarzični ter hipnotični učinek, kot je to še vedno razvidno tudi iz nekaterih otroških ljudskih pesmi v baskovščini. Prvinska poezija je bila himna preživetju, a tudi skozi moderno pesem pesniška zvočnost še naprej ohranja funkcijo družbene povezanosti, čustvene osvoboditve in nagona po samoohranitvi.

Originally poetry was a sequence of sounds without conceptual contents. In the beginning poetic sound was a form of screams and onomatopoeias, applied for the expression and generation of psychic states, and characterized by cathartic and hypnotic effect, as can still be visible in some children's folk songs in the Basque language. Primeval poetry was a hymn of survival; however, poetic sonority still continues to retain the function of social cohesion, emotional liberation and self-preservation instinct even through modern poetry.

Izvorno je bila poezija zaporedje zvokov brez konceptualne vsebine. Sprva je bil pesniški zven nekakšna »destilacija« krikov in onomatopej, ki so se uporabljali za izražanje psihičnih stanj ali za to, da so jih sami šele povzročili; imel je katarzični in hipnotični učinek. Obenem pa je imel zven tudi družbeni učinek, saj se je skupina ob čustvu, občutenju, ki ga je okusila, osredinila. Naj je poezija skozi svoj zgodovinski razvoj postala še tako umetelna in zapletena, ni nikoli izgubila svoje povezave z zvenom, tudi tedaj ne, ko jo povezujemo z branjem v samoti in tišini. Drugačna je izkušnja skupnih recitalov, ki nam ponujajo priložnost, da okusimo čustvene elemente zvena skupaj z družbeno vlogo poezije, prvino, ki jo prav tako spremlja že vse od njenih začetkov.

Poezija je bila torej izvorno zaporedje zvokov brez konceptualne vsebine. V baskovski kulturi, ki ji tudi sam pripadam, lahko najdemo dve pesmi za novorojenčke, sestavljeni iz zlogov, ki nimajo nikakršnega pomena. Ena od njih izraža razpoloženje, čustvo, zvočno povabilo k pomiritvi.

Ttunkurrunku, ttunkurrunku, ttunkurrunkuttuna
Run kuttunku, runkuttunku, runkuttunkuttuna.

Raziskovalec Juan Mari Lekuona v tej verzifikaciji razkriva onomatopejo, oponašanje gibanja lesene zibelke, ki se guga na lesenih tleh, *kurrunkuttun*, *kurrunkuttun*. Ponavljanje zadnjega samoglasnika »u« ustvarja vzdušje temačnosti in

miru. Če skušamo poiskati pomene uporabljenih glasov, se izriše le pomen besede *kuttun*, ki pomeni »najljubše«, kar pa spet poudari čustveni in afektivni značaj uspavanke. Obenem pa *kuttun-kuttun* priključ zvočnega tolkala, tradicionalnega baskovskega glasbila *txalaparta*, ki se v tem primeru oglašča v počasnem ritmu, kot da bi spremljalo utripanje srca.

Druga verzifikacija je nasprotnega značaja, četudi uporablja podoben zlogovni postopek; uporablja se za prebujanje otroka in ga spodbuja k igri in plesu.

Ttikirriki, ttikirriki, ttikirriki ttona,
Rikittiki, rikittiki, rikittiki ttona.

Izvedba je hitrejša, spremlja pa jo lahko žgečkanje ali odskakovanje otroka. Enak ritem se uporablja tudi v številnih ljudskih plesih, med drugim tudi v plesu *arin-arin*. Samoglasnik »i«, ki se pojavlja v pesmi, vzbuja cvileč zvočnik, da bi prebudil otroka in pri njem spodbudil veselje. Onomatopeja, ki tako nastane, spominja na tradicionalni ritem tamburina, ki običajno daje ritem že omenjenemu plesu *arin-arin*.

Obe verzifikaciji uporabljata zelo stare pesniške postopke, ki so, kot poudarjajo različni raziskovalci, izvor poezije. Nekateri raziskovalci ga celo primerjajo z rojstvom jezika: naš jezik naj bi po njihovem mnenju spremljali prvi pesniški izrazi v zlogih, ki včasih temeljijo na onomatopejah, drugič pa na zvočnih izrazih čustev. Ponavljanje besed, pri katerih se drugi del začne z glasom »m«, je denimo zelo starodavna prvina, popisana v uralskih in kavkaških jezikih, ki pa se še vedno uporablja v baskovščini. Pojavlja se v ljudskih pesmih, ki igraje izkrivljajo besede in jih spreminjajo v nekakšno nerazumljivo zaklinjanje:

Xirristi-mirixti, gerrena, plat, olio-zopa, kikili-salda,
hurrup, edan edo klik, ikili-mikili klik!

Antropolog Cecil Maurice Bowra (1988) je raziskoval ljudstva, ki še vedno živijo v kameni dobi. Zbral je njihove pesmi, v katerih so bili uporabljeni že opisani pesniški postopki, in prišel do zaključka, da je bila poezija na svojem začetku silabična, saj so si bili pesniški postopki vseh ljudstev, ki so še vedno živeli v kameni dobi, podobni. Prvotno je poezija uporabljala zloge, glasove, ki so izražali čustvena stanja, nekateri med njimi so imeli obliko onomatopej. Čeprav so ta ljudstva razvila jezik, so ohranila primitivno poezijo v zlogih brez pomena. Na drugi stopnji razvoja poezije so se pojavile posamezne besede, pozneje več povezanih besed pa besedne zveze, šele v poznejših stopnjah razvoja poezije so se pojavili povezani stavki, ki so pogosto temeljili na ustaljenih obrazcih, kot je razvidno iz epskih pesnitev starodavnih civilizacij.

Bowra je med južnoameriškim ljudstvom Jaman, ki je živelo na Ognjeni zemlji v zelo prvinskih razmerah, zbral nekaj verzifikacij, ki so jih izvajali v skupinah in pri tem skakali ali se ritmično gibali.

Ha ma la
ha ma la
ha ma la
ha ma la...

Ti zvoki so izražali kolektivna čustva, recitacija je bila monotona in je na poslušalca delovala hipnotično. Prav hipnotični učinek, ki se je pozneje razvil skozi glasbo in pesem, povzroči, da poslušalec odpre svoje srce in globoko doživi čustvo, ki mu je posredovano.

Ma las ta, xai na sa
ma las ta, xai na sa...

Tudi ljudstvo Ona, prav tako z Ognjene zemlje, je uporabljalo podobne verzifikacije. Nov dan so pozdravili s takšnim ponavljanjem glasov:

Ha ra xe uka
ha ra xe uka
ha ra xe u

Takole pa so se od dneva poslavljali:

Hai ce rai ya
hai ce rai ya
hai ce rai ya

Te zlogovne verzifikacije so se deloma ohranile v ljudski poeziji. V baskovski ljudski tradiciji najdemo več primerov zlogovnih iger brez očitnega pomena, ki so postale del poezije za otroke.

Atxia-motxia perolipan
Axa-mixa zilarra.
Kuku-miku, anianiku.
Arrixamalet, marrixamalet, kirun-karun pek.
Ttolana, polana, ttonttila pon

To so čudežni glasovi, nekakšna zaklinjanja, ki so se spremenili v otroške igre. Čudežna poezija.

Ameriški staroselci iz ljudstva Arapaho so uporabljali verzifikacijo, ki izhaja iz nekega drugega jezika in se je ohranila v njihovem ljudskem izročilu kot nekakšna magična ali šamanska relikvija brez pomena, kjer je imela zgolj nenavadno zvočno moč.

Ye no wi ci hay
yo wi hay
wi ci hay
yo wi ci no
wi ci ni
wi ni wi ci hay
yo wi hay
wi ci hay
yo wi ci ni hay
yo wi ci ni hay
yo wi how
wi ci hay
yo wi ci no
wi ni no wa.

Poezija se razvija od zvočnosti k opisni, neposredni pesniški podobi, da bi priklicala naravo, kot v tej bušmanski pesmi:

Pridi, mlada luna, pridi, prinesi nam vodo,
pridi, mlada luna, pridi, prinesi nam dež.
mlada luna: poškropi nas.

Poznamo staro baskovsko pesem, ki jo je antropolog Marius Schneider (1984) označil za obliko ene najstarejših pesniških simbolizacij. Takole gre:

Aldapeko sagarraren adarraren puntan,
puntaren puntan
txoria zegoen kantari;
txiruliruli, txiruliruli,
nork dantzatuko ote du soinutxo hori?¹

Od zvočnosti in neposredne podobe narave (ptica, ki poje na jablani) preidemo k preprosti simbolizaciji, ki v našem primeru s simbolom drevesa ustreza temu, kar Schneider imenuje os med nebom in zemljo. Poezija in glasba povezeta nebo in zemljo, to povezavo pa izkusi tisti, ki poje in pleše ob tej glasbi.

Od simbolične pesniške podobe se poezija v svojem poznejšem razvoju presmeri k primeri in metafori, in to celo do te mere, da simbol osvobodi njegovih tradicionalnih korenin in z ustvarjalno domišljijo ustvari nove simbole. Toda zvočnost še naprej odmeva v poeziji v vseh obdobjih in pesniki se pogosto vračajo k odmevom prvobitnih zvočnosti.

Prvinska poezija je himna preživetju. Zdi se, da se je moderna poezija osvobodila potrebe po preživetju, vendar njen eksistencialističen značaj ni drugega, kot čustvena in filozofska različica nagona po samoohranitvi. Skozi pesem pesniška zvočnost še naprej ohranja funkcijo družbene povezanosti, čustvene osvoboditve in slavljenja življenja. Na področju, kjer ustvarja manjšina pa neposredna poezija, naj bo recitirana ali brana, še naprej boža ušesa ter sproža in razlaga čustva in življenjske izkušnje.

Na področju mladinske književnosti je zvočni značaj poezije še močnejši, saj je kot nenehna igra, ki žgečka uho.

Moje telo lo
je iz mesa sa
in kosti ti,
ko se ga dotaknem nem.
V mojem telesu su
sem jaz jaz,
tam živim im
in umrem em.
Moje telo lo
je iz mesa sa ...

¹ Na koncu veje jablane, ki stoji na hribu / povsem na vrhu hriba, / tako je ptica pela: / čiruliruli, čiruliruli. / Kdo bi plesal na to melodijo?

Literatura

Schneider, Marius (1998). *El origen musical de los animales: simbolos en la mitología y la escultura antiguas*. Madrid: Siruela.

Bowra, Cecil Maurice (1984). *Poesía y canto primitivo*. Barcelona: Bosch.²

Prevod Barbara Pregelj

² S prispevkom je avtor po zoomu sodeloval na našem novembrskem simpoziju z naslovom *Otrok in knjiga*. Zvočno izjemno zanimiv posnetek s slovenskimi podnapisi si je možno ogledati na Youtube kanalu Mariborske knjižnice.

OKO BESEDE 2022

Igor Saksida

ČUTITI PESEM IN RAZMIŠLJATI O NJEJ? OBOJE.

Razvijanje bralne zmožnosti ob izbranih pesniških zbirkah za Cankarjevo tekmovanje¹

Prispevek uvodoma izhaja iz podatkov o ne priljubljenosti poezije med mladimi bralci, nato predstavi možne odtujevalne učinke branja ter poti za njihovo preseganje. Zagovarja stališče, da je treba preseči umetno in škodljivo nasprotje med glagoloma »misliti« in »čutiti« v povezavi s poezijo, ki jo je zato smiselno postavljati v družbeno-kulturni in širši kontekst. Osrednji del članka je namenjen mestu poezije v okviru Cankarjevega tekmovanja – petina tem se je navezovala na poezijo, kar je mogoče pojasniti z manjšo količino izdanih pesniških zbirk v primerjavi s pripovedništvom, še vedno pa je poezija na osrednjem vseslovenskem tekmovanju v bralni zmožnosti in zmožnosti razlagalnega oz. esejskega izražanja mnenja o prebranem bistveno opaznejša kot na splošni maturi iz slovenščine. V sklepnem delu prispevka so pojasnjene vsebinsko-slogovne poteze za tekmovanje izbranih vrhunskih pesniških zbirk; to so: Lila Prap: *Živalske uspavanke*, Anja Štefan: *Drobtine iz mišje doline*, Vinko Möderndorfer: *Babica za lahko noč*, Feri Lainšček: *Ne*, Vinko Möderndorfer: *Romeo in Julija iz sosednje ulice* in Miroslav Košuta: *Božaj veter*.

The introductory part of the article proceeds from the data on unpopularity of poetry amongst young readers, presenting the possible alienating effects of reading, as well as ways to surpass these effects. It advocates the standpoint that the artificial and harmful contrast between the verbs »to think« and »to feel« - referring to poetry – should be surpassed, and that it makes sense to set poetry into a socio-cultural and wider context. The main part of the paper then focuses on the place of poetry within the Cankar competition; about one fifth of the topics referred to poetry, which is probably due to the lesser quantity of the published poetry collections as compared to prose. However, poetry in the main all-Slovene competition in reading competence and the competence of interpretative and essayistic opinion expressing is still far more noticeable than in the general graduation exam from the Slovene language. The concluding part of the article brings the thematic and stylistic elements for the competition of the selected top poetry collections, which are: *Živalske uspavanke* (Animal Lullabies) by Lila Prap, *Drobtine iz mišje doline* (Crumbs from the Mouse Valley) by Anja Štefan, *Babica za lahko noč* (Granny for Good Night) by Vinko Möderndorfer, *Ne* (No) by Feri Lainšček, *Romeo in Julija iz sosednje ulice* (Romeo

¹ Daljši in uradni naslov tekmovanja je **tekmovanje učencev in dijakov s področja slovenščine za Cankarjevo priznanje**, vendar zaradi uveljavljenosti besedne zveze uporabljam krajšo različico. Glej tudi: <https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2021/08/2021-08-12-Pravilnik-tekmovanje-slovenscina-2021.pdf>

and Juliet from the Neighbouring Street) by Vinko Moderndorfer and *Božaj veter* (Caress the Wind) by Miroslav Košuta.

Čutiti ali misliti?

Ni nenavadno, da Perry Nodelman poglavje o poeziji v svoji knjigi *Užitki mladinske književnosti* zaključuje s podpoglavjem *Zakaj mnogo ljudi ne mara poezije – in kaj ob tem storiti*. Pri tem navaja starejšo raziskavo, ki jo je Linda Hall izvedla med otroki v Veliki Britaniji; ta razkriva, da »47 odstotkov učencev izven šole ne bere poezije, 36 odstotkov pa jih trdi, da poezijo sovražijo« (Hall, 1989: 5). Podobni, pesništvu (v šolski interpretaciji) vsekakor ne najbolj naklonjeni podatki se kažejo tudi v raziskavi o (ne)priljubljenosti slovenščine kot šolskega predmeta: tako učenci kot dijaki menijo, da »je pri pouku slovenščine najzanimivejša obravnava dramatike in proznih besedil. (...) Sodeč po mnenju vseh anketirancev, je na tretjem mestu pogovor o književnih osebah, na četrtem pa obravnava poezije.« (Brglez, 2008: 21–22) Zvrstni književni interes določa tudi spol: »Posebno zanimiv je primer poezije, kjer smo na eni strani izmerili statistično značilen upad zanimanja pri fantih, na drugi strani pa statistično značilen porast zanimanja pri dekletih.« (Prav tam: 23) Pomembna se zdijo tudi stališča srednje- in osnovnošolskih učiteljev slovenščine: »Po analizi odgovorov se je izkazalo, da se po mnenju učiteljev dijakom zdi najzanimivejše branje proze (branje novel, romanov, povesti ipd. ter pogovor o njih), nato pogovor o književnih osebah; dramatika in slovnica (slovnične vaje) sta približno enako zanimivi, sledi analiziranje neumetnostnih besedil, pisanje zapisnika, življenjepisa, opravičila, poročila ipd. ter prav na koncu obravnava poezije (branje pesmi in pogovor o njih).« (Prav tam: 43) Nič drugače ni v osnovni šoli: »Osnovnošolski učitelji ugotavljajo, da učence pri književnem pouku težje pritegnejo obravnava poezije, literarne teorije ter vsa besedila starejših avtorjev, pri jezikovnem pouku pa predvsem obravnava skladnje in pravopisa ter tvorba neumetnostnih besedil.« (Prav tam: 44) Bolj ali manj retorično je vprašanje, ali bi po dobrem desetletju ponovljena raziskava, predvsem zaradi razvijajočih se sodobnih tehnologij in časa, ki ga mladi preživijo na družbenih omrežjih, ter pouka na daljavo, dala drugačne rezultate, take, ki bi pokazali višjo priljubljenost pesništva v šoli in pri prostočasnem branju. Bolj smiselno je vprašanje, kaj bi se lahko spremenilo pri književnem pouku, da bi pesništvo postalo za mlade relevantno – slednje se namreč izraža v aktualnosti besedil oz. njihovi povezanosti s temami, ki zanimajo mladega bralca: »Razprava v razredu naj bi praviloma razkrivala neposredno relevantnost besedila za učenčev družbeni svet in naj ne bi spodbujala odtujujočega branja brez povezave z učenčevim neposrednim položajem (...).« (Grosman 1996: 459) Vrsta nesporazumov (tudi v didaktiki književnosti) – morda še posebej v povezavi s pesništvom – izhaja iz dileme, kaj so odtujevalni učinki branja. So to različne oblike (notranjega ali zunanega) preverjanja znanja? Učenje pesmi na pamet, ki ni zadnja stopnja (ali sprotne dejavnosti) šolske interpretacije, ampak je samo sebi namen? So to kakršna koli vprašanja, ki jih v razredu postavlja učitelj? Ali vprašanja za razvijanje bralnih strategij res kar sama po sebi motijo spontano doživljanje pesmi? Je končni cilj književnega pouka »le« užitek subjektivnega opomenjanja besedila (prim. Grosman, 2004) ali pa je pouk tudi vaja v razvijanju bralne zmožnosti, tj. zmožnosti pogovora med bralcem in besedilom in med bralci o besedilu? O tem piše P. Nodelman v sklepnem delu omenjenega

podpoglavja, v katerem se med drugim ukvarja tudi z nesmiselnim izključevalnim nasprotjem med glagoloma »misliti« in »čutiti« v povezavi s pesništvom (kar bržkone velja tudi za književnost nasploh) ter s stališčem nekaterih, da je bistvo sprejemanja pesmi le občutje, ne pa tudi razumevanje: »Vendar brez razmišljanja – brez razprave o pesmih, brez pomoči, da bi jih znali razumeti in pri tem uživati, in s tem brez občutka za zapleteno pesniško ustvarjanje – otroci pogosto ne spoznajo večšin, zaradi katerih je odziv na poezijo prijeten. Razen če verjamemo, da ima poezija nenavadno in čarobno sposobnost samodejne komunikacije – jaz v to ne verjamem –, se moramo teh večšin naučiti.« Izvrsten primer tovrstne povezave zaznavanja in doživljanja razpoloženja ter spoznavanja književnega konteksta prinaša članek P. Svetine o pesmi *Hrošču trgam nožice* Karla Hynka, ob kateri je poleg značilnega temačnega vzdušja in spraševanja o razsežnostih (sadistične) otroške igre smiselno spoznavati tudi zunajliterarno snov, npr. avtorjevo bolezen in/ali družbeno represijo na Češkoslovaškem, kar Svetina nadgradi tudi z analizo družbene kritičnosti Snojeve fantastične pripovedi *Avtomoto mravlje* ter s subverzivnostjo nonsensne poetike Zajčeve *Abece-darije*. Pomenljiv je sklep članka: »Nedvomno je vsako branje poezije legitimno in tako tudi vsaka razlaga in vsako razumevanje, ki se naslanja na lastno doživljanje ali na sam tekst. Poznavanje biografskega, družbenega konteksta ali konteksta celotnega avtorjevega/avtoričinega opusa pa odstira bralcu dodatna razumevanja besedila.« (Svetina, 2013: 50)

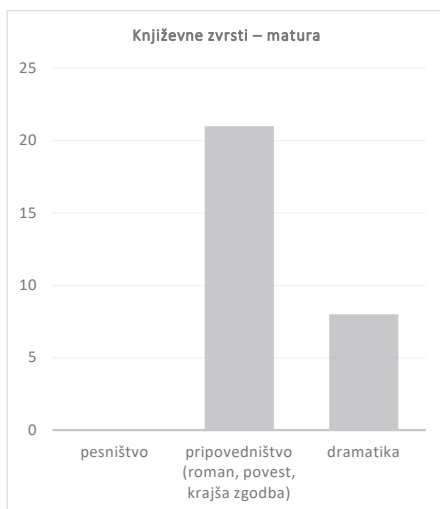
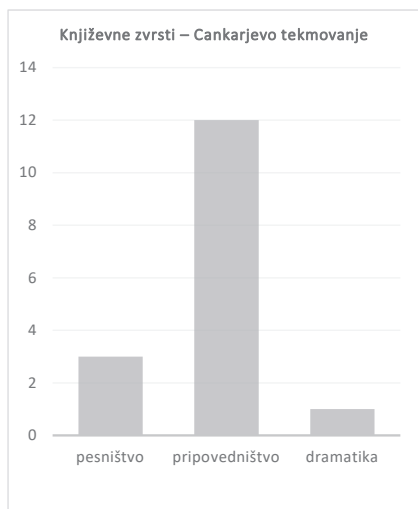
Poezija in Cankarjevo tekmovanje

Poezija ni pogosto izbrana književna zvrst; od leta 2006, ko je tekmovanje doživelo vsebinsko prenovno, so bile njegove teme in zvrsti naslednje – v nekaterih tekmovalnih letih je posamezna književna zvrst prevladujoča, a se lahko povezuje tudi z drugo zvrstjo/vrsto (v letu 2022/2023 v najvišji tekmovalni skupini npr. pesništvo in roman):

tema	književna zvrst
2007/2008: Drug svet in svet drugega	pripovedništvo
2008/2009: Jaz v svetu, ki se spreminja	pripovedništvo
2009/2010: Dom tvoje, moje pesmi	pesništvo
2010/2011: Nasmeh moje knjige	pripovedništvo
2011/2012: Pisave prestolnice kulture	pripovedništvo
2012/2013: Z besedami in med njimi	pripovedništvo
2013/2014: V naročju besed	pesništvo (oz. verzna fantastična pripoved T. Pavčka <i>Juri Muri v Afriki</i> , na poosnovnošolski stopnji tudi pripovedništvo v povezavi s poezijo)
2014/2015: Izročilo knjige	pripovedništvo
2015/2016: Domovina med platnicami	pripovedništvo (in verzna fantastična pripoved T. Pavčka <i>Juri Muri po Sloveniji</i>)
2016/2017: Na odru domišljije in resničnosti	dramatika
2017/2018: Čud(ež)ne besede	nonsens, ironija, fantastika kot okvir: pripovedništvo in Lila Prap: <i>Živalske uspavanke</i>

2018/2019: Dediščina identitet(e)	pripovedništvo
2019/2020: Jaz, ti, mi vsi. <i>Le pogumno, le za mano ...</i> (Anja Štefan)	pripovedništvo
2020/2021: Slovenija – vse najboljše	pripovedništvo
2021/2022: Vedre bližine med nami	pripovedništvo in dramatika
2022/2023: Rime srca, ritmi sveta	pesništvo, na poosnovnošolski stopnji tudi pripovedništvo v povezavi s poezijo

Poezija je za Cankarjevo tekmovanje opazno manjkrat izbrana kot pripovedništvo in dramatika, a še vedno bistveno večkrat kot npr. na splošni maturi, kjer od začetka (1995) poezije sploh še ni bilo; oboje kažeta naslednja dva grafa:

Manjšo zastopanost poezije (petina tem je povezana s poezijo, tj. 19 %) na Cankarjevem tekmovanju je mogoče pojasniti s količinskim razmerjem med pesniškimi in pripovednimi besedili, ki izidejo v Sloveniji – od vseh izdaj je poezije približno 15 %.² Pregled nagrad za mladinsko književno ustvarjalnost kaže izrazito prevlado pripovedništva – od knjig, ki so prejele nagrado *večernica*, je bila prav tako petina pesniških zbirk. Zelo nenavadna pa je odsotnost poezije na maturi – odklonilno stališče do možnosti esejskega pisanja o poeziji bržkone izhaja iz prepričanja, da je poezijo smiselno zgolj subjektivno občutiti, o njej pa ni mogoče (objektivno) razmišljati oz. napisati eseja. Tako stališče je za razvijanje bralne in pisne zmožnosti v povezavi s poezijo škodljivo, saj jo pojmuje kot predmet zasebnega oz. prostočasnega branja, pri katerem se glede na bralni namen in zgolj notranjo bralno motivacijo bralne strategije ne razvijajo preko pogovora o prebranem. Popolna subjektivnost, prostočasnost oz. »nešolskost« branja poezije je v resnici pot v njeno

² Za podatek se zahvaljujem prof. dr. Dragici Haramija. Objavljen je v prilogi, kjer je tudi podrobnejši pregled nominirancev za obe osrednji nagradi za mladinsko književnost (zadnjih pet let).

marginalizacijo, saj pomanjkanje znanja o načinih, kako poezija preko specifičnih vsebinsko-slogovnih sredstev dosega svojo izpovedno moč in kako učinkuje na bralca, bralcu onemogoča tako uvid inovativnosti pesemskega sporočila glede na tradicijo (npr. medbesedilne vsebinsko-jezikovne igre v poeziji Andreja Rozmana Roze) kot tudi pot do sodobnih, praviloma kompleksnih pesniških sporočil. Najbolj izrazito se omenjeno izključevalno nasprotje med številnimi pozitivnimi predlogi za drugačen, bolj ustvarjalen in dialoški pristop k poeziji kaže v knjigi *Zoprna lirika*, v kateri avtor spregleda, da je opazovanje izrazno-pomenske inovativnosti možno le na ozadju zaznavanja, razumevanja in vrednotenja odstopa od pravil: ritma od metruma, svobodnega verza od klasičnega, mnogopomenskosti besed od ustaljenega besednega pomena. (Prim. Thalmayr, 2014) Zato nikakor ni nenavadno in še manj bralnomotivacijsko neprimerno ali celo škodljivo dejstvo, da je mednarodna matura od svojega začetka (torej nekaj desetletij) kot podlago za esej, pri katerem maturantke in maturanti dokažejo zmožnost razlage (razumevanja in vrednotenja) neznanega besedila, ponujala dve neznani besedili, od katerih je bilo prvo obvezno pesem, drugo pa katera koli druga književna vrsta (npr. kratka zgodba, odlomek iz romana ali eseja ipd.) – tudi v prenovljenem sistemu ta del izpita lahko zajema neznana besedila iz katerega koli književnega žanra, ki je podlaga za predpisani seznam avtorjev (ne besedil); neznano besedilo je torej lahko tudi pesem, praviloma pa avtor ne sme biti s seznama, ki je podlaga za književni pouk (Language A, 2021). Zdi se, da bo tudi slovensko splošno maturo nujno približati kakovostnim modelom zunanjega preverjanja bralne in pisne zmožnosti, ki branja pesništva ne pojmujejo kot samozadostnega, pristočnega in morda celo zgolj razvedrilnega početja.

Kaj določa izbiro pesniških zbirk, ki so obvezno branje za Cankarjevo tekmovalstvo? Najprej in predvsem njihova kakovost. Komisija poezije ne izbira po načelu preprostosti in popolne razumljivosti pesniškega jezika, ne zagovarja torej njene otročnosti, ki mladim ponuja bralno razumevanje že v prejšnji bralnorazvojni stopnji dojemljivih besedil ter okvirov varnih in predvidljivih pesniških vsebin in izrazov. To bi bilo v nasprotju s samim razvojem sodobne slovenske mladinske poezije, ki je vsaj od razcveta pesniškega modernizma mladim ponujala tudi nenavadne, abstraktne pojme in teme ter zavestno sledila formalni inovativnosti in presenečenju kot dvema načeloma učinka na mladega in odraslega bralca. Ob tem se velja navezati na Grafenauerjevo (1981: 5) branje Zajčeve *Abecedarije*, s katero je v mladinsko poezijo prinesel »ne samo novo doživljajsko in jezikovno izkustvo, ki je vznemirljivo tako za otroke kot za odrasle, marveč je hkrati s tem – saj ni mogoče ločevati enega od drugega – vsemu temu dal tudi tisto predstavno izrazitost, v kateri se utemeljuje estetska veljavnost slehernega pesniškega sporočila.«

Letošnji nabor pesniških zbirk potrjuje zgoraj očitana izhodišča izbire in branja mladinske poezije; temeljno vprašanje je, katere teme in formalne značilnosti zaznamujejo izbrane pesniške zbirke in katera bralna doživetja lahko, glede na dvojnost naslovnika vsakega kakovostnega mladinskega besedila, ponujajo mlademu in odraslemu bralcu. Pri tem je smiselno izhajati iz Nodelmanovih (prav tam: 20–21) pojasnil bralnih strategij oz. užitkov branja književnosti in jih povezati z literarno-estetskim doživljanjem mladinske poezije. Ta svojega učinka na bralca ne dosega le s povezovanjem zvočnosti in podob, oblikovanosti besed in besednih zvez (rima, likovnost besedila, verzna oblika) ter z otroškim glasom oz. posebno perspektivo, ampak je kompleksnost bralnega doživetja povezana z naslednjim:

- užitek zaznavanja besede in vzorcev, ki ga ustvarjajo,
- užitek razpoloženja, ki ga ustvarja besedilo,
- užitek uporabe znanja o književnosti in obvladovanja strategij razumevanja besedila,
- užitek opazovanja vrzeli v lastnih bralnih strategijah z iskanjem poti, kako te vrzeli zapolniti (pesem kot presenečenje in književni problem),
- užitek prikazovanja podob in idej,
- užitek ponovitve sorodne bralne izkušnje in inovacije, ki jo spremlja,
- užitek razumevanja strukture besedila,
- užitek (kritične) identifikacije s pesemsko književno osebo,
- užitek komentiranja ter vrednotenja stvarnega sveta,
- užitek pogovora o prebranem z drugimi bralci.

Katere bralne strategije lahko mladi in odrasli bralci razvijamo ob pesniških zbirkah, izbranih za Cankarjevo tekmovanje?

Avtorska slikanica *Živalske uspavanke* je izbrana za tekmovalce v 1. razredu osnovne šole. Pesmi v tej slikanici ni mogoče brati neodvisno od ilustracij, saj gre za avtorsko slikanico, v kateri ilustracije vidno nadgrajujejo besedilo (prim. Nikolajeva, 2002). Kratke pesmi (uspavanke za posamezne živali) delujejo s svojo zvočnostjo, zvok pa je hkrati tudi nosilec raznovrstnih razpoloženj. V *Uspavanki za čuke* ali v *Uspavanki za kače* bi ponavljajoči se samoglasnih U in soglasnik S lahko delovala strašljivo, a tako emotivno podobo v prvi pesmi spremeni njen zaključek, v katerem je omenjen *čas za vragolije*, v drugi pa uporaba ljubkovalnice *sssinek*. Zvočno učinkovita, hkrati pa humorna, igriva, so tudi druga besedila: *Uspavanka za piščance* s ponavljajočim se zlogom *pi*, ki se v sklepu pesmi spremeni v napoved molka, spanja. Kako torej zvočno igro v pesmi soustvarja tišina? Je smiselno tovrstno odprtost pesmi k tišini opazovati tudi v drugih uspavankah? Se mačje pređenje v *Mačji uspavanki* prav tako spremeni v molk? Je naključje, da se vrsta uspavank konča prav s tripičjem? Posebej zanimiva je *Pasja uspavanka*, v kateri je poleg zvočne igre oz. onomatopoiije (pasji jok) ter značilnega ločila na koncu opazno drugačno razpoloženje – občutek osamljenosti in žalosti pasjega mladiča. Napetost med razpoloženskimi konvencijami uspavanke in besedilom samim izraža *Uspavanka za slone*, v kateri se povezuje posnemanje slonjega oglašanja in humorna nesreča, ki je posledica nonsensne povezave med slonom in zibelko, lirsko razpoloženje pa ustvarja *Čričkova uspavanka*. S tem pa razpoloženska večplastnost slikanice še ni izčrpana: *Uspavanka za ovčke* se lahko navezuje na tradicijo slovenske ljudske naštevalne oz. krožne pesmi, v kateri bralni užitek povzroči prav ponavljanje vzorca. Najvišjo stopnjo formalne inovativnosti je opaziti v *Uspavanki za ribe* – tudi odrasli bralci se poglobljajo v to, kako brati oznake za nepoudarjene in poudarjene zloge, kako torej iz metrične sheme pričarati živi ritem branja v na prvi pogled sploh »neberljivi« pesmi. Že na besedilni ravni torej *Živalske uspavanke* ponujajo izvrstno, pestro bralno doživetje, ki se le še nadgradi z branjem ilustracij, kar je posebej poudarjeno tudi v didaktični interpretaciji slikanice (Haramija 2013).

Za drugo- in tretješolce je bila izbrana večkrat nagrajena pesniška zbirka Anje Štefan z ilustracijami Alenke Sottler *Drobtine iz mišje doline*. Vsebinsko prostornino te le na videz »drobne« knjige razkriva uvodna štirivrstičnica *Pisar*, v kateri je *mišji svet* ujet v *drobne pesmice*. Toda kakšen je mišji svet? Kaj lahko bralec v njem pričakuje? Zgolj svetle ali tudi temne motive, predvsem besedno igro ali

tudi pesmi z izrazito vrednostnimi vprašanji? V zbirki je zaznavna celovitost sveta – pesmi prikazujejo najrazličnejše značajske poteze pesemskih junakov in s tem vzbujajo raznovrstna razpoloženja: razposajenost radovedne miške (*Radič*), igrivost, ki spominja na ljudsko izštevanko (*Pleši, pleši, mala miška*), naštevalnico (*Pogum, Je miška, miška, miška nesla lešnik, Sir*) ali krožno pesem, v kateri je prvi verz hkrati tudi zadnji, kar omogoča ponavljanje pesmi. V zbirki je zaslediti še skrivnostnost izročilnega pesemskega lika mišjega vrača (*Čarovniška*), ki s ponavljanjem besedne zveze *cipr copr* lahko deluje kot medbesedilna navezava na istovrstne nenavadne osebe v starejši (npr. Zajčevi ali Pavčkov) mladinski poeziji. Ob nonsensih oz. komičnih tonih se da v zbirki zaslediti tudi prvine estetike grdega in celo tabujске vsebine – miška, ki je jedla grah, povzroča grmenje in beg drugih miši (*Grah*), pesem lahko tematizira minljivost ali smrt (*Medenjak, Miš debela, miš ohola*), lahko tudi bolezen, npr. alkoholizem (*An ban*) ali zapuščenost (*Dom*), ali se opredeljuje do potez sodobnega sveta, predvsem njegove nepravčnosti, ter nakazuje vero v spreminjanje družbe (*Le pogumno, le za mano*). Zato ni nenavadno, da sklepna pesem (*Lahko noč*) povzame tri temeljne tematske plasti zbirke; lirski subjekt *vsem otročičkom* želi *zdravje, pamet in moč* – vse troje se, poleg nonsensa in medbesedilne igre, kaže kot temeljni vrednotni tloris pesmi, »drobtin«, drobnih modrosti iz mišjega sveta, ki parbolično simbolizira človeškega.

Bližje resničnemu svetu je pesniška zbirka Vinka Möderndorferja *Babica za lahko noč*, ki jo bodo brali četrto- in petošolci in ki vsebuje prikaze drobnih težav (*Mama se kar naprej jezi*) in humornih pripetljajev v družinskem krogu, ki so povezani z iskanjem izgovora na nesrečo (*Zelo poredna žlica*), razmišljanjem o pomenu in učinku besede (*Vprašanja*) ali zmerljivke (*Svinja*), predvsem pa s portretiranjem babice kot pomembnega družinskega člana, ki skupaj z vnukom iz povsem vsakdanjih opravil lahko ustvari vznemirljiv, celo napet niz dogodkov (npr. *Babica in piškoti*). Babica se zdi vnuku nenavadna – njena naglušnost je zabavna, saj povzroča humorne nesporazume (*Naša babica ni pozabljiva*). Celotno zbirko zaznamuje izrazit otroški glas – babica je *moja babica*, ki zaspri med pripovedovanjem pravljic (*Babica za lahko noč*), tako da družinsko motiviko in temo sobivanja otrok in odraslih izrazito zaznamujeta predvsem skupna igra in družinska varnost, a hkrati tudi svojevrstna otroškost in modrost odraslih, zaradi katerih se tudi konflikt lahko zlahka razreši (*Kako babica vzgaja mamo in ata*). Tematsko kompleksnost soustvarijo tudi teme zaljubljenosti (*Kadar sta dva zaljubljena*), neupoštevanja pravil (*Cenetova prodajalna zelenjave*), minljivosti in spomina (*Strah*) ter besedna igra (*Internat in internet, Kako se imenuje juha*), ki vključuje estetiko grdega z izbiro slogovno zaznamovanih, v otroški poeziji redkih besed (npr. *lulati in kakati, Fini zaljubljeni*). Poleg značilne vedrine torej pesniška zbirka bralcu ponuja bralne užitke na ravni doživljanja izmuzljivega pomena besed in premisleka o sporočilnosti zbirke: o medgeneracijskem predajanju igri ter pojmovanju otroškosti kot stanja duha, ki je podlaga za čudenje svetu in inovativnim jezikovnim možnostim – cikel *Otročja luna* prinaša posplošenje otroškosti, saj se tudi Luna obnaša kot otrok, ki v ciklu otroško sprašuje in pojasnjuje svoje *otrokove pravice*. Zbirka je prepoznavna po svojem prepričljivem humorju, temah in povezovanju generacij, kar je značilno tudi za nekatera druga avtorjeva dela (npr. *Ime mi je Andrej*); vse to je odlična priložnost za aktualizacijski pogovor pri bralnem dogodku, ki lahko poteka kot osebno, problemsko ali medbesedilno vrednotenje – Möderndorferjeva poezija je namreč lahko izhodišče za primerjavo s sorodnimi Pavčkovimi, Lainščkovimi ali

Grafenauerjevimi pesmimi ter družinskimi pesmimi Bine Štampe Žmavc, povezati pa jo je mogoče tudi s tematsko in razpoložensko sorodnimi pripovednimi besedili.

Dialog med pesnikom in svetom mladih je prepoznaven iz zbirke Ferija Lainščka *Ne*, namenjene tekmovalnemu branju šesto- in sedmošolcev. Zbirka svoj temeljni tematski namen izraža že z naslovom – najstniški lirski subjekt svoja uporniška doživljanja sveta izreka v praviloma kratkih pesmih z amfibraško dvostopično metrično shemo verza, pogosto je ponavljanje besedice *ne*, prav tako pa upor izražajo posamezni naslovi besedil (*Brez veze, Nočem, Ni res, Ne maram*). Mladostnik se upira pravilom (jutranje vstajanje, šola, obveznosti), hkrati ima težave z zaljubljenostjo in samopodobo (*Ni res, Faca*). Njegovo upornišvo se izraža na ravni izbire motivov (šola, učitelji, vrstniki) in predvsem jezika, saj pesnik zanikanje pravil poudarja z rabo slengovskih besed (npr. *fajn, faca, sranje*). Hkrati je zbirka sestavljena premišljeno – uvodna pesem (*Ne beri*) o dvomu v smiselnost branja poezije, ki bi jo lahko izrekel najstnik, a še verjetneje pesnik, se preko osrednjega dela, v katerem je očrtan svet mladostnikovih običajnih težav in stisk, prevesi v razmišljanje o samoti in ustvarjanju – sklepne pesmi bi znova lahko govoril bodisi najstnik bodisi pesnik. Razločevanje, a hkrati zbliževanje pesnika in najstnika v svojevrstni gesti oporekanja svetu je glavno tematsko jedro zbirke, ki ne zapade v nikakršen moralizem, saj nasveti za najstnika pač niso rešitev (*Nasveti*).

Najvišjo stopnjo tematske in razpoloženske ter jezikovne in formalne inovativnosti izraža pesniška zbirka Vinka Möderndorferja *Romeo in Julija iz sosednje ulice*, ki je namenjena branju osmo- in devetošolcev. Zbirka ni zahteven bralni izziv le zaradi besedilne kompleksnosti, ampak tudi zaradi odličnih ilustracij Jurta Engelsbergerja, ki so praviloma nadgrajujejo likovni komentarji pesmi (npr. humorni likovni zapisi časa ljubezni ob sklepnem besedilu zbirke pesmi *Najlepše so minule ljubezni*). Podobno kot sodobna klasika najstniške mladinske poezije (npr. Tone Pavček: *Majnice, fulaste pesmi*) se zbirka osredotoča na ljubezen kot tematsko prešitje zbirke – ljubezen je prikazana kot nerodna, obotavljajoča se zaljubljenost, ki jo spremljata poljubljanje in nerodnost, a hkrati tudi kot (minljivo) čustvo, s katerim se povezujejo tišina in negotovost, ljubosumje in sreča, živčnost in dotiki, prepir in sramežljivost. Uvodna pesem (*Kaj te briga*) v drugosebni glagolski obliki ljubezensko občutje posploši, saj nagovarja tako dekle kot fanta, ta prvina sloga se pojavi tudi v drugih besedilih, ob tem pa je lirski subjekt v posameznih pesmih, pomenljivo, tako fantovski (*Tako to gre*) kot dekliški (*Zelo kompliciran fant*). Prepričljivost sporočila za mlade bralce soustvarja še premišljena raba slenga (*ful, blesavo, stari za likovni*) in poigravanje s tujkami (*Esemes pesem o tem, kako zelo te ljubim*). V veder prikaz odraščanja in želje po bližini se kot dopolnjujoči kontrast vključujejo pesmi s problemskimi temami – razposajenost med poukom prekine vest o smrti begunca (*Črni cvet*), sklepne pesmi o ljubezni govorijo v povezavi z minljivostjo. Sporočilno kompleksnost stopnjujeta še dve izraziti potezi; prva je medbesedilnost, ki se izraža že v naslovu (navezava na delo W. Shakespeara) in se v nekaterih besedilih aktualizira v dialogu s sodobnim mladostnikovim svetom (*Julija in Romeo se prebujata v julijsko jutro*). Druga poteza je izrazit eksperiment s pesemsko formo: v zbirki je likovna pesem napisana tako, da ni le likovna »razlaga« sicer razumljivega besedila, ampak s preoblikovanjem pesmi v podobo namenoma ustvarja sporočilno nerazvidno »uganko«, ki jo mora bralec sam razvozlati s postavljanjem mej med besedami; branje poezije je torej hkrati napor in ustvarjalnost – do pesemskega sporočila se mora bralec, ki to želi, prebiti sam,

samostojno prehoditi pot sestavljanja pomena, saj »(s)plošno sprejet opis branja kot procesa bralčevega tvorjenja pomena s pomočjo besedila opozarja na dejstvo, da je vse, kar nam ponuja potiskana stran, zgolj tiskarska barva, medtem ko pomen lahko nastaja le v bralčevi glavi« (Grosman, 2004: 12). Kot osrednja beseda zbirke bi tako lahko veljal simboličen koncept ogledala: poezija odseva drugo, nenavadno, in druge, je mozaik raznobarnih sporočil in občutkov, v katerem dejavni (mladi) bralec med nizom besed oz. podob ugleda samega sebe – tako npr. v pesmi *Tvoj svet: Odpri oči / in poglej okoli sebe. / Zato, / da vidiš druge / in druge / in druge. / In zato bolje sebe.*

Mladinska poezija se ponuja tudi tekmovalcem na poosnovnošolski stopnji; v 1., 2. in 3. letniku srednjega poklicnega izobraževanja bodo brali Košutove *pesmi za mlade Božaj veter*; izbira mladinske književnosti za to stopnjo ni nenavadna, saj so tekmovalci v tej skupini v preteklosti brali Lainščkove *Mislice* in njegovo pesniško zbirko *Ne* – dokaz več, da lahko bralci različnih starosti ob kakovostnem besedilu najdejo svoji razvojni stopnji primerne izzive ob branju in razpravljanju o prebranem. Najnovejša Košutova zbirka je, podoba kot Möderndorferjeva *Romeo in Julija iz sosednje ulice*, prepletena z ljubezensko tematiko in medbesedilnostjo, a navezovanje na izročilo je v Košutovi poeziji drugačno, saj je v njej možno zaznati navezavo na ljudsko nemladinsko pesništvo v preprostosti izraza, poglobljenosti tematike (gre za neke vrste zgoščene modrosti o življenju) ob hkratni minimalističnosti sloga, ki ga mestoma sicer dopolnjujejo kompleksnejše metafore (npr. *korenine telesa in duha, ptičja krošnja do neba – Na kolenih v travi*). Omenjeno tipološko sorodnost je ob njegovi starejši poeziji opazil že Taras Kermauner (1990: 12), ki je zapisal: »Kdor piše svoji naciji ali tistemu njenemu kosu, ki je odrezan in prisiljen živeti v tuji državi, ne more eksperimentirati z jezikom, saj bi bil kot elitist ali kot verbalni ekskluzivist ali kot ezoterist razumljiv le redkim. Nacionalno oblikujoči pesnik mora paziti na dostopnost sporočila poezije, celo na njeno ljudskost. In težnjo v nekakšno modernejšo ljudskost zlahka zasledimo v Košutovi poeziji.« Medbesedilne navezave so vidne tudi v navajanju pravičljivih motivov (*Prava pravljica*), tematika ljubezni pa se prepleta še s temami minljivosti, pomena bralne izkušnje (*Deveta briga*) ter liričnega občutenja narave in sobivanja z njo v predanosti ljubezni (*Košek rdečih češenj*). Poleg medbesedilne igre in lirizma zbirko zaznamujejo še raba ženskega lirskega subjekta (*Enkrat sem jutranja*), humorne prvine (*Štor je štor*) in simbolika otroške duše kot poti v boljši svet (*Ringaraja*), ki jo je izpostavil tudi pesnik v pesniški zbirki *Kriško kraške* (2005): »Ko sem rasel in zrasel, pa sem spoznal, da gledam svet še zmeraj z neskajljenimi otroškimi očmi, da se je v meni potuhnil moj nekdanji jaz, ki mi razlaga podobe sveta po svoje. Takrat so mi rekli, da sem pesnik.«

Sklep

Poezija resda ne dosega pripovedništva, če je merilo zgolj število izbranih knjig, a to ne pomeni, da v svoji izraziti vsebinski in jezikovni kompleksnosti ni izjemen bralni izziv za mlade bralce od prvega razreda osnovne šole do srednješolcev. Še več: bralni izziv je (ali bi morala biti) tudi za odrasle bralce, predvsem mentorje branja, ki bi znali in zmogli s sodobnimi oblikami tesnega (šolskega) branja in primernimi postopki didaktične prognoze (Krakar Vogel 2014) mlade sogovornike motivirati za to, da so zmožni začutiti in razumeti magičnost pesemskih sporočil.

Da pa je to sploh možno, je treba poezijo (pisati in) brati najprej povsem »odraslo«, brez vnaprejšnjega samoomejevanja, ki (ustvarjalni in) bralni postopek gradi na predpostavki, da se morajo ob poeziji bralci srečati z dobro znanim, varnim, naivno igrivim in ljubkim domišljijским svetom. Bogata zgodovina interpretacije mladinskega pesništva kaže povsem drugo, bistveno bolj kakovostno mišljenjsko usmeritev: mladinska poezija, ki je po kakovosti primerna za mlade in odrasle bralce, je prostor iluzije, čudenja in presenečenja, je pot v neznano, kjer bralec šele na koncu in po miselnem naporu ugleda Zajčevo »rožo mogoto«. Ali še drugače, z besedami Bine Štampe Žmavc: »Otroški svet preprosto živim in diham in verjamem vanj. Prepričana sem, da je v njem naša edina priložnost. Nič smeti, ponaredkov, instantkov in cenenih simplifikacij. Simplifikacij, o katerih tako radi govorimo, kadar je beseda o otroški literaturi.«³

Navedenke

Alja Brglez (nosilka raziskave), 2008: *Teza o (ne)priljubljenosti slovenščine kot obveznega šolskega predmeta v Sloveniji. Raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo. <https://vdocuments.site/teza-o-nepriljubljenosti-slovenscine-kot-obveznega-solskega.html?page=4> (Dostop 18. 6. 2022.)

Niko Grafenauer, 1981: Ta roža je zate. *Otrok in knjiga*, 12.

Meta Grosman, 1996: Književni pouk med preteklostjo in prihodnostjo. *Sodobna pedagogika*, 9–10.

Meta Grosman, 2004: *Zagovor branja. Bralec in književnost v 21. stoletju*. Ljubljana: Sophia (Beseda, 4).

Linda Hall, 1989: *Poetry for Life: A Practical Guide to Teaching Poetry in the Primary School*. London: Cassell, 1989.

Dragica Haramija, 2013: Pogovorimo se o pesmih. V: Lila Prap: *Živalske uspanke*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjiga pred nosom).

Taras Kermauner: Miroslav Košuta. Glej: T. Kermauner: *Poezija slovenskega zahoda*. Maribor: Obzorja, 1990.

Boža Krakar Vogel, 2014: Bralna pismenost med teoretičnimi načeli in poučevalno prakso. *Slovenščina v šoli*. XVII (3–4).

Language A, 2021: <https://holyheart.ca/wp-content/uploads/2019/06/English-A-Literature-Guide-first-assessment-2021.pdf> (Dostop 29. 6. 2022.)

Maria Nikolajeva, 2002: The verbal and the visual. The picturebook as a medium. Glej: Roger D. Sell (ur.): *Children's literature as communication* (str. 85–108). Amsterdam in Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.

Perry Nodelman, 1996: *The Pleasures of Children's Literature*. New York: Longman.

Peter Svetina, 2013: Hrošč je hrošč, hrošč ni hrošč: o branju poezije in o branju konteksta. *Otrok in knjiga*, 86.

Andreas Thalmayr, 2014: *Zoprna lirika. Prva pomoč za bralce v stresu*. Prev. Emica Antončič, Maribor: Aristej.

³ Bina Šampe Žmavc: Majhni in veliki žepi. *Otrok in knjiga*, 41, 1996, str. 69.

Priloga (Dragica Haramija)

Letno izide približno 600 izvirnih slovenskih del (vključno s ponatisi in otroško ustvarjalnostjo), od tega je približno 90 izdaj, ki sodijo v poezijo, to pomeni približno 15 %.

Večernica in desetnica za zadnjih 5 let (poudarjeno so zabeleženi prejemniki nagrade; podčrtano poezija) – večernica se podeljuje z zamikom enega leta (npr. *Molitvice s stopnic* 2016 *Drobtine iz mišje doline* 2017), desetnica z zamikom do 3 let (npr. *Drobtine iz mišje doline* 2019):

	večernica	desetnica
2017	Nataša Konc Lorenzutti: Avtobus ob treh. Miha Mazzini: Zvezde vabijo. Peter Svetina: Molitvice s stopnic. Peter Svetina: Sosed pod stropom. <u>Bina Štampe Žmavc: Čarimatika.</u>	Dekleva, Milan: Menjalnica sanj. <u>Grafenauer, Niko: Kraljice mačke.</u> Kodrič Filipić, Neli: Požar Konc Lorenzutti, Nataša: Lica kot češnje. Möderndorfer, Vinko: Kit na plaži. Pavček, Saša: Zakaj je polje jezero? Pregelj, Sebastijan: Deček Brin na domačem kolišču <u>Štampe Žmavc, Bina: Čarimatika.</u> <u>Štefan, Anja: Sadje z naše ladje.</u> Vidmar, Janja: Prijatelj.
2018	Janja Bauer: Groznilca in grozna zima <u>Miroslav Košuta: Ponikalnice</u> Maša Ogrizek: Gospa s klobukom Anja Štefan: Drobtine iz mišje doline Suzana Tratnik: Tombola ali življenje	Bauer, Jana: Groznilca in divja zima. Dekleva, Milan: Strahožer. Kermauner, Aksinja: Žiga špaget je za punce magnet. Kodrič Filipić, Neli: Povej mi po resnici. Konc Lorenzutti, Nataša: Kdo je danes glavni. <u>Košuta, Miroslav: Ponikalnice.</u> Pregelj, Sebastijan: Do konca jezera in naprej. Radovanovič, Vesna: Petelinček in kraljevska ptica. Štefan, Anja: Bobek in zlate kokoši. Tratnik, Suzana: Tombola ali življenje!.
2019	Andrej E. Skubic: Trio golaznikus 2: Babi nima več telefona Igor Karlovšek: Preživetje <u>Feri Lainšček: Ne</u> Vinko Möderndorfer: Jaz sem Andrej Janja Vidmar: Črna Vrana	Nataša Konc Lorenzutti: Nisem smrklja. Gaja Kos: Grdaviš in presenečenje. Nina Mav Hrovat: Miška želi prijatelja. <u>Feri Lainšček: Ne.</u> Vinko Möderndorfer: Jaz sem Andrej. <u>Saša Pavček: Rumi in kapitan.</u> Vesna Radovanovič: Petelinček prebudi upanje. Andrej Rozman Roza: Pesmi iz galerije <u>Anja Štefan: Drobtine iz mišje doline.</u> Janja Vidmar: Črna vrana.

2020	<u>Andrej Rozman Roza za pesniško zbirko Rimuzine in črkolazen</u> Boštjan Gorenc – Pižama: Si že kdaj pokusil luno? Igor Karlovšek: Pobeg. <u>Vinko Möderndorfer: Babica za lahko noč.</u> Peter Svetina: Timbuktu Timbuktu.	JANA BAUER: Ding dong zgodbe CVETKA BEVC: Božiček v ušesu <u>JURE JAKOB: Tri vrane s platane: o živalih, otrocih in drevesih</u> GAJA KOS: Obisk VESNA RADOVANOVIČ: Petelinček se zaljubi ANDREJ E. SKUBIC: Babi nima več telefona CVETKA SOKOLOV: Bo res vse v redu? BINA ŠTAMPE ŽMAVC: Kraljična onkraj ogledala: pravljicnih devet in ena za nasmeh <u>ANJA ŠTEFAN: Škratovske oči</u> JANI VIRK: Brez imena
2021	Gombač, Borut: Skrivnost lebdeče knjige <u>Gregorič Gorenc Barbara: Negotove pesmi</u> Pregelj, Sebastijan: Vrnitev Semenič, Simona: Skrivno društvo KRVZ Šinigoj, Damijan: Kjer veter spi	Gombač, Borut: Skrivnost lebdeče knjige Konc Lorenzutti, Nataša: Gremo mi v tri krasne Mav Hrovat, Nina: Posluh, jazbec gre! <u>Möderndorfer, Vinko: Babica za lahko noč</u> Ogrizek, Maša: Koko Dajsa v mestu Petek Levokov, Milan: Lov ta templjarskim zakladom Predin, Andrej: Vesoljčki Šinigoj, Damijan: Kjer veter spi <u>Štefan, Anja: Imam zelene čeveljčke</u> Vidmar, Janja: Elvis Škorc, genialni štor
Poezija skupaj:	8 od 25 = 32 %	12 od 50 = 24 %

Borut Gombač

KER DOLOČENE TEMATSKE ODTENKE DETEKTIRA LE POEZIJA ZA DOLOČENO STAROSTNO STOPNJO

Ker se odgovor na vprašanje, zakaj ob pesnjenju za odraslega pesniti tudi za mladega bralca, v veliki meri skriva v dejstvu, da določene tematske odtenke lahko natančno detektira zgolj pesnjenje za eno od dveh ciljnih publik, me seveda zanima, če to pomeni, da so nekatere teme pač rezervirane zgolj za eno izmed njiju. Čeprav so nekatere teme pogostejše v poeziji za eno ciljno publiko in druge za drugo, ugotavljam, da tematika vsekakor ni odločilni in določilni faktor. Se pa v zvezi s tem sprašujem tudi, če se skrivnost pisanja za otroke skriva predvsem v nekaterih za tovrstno poezijo značilnih poetičnih postopkih in oblikovnih značilnostih.

As the answer to the question why write poetry for young readers – when one already writes poetry for adults – is mostly hidden in the fact that certain thematic nuances can only be accurately detected by poetry writing for one of the two target audiences, I can't help but wonder whether certain topics are only reserved for one of the two. Although certain topics in poetry are more frequent for one target audience, and others for the other, I am of the opinion that a topic is by no means a decisive or defining factor. However, I can't help but wonder, whether the secret of writing for children may above all be hidden in certain typical poetic procedures and formal characteristics, pertaining to this type of poetry.

Pred leti je na nekem literarnem dogodku za mlajše bralce gospa srednjih let, ki sem jo do takrat sicer opazal zgolj na prireditvah za odrasle, nenadoma odločno prekinila moj nastop: »Ampak, ljubi človek, tak velik, močan in bradat možakar v poznih srednjih letih bi vendar moral pisati zaresne pesmi – ne pa teh otročarij. Kaj vam res ni niti malo nerodno?«

Ker me je presenetila, predvsem pa zato, ker sem kljub velikosti, moči, bradi in poznim srednjim letom tiste vrste počasi misleči tip, ki na nepričakovana vprašanja praviloma nima preveč pametnih bliskovitih odgovorov, sem – namesto da bi izustil kaj bistroumnega ali vsaj duhovitega – le zmedeno zajeceljal, da me ni sram in nadaljeval z branjem. Na mojo srečo gospa vprašanja ni ponovila. Je pa kmalu po tem sunkovito vstala in jeznorito zapustila prostor. Od takrat je na svojih literarnih nastopih nisem več opazil.

Ta nekoliko mučna anekdota se mi je kasneje večkrat prikradla v spomin, saj je bilo izrečeno nekaj, kar sem v manj neposredni obliki in z nekoliko drugačnimi

poudarki ob različnih priložnostih že slišal. Gre za prikrit očitek o nekakšni dvojnosti, dvoličnosti. V smislu: kako lahko nek pesnik zagovarja legitimnost svoje poetike, če v svojih pesmih za odrasle z ostrino britvice oziroma *S konico konice jezika*¹ razkriva temačne in bolj ali manj usodne skrivnosti človekove eksistence, skoraj v isti sapi pa v pesmih za otroke razigrano in prostodušno dopusti, da ga posesa sesalec za prah, da mu radirka zradira tla pod nogami, da v kopalni kadi meni nič tebi nič odplava za koščkom raztapljajočega se mila in podobno.

Iz slednjega izhaja tudi pomislek, da pri poeziji za mlajše pač ne gre za popolno ustvarjalno predanost, ampak za priložnostno izkoriščanje določene obrtno spretnosti ali celo za neke vrste kameleonstvo. V nasprotnem primeru naj bi bil pisec, ki piše tako za otroke kot za odrasle, milo rečeno razdvojena oseba, nekakšen literarni shizofrenik. Nekdo, ki sedi na dveh stolih, na vsakem le s pol zadnjice.

Še pogostejši pomislek je, da tak avtor ob resni literaturi za odrasle, ki zahteva popolno osredotočenost in vsestransko poglobljenost, piše mladinsko literaturo predvsem za zabavo in sprostitvev. Ne nazadnje je tovrstna literatura menda lahkotnejše narave in se jo torej že v osnovi lažje piše.

Vsako, ki se resno ukvarja s poezijo za otroke, seveda ve, da prav nič od tega ne drži. Pisanje za to starostno stopnjo v nobenem pogledu ni manj zahtevno od pisanja za odrasle. Čeprav se po drugi strani pojavlja tudi obratno mnenje, češ da je pesnjenje za otroke pravzaprav najzahtevnejša zvrst literature, saj se otrok nikakor ne da ogoljufati. Ti naj bi v hipu zaznali že najmanjši blef, sprenevedanje, neiskrenost oziroma to, da je cesar gol. Žal je to le utvara. Veliko otrok se da s ceneno všečnostjo, s sladkimi ali kvaziheroičnimi poudarki, s situacijsko komiko na prvo žogo in s takšnimi ali drugačnimi površnimi in površinskimi bližnjicami kar dobro prelisčiti. Zlasti kadar je v ozadju še reklamni stroj.

Sam se v procesu literarnega ustvarjanja pravzaprav nikoli ne vprašam, zakaj sem nekaj napisal za starejše in nekaj za mlajše, pa tudi kakšna je sploh razlika pri ustvarjanju za eno ali drugo starostno stopnjo. Nenazadnje je pomembna le polnokrvnost napisanega. Sem pa v takšna samoizpraševanja hočeš nočeš kdaj primoran v pisnih intervjujih ali na literarnih nastopih, ki ob branju vključujejo tudi pogovor z avtorjem.

Praviloma na vprašanje, kako nastaja moja poezija za otroke, odgovarjam s pojašnjevanjem, da je nikakor ne napiše zgolj otrok v meni. To bi namreč pomenilo, da bi najboljše pesmi za tovrstno ciljno publiko napisal že v času, ko je bil ta otrok še najbolj otrok, hkrati pa se je seveda že znal dovolj dobro pisno izražati, se pravi – tam nekje med četrtem in šestim razredom osnovne šole. Prav tako pa nastanek pesmi za mlajše vsaj v mojem primeru ne vzpodbudi zgolj spomin na otroštvo – ker je to pač nepreklicno minilo. V zvezi s tem se vprašam, kaj pa sploh je spomin, če ni nekaj, kar ostane v človeku, torej nekaj, kar v določeni meri tudi ta trenutek traja od nekoč. Svoje pametovanje pogosto končam s pojasnilom, da pesem za otroke pri meni nastaja nekje vmes, se pravi iz točke, kjer se srečata čas staranja, ki neizprosno teče naprej, in čas, ki v vsaki kolikor toliko relevantni literaturi teče tudi v druge smeri in vsaj nekoliko tudi nazaj. Ta točka seveda ni statična, ni fiksirana na enem samem mestu, ampak je fleksibilna, zato kdaj zdrsne bolj na eno in kdaj bolj na drugo stran. Posledično je neka pesem bolj za otroke in druga bolj za odrasle. Kadar odgovarjam v

¹ Pesniška zbirka (Hiša poezije, 2019), ki je leta 2020 nagrajena z Veronikino nagrado.

zanosu in me nekoliko zanese v pretiravanje, vsemu temu celo dodam, da je pri moji poeziji šele bralec tisti, ki dokončno določi, kateri starostni publiki je namenjena.

Je pa res, da ti odgovori – začinjeni s kančkom pesniške domišljije in metaforike – pojasnjujejo bolj okoliščine samega nastanka pesmi in manj razloge, zakaj nek pesnik v nekem trenutku sploh začne pesniti za otroke. Nekateri pravijo, da so se tovrstne poezije lotili z rojstvom lastnih otrok. Na eni strani z izmišljevanjem verzov zanje, na drugi strani pa z neposrednim opazovanjem njihovega odrasčanja. Sam gotovo ne sodim mednje.

Morda se zdi nekoliko nenavadno, toda nikoli se nisem zavestno odločil, da bom ob pisanju za odrasle začel pisati tudi za otroke. Če takole razmišljam za nazaj, bi rekel, da se je to zgodilo povsem spontano. Moja literatura praviloma vznikla iz največkrat povsem minornega čutnega ali miselnega detajla. Zato vsaj v prvih fazah nikoli ne vem, kaj bo nastalo in komu bo namenjeno. Na začetku sem eno samo veliko, neskončno radovedno, do skrajnosti izostreno in občutljivo oko oziroma poosebljen vid, sluh, vonj, tip ... skratka nekdo, ki z vsemi čuti z vseh strani hkrati in s pomočjo različnih perspektiv in dioptrij opazuje in brez besed temeljito preizprašuje izbrani detajl. Če sem dovolj osredotočen, ta v neki fazi spregovori sam. Potem pač po prstih sledim besedam ... Te so me tako na moje veliko presenečenje nekega dne meni nič tebi nič pripeljale naravnost do prve pesmi, namenjene otrokom. Pri njenem nastanku pa gotovo ni bilo nepomembno tudi dejstvo, da se mi je literarno in siceršnje favoriziranje enega samega obdobja človekovega življenja kot prednostnega, pomembnejšega oziroma prevladujočega od nekdanj zdelo zgrešeno in predvsem zelo črnobelo.

Težko je recimo govoriti o celostnem pogledu na poezijo Nika Grafenauerja, Kajetana Koviča, Toneta Pavčka, Borisa A. Novaka, Svetlane Makarovič, Bine Štampe Žmavc in še mnogih drugih, ne da bi pri tem z enako resnostjo obravnavali tako tisto, ki so jo napisali za odrasle kot tudi tisto za otroke.

Če so takšne ali drugačne življenjske izkušnje ena od prednosti odraslosti, so velika, razgledna in na stežaj odprta okna prihodnosti gotovo prednost mlajšega človeka. Odrasel človek se namreč že presneto dobro zaveda, da osvobajajočega pogleda skoznje ni več oziroma, da jih je življenje v veliki meri nepredušno zazidalo. Je pa pri tem vsekakor treba dodati, da širna pokrajina za okni otroštva seveda ni nujno obsijana le s soncem.

Ali naj bi to torej pomenilo, da pesnik s pomočjo poezije, ki je namenjena eni ciljni publiki, le popravlja nedoslednosti in nedosežnosti druge? Mislim, da ne. Ker smo ljudje zelo kompleksna bitja in moramo za polno življenje zmeraj presnavljati več časov hkrati, se mora tudi relevantna poezija za odrasle kljub zazidanim oknom nekje v podtalju ves čas odpirati njihovi nekdanji prostodušni širini, globini in prepisnosti. V nekem intervjuju sem v zvezi s tem zapisal, da je vsak smrtno resen pesnik ali pisatelj, ki v svoji literaturi ne premore kančka infantilnosti, zame neresen in lahko prej ko slej postane parodija samega sebe. Pri tem seveda niti slučajno nisem mislil, da bi morali vsi, ki pišejo za odrasle, pisati tudi mladinsko literaturo. Po drugi strani pa je znano, da se tudi v dobri poeziji za otroke zmeraj pojavijo elementi, v katerih se lahko še kako najdejo tudi odrasli bralci.

Ob tem so za pesnjene za mlajše ob določeni meri zdrave infantilnosti pomembni tudi nekateri zelo specifični dejavniki, povezani s siceršnjim pesnikovim značajem, recimo radovednost, igrivost, smisel za humor ipd. Toda ali niso po drugi strani prav vse te značajske poteze še kako dobrodošle tudi pri pesnjenju za odrasle?

Včasih na vprašanje o razlogu svojega ustvarjanja za otroke odgovorim, da se razlog za pisanje za eno ali drugo starostno stopnjo pač skriva v literaturi sami oziroma v preprostem dejstvu, da določene teme lahko najučinkoviteje razgrnem s poezijo za otroke in druge s tisto za odrasle.

Bi pa površna interpretacija zgornje trditve zlahka privedla do sklepa, da so nekatere teme že vnaprej rezervirane za odrasle in druge za otroke. Tako sklepanje je seveda zgrešeno. Četudi je res, da se določene teme, recimo minevanje ali spolnost, morda pogostejše pojavljajo v poeziji za odrasle kot v tisti za otroke. In da so teme, ki se nanašajo na samo odraščanje, na prvo ljubezen ali na takšne ali drugačne humorne peripetije, pogostejše v poeziji za otroke, kot v tisti za odrasle. Po drugi strani pa je res tudi, da je kar nekaj vrhunskih pesmi za odrasle bilo spodbujenih prav s tematiko odraščanja. In da je po drugi strani v središču nekaterih najboljših pesmi za otroke recimo tematika smrti.

Če tematika ni odločilni in določilni faktor, se nadaljnje sprašujem, ali se skrivnost pisanja za otroke morda skriva predvsem v nekaterih za tovrstno poezijo značilnih poetičnih postopkih in oblikovnih značilnostih. Pomeni to, da so, recimo, igra zaradi igre, izštevanke, domišljajska nadgradnja, zabavne rime, nonsens ipd. rezervirani le za pesnjenje za otroke?

In tudi tokrat je odgovor – ne. Seveda – ne. Vse te postopke najdemo tudi v poeziji za odrasle. Morda res nekoliko manj pogosto, pa vendar ...

Skratka sorodnosti med pesnjenjem za mlajše bralce in tistim za starejše je bistveno več, kot je razlik. Povedano bolj natančno: oblikovnih in vsebinskih razlik med njima ne kaže posploševati in jih jemati kot gotova dejstva. Odgovor na vprašanje, zakaj lahko nek pesnik polnokrvno pesni tako za eno kot za drugo ciljno publiko, se namreč po mojem mnenju zmeraj skriva v specifikah posamezne avtopoetike in v celostnem pogledu na njegovo literarno ustvarjanje.

Morda je zato na vprašanje, zakaj pesnim za mlade, še najbližje resnici odgovor, da zato ker določene tematske odtenke lahko detektira le poezija za določeno starostno stopnjo. Torej ne zaradi tematike same, ampak zaradi odtenka, vidika, optike, ki mi določeno temo prikaže na svoj enkrat in specifičen način.

Za zaključek bom za ilustracijo slednjega priložil še dve krajši pesmi za različno starostno stopnjo, ki vsaka na svoj način obravnavata isto temo.

Gladka stena se oklepa hrapavih dlani²

S poroznimi prsti polzim skozi prste
in se komaj zaznavno dotikam dotikov.

Dotikec in Sanjčica³

Dotikec
zajaha gorsko kolo
in se povzpne na najvišjo goro dlani.
Ko je nad njim samo še nebo, zatisne oči in vpraša:
Kje si?

² *S konico konice jezika*, Hiša poezije, 2019.

³ *Prostorček in Minutka*, Aristej, 1997.

Anja Štefan

ODZVANJANJE OTROŠKEGA V MENI, SKOZI PESEM

Moj prispevek je iskanje odmevov med lastnim zgodnjim doživljanjem poezije in odraslim ustvarjanjem. Je prevpraševanje ravnotežja med občutkom in razmislekom. Je ugotavljanje (zgolj subjektivno in fragmentarno), kaj v poeziji bi lahko bilo otroku blizu in zakaj. Je tipanje, v kolikšni meri so temelji pesniškega doživljanja nekaj trajnega, že zelo zgodaj prisotnega. Je indirektno zastavljanje vprašanja: kako naj negujem tisto struno, ki hkrati poje meni in otrokom? Kako naj jo ohranjam?

My paper focuses on the search for echoes between my own early experience of poetry and my grown-up writing. It is about the questioning of balance between a sensation and a reflection. It is about the finding (only subjective and fragmentary) what in poetry could be close to a child and why. It is also about questioning to what degree the foundations of poetic experience may be something lasting, present at a very early stage. It is about an indirect posing of the question: how to nurture the very string that sings to me and to children at the same time? How to preserve it?

Jasno se spominjam deklice, ki stoji na robu majhne babičine posesti. Za njo je njiva, tik pred njo pa vdrt svet, ki se mu reče Jama. Tu se zgornji plato kobariškega polja prelomi in spusti strmo navzdol, spodaj pa so spet travniki, ki se raztezajo čisto do Soče. Soča rahlo zavija, turkizno modra, tu in tam se skriva za leskove žive meje in teče naprej po dolini. Nad njo se dviga Krn. Veter piha, skoraj buči, deklica pa stoji čisto na robu Jame, razprostira roke in poje:

*Daj – zmaj,
dvigni se visoko,
nad polje, nad loko,
čez goro poglej,
kaj je tam, povej.¹*

Naglaša po svoje, po primorsko, sama si izmišljuje melodijo in gre z njo nekam visoko visoko, zdi se ji, da bo z vetrom in pesmijo zdaj zdaj poletela. Vtis čiste lepote, ki v njej vztraja naprej skozi življenje in je živ še danes.

¹ Oton Župančič.

Ista deklica na kotalkah. Za hišo je ozek betonski pločnik, ki teče mimo Grilovih in Javornikovih do Prešernovega vrta. Po tem pločniku se poganja, tja in nazaj, tja in nazaj, in vmes recitira, skorajda skandira:

*Možiček – kopitljaček,
to bister je junaček,
nikdar se ne upeha,
kopitati ne neha,
kopita skozi in skozi,
kopitne Anko v nos.²*

Še in še, *Možiček kopitljaček* je pesem brez konca – taka, ki kotalkama pomaga, da jasno držita ritem. Z njo je uglasen odziv, z njo sta uglaseni roki, ki nihata sem in tja. Koliko užitka je v ritmu in kolikšno vztrajnost ima! Kar sam vleče naprej, v nadaljevanje, v lastno obnavljanje. In v gibanje. Ritem gre skozi celo telo.

Spet ista deklica, ob gramofonu, tistem, ki se skriva pod lesenim pokrovom radia Savica. Mala plošča se vrti, ona pa posluša:

*Sonce, zemlja, mesec,
vrte se brez kolesec,
letijo brez peresec,
v nebo se točijo,
na vejo skočijo,
brez poka počijo.³*

Ne razume, da gre za milne mehurčke. Kolečec, peresec – kako nenavadne besede. Kako lepo se slišijo, kako lepo zložijo. Predvsem pa tisti: brez poka počijo. Čisti urok. Vrteti se, leteti, imeti nekaj z nebom, kar tako skočiti na vejo in počiti brez poka. Se z besedami lahko tudi čara?

* * *

Trije utrinki, trije vtisi otrokove očaranosti nad besedo, tri izkušnje užitka ob njej.

Takrat in danes pesniško besedo dojemam kot moč, ki lahko zelo celostno deluje na človeka. Danes sicer njeno delovanje lahko členim in ga opazujem z različnih zornih kotov. Lahko se ustavim ob vsebini, pomenu, sporočilu. Lahko sem pozorna na zvočno podobo – torej opazujem glasovne uresničitve posameznih besed, zvočna ujemanja med njimi, ritem, ki nastane iz njihovih sosedstev. Ob poslušanju nekoga, ki pesem govori, se zavedam tudi zvena glasu, ki čisto na nivoju zvočnih valov deluje na okolico. Razumem torej, da je adutov, ki naj bi jih dobra pesem imela, več, in se zavedam načinov, ki pesmi lahko pomagajo, da bolj polno zaživi. Skozi pogovore in razmišljanja o vsebini, skozi zanimive informacije o obliki in skozi razgledovanje po učinkih govora postopoma dograjujem temelj svojemu pesniškemu delu.

A hkrati ob ustvarjanju vse te elemente še vedno doživljam kot celoto, kot zlitost. Ne znam pesniti brez glasnega govorjenja in poslušanja in težko razločim, koliko

² Oton Župančič.

³ Oton Župančič.

se pri tem ravnam po občutku in koliko po premisleku. Vse je tesno prepleteno in med seboj odzivno.

* * *

Nazaj k nekdanjim podobam. K isti deklici, še malo mlajši kot prej. V vrtcu se je naučila pesmico o pogumni miški. Takole gre:

*Tiki tiki tik,
glej me mucek Mik,
v luknjici čepim,
nič se ne bojim.⁴*

Tako rada jo prepeva, da postane del družinskega pevskega repertoarja. Čisto drobna pesmica, a punčki zadostuje. Všeč ji je začetni tiki tiki tik, všeč sta ji mišja nabritost in zaključni nič se ne bojim – vse je na pravem mestu. Ena od dveh najljubših pesmic njenega zgodnjega otroštva. In druga?

Štiri leta imam. Stojim na odru šempetrske kinodvorane, na eni od proslav, ki se redno dogajajo ob državnih praznikih. Gledam – toliko ljudi je pred mano – in ni čisto jasno, ali bom začela ali ne. Nazadnje le odprem usta:

*Glejte našo mačico,
z mehko stopa tačico,
tap tap tap tap tap tap tap.
Stopaj, stopaj s tačkami,
muca med igračkami,
tap tap tap tap tap tap tap.⁵*

Tap tap mi je v redu. Tako hodi moja muca. In to malo vsebine, ki je pesem namakne, mi je čisto dovolj za lepo podobo. Igračke in mehka muca, ki mehko stopa, mi pa smo nekje blizu in jo gledamo.

Še danes mi je blizu tovrstna drobcena zaokroženost. Vem, da so kratke forme včasih otroku čisto dovolj. Ne bojim se njihove resnične ali navidezne preprostosti. »Pojte, pojte, drobne ptice, preženite vse meglice, da bo sijalo sončece na moje drobno srčece,«⁶ mi zadostuje, da se po potrebi spomnim: ni potrebno, da se razbohotim, ni potrebno, da se trudim biti pametna, in ni potrebno, da se trudim biti za vsako ceno nova. Ker se lahko učinkovito poigram tudi znotraj zelo majhnih okvirjev, tako z novim kot z že znanim. Na nove in že znane načine. Z novimi in široko znanimi rimami. Nekatero temo in rime (take kot npr. mačica – tačica ali mačka – tačka ali tačka – igračka) namreč dobro sedejo, tudi če so že stokrat uporabljene. Vprašanje je, kaj bom z njimi naredila.

* * *

⁴ Navajam po spominu.

⁵ Navajam po spominu.

⁶ Slovenska ljudska.

V vrtcu se učimo pesmico o rački:

*Naša je račka čista in lepa,
vsak dan se umije od kljunčka do repa,
če ni potočka, pa reče rap rap,
skoči na dežek ali pod kap.⁷*

Že takrat se sprašujem: katera račka govori rap rap? Kje so to pobrali? Moti me. Pokvari mi pesmico. Danes razumem, zakaj. Ker medmetov ni dobro kovati na silo, samo zaradi rime. Kovanje na silo jim vzame verodostojnost, ki so jim jo ljudje našli na dolgi poti poslušanja in opazovanja življenja. Vzame jim samoumevnost, ki je vgnezdjena v naš skupni spomin. Rada mu prisluhnem, skupnemu spominu – in to ne le pri medmetih.

* * *

Skoraj vsak vikend smo se iz Šempetra vozili po Soški dolini navzgor do Tolmina in Kobarida. Cesta je bila ozka in ovinkasta in da nama z bratom ne bi bilo slabo, smo vedno vso pot peli. Odrasle, ki sta jih želela mama in oče, pa tudi otroške, ki sva jih midva z bratom prinesla iz vrtca. Med drugim tole:

*Ko na zemljo pade mrak,
mucek kot popevkar vsak,
mja – av, mja – av,
poje vsak, poje vsak.⁸*

Spomnim se, kako me je ta beseda – popevkar – motila. Si niso mogli tisti, ki delajo pesmice, izmisliti česa drugega? Nečesa, kar bi se k muci bolj prileglo? Punčka čuti, da nekatere besede ne spadajo zraven. Da iz pesmic štrlijo. Katere so torej tiste, med katerimi se v pesmih rada gibljem danes? Na hitro bi rekla, da so mi ljubše besede, ki so daljšega roka trajanja in ki so del nekega osnovnega besedišča, lastnega mnogim, tudi že zelo majhnim. Vendar to ni čisto res. Zraven rada vpredem tudi besede, ki otrokom niso vsakdanje: golazen, zmrlovati se, ohol, pretkan, vrač, flaškon, ščebet. Ker se zanašam na njihovo zvočno podobo in ker jih umeščam v razumljiv kontekst, kot poper, kot besedno začimbo, kot širjenje prostora.

Deklica sliši tudi: *Mja-av, mja-av, poje vsak, poje vsak*. Kako na silo je ta vsak pritisnjen zraven! Bolje bi se slišalo: poje v mrak. Besede, ki so zaradi rime na silo dodane na konec verza ali vanj zaradi ritma vrinjene, naredijo pesem prisiljeno. Otrok to zazna.

* * *

Med našimi vožnjami smo peli tudi dolgo ljudsko o jagru, ki gre na jago. Živali ga najdejo in pobijejo in cela pesem je en sam pogreb. Konča se z verzi:

⁷ Navajam po spominu.

⁸ Navajam po spominu.

*Prišle so drobne ptice,
so nesle dušo v vice.⁹*

Ni mi bilo jasno niti kaj je duša niti kaj so vice, ampak že to, da so prišle drobne ptice in nekaj odnesle, najbrž s kljunčki in najbrž nekam gor v nebo, mi je bilo tako lepo, da se mi je ta pesem, sicer robato prizemljena, zaokrožala v milino. Ravno nasprotno kot npr. znana uspavanka:

*Spanček zaspanček,
črn možic,
hodi ponoči,
nima nožic.
Tiho se duri,
okna odpro,
v zibelko leže,
zatisne oko ...¹⁰*

Kakšen možic je to? Črn, ponoči hodi naokrog in nima nog? Tiho odpira vrata, se tihotapi, uleže k dojenčku in zapre eno samo oko? Si predstavljate to pošast, črno, brez nog in z enim samim očesom, ki ponoči leži v postelji in bolšči navzgor, potem pa se tisto edino oko počasi zatisne? Zelo neprijetno. Čista grozljivka. Niti najmanj nisem dojela, da gre za opis spanja. Še zdaj imam ta opis prihajanja spanca za tak, ki je precej brez stika z otroškim dožemanjem sveta. Zanimivo, kako je deklico uspavanka navdajala z grozo, lovska pogrebna koračnica pa najprej z veseljem (*Lisica je plesala, k je jagru venec dala ...*) in potem z milino. Kolikšna moč se skriva v načinu ubesedovanja! Kako se z ubesedovalno spretnostjo težkim rečem lahko odvzame težo, a jih vendarle upove. Kako spretno zna to narediti ljudska pesem. Vse bolj razumem, kaj je tisto, kar folkloristika imenuje socialna cenzura. Cenzura je neprijetna beseda, povezujemo jo z omejevanjem ustvarjalne svobode. V zadnjem času pa ta pojav vse bolj razumem kot zavedanje soljudi in kot željo, da bi moje (govorčeve) besede z njimi prišle v stik. Ni to nekaj lepega? In tudi zelo smiselnega?

* * *

Ta prispevek je nizanje vtisov, ki prinaša več vprašanj kot zaključkov. Je iskanje odmevov med lastnim zgodnjim doživljanjem poezije in odraslim ustvarjanjem. Je prepraševanje ravnotežja med občutkom in razmislekom. Kaj delam in zakaj? Če si znam odgovoriti, sem na konju, in se lahko sprašujem naprej: Kako naj negujem tisto struno, ki hkrati poje meni in otrokom? Kako naj jo ohranjam? Zdi se mi, da občutek za to, kaj je otrokom v resnici blizu, ustvarjalci, založniki, knjižničarji, pedagogi in drugi strokovnjaki za mladinsko književnost včasih nekje na poti lahko tudi izgubimo ali pohodimo. Izgubimo zaradi izzivov ali pritiskov, ki jih pred nas postavlja zasebno ali profesionalno življenje, pohodimo pa v želji streči določenim naslovnikom ali trendom, ki tudi na našem področju valujejo in ki so – kot

⁹ Slovenska ljudska.

¹⁰ Vida Jeraj.

marsikaj v današnjem času – pogosto nagnjeni k poudarjanju novega, šokantnega, tudi razbolenega.

Velikokrat stojim pred otroki in jih med govorjenjem opazujem. Gledam njihove oči, njihove izraze na obrazih. Slišim njihove komentarje, njihova vprašanja, njihovo avtentično izražanje navdušenja. Otroški svet, posebno svet predšolskih otrok, je kljub vsemu tudi danes večinoma čist in mil, in v primerjavi z vsem, kar ljudje kasneje počnemo in doživljamo, svetel. Kakšna naj bo pesem, če naj to svetlobo neguje?

Andrej Rozman Roza

PESNIŠKI KLIC, POKLIC IN POPOKLIC

V prispevku razmišljam o tem, kako se je moj odnos do pisanja skozi čas spreminjal. Zakaj sem pisal nekoč in zakaj pišem danes. Zakaj in kaj pišem za otroke. O čem pišem in o čem ne. Kaj objavim, kaj zberem in katere stvari so mi pri pisanju najpomembnejše. Kakšen vpliv na moje pisanje sta imeli možnost objave in višina honorarja. Kakšen vpliv so nanj imele domača literarna ponudba ter posebnosti, pomanjkljivosti, sive pege in tržne niše v našem literarnem prostoru. In kakšen vpliv nanj je imelo to, da s svojo literaturo nastopam pred občinstvom.

The title refers to my announcement to discuss – from the perspective of a professional verbal artist, who officially retired and is therefore no longer forced to work for survival – the way my attitude towards writing has been changing over time. Why I used to write once, why do I write today? Why and what do I write for children? What do I write about and what do I not write about? What do I publish, what do I delete, and which are the things of foremost importance in my writing? In what ways did the possibility of publication and the amount of fee affect my writing? What was the impact of the domestic literary offer, along with the peculiarities, deficiencies, blind spots and marketing niches of the Slovene literary scene? And, finally, what was the impact of my literary performances before the audience?

Na začetku bi se rad opravičil, da bom govoril o sebi. A se v zvezi s poezijo za otroke ne spoznam na nič drugega kot na to, kar počnem sam. In ker sem bil povabljen, da o tej poeziji nekaj povem, mi ne ostane drugega, kot da se vsaj za nekaj časa neham delat nevidnega ali lažno skromnega, in naredim tisto, česar se sicer pri svojem pisanju izogibam, in povem nekaj o sebi, ne da bi tega sebe skrtil v nek kobajagi izmišljen literarni lik.

Zakaj pišem? Pišem zato, ker se že od nekdaj rad igram z besedami in mislimi in mi gre igranje z besedami dobro od rok oziroma z jezika. Pišem zato, da me ljudje imajo radi. In tudi zato, ker verjamem, da s pisanjem vplivam na javno mnenje in s tem pomagam spreminjati svet na bolje. Pišem tudi zaradi denarja in zato, ker dosti drugega ne znam oziroma mi je pretežko. In ker za pesniški poklic ni potrebna formalna izobrazba.

A čeprav sem prepričan, da je pri kulturni politiki denar pomembna postavka, in se mi zdi zelo škodljivo precej razširjeno mnenje, da pesniki pišemo zato, ker drugače ne moremo, saj je v nas nekaj, kar mora nujno ven, in se zato temu, kar počnemo, reče izražanje, ne pa ustvarjanje, se pravi naravni proces, v bistvu izločanje, ne pa delo. A čeprav so na to, kaj sem pisal, pogosto vplivali tudi honorarji

in njihova višina ali nižina, moram priznat, da denar ni bil nikoli glavni motiv za to, kaj in kako sem pisal, saj sem imel srečo, da nikoli nisem živel samo od pisanja, ampak tudi od nastopanja s tistim, kar sem napisal. Zato sem lahko pisal manj in se veliko bolj ukvarjal s tistim, kar sem napisal, in marsikaj popravil še potem, ko je bilo že napisano. In tudi takrat, ko sem s pisanjem služil več kot z nastopanjem, nisem nikoli živel samo od pisanja in sem verjel, da pišem samo toliko, kolikor me veseli, tudi kadar to ni bilo res, saj se potem, ko neko besedilo obljubim, čutim zavezanega, da ga tudi napišem, in to potem delam, čeprav bi rajši počel kaj drugega. In ker ne verjamem v moč dead linea (kar se sliši veliko bolj smrtno resno kot zadnji možni rok oddaje besedila), si za pisanje zmeraj zagotovim dovolj časa in zelo pazim, da si ne nakopljem preveč dela. Kljub temu se mi je nekajkrat zgodilo, da sem potem, ko sem imel že dovolj naročil, dobil ponudbo, ki je nisem mogel zavrnil. In sem potem pregorel in potreboval daljšo pisateljsko pavzo. In od zadnjega takega delovnega stampeda, ki se je zaključil že pred tremi leti, se še zdaj nisem čisto pobral. Zato zadnja leta pišem le drobnarije, dve večji besedili pa sestavljam počasi in prosim usodo, da bi mi bila tudi tokrat milostna in mi namenila še vsaj kakšno leto lucidnosti in prostega časa, v katerem bi fragmente in idejne zasnove seštrikal v besedili, s katerima bom zadovoljen.

Vse do zdaj povedano o mojem pisanju velja tako za literaturo za odrasle kot tisto za otroke ali mladino. Pri delu tega ne ločujem in čeprav imam konkretnega konzumenta zmeraj pred očmi in pišem za otroke drugače kot za odrasle in mladino, je vse ostalo isto in mi je pri pisanju za ene in druge in tretje najpomembnejše to, da pri pisanju za odrasle ne zajebe, pri pisanju za otroke in mladino pa da ne zamočim, ampak se vsakič z vso možno silo, ki jo lahko iztisnem iz sebe, trudim, da napišem nekaj, na kar bom lahko ponosen. Za kar pa prav pri temle pisanju ne garantiram. Hkrati tako kot sibirski haski ne morem teči v krogu, ampak moram ves čas naprej in odkrivat kaj novega. Ni nujno, da novega za svet, tudi ni nujno, da novega za slovenščino, dovolj je že, da nekaj novega zame. Zato se mi pogosto dogaja, da teksta ne končam, ker se zaplezam in ne najdem izhoda in ostanem v steni, ker imam večinoma to srečo, da mi ni treba dat od sebe nečesa, kar je spackano.

Zato imam kar nekaj nedokončanih tekstov, h katerim se občasno vračam in jih skušam pripeljati do konca, pri čemer se zmeraj bolj zavedam, da večine nikoli ne bom končal. S čimer se trudim sprijaznit in si včasih želim, da bi se mi vse, kar imam shranjenega v množici fajlov, zbrisalo in bi lahko začel spet od začetka. Kot se mi je to dogajalo nekoč davno.

Ko sem začel hodit v šolo, sem imel prej kot z branjem veselje s pisanjem. Da bi imel veselje z branjem, sem namreč moral najti knjigo, ki me je res navdušila. In to sem našel šele pri skoraj že desetih letih najprej s *Piko Nogavičko* in takoj za njo z *Malo čarovnico* Otfrieda Preusslerja. Z močjo pisanja pa sem imel veselje takoj, ko mi je šlo vsaj za silo od roke, konkretno leve, zaradi česar je trajalo nekoliko dlje in bilo povezano tudi z mojim prvim resnim bojem s sistemom. Ko sem ta boj dobil, sem začel pisat vojaške pesmi, s katerimi sem skušal podoživeti čas svobode, ko mi še ni bilo treba hodit v šolo in živeti v Ljubljani, ampak sem zaradi mamine službe v Nemčiji živel na deželi pri starem stricu in teti, kjer smo ob večerih pekli krompir in peli partizanske pesmi. (Ker sta bila razočarana nad tem, kar je iz njune partizanščine izšlo, so bile nekatere pesmi nekoliko prirejene. Naprej v borbo, zapravli smo svobodo slovenskega naroda, namesto za pravdo in svobodo, recimo.) In take pesmi sem iz nostalgije po srečnih predšolskih in predljubljskih časih na

začetku svoje pesniške kariere pisal tudi sam. Potem sem pisal zafrkantske, nekoliko vulgarne pesmi, ki sem jih za razliko od vojaških, ki sem jih pokazal mami, pokazal samo tistim svojim sošolcem, za katere sem vedel, da jim bodo všeč. Na koncu osnovne šole pa sem poleg humornih pesmi, ki so jih objavili v šolskem literarnem glasilu, pisal ljubezenski sonetni venec, katerega pa nisem pokazal nikomur in je kmalu po nastanku končal v peči. Pri šestnajstih sem namreč, ko sem v *Problemih* prebral pesmi in manifeste ruskih futuristov, doživel modernistično razsvetljenje in v trenutku nehal občudovat Prešerna in začel iskat svoj izraz skozi raziskovanje jezika. Kar se je končalo tako, da sem pri triindvajsetih prišel do igranja s tem, kako proizvajamo glasove in kako rišemo črke, od koder ni bilo več nobene poti naprej. To je bilo nekaj takšnega, kot je bil za Kazimirja Maleviča njegov črni kvadrat. Z njim je prišel do konca in od tam naprej slikal v maniri socialističnega realizma. In nekaj podobnega se je zgodilo tudi meni, ko sem kmalu zatem, ko sem prišel do črke in glasu, s prijatelji ustanovil ulično gledališče, za katerega sem začel pisat songe, ki smo jih peli. In ob tem odkril magijo predprešernovske poezije, ki se ne bere, ampak posluša, in s katero sem bil itak že zasvojen kot občudovalec Johna Lennona in vseh ostalih mojstrov rock poezije moje mladosti. Začel sem pisat rime, zgodbe, ki sem jih najprej pel, potem pa vse bolj recitiral, saj je moje petje naporno ne le za poslušalce, ampak tudi zame.

Nakar se mi je moj mladostni modernizem vrnil na najboljši možen način, saj me je postavil med pesnike za otroke, kjer sem bil verjetno v svojem literarnem delu najbolj uspešen. Tja sem padel po zaslugi Borisa A. Novaka, ki je moje besedne igrarije, objavljene v literarni prilogi *Mladine*, takrat imenovani *Nomenklatura*, in v reviji *Problemi*, ponatisnil v literarni reviji za otroke *Kurirček*.

Tako sem začel pisat za otroke. Ker sem imel takrat že tudi svojega otroka in se preko njega in njegovih prijateljev približal otroštvu, mi je bilo pisanje pesmi za otroke najbrž lažje, saj so mi bili otroci, s katerimi sem se družil, in njihova fantazija v inspiracijo. Hkrati pa je bil lasten otrok tudi prisila, da s svojim početjem služim denar, pri čemer je bilo pisanje za otroke takrat bolj spodobno honorirano, kot je danes. Na svojem sinu sem svoje prve pesmi tudi preizkusil in videl, katere so mu ljubše. Ker sem takrat v Pionirski knjižnici odkril Roalda Dahla in njegovi dve antologijski zbirki pesmi za otroke *Revolting Rhymes* in *Dirty Beasts*, mi je bil tudi on v vzpodbudo pri drznosti izbire tematik. V veliki meri pa sem si svojo poetiko izoblikoval že skozi pisanje za odrasle.

Pri verzih sem se tako pri pesmih za otroke kot pri pesmih za odrasle držal pravila, da mora biti jezik čim bolj naraven. Zgled mi je bil Leonard Cohen, čigar pesmi imajo znotraj povsem naravnega besednega reda ritem in rimo oziroma asonanco. Ker smo uporabniki slovenščine razvjeni zaradi standarda, ki ga je v naša ušesa postavil Prešeren, asonance v našem jeziku ne delujejo tako kot v angleščini. V večini slovenščin, kjer ne ločijo med ozkimi in širokimi eji in oji, je možnih rim sicer več in se k takšnim rimam, ki jih imenujem štajerske (recimo lep – žep, bob – golob), včasih v sili zatečem tudi sam, sicer pa jih v moji gorenjsko-dolenjsko-ljubljanski slovenščini ni in se, če ne najdem rime, rajši zatečem k tistim sozvočjem, ki poslušalcev ne zmotijo (recimo slan – hram, plin – njim, mar – kralj, hlod -zvok, navzdol – čoln, jader – radar).

Pri rimah imam težavo s tem, da imajo omejeno število možnosti in so zato vse že nekoliko izpete. Zato sem imel veliko srečo, da sem s tem, ko sem v svojih pesmih ukini nedoločnik na -i, ki se ne uporablja v skoraj nobeni od pogovornih

slovenščin (in se je, mimogrede povedano, izgubljal že pri Vodniku), dobil mnogo še neizrabljenih končnic in z njimi novih možnosti za rimo.

Ker sem poezijo za odrasle pisal za gledališče, ki smo ga ustanovili zato, da bi z njimi ozaveščali ljudi in spreminjali družbo, za katero smo bili prepričani, da se razvija v napačno smer, je bilo zame samoumevno, da skušam tudi s pisanjem za otroke vplivat na njihov pogled na svet. Pri tem moram poudariti, da se zame in moje kolege družba ni razvijala v napačno smer zaradi vladavine zveze komunistov. V svojih predstavah smo se seveda ukvarjali tudi z zaslepljenostjo in dvoličnostjo naših takratnih oblastnikov. Bil pa je to predvsem čas politično angažirane kulture na Zahodu in mi smo se inspirirali izključno tam. Od tam je prihajala naša kultura in tja smo pogosto tudi potovali. Iz Ljubljane so bili Amsterdam, Pariz in London bližje kot Beograd, kjer sem bil prvič v življenju šele pri svojih enaintridesetih letih. Poleg družbeno kritičnih rockerjev, uličnih gledališč, filmov, kot sta *Easy Rider* ali *Meaning of Life* skupine Monthy Phyton, so me v to, da ima kultura pomembno družbeno funkcijo, prepričale tudi stare filmske burleske. Tako Bratje Marx kot Buster Keaton in Charlie Chaplin se v njih trudijo bogatim, pohlepnim in goljufivim starcem preprečiti, da bi se polastili revnih lepotic, ki so zaljubljene v revne in poštene lepote. Kar je najbolj preprosta možna metafora za borbo za boljši in pravičnejši svet.

Ker torej verjamem, da je naloga umetnosti prizadevanje za boljši in pravičnejši svet, se mi zdi to pri pisanju za otroke še pomembnejše kot pri pisanju za odrasle. Kar pa ne pomeni, da mi pisanje narekuje ideologija. Ideologija je zgolj moj notranji cenzor. Pesmi nastajajo kot jezikovne ali miselne igre, pri katerih moj notranji politikomisar skrbi, da v njih ne bi bilo česa v nasprotju z mojim pogledom na svet.

V zvezi s tem moram povedat, da sem zelo vesel, da mi ni več treba pisat eksplicitno ideoloških pesmi, s katerimi sem se čutil dolžnega sodelovat na protestih proti prejšnji vladi, saj politični aktivizem, ki je po mojem še kako potreben v ekstremnih časih, ni tista vrsta družbeno odgovornega pisanja, za katero si prizadevam in za katero verjamem, da lahko pomembno prispeva k razvoju družbe. Ker zelo slabo spremljam sodobno literaturo za otroke, bi kot primer družbeno odgovorne umetnosti dal za primer družinske nadaljevanke na češki javni televiziji (ČT). Lani smo lahko tudi na naši nacionalki gledali njihovo predlansko nadaljevanke *Kukavici* (*Kukačky*), ki se skozi napeto zgodbo ukvarja s problemi vzgoje in odnosa med starši in otroki. Še bolj direktno in hkrati gledalstvu privlačno se s problemi sodobne češke družbe ukvarja njihova lanska nanizanka *Varuh* (*Ochrance*). Ta skozi napete zgodbe iz delokroga šolskega ombudsmana predstavlja konkretne težave na čeških šolah, kar je na koncu vsake epizode opremljeno s statističnimi podatki, recimo o številu samomorov, iz šol izločenih romskih otrok, količini nadpovprečno nadarjenih otrok, ki se ne znajdejo znotraj šolskega sistema, otrok staršev, ki se umaknejo v naravo in otrok ne pošiljajo v šolo, nasilnih učiteljev in učencev itd. Tudi češki filmi našega Olma Omerzuja so tipično družbeno odgovorni na umetniško prepričljiv način. Ker mislim, da je umetnost, ki je hkrati popularna in družbeno odgovorna, ključnega pomena za mentalno stanje družbe, vidim v pomanjkanju skrbi zanje s strani naših kulturnih ministrstev enega ključnih razlogov za, po mojem mnenju, precej katastrofalno duhovno stanje v naši državi. V kateri se, če vprašate mene, moramo umetniki zavedat svoje družbene odgovornosti, hkrati pa biti tudi mojstri svojih obrti, s pomočjo katerih moramo znat sporočila o pomembnosti socialno in okoljsko pravične družbe spretno skrit v zanimive, duhovite ali s čustvi nabite

zgodbe. Tozadevno imam sam v vlogi borcev za naravo še posebej rad v današnjem svetu vse bolj ogrožene povodne može.

Ko sem pred kratkim ponovno bral pravljice bratov Grimm, sem ugotovil, da so ena sama mogočna promocija patriarhalne mizogine družbe. Pa tega ne opazimo, ker so zanimive. In za to gre. Da ideologija skozi umetelne zgodbe neopazno zleze v bralce oziroma poslušalce ali gledalce. Kar se dogaja že od nekdaj, pa če to hočemo in se tega zavedamo ali ne.

Dober primer ideologije v kulturi je humor, pri katerem se iz srca nasmejemo, če se ta norčuje iz nekoga, ki si to po našem mnenju zasluži. Pa naj so to navadni nasilneži, osovraženi politiki ali pripadniki preziranih narodov ali družbenih skupin. Če se norčuje iz logike in propagira domišljijo, gre za umetnost nonsensa. Na svoj račun pa se smejemo le takrat, ko smo sposobni videt in priznat lastne napake. In nenazadnje ni ideološko nevtralna niti čista resnica, saj se bori proti lažnim novicam in drugim ideološko motiviranim izmišljotinam.

Na tem mestu moram priznat, da so eno moja načela, drugo pa praksa, v kateri sem bil včasih precej nenačelen, saj sem med drugim prevedel dva za moj pogled na svet ideološko zelo problematična muzikala – *Briljantino* in *Moje pesmi, moje sanje*. Pa še kaj bi se najbrž našlo. A ne glede na to si drznem reči, da se mi zdi pri ukvarjanju z umetnostjo pomembno, da se zavedamo njene družbene vloge. Zato imam sam zadnje čase kar nekaj težav z iskanjem tematike, ki bi imela smisel in bi jo bil zmožen obdelat. Težave izvirajo po eni strani iz tega, da se svet tako hitro spreminja, da ga v marsičem nisem več sposoben razumet. Po drugi strani moje težave izvirajo iz tega, da sem v dosedanjih letih že marsikaj napisal in se nočem ponavljati, po tretji pa mi manjka finančna motivacija, saj manjših količin denarja ne potrebujem, ker sem z njimi kot upokojenec preskrbljen, na večje pa pri svoji pešajoči kondiciji ne upam več računat. Bi pa zelo rad napisal neke vrste slovnico za najmlajše, s katero bi se oddolžil modernizmu, da me je pripeljal v čudovito cehovsko združbo avtorjev in avtoric slovenske literature za otroke. A je to kar velik zalogaj in bi, preden bi se ga lotil, moral dokončat dve prej omenjeni daljši prozni besedili, v kateri sem se zadnja leta zaplezal in še zmeraj verjamem, da ju lahko pripeljem do vrha njunih sten. Ker je to prispevek o poeziji za otroke, bi v zvezi z omenjanjem svoje proze želel povedat, da se počutim absolutno pesnika, a sem pred leti začel pisat prozo v veliki meri zaradi frustracije, ker so moje pesmi tako zelo obremenjene z besednimi igrami, da so za moje kriterije dobrega prevoda neprevedljive. Kar samo po sebi ni nič tragičnega, saj se mi zdi čisto prav, da so ene stvari samo naše in se naj tisti, ki želijo v njih uživati, učijo slovenščine. Je pa problem za moj ego, s katerim smo umetniki obdarjeni v še posebej veliki meri. In ta ego si želi, da bi bil opažen še kje drugje, pri čemer ga sam mirim in tolažim, kolikor morem, a hkrati ugotavljam, da je obsedenost z besednimi igrami tudi neke vrste bolezen, neke vrste rimoza, in se proze lotevam tudi z namenom samozdravljenja.

Ker pa se nikakor ne morem kar tako odtrgat od pisanja rimanih pesmi, sem se pred dobrim letom posvetoval z urednikom *Cicibana*, ki si želi, da bi napisal še kaj tovrstnega za njihovo revijo, o čem naj se lotim pesnjenja za otroke, da bo to imelo nek smisel. Svetoval mi je begunce in denar. Nakar sem za to, da sem napisal pesem o beguncih, potreboval več kot pol leta za vse mogoče poskuse, v katerih je ideologija zmeraj preglasila umetnost. Odkar mi je končno uspelo napisat nekaj, s čimer sem zadovoljen, pa se zdaj že ves čas od takrat po malem mučim s

tem, kako bi otrokom predstavil to, kar si mislim o denarju, temu posredniku med človekovim življenjem in preživetjem. Kako naj o tem napišem lahkotno pesem za otroke, v katero bi zakamufliral misel, da je denar fikcija, ki vlada svetu, da je razporejen krivično in da kljub temu, da so mnoge stvari veliko pomembnejše od njega, brez njega trpimo pomanjkanje osnovnih dobrin in postanemo obsedeni od borbe za preživetje. Če mi kdo lahko pri tem kako svetuje, se toplo priporočam, saj nisem eden tistih, ki misli, da zna in zmore vse sam.

Poročilo o vsebini letošnjega festivala Oko besede, ponatise *Večerovih* intervjujev s finalisti za večernico in utemeljitev nagrade za najboljše slovensko mladinsko literarno delo preteklega leta smo objavili v reviji *Otrok in knjiga* številka 114.

POGLED NA SVOJE DELO

Feri Lainšček

O PESNIŠKI RESNICI

Verjamem pesniški resnici o tem svetu. Prepričan sem, da je to edina resnica, ki se je ne da prirejati in z njo manipulirati, zato se nanjo lahko zanesemo. A kaj imam pravzaprav v mislih, ko govorim o pesniški resnici?

Govorim torej o nečem, kar se je rodilo z učlovečenjem in se vzpostavilo s prvo zgodbo, ki je bila kdaj povedana. Potovalo je skozi čas, najprej od ust do ust, nato tudi zapisano, z miti, legendami, pravljicami in drugim izročilom, tako kot še danes potuje iz roda v rod tudi s klasično in še živo literaturo in bo, vsaj po mojem mnenju, potovalo še dolgo in na najrazličnejše načine. Le zaradi tega nezadržnega potovanja pesniške resnice namreč še danes zares vemo o civilizacijskih vrednotah. Le tako lahko ostaja naše bivanje na tem svetu človeško. Le zaradi tega na večni tehtnici dobrega in zla, ki že tisočletja nenehoma niha, zmeraj znova najdevamo tiste metafizične uteži, ki pomagajo na strani dobrega in preprečujejo, da bi nas zlo dokončno in za zmeraj povleklo navzdol.

Seveda se tak pogled na svet najbolj odraža v tisti umetnosti, ki ni zavezana le duhu časa, temveč tudi vsemu tistemu, kar je Carl Gustav Jung imenoval duh globine. Pri svojem literarnem ustvarjanju skušam to ves čas upoštevati. Tudi ko pišem za otroke in mladino, je pravzaprav enako, čeravno ima tovrstno ustvarjanje svoje posebnosti.

V splošnem gotovo velja, da je pretežni del sodobne literarne ustvarjalnosti za otroke in mladino zavezan le duhu časa. To ji narekujejo številni zunajliterarni konteksti in pričakovanja, težišče njene uporabne vrednosti pa je pomaknjeno v stran od njenega bistva in temeljnega poslanstva. Vse prepogosto želi biti le tržno blago, učno in vzgojno pomagalo, ali celo zgolj branje za zabavo in razvedrilo. Razlogi za tak zdrs so kajpada različni in jih ne bi posebej našteval. Čeravno so njihovi večplastni učinki že tako mogočni, da se zdijo morda nepremagljivi, sem še zmeraj prepričan, da se jim umetnost ne bo nikoli povsem podredila. Ali če povem drugače: zdi se mi izjemno pomembno, da literarna ustvarjalnost za najmlajše bralce tudi v sodobnem času ohranja literarnost, željo po iskanju pesniške resnice ter težnjo po izrekanju presežnega. Tako prepričanje mi je pravzaprav vodilo in ga skušam pri snovanju svojih del za otroke in mladino po svoje uresničiti.

Enako sem razmišljal tudi ob pobudi za organizacijo Srečanja slovenskih mladinskih pisateljev Oko besede in ustanovitev nagrade večernica za najboljše mladinsko literarno delo. Zdelo se mi je pomembno in v resnici nujno, da v času, ki je v mnogočem prelomen, tudi skupaj premišljujemo o svojih literarnih delih.

Pa da skušamo z nagrado, ki je bila takrat na tem področju ena redkih, pokazati na dela, ki se nam zdijo vredna in presežna. V kolikšni meri nam je to res uspevalo in za koliko smo premaknili težišče, ki sem ga prej omenjal, pa pravzaprav ne znam oceniti. Mirno lahko rečem le, gotovo bi bilo še slabše, če si ne bi prizadevali.

Irena Cerar

PRAVLJIČNE POTI NA VSE STRANI ALI KAKO SEM SE URILA ZA RAJSKO POTEPUHINJO

Se spomnite *Erazma in potepuha*? Ena od mnogih literarnih mojstrov in Astrid Lindgren je pri nas izšla leta 1971, leto po mojem rojstvu. Zgodbo o potepuhu Oskarju in devetletnem Erazmu, ki pobegne iz sirotišnice, je prevedel Edvard Kocbek, ilustrirala pa Melita Vovk. Boljše ilustratorke ne bi mogli izbrati, saj je bila Melita tudi sama velika in radovedna potepuhinja. Tatjana Pregl Kobe je zapisala: »Napeta, dogodivščin polna zgodba o iskanju ljubezni in pripadnosti jo je popolnoma prevzela.«¹

Prevzela je tudi mene. Ne samo knjiga, tudi slovenska televizijska serija, posneta po njej; gledali smo jo kot otroci. Kako je Dare Ulaga nepozabno odpel *En hud pesjan je živel!* Pred kratkim sem knjigo prebrala še enkrat. Še vedno odlična. Za današnje čase še bolj subverzivna. »Človek sme storiti, kar hoče«, opisuje svoje potepuške nazore Oskar. »Lahko je in spi in odide na pot, kadar mu je prav. Svoboden je, tako božansko svoboden kakor ptiček pod nebom.« Oskar si je rekel rajski potepuh, ker je živel po svojem okusu, po svoji volji in je zato bil – že v času življenja – kot v raju.

Na pot!

Dovolj svobode, gremo k delu, čeprav potepuškemu. *Pravljичne poti Slovenije*, moja prva knjiga, letos praznujejo polnoletnost. Za njo so nastali še trije obsežni družinski izletniški vodniki: *Pravljичne poti v zgodovino*, *Kamniške pravljичne poti* in *Pravljичne poti brez meja* (vse založba Sidarta). Predvsem zadnja, moj najobsežnejši in najzahtevnejši knjižni projekt, mi je dal vetra. Ob polnoletnosti prve knjige in ob dokajšnji svežini zadnje, se mi zdi ravno pravšnji trenutek, da se ozrem nazaj na prehojene pravljичne poti. Mimogrede, v mojih knjigah jih je skupaj 190! Veliko prehojenih korakov, pa tudi veliko sedenja v delovni sobi na sončne dni.

Kako sem prišla na idejo za koncept pravljичnih poti? Le spontano sem združila dve svoji strasti: tisto do zgodb in tisto do potepanja in raziskovanja novih krajev.

¹ Melita Vovk osebno. 2, Ustvarjanje (uredila Ana Marija Kunstelj. Bled: Zavod za kulturo, 2021. Citat je iz prispevka Tatjane Pregl Kobe: »Kritika mi je vedno očitala literarnost«, str 115.

Zdelo se mi je nujno, da človek hrani tako svojo razumsko kot domišljjsko plat, sicer zlahka postane pust. Tako je nastal preprost, a tedaj popolnoma nov koncept vodnika: na izlet najprej povabim z ljudsko pripovedjo (pravljico ali povedko), šele nato sledi stvarni opis in povabilo na izlet v kraje, omenjene v zgodbi. Otroke sem si želela zapeljati z zgodbo (in ilustracijo), starše pa z zanimivi opisi ter čudovitimi fotografijami, ob katerih te prime, da bi kar vstal in šel na pot. Sanjarila sem, da bi že doma začeli tuhtati: morda danes res najdemo votlino, v kateri s stropa visijo zlate krogle? Predstavljala sem si, kako bodo starši na samotnih jasah otrokom glasno brali ali pripovedovali zgodbe, medtem ko jih bodo držali v naročju. Želela sem skratka ustvariti vodnik za vso družino, tudi takšno, ki sicer morda ne sega pogosto po knjigah. Vzbuditi hrepenenje in slast po pustolovčinah.

Eden od načinov, kako lahko vsak izlet spremenimo v dogodivščino, je s pomočjo zgodbe. Občutiti prostor s pomočjo starih ljudskih povedk se mi je zdelo preprosto nekaj najbolj logičnega. Da stojiš ob soteski in gledaš v strašljivo lepa prepadna korita in skoraj vidiš hudiča, ki jih je po nerodnem ustvaril! Da v jami Vilenici stopaš po prstih, ker se bojiš, da so se vile morda vendarle vrnile v staro domovanje. Da strmiš z odprtimi očmi v skalni osamelec, kateremu se naravnost vidi, da je v resnici okamnena grajska gospodična! To so lahko trenutki čiste magije. Dobiš namreč občutek, da si se znašel v zgodbi, da si postal del nje, ne samo zunanji opazovalec, ampak soustvarjalec. Morda pa sem si želela, da bi tudi bralci mojih knjig doživeli tisto vzemirjenje, ki sem ga jaz ob starem očetu, ljudskem pravljicarju, ko sva kuhala *šnopc*, ali s presladkim šipkovim čajem sedela ob peči, on pa mi je pripovedoval zgodbe o hudobi, ki je ponoči prišla iz močvirja pod domačo vaško gostilno – tisto močvirje zame nikoli več ni bilo »le« močvirje!

V zagovor *ta starih* zgodbam

Včasih me kdo vpraša, zakaj sem se oprla na ljudske zgodbe in nisem raje napisala svojih, avtorskih. Naj bo črno na belem: obožujem dobre avtorske pravljice.

A v ljudskem pripovednem izročilu, vezanem na prostor, ne gre le za domišljjsko igro. Te zgodbe niso od včeraj. Prihajajo iz davnine, s seboj nosijo številna sporočila, imajo veliko plasti. Pripovedujejo nam o prednikih naših prednikov, o njihovem duhovnem svetu. Nosijo kulturno identiteto, zato štejejo za nesnovno kulturno dediščino, ne zgolj literaturo.

V svojih vodnikih uporabljam obe temeljni obliki ljudskih pripovedi: največ je povedk, nekaj pa tudi pravljic. Povedke so drobne, fragmentarne zgodbe, ki nimajo takšne pripovedne moči kot pravljice. Nimajo zapletov, ob katerih bi nam zastajal dih, čudežnih nasprotnikov in pomočnikov, slikovitih notranjih podob, ki so lepe že same po sebi. Imajo pa nekaj drugega: so zgodbe, ki so zapisane v naravo, v pokrajino. Pogosto recimo v osupljive, našim prednikom nerazumljive čudeže narave, ki so jih želeli poimenovati, pojasniti, udomačiti: v skalne osamelce, korita in soteske, nenavadne vrhove in pašne planine, reke in izvire, jame in votline ... Skratka, zame so povedke kot pokrajinsko berilo, ki ga piše svet. Če ga poznaš, hodiš po planinah in dolinah ter loviš vse te vsebine, vse te zgodbe in starodavna verovanja. Hodiš, nabiraš v svojo popotno malho in si na koncu razgledan, nahanjen: od lepote poti in teh nesnovnih vsebin, skritih očem.

Zgodilo naj bi se točno to, kar je Peter Svetina zapisal v recenziji *Pravljicnih poti brez meja*: »Vsak izlet, če se pustimo voditi pričujočemu vodniku, nas nasiti: telo s hojo, oči z lepoto, duha z zgodbami, takimi in drugačnimi.«²

Kakorkoli že, začetno idejo o svojih vodnikih sem vendarle zastavila intuitivno. Folkloristi so bili do teh novih form tradicionalnega pripovedništva sprva zadržani in jih niso teoretično opredelili. Šele kasneje sem v prispevkih dr. Monike Kroje Telban (ki mi je sicer dobrohotno pomagala in svetovala pri vseh vodnikih) našla strokovno utemeljitev za svoje početje. Izvedela sem, recimo, da je ohranjanje pripovedne kulture v prostoru postalo v svetu aktualno že v 90-tih let 20. st., ker se je izkazalo za učinkovit način ohranjanja kulturne identitete in posredovanja nesnovne kulturne dediščine domačemu prebivalstvu ter širši javnosti. Povedke, ki govorijo o točno določenih krajih, pojavih, mestih, so dobile v kontekstu kulturne in turistične ponudbe novo vlogo, saj »tako imenovani kraj spomina (*site of memory*) močnejše pritegne pozornost ljudi, zato si sporočilo z lahkoto zapomnijo, istočasno pa pripomore, da obiskovalec globlje doživi zgodbo in prostor.«³ Seveda pa niso vsi načini »uporabe zgodb« v novodobnem kontekstu posrečeni, zelo je pomembna strokovna podlaga, premišljen izbor gradiva in sam način predstavitve.

Zgodbosledje

Pa smo pri rokoivanju z zgodbami. Kako izbirati zgodbe, koliko in kako posegati vanje, jih prirejati, kako jih navajati ... pri vseh teh odločitvah sem ravnala tako, da si po eni strani nisem nakopala srda folkloristov, po drugi pa ne obteževala bralcev in uporabnikov vodnikov, ki jih sproščen sprehod do slapu pač zanima bolj od strokovnih dilem.

Je pa marsikaj moč reči o iskanju primernih zgodb. To je res detektivsko delo, za potrpežljive garače. Običajno pregledam vse starejše in novejše, znane in manj znane zbirke ljudskih pripovedi z določenega območja (ter vzporedno škilim na zemljevide). Zgodbe ne smejo biti predolge, kakšne čudežne pravljice ne pridejo v poštev, ker enostavno zasedejo preveč prostora v vodniku. Najboljša je kakšna bajčna povedka, v kateri nastopa zanimivo bajno bitje in ki se ne konča preveč brutalno ali odsekano (kar se pri povedkah rado zgodi). Če ne najdem ustrezne povedke, uporabim tudi krajšo pravljico; načeloma mora biti zapisana v krajih, kamor gremo, sama pot, ki jo dodam, pa mora ustrezati temi in vzdušju pravljice: tako se živalska pravljica recimo lepo prileže gozdni učni poti.

Včasih je zgodb na razpolago premalo, drugič preveč. Pri *Pravljicnih poteh brez meja*, ki vključuje 52 pripovedi in 50 izletov v zamejstvo štirih sosednjih držav, je bil včasih problem tudi v preobilici izbire in gradiva. Pregledala sem vse, kar je bilo dostopno, nato pa se po posvetovanju z domačini odločila za pravo. Predstavljajte si, da morate iz bogatega beneškega, rezijanskega, koroškega ali porabskega izročila izbrati le eno zgodbo, ki bo »zastopala« vse ostale. Hkrati pa se mora navezovati na izletniški cilj, ki je zanimiv, vreden obiska in reprezentativen. Ni čudno, da sem knjigo delala sedem let!

² Peter Svetina: Vetrovko in malico v nahrbtnik pa oči odpret. *Otrok in knjiga* 113, str. 99.

³ Barbara Ivančič Kutin in Monika Kroje Telban: Ohranjanje nesnovne kulturne dediščine z lokalnimi pripovedmi v prostoru. *Traditiones*, 47/3, 2018, 103–115.

Ali najprej najdem zgodbo pa potem izlet? Iščem v vse smeri; najtežje pa je sestaviti oboje v smiselno, prepričljivo celoto. Pri *Pravljinih poteh brez meja* mi je to vzelo dve leti branja in raziskovanja. Ne odneham, dokler ne najdem (kar je sicer fino za moje knjige, nekoliko manj pa za moje domače).

Če ne najdem zgodbe v objavljenih zbirkah ljudskih pripovedi, začnem iskati v strokovnih knjigah in člankah, v različnem lokalnem domoznanskem gradivu; ti viri so mi včasih še ljubši, saj imam priložnost, da zgodbo sama priredim za objavo in mi lahko lepše pade v mozaik celote.

Pri zadnji knjigi sem imela kar nekaj tovrstnih tegob. Težave mi je delalo Doberdobsko jezero, pa ne zato, ker je presihajoče: gre sicer za čudovit kraški kotiček s številnimi naravnimi in zgodovinskimi zanimivostmi, tako dragocenimi, da je zavarovan kot deželni rezervat. Na vsak način sem ga želela imeti v knjigi, a zgodbe nisem in nisem našla. Prebrala sem vse dostopne knjige, posvetovala sem se na vse strani, tudi z dr. Robertom Dapitom z videmske univerze, na koncu pa po nekem čudežnem naključju prišla do Viljene Devetek, zapisovalke z Vrha Sv. Mihaela (San Michele del Carso), ki je v meni seveda neznani in nedostopni italijanski zbirki našla in prevedla povedko točno o tem, zakaj v Doberdobo nimajo vode. Takih zgodb za zgodbami je kar nekaj.

Nekajkrat smo povedke za moje knjige našli in zapisali kar na terenu. Tako je recimo Jože Keršič, domačin iz Motnika, na Križnikovem pravljичnem festivalu povedal pravljico o vilah z Menine planine, ki ni bila še nikjer objavljena, njemu pa jo je kot dečku pripovedoval meninski pastir. Prvo pisno objavo je doživela prav v *Kamniških pravljinih poteh*⁴. Etnologinja Mojca Tercelj Otorepec je med ljudmi našla in zapisala povedko o Vetrnem izviru, da smo v *Pravljine poti v zgodovino* lahko vključili Učno sprehajalno pot Rača.

Sem se pa z delom seveda tudi razvijala in izboljševala: v prvem vodniku, ko še nisem bila tako izurjena zgodbosledka, sem vključila nekaj avtorskih pravljic, ker ljudskih nisem našla. Tega kasneje nisem več ponavljala, saj se mi je zdelo nesprejemljivo. Izboljšala sem tudi svoje rokovanje z viri: na začetku nisem navajala pripovedovalcev, samo zapisovalce oz. vire. Kasneje, ko sem sama postala pripovedovalka, in sem globlje razumela pot, ki jo prehodijo ljudske pripovedi, sem dodala tudi te informacije.

Kam gremo na izlet?

Na splošno velja, da so izleti v mojih knjigah primerni za družine z majhnimi otroki, ne vključujejo preveč hoje oz. niso zahtevni. Kasneje je praksa pokazala, da jih uporabljajo tudi ljudje brez otrok, ki imajo radi ne preveč naporene pohode v naravo, zanimive zgodbe, kulturne vsebine in poglobljeno odkrivanje novih krajev. »Kadar je človek potepuh, tedaj je pravzaprav njegovo vse, kar vidi,« pravi Erazem, ko postane izurjen za opazovanje lepote. Zato je človek, ki hodi z odprtimi očmi, lahko zelo bogat. Sploh v naši geografsko, biotsko, dediščinsko bogati deželi. Zato je tudi izbor izletniških ciljev raznolik: *Pravljine poti Slovenije* so vodile do naravnih znamenitosti, pri čemer sem pazila, da so bile vključene čim bolj raznolike oblike

⁴ Za mojo knjigo je zgodbo zapisala in priredila Breda Podbrežnik Vukmir.

naravne dediščine (gozdovi, mokrišča, reke, slapovi, jezera, korita, naravna okna in mostovi, gore, planine in doline, jame ...). Poleg tega sem poti lepo, pretehtano razpršila po Sloveniji. V *Pravljicnih poteh v zgodovino* sem izbrala izlete, ki so bili kulturnozgodovinsko čim bolj raznoliki (gradovi, gradišča, obzidja, vojaške utrdbe, stare cerkvice, samostani, mlini, starodavna svetišča ...). *Kamniške pravljične poti* pa so bile moj prvi lokalni vodnik, z ljubko domačo mešanico vseh vrst lepot.

V *Pravljicnih poteh brez meja* sem poskušala biti poštena do vseh štirih zamejstev. Težko je šlo, ker gre za veliko območje, ki ga pred začetkom dela sploh nisem poznala. Najprej sem preštudirala vse dostopne geografske priročnike in turistične vodnike. Obsedeno sem iskala in kupovala zemljevide, se učila slovenskih krajevnih imen (v to sem prisilila tudi vse družinske člane). Skoraj nemogoče je bilo priti do dvojezičnih zemljevidov. Vsi izletniški cilji in kraji v vodniku so namreč zapisani dvojezično, tudi zemljevidi, saj se nam je zdelo pomembno, da negujemo, ohranjamo in zapišemo slovenska krajevna imena, tam, kjer obstajajo. Za praktično orientacijo v prostoru pa obiskovalec seveda potrebuje tudi poimenovanje v tujem jeziku.

Ustvarjanje zamejske knjige je bilo, kar se terenskega dela tiče, velika pustolovščina. Italijanska meja se je izkazala za geografsko raznoliko in čudovito, saj poteka od morja vse do Alp, vmes se razkrije cela paleta različnih pokrajin in zavarovanih območij. Na avstrijskem Koroškem smo osupnili od kulture, starih gradov, gradišč, arheoloških spomenikov, alpskih dolin, sotesk in gora! Preplavati smo želeli vsa jezera! Vse se je pulilo za našo pozornost. S tega vidika smo se v Porabju prav oddahnili, saj je čudovito mirna, ohranjena in starožitna žepna pokrajina. Na koncu nas je presenetila naša najdaljša meja s Hrvaško, polna zanimivih medkulturnih povezav, ki jih nismo poznali, niti pričakovali.

Kar se opisov izletov tiče, gre pri meni takole: pregneteš vse, kar si prebral v knjigah, izvedel na terenu od domačinov in izkusil na lastni koži v neko zanimivo celoto, ki se (upajmo!) dobro bere. Vsega dodaš ravno prav, da pritegneš pozornost in navdušiš za pot. Ščepec osebnih impresij pomaga, a če je tega preveč, ni prostora za lastno izkušnjo bodočih vandrovcv. Priznati moram, da mi pri delu zelo pomaga znanje, ki sem ga pridobila kot planinska vodnica in interpretatorka dediščine.

Včasih me kakšen novinar vpraša, ali sem prehodila vse poti v knjigah. To je tako, kot bi kuharja vprašali, če je skuhal vse jedi, ki jih priporoča v kuharici! Ja, seveda, včasih tudi po večkrat in včasih sem tudi kaj prismočila. Za *Pravljicne poti brez meja* je bil postopek spoznavanja s pokrajinami res dolgotrajen: najprej sem šla na ogledni izlet, potem sem pot prehodila z družino, nato včasih še z domačini in s fotografom. V Reziji sem bila sedemkrat (dobro, to je res ekscesno, a ne bi zdaj o tem). Imela sem tudi dodatno željo, da sem čim večkrat v krajih poskušala tudi prespati in tako podaljšati čas druženja. Boljše vprašanje bi bilo: koliko poti sem prehodila, pa se na koncu niso znašle v knjigah? Precej. Prepričati morajo mene, moje sopotnike in fotografa; če mi sami nismo navdušeni, kako naj potem za pot navdušimo druge?

Čudežni pomočniki

Knjiga nikoli ni delo enega človeka. Moje knjige so delo cele »čtetice« ljudi. Postopoma sem razvila svoj način skupinskega dela, ki lahko prinese presežne rezultate. Takšnega načina dela so me naučili pri National Geographicu, saj sem bila dolga

leta urednica otroške revije *NG Junior*. Vsa moja besedila, vsi izleti, nastajajo v sodelovanju z drugimi: preberejo in dopolnijo jih domačini, ki so me vodili po terenu, strokovnjaki ali lokalni poznavalci, muzealci, različni turistični ali kulturni delavci ... Zakaj? Ljudje, ki v nekem kraju živijo, imajo nenadomestljivo znanje in morajo imeti besedo. Če bi se, ravno obratno, namesto na svoje terensko delo, na domačine in strokovnjake, zanašala le na zapise na spletu ali že objavljene vodnike, bi v mojih knjigah mrgolelo napak. Zapisi na spletu so pogosto nekritični, včasih pa celo prepisi zastarelih knjižnih objav. Spreminjajo se celo znanstvena dognanja, recimo o neandertalcih, zato jih je potrebno revidirati. Na koncu celotno knjigo za menoj prebere še recenzent, ponavadi geograf, ki jo vidi s svežimi zunanjimi očmi. (Tudi za nove izdaje mojih vodnikov naredimo podobne »korekture«: ali sami prehodimo kak izlet, ali pa prosimo domačine za popravke. Neverjetno, koliko reči se lahko spremeni v desetih letih!)

Tak način dela res vzame veliko časa, nabere se toliko pošte, da se je niti ne da prešteti. Toda! Na tak način dobiš tudi nove prijatelje in zaveznike. Zato vsem tem sodelavcem, ki so mi pomagali – pri *Pravljicnih poteh brez meja* jih je bilo več kot 50 – rečem kar čudežni pomočniki.

Pri tej zamejski knjigi so bili še toliko pomembnejši, saj sem res vstopila v neznan svet. Zato sem se povsod, kjer je bilo mogoče in so se odzvali mojim milim prošnjam, povezala z domačini. Radi so me popeljali po svojih krajih, mi svetovali, delili z mano svoje zgodbe. Pomagali so mi tudi pri številnih jezikovnih zagatah, saj je veliko zgodb zapisanih zgolj v narečju in ne v knjižni slovenščini. V Režiji so mi pokazali stezico, po kateri naj bi hodila ženska iz zgodbe o Botri veji, Sandro Qualia mi je ob tem pripovedoval še zgodbe in mi pel pesmi. Giovanni Koren me je vodil po Benečiji, mi pripovedoval *pravce* od škratov in potokov, po katerih prihajajo na svet otroci. Osemdesetletna Romilda, popolna neznanka, me je lačno pobrala na ulici, me odpeljala domov in nahranila – tako sem spoznala Topolovo, vasico na italijanski strani Kolovrata. Marko Smole iz Palčave šiša mi je razkrival mitološki svet zgornje Kolpe in Čabranke, domačini pa so mi v narečju, ki je na obeh straneh meje zavarovano kot kulturna dediščina, pripovedovali tamkajšnje zgodbe. Včasih sem dneve delila s popolnimi neznanci: Đus, človek bobmarlejskega videza in z veliko svečeniško palico v roki, me je ves dan vodil po poti sedmih slapov v Istri. Koliko nepričakovanih in krasnih reči smo doživeli pri ustvarjanju knjige! Te zasebne prigode sem opisala v knjig *Potepuški okruški* (Buča, 2021).

Ilustracije, fotografije in potepuški praznik

Potem so tu še ilustracije in fotografije; tudi te predstavljajo osnovno sestavino pravljicega družinskega priročnika. Založba Sidarta, ki je izdala vse moje vodnike, hvalevredno sodeluje z vrhunskimi ilustratorji in ilustratorkami. Pri vsaki knjigi sestavimo ekipo različnih umetnikov in umetnic, iščemo in izbiramo pa med takimi, za katere vemo ali slutimo, da imajo afiniteto do drobnih ljudskih pripovedi. Te včasih niso ravno motivno razkošne in hvaležne za upodabljanje, a nekateri, recimo nepozabno duhoviti Marjan Manček, se v tako plitvi vodi odlično znajdejo.

V štirih vodnikih se je nabrala zanimiva družčina ilustratorj in ilustratorjev vseh generacij (če jih naštejemo po abecedi): Marta Bartolj, Suzi Bricelj, Mojca Cerjak, Nenad Cizl, Bojana Dimitrovski, Milan Erič, Jelka Godec Schmidt, Ančka Gošnik

Godec, Adriano Janežič, Maša Kozjek, Kristina Krhin, Polona Lovšin, Marjan Manček, Ana Razpotnik Donati, Jelka Reichman, Matjaž Schmidt, Peter Škerl in Gorazd Vahen. Vsako knjigo sestavljajo različni likovni izrazi in vedno je zanimivo videti, kaj se bo na koncu izcimilo. Ko včasih gledam vse te različne zmaje, divje može in žene, hudiče, ajde, vile in škrate, se mi zdi, kot da listam družinski album slovenskih bajnih bitij. Vsi člani te razvejane družine so videti različno, a hkrati ne morejo skriti, da so iz istega gnezda.

Tudi odlične fotografije so prepoznavni znak založbe Sidarta. Večino posnamemo na novo, posebej za knjige. Na pot se, najpogosteje v moji družbi, odpravi profesionalni fotograf, kar je v slovenskem založništvu prej izjema kot pravilo. Fotografije za *Pravljичne poti brez meja* so nastajale tri leta. Zelo cenim, da založba brezkompromisno vztraja pri kakovosti. Na nek način s tem bije boj zoper nizkoproračunske vodnike in potopise s fotografijami, posnetimi z mobilniki. Saj ne, da bi bilo s tem kaj narobe. A do presežkov in razvoja se na ta način težko pride.

Približno tako nastajajo moje knjige. Poskušajo slaviti svet, ki je kljub vsem očitnim težavam in katastrofam še vedno tako zanimiv, vznemirljiv in mikaven. So praznik radovednosti, veselja nad lepotami sveta, pa tudi vztrajnosti. »Naj bo vsak konec tedna potepuški praznik«, je v naslovu recenzije ene od knjig zapisala novinarka *Dela*. In prav za to gre. Doživljati in slaviti našo zaplato Zemlje z odprtimi, radovednimi očmi.

Kam naprej? Po knjigi, ki so jo drugi označili za moje življenjsko delo? Najprej bi se rada naučila igrati orglice. Zdi se mi, da bi bila boljša rajska potepuhinja, če bi si znala nanje pričarati melodijo. Hkrati pa prihaja čas za nove pustolovščine. »Že se je čutil potepuha, svet okoli sebe je že videl s potepuškimi očmi. Zagledal je veliko cesto, kako se je mehko vila skozi pokrajino in izza slehernega zavoja vabila z novimi skrivnostmi,« bi dodal Erazem.

IBBY NOVICE

NAGRADA IN PRIZNANJA SLOVENSKE SEKCIJE IBBY

Slovenska sekcija IBBY je v letu 2022 že dvanajstič podelila nagrade in priznanja za izjemne dosežke na področju promocije mladinske književnosti in branja. Letos je žirija v sestavi Špela Frlic (predsednica), Tilka Jamnik in Irena Matko Lukan soglasno izbrala, izvršni odbor pa potrdil, da nagrado prejme Sabina Fras Popović, priznanji pa Robert Kereži in Založba Malinc. Vsi trije nagrajenci so pomembno povezani tudi z revijo *Otrok in knjiga*, kar ob imenitnem jubileju revije še izpostavlja njen pomen in povezanost z raznolikimi deležniki na področju bralne kulture in mladinske književnosti, bistveno tudi s Slovensko sekcijo IBBY.

Dr. Sabina Fras Popović

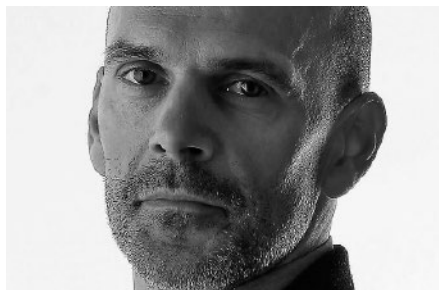
je že tri desetletja aktivna soustvarjalka različnih vsebin na področju mladinskega knjižničarstva, mladinske književnosti in branja, pri čemer se izrazito usmerja v spodbujanje sodelovanja in povezovanja. Angažirano je sodelovala pri uveljavljanju profila mladinskega knjižničarja, ustanovitvi Sekcije za mladinsko knjižničarstvo pri ZBDS in umestitvi priznanja zlata hruška na nacionalni strokovni nivo. Zasnovovala in udeležila je Center za spodbujanje bralne pismenosti v Mariborski knjižnici, ki je že v kratkem času delovanja postal pomemben akter na nacionalni ravni. Za knjigo in branje pogosto navdušuje v netipičnih okoljih in vedno znova premika meje tudi tam, kjer se zdi to na prvi pogled neizvedljivo. Med njene

pomembnejše dosežke sodijo inovativni projekti: hokejska bralna postava, #športajmoinberimo, serija podcastov, strokovni dogodki ABC bralne pismenosti in knjižna priporočila za mlade športnike in trenerje na spletnih straneh Olimpijskega komiteja Slovenije. Njena prizadevanja so prispevala k premikom v odnosu mladih in tudi vrhunskih športnikov do branja ter splošne javnosti v prepoznavanju vrhunskih športnikov kot navdušenih bralcev. Sodeluje v strokovnih komisijah Ministrstva za kulturo, Javne agencije za knjigo in Zveze bibliotekarskih društev Slovenije, kjer je bila tudi predsednica. Kot promotorka knjige in branja vseskozi sodeluje, nastopa in objavlja v različnih kontekstih, tako doma kot v tujini.

Robert Kereži

že več kot 25 let deluje kot nepogrešljiv idejni in inovativni vodja mnogih projektov na področju promocije mladinske književnosti in bralne kulture za otroke in mladostnike. Njegovo delo zaznamujeta potrebi po gibanju in prepletanju različnih umetniških področjih; izstopajoči so njegovi raznovrstni in premišljeni pristopi za delo z mladimi bralci in mnoga povezovanja z različnimi ustanovami v Mariboru in tudi v širši regiji.

V mreži Mariborske knjižnice predano in zavzeto izvaja pravljичne ure, pravljичne vesele počitnice, vodstva po knjižnici z informacijskim opismenjevanjem, izvaja nacionalni projekt Rastem s knjigo, pripravlja razstave in vodstva po razstavah, vodi pogovore z avtorji in ilustratorji, sodeluje pri snemanju pravljič za radio in opravlja delo tajnika revije *Otrok in knjiga*. Kontinuirano sodeluje v različnih projektih in na festivalih.

Založba Malinc

si prizadeva za večjo književno raznolikost, saj se osredotoča na izdajanje del s španskega govornega področja, s špansko kulturo povezanih manjšinskih literatur ter manj poznanih literatur.

Razvija projekte, ki naj bi sodobne mlade pritegnili k literaturi, medijem in drugim dejavnostim, npr. športu in gibanju. Izvaja bralne projekte: Leo, leo, Španska vas, Ambasadorji Nogometistični, Odprta knjiga: GG4U (skupaj s KUD Sodobnost International) in mednarodne bralnosposodbujevalne projekte: Evropska književna raznolikost za mlade bralce, Glavne strani evropske literature, Poti do evropske književne raznolikosti, Pokrajine književne raznolikosti. V svoje projekte vključuje ranljive skupine, posebej osebe z disleksijo. Z umestitvijo promocije branja »na isto stran« posrednikov pa odpira prostor za premislek o pomenu različnih akterjev na literarnem polju tudi za širšo kulturo in družbo.

Podelitev nagrade in priznanj sofinancira Javna agencija za knjigo RS. Vsem nagrajencem iskreno čestitamo!

PRIREDITEV ZGODBE SO KRILA NA SLOVENSKEM KNJIŽNEM SEJMU

Pod naslovom Zgodbe so krila je 25. 11. 2022 na Slovenskem knjižnem sejmu potekala tradicionalna prireditev, ki jo organizirajo Slovenska sekcija IBBY, Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS, revija *Otrok in knjiga* ter Sekcija za otroško in mladinsko književnost pri DSP. Prireditev je moderiral Boštjan Gorenc Pižama.

Zgodbe so krila, ki te vsak dan ponesejo kvišku je namreč moto letošnje mednarodne poslanice ob 2. aprilu, mednarodnem dnevu knjig za otroke. Poslanico je napisal Richard van Camp, v slovenščino pa jo je prevedla Katja Zakrajšek. Ugoden veter za čim več poletov mladih bralcev prispevajo tudi društva,

Maša Ogrizek, Boris A. Novak, Polona Lovšin, Mateja Gomboc, Darka Tancer-Kajnih

Igor Šinkovec, Peter Svetina, Damijan Stepančič, Andrej Rozman Roza, Darka Tancer-Kajnih

Ana Zavadlav, Katja Zakrajšek, Anja Štefan, Darka Tancer-Kajnih

ki delujejo na področju bralne kulture in mladinske književnosti. Leto 2022 je bilo med drugim leto posebnih obletnic in nagrad: Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS je prejelo evropsko nagrado FELE za inovativno promocijo pismenosti, Slovenska sekcija IBBY je ob svoji 30-letnici prejela Zahvalo predsednika Republike Slovenije, revija *Otrok in knjiga* pa je v letu 2022 praznovala častljivo 50-letnico.

*Tilka Jamnik, Marko Kravos,
Darka Tancer-Kajnih in Tina Bilban*

Podeljene so bile nagrada in priznanji Slovenske sekcije IBBY dr. Sabini Fras Popović, Robertu Kerežiju (v njegovem imenu je priznanje prevzela Darka Tancer-Kajnih) in založbi Malinc. Na prireditvi so s **posebnima zahvalama za**

dolgoletno delo na področju promocije mladinske književnosti in branja presenetili tudi posebni, izjemno dragoceni sodelavki **mag. Tilko Jamnik**, dolgoletno promotorko branja, mdr. podpredsednico Slovenske sekcije IBBY in Društva Bralna značka – ZPMS, ter **Dar-ko Tancer-Kajnih**, dolgoletno urednico revije *Otrok in knjiga*. Posebni zahvali sta sopodelili Slovenska sekcija IBBY in Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS.

V drugem delu prireditve *Zgodbe so kri-la: pogovor z ustvarjalci* so se predstavili ustvarjalci mladinske književnosti, ki so v letošnjem letu prejeli osrednja domača in tuja priznanja na področju mladinske književnosti ter bili nominirani za mednarodne nagrade, podeljene v letu 2022: Mateja Gomboc (desetnica), Polona Lovšin (nominacija za ALMA 2022), Boris A. Novak (nominacija za ALMA 2022), Maša Ogrizek (večernica), Andrej Rozman Roza (IBBY častna lista 2022), Damijan Stepančič (nominacija za Andersenovo nagrado 2022), Peter Svetina (med šestimi finalisti za Andersenovo nagrado 2022), Igor Šinkovec (IBBY častna lista 2022), Anja Štefan (nominacija za ALMA 2022, nagrada Prešernovega sklada 2022), Katja Zakrajšek (IBBY častna lista 2022), Ana Zavadlav (nominacija za ALMA 2022). Z njimi se je pogovarjala Darka Tancer-Kajnih.

JUBILEJI

OB 80-LETNICI TANJE POGAČAR

Tanja Pogačar se je v Pionirski knjižnici v Ljubljani zaposlila leta 1978 in je kot bibliotekarka strokovno razvijala tradicijo slovenskega mladinskega knjižničarstva in razširjala pravljicarstvo, stkala pa je tudi vrsto sodelovanj z drugimi slovenskimi deležniki na področju mladinske književnosti in branja, organizirala ustanovni sestanek Slovenske sekcije IBBY in potem kot njena predsednica bistveno prispevala k uveljavitvi slovenske mladinske književnosti in njenih ustvarjalcev v mednarodnem prostoru in k prenosu mednarodnih spodbud v slovenski prostor. Bila je izjemna sodelavka, navdušena, tudi kritična do novosti, vedno pripravljena spodbujati in pomagati. Delala je tudi vse obdobje, ko sta se v knjižnice in knjižničarstvo uvažalo računalništvo in uporaba spleta, hkrati pa je opozarjala na pomen kakovostne mladinske literature in jo vrednotila, občudovala je ilustracijo, opozarjala na pomen prevajanja tujih mladinskih knjig. In bila je družabna, znala nas je nasmejati! Tanja je bila tudi moja mentorica, ko sem nastopila službo v Pionirski knjižnici, in mi z nasveti pomagala, kadar koli sem jo prosila, tudi še potem, ko se je leta 2002 upokojila.

Moja prva srečanja s Tanjo so bila v devetdesetih letih prejšnjega stoletja: svoja otroka sem občasno peljala na uro pravljič v Pionirsko knjižnico. Po tedanji tradiciji je Tanja pripovedovala pravljice za zaprtimi vrati, po koncu pravljíčne ure pa so iz skrivnostne pravljíčne sobe vsi prišli žareči, tako otroci kot Tanja. Kako je Tanja otroke očarala in začarala s pripovedovanjem, pa sem zvedela, ko sem v Pionirski knjižnici nastopila službo kot bibliotekarka-pravljičarka. Tanja mi je kot mentorica

predstavila svoje delo pravljíčarke, bogato zbirko čudovitih tujih slikanic (tedaj je bila to edina tovrstna zbirka v Sloveniji) in debelo mapo – v glavnem svojih – prevodov besedil iz teh slikanic. V pravljíčnem decembru sem kot prvo povedala pravljíco *Rdeči paket* Linde in Gina Albertija: le-ta potuje od enega do drugega v vasi, nihče ga ne odpre, vsem pa prinaša srečo in zadovoljstvo. Nekaj simboličnega je zame v tej pravljíci: Tanja mi je predala pripovedovanje pravljíc v Pionirski knjižnici, ki mi je dolgo prinašalo zadovoljstvo, osrečuje me pa še vedno.

V Pionirski knjižnici je bila Tanja vodja štúdijskega oddelka: izbranega strokovnega gradiva o mladinskih knjigah in branju, pripovedovanju, književni, knjižni in knjižnični vzgoji otrok idr. Tu je bil med drugim arhiv vseh izvorno slovenskih in v slovenščino prevedenih mladinskih knjig, slovenskih in tujih strokovnih revij s področja mladinske književnosti in branja idr. Bilo mi je vznemirljivo, ko je Tanja novembra, kmalu potem, ko sem nastopila službo, za nekaj dni odšla na mednarodno razstavo *Belih vran*, najboljših tujih knjig, ki jih pripravlja Mednarodna mladinska knjižnica v Münchnu, in spomladi za en teden na sejem otroških knjig v Bologno. Iz Münchna in Bologne se je vračala z novimi tujimi slikanicami, z različnim informativnim gradivom, številnimi informacijami in mednarodnimi spodbudami. Vse je strokovno obdelala in umestila v štúdijski oddelek, posredovala sodelavcem v Pionirski knjižnici ter drugim knjižničarkam in knjižničarjem na mesečnih strokovnih sredah. Tudi potem, ko se je moje poskusno obdobje končalo, mi je bila Tanja sodelavka, ob kateri sem se največ (na)učila, ker je pač imela najboljši pregled nad novostmi v strokovni knjižnici. Za slovenske mladinske knjižničarke in knjižničarje je organizirala strokovno ekskurzijo v München, ko se je Mednarodna mladinska knjižnica preselila v grad Blutenburg, s Tanjo sem šla prvikrat tudi na sejem otroških knjig v Bologno.

Po osamosvojitvi Slovenije je Tanja začela snovati Slovensko sekcijo IBBY. Pridobila je vse pomembne slovenske deležnike na področju mladinske književnosti in branja in spomladi leta 1992 ji je uspelo, da smo ustanovili Slovensko sekcijo IBBY in tudi to, da je bila že na mednarodnem kongresu v Berlinu novembra 1992 sprejeta v Mednarodno zvezo za mladinsko književnost (IBBY). Kot predsednica Slovenske sekcije IBBY je potem v sodelovanju s člani Sekcije skrbela za kandidate slovenskih ustvarjalcev mladinske književnosti za IBBY nagrade in kasneje tudi za Spominsko nagrado Astrid Lindgren (ALMA), nadalje za kandidature slovenskih bralnih projektov za IBBY Asahi Reading Promotion Award in ne nazadnje, za uvrstitev slovenskih mladinskih knjig v različne IBBY zbirke, na mednarodne razstave idr. Spodbujala je slovenske strokovnjake, da smo se z referati udeleževali mednarodnih IBBY kongresov in kandidirali za člane v izvršnem odboru mednarodne IBBY in mednarodni žiriji za Andersenovo nagrado. S Tanjo in ilustratorko Marlenko Stupica, ki je bila s slikanico *Grdi raček* H. C. Andersena uvrščena na IBBY častno listo, in s kolegico Metko Kordigel sem se leta 1994 v Sevilli prvič udeležila mednarodnega IBBY kongresa. Še zdaj se živo spomnim, kako je Tanja v veliki mednarodni družini IBBY članic v angleščini predstavila delo mlade Slovenske sekcije IBBY, ilustratorka Marlenka Stupica pa se je v imenu dobitnikov IBBY častnih listin v slovenščini zahvalila za priznanje. V času Tanjinega predsedovanja je bila Slovenska sekcija IBBY sponzor 2. aprila 1997 – mednarodnega dneva knjig za otroke: poslanico z naslovom *Otroštvo je poezija življenja. Poezija je otroštvo sveta* je napisal pesnik Boris A. Novak, plakat pa je ustvaril Matjaž Schmidt. Tanja je bila 12 let predsednica Slovenske sekcije IBBY. Utrdila je njeno prisotnost

v slovenskem in mednarodnem prostoru ter tako ogromno naredila za promocijo slovenske mladinske književnosti in njenih ustvarjalcev.

Po upokojitvi pa ... kot da je Tanja s srcem ostala v Pionirski knjižnici in zagotovo v srcih njenih sodelavcev. Tudi dejansko je še sodelovala z nami, v prvih letih več, potem pa seveda počasi tudi manj, toda vedno, res vedno, kadar smo jo prosili za pomoč, nasvet ali kar koli. Vedno mi je pomagala, vzela si je čas, da sva se srečali, mi pisala ali pa sva se pogovorili po telefonu. Spominjam se njenih izjemnih slavnostnih govorov na prodajni razstavi Bologna po Bologni in še posebej tistega na naši skupni prireditvi v času Slovenskega knjižnega sejma ob 25-letnici Slovenske sekcije IBBY. Tanja nas še vedno spremlja in pride – zdaj v Pionirsko – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo, tudi zato, da si izposodi tuje strokovne revije, ki jih še vedno recenzira za revijo *Otrok in knjiga*. Tanja tako tudi strokovno ostaja na področju mladinske književnosti in branja.

Draga Tanja, iskrene čestitke in vse najboljše še na mnoga leta!

Tilka Jamnik

OB 70-LETNICI TILKE JAMNIK

Tilko Jamnik vsi, ki se srečujemo na polju mladinske književnosti in bralne kulture, poznamo kot eno najbolj prodornih in aktivnih promotork branja v Sloveniji. Njeno ljubezen do knjige in branja pa tudi njeno angažiranost za posredovanje te ljubezni lahko zasledimo že iz njenih študijskih poti: diplomirala je iz primerjalne književnosti in francoščine na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, opravila specializacijo na področju bibliopedagogike ter magistrirala na Oddelku za bibliotekarstvo Filozofske fakultete (Vloga sodobnega knjižničnoinformacijskega centra pri motiviranju za branje).

Preden se je leta 1989 zaposlila v Pionirski knjižnici, je bila dvanajst let zaposlena na RTV Ljubljana. A ljubezen do branja in knjig jo je vodila v Pionirsko, kjer je najprej delovala v Knjižnici Otona Župančiča, enoti Pionirska knjižnica v Ljubljani, med drugim kot vodja Pionirske knjižnice, še pred tem pa kot pravljíčarka in kasneje vodja nacionalnih dejavnosti za mlade. Po združitvi knjižnic pa je svoje delovanje nadaljevala v Mestni knjižnici Ljubljana, Pionirski – Centru za mladinsko književnost in knjižničarstvo.

Prav v Pionirski, ob *Priročniku za branje kakovostnih mladinskih knjig* in zlatih hruškah, sva se s Tilko prvič srečali. Tako sem Tilko najprej spoznala kot bralko z izjemno kilometrino, ki ji težko sledimo tudi najbolj divji bralci. Predvsem pa kot bralko, ki ob branju vseskozi izhaja iz svojih bogatih izkušenj s terena, hkrati pa

literaturo tja tudi vseskozi prenaša. Njeni bralni predlogi s poslušom za najrazličnejše oblike bralcev se po različnih poteh vseskozi stekajo k bralcem, ki jih dosežejo tudi ali predvsem zaradi njenega navdušenja nad branjem in prebranim, kar smo doživeli vsi, ki smo kdaj spremljali njene predstavitve knjig na Strokovnih sredah, različnih domačih in tujih kongresih in konferencah, bralnih srečanjih z mladimi in starejšimi bralci, na predstavitev novosti na Bologni po Bologni, v poljudnih in strokovnih prispevkih, v njenih poučnih slikanicah, v Priporočilnici Bralne značke, na družbenih omrežjih (še in še bi lahko naštevali, a občutek, kam vse seže Tilkin glas za knjige, je bralec vendarle že dobil).

Najini poti sta se še bistveno bolj povezali v letu 2016, ko sem Tilko povabila k sodelovanju pri projektu *Skozi knjige k pogovoru o starosti*, pri katerem smo s kakovostno literaturo z mladimi bralci pa tudi na medgeneracijskih delavnicah odpirali pogovore o staranju, starosti in smrti. Tilkine bogate izkušnje na področju družinskega in medgeneracijskega branja ter ustvarjanja in širjenja raznolikih poti med mladimi bralci in knjigami so tudi mene opremile z znanjem, ki bi ga težko dobila kjer koli drugje.

A moje učenje se je tu šele pričelo. Istega leta me je Tilka v imenu Slovenske sekcije IBBY povabila, da prevzamem delo strokovne tajnice Sekcije. Tilka Jamnik je Slovenski sekciji predsedovala med letoma 2008 in 2020. V tem času je utrdila in soustvarila izjemno mrežo, ki je preko Sekcije povezala najrazličnejše deležnike, ki v slovenskem prostoru delujejo na področju mladinske književnosti in branja, ter hkrati Slovensko sekcijo IBBY, čeprav majhno, a izjemno dejavno, vseskozi postavljala v aktiven dialog s sekcijami po svetu in krovno organizacijo IBBY. Leta 2020 sem prevzela predsedovanje Slovenski sekciji IBBY, Tilka pa mesto podpredsednice. Ne le da sem prevzela Sekcijo z izjemnimi temelji ter se ob dolgoletnem sodelovanju s Tilko ogromno naučila, Tilka (vsi, ki jo poznamo, bi si težko predstavljali, da je kako drugače) ostaja izjemno aktivna podpredsednica, predvsem pa strokovna kolegica, na katero se lahko vedno obrnem po informacijo, nasvet, mnenje ali pomoč, pri tem pa lahko računam tako na znanje in izkušnje kot na prijateljsko iskrenost in pozornost.

V času Tilkinega predsedovanja Slovenski sekciji IBBY je bila Slovenska sekcija že drugič sponzorica 2. aprila, mednarodnega dneva knjig za otroke. Poslanico z naslovom *Lakota po besedah* je napisal Peter Svetina, ilustriral pa Damijan Stepančič. Slovenska sekcija IBBY se je vpenjala v delovanje Mednarodne zveze z aktivnimi udeležbami na kongresih, nominacijami za mednarodne nagrade in priporočilne sezname, s predstavniki Slovenske sekcije v žiriji za Andersenovo nagrado, za katero se je slovenski pisatelj Peter Svetina leta 2020 prvič uvrstil med finaliste.

Čeprav je bilo in je delo Slovenske sekcije IBBY še vedno prežeto s Tilkinim entuziazmom, se njene aktivnosti, tudi po upokojitvi leta 2011, tu še ne končajo. Tilka še vedno kot predavateljica in izvajalka bralnih delavnic deluje širom Slovenije in med slovenskimi bralci po svetu. Ostaja dragocena sodelavka *Priročnika za branje kakovostnih mladinskih knjig*. Je dolgoletna podpredsednica Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS, med drugim ena od glavnih vezi z učitelji slovenščine, mentorji branja in mladimi bralci po svetu ter gonilna sila Priporočilnice Bralne značke.

Za svoje delo je Tilka Jamnik prejela več nagrad, med drugim leta 2011 Čopovo nagrado, leta 2019, kot prva Evropejka, nagrado ILA Maryann Manning Special Service Award za dragoceni prispevek k pismenosti, bila je nominirana za Slovenko leta 2019 (revija *Zarja/Jana*), letos pa sta ji Slovenska Sekcija IBBY in Društvo

Bralna značka Slovenije – ZPMS podelila posebno zahvalo za dolgoletno delo na področju mladinske književnosti in branja.

A ker njeno delo ni vseskozi prežeto le s strokovnostjo, temveč tudi s toplino in človeškostjo, naj se zahvalim še takole:

Hvala, draga Tilka, iskrene čestitke, še na mnogo knjig in prehojenih poti!

Tina Bilban

IN MEMORIAM

MARLENKA STUPICA (17. 12. 1927 – 17. 6. 2022)

Na ilustratorko Marlenko Stupica me veže veliko spominov, prvi stik z njeno umetnostjo pa sega v moje otroštvo, ko sem, komaj šolarka, dobila v roke *Mehurčke* Otona Župančiča z njenimi krhkimi, a z bistvom verzov izrisanimi ilustracijami. Seveda jih še vedno hranim, kot ljubosumno čuvam kar nekaj njenih kasneje ilustriranih slikanic z njenim prijateljskim posvetilom in podpisom.

V zlati dobi njenega ustvarjanja je nastalo na stotine ilustracij, ki so za vedno zaznamovale pomen slovenske ilustracije. Prvič sem njene originalne ilustracije predstavila na razstavi *Slovenska knjižna ilustracija* v ljubljanski Galeriji Rihard Jakopič (26. 12. 1979 do 18. 1. 1980) ter v knjigi z istim naslovom. Predstavljena je bila med tedaj najpomembnejšimi pravljíčarkami t. i. ljubljanske ilustratorske šole, ki se je že tedaj vidno uveljavljala tudi v svetu. Njene premišljeno zasnovane, a duhovite in mestoma humorne podobe so bile kljub ambiciozni zasnovi dovolj preproste, da so bile otrokom zlahka razumljive. Ni presenetljivo, da jih zato v svojih otroških spominih nosijo generacije in generacije slovenskih bralcev.

Rodila se je kot Marlenka Muck 17. decembra 1927 v Mariboru. Risala je že v otroštvu, ko je njene prve risbe hvalil in jo pri tem spodbujal njen sorodnik, arhitekt Maks Fabiani. Slikarstvo je študirala na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani pri profesorjih Francetu Miheliču in Gojmirju Antonu Kosu, kjer je leta 1950 tudi diplomirala. Od leta 1948 je delovala kot svobodna umetnica, ki se je ob svojem ustvarjalnem delu kasneje pogosto izpopolnjevala tudi v tujini. Knjižno slikarstvo je v bistvu pomenilo nadaljevanje njenega risanja v otroštvu, nadaljevanje priljubljene otroške igre (za vedno je ohranila občutek otroške duše), ki jo je nadgradil študij slikarstva. Sovpadalo je s časom, ko je na Mladinski knjigi začejala Kristina

Brenkova z urejanjem knjižnih izdaj za otroke. Pri svojem uredniškem zanesenjaštvu se je zavedala, da imajo slikanice univerzalni jezik in da je slika tista, ki najbolj komunicira z otrokom, zato je že od začetka načrtno privabljala slovenske slikarje in slikarke in širila krog sodelavcev, tudi mladih. Povabila je tudi Marlenko, da se je najprej lotila pravlјice *Rdeča kapica* bratov Grimm in te ilustracija so nastajale kar v tiskarni z risanjem na plošče. Tem so sledile nove in nove. V tistem času so starši otrokom, lačnim pravlјičnih knjig z izjemnimi ilustracijami, barvno vse bogatejše slikanice z veseljem kupovali in naklade so bile takrat zavidljive. Dela za ilustratorje sploh ni zmanjkalo. Je pa res, da je bila Marlenka z vsako novo knjigo pri ilustriranju vse bolj zahtevna do sebe in je za nekatere knjige kasneje porabila tudi več let, da jih je dala iz rok. V celoti se je posvetila ilustriranju knjig in periodičnemu tisku za otroke ter knjižnemu oblikovanju. V več kot sedmih desetletjih je z ilustracijami opremila preko sto knjig in slikanic za otroke ter ves čas sodelovala z revijama *Ciciban* in *Cicido*. Občasno se je posvečala tudi snovanju osnutkov za lutke in scenografiji za Lutkovno gledališče Ljubljana, pa tudi kakšnim televizijskim projektom.

Z ohranjanjem lastne slikarske tradicije so Marlenki Stupica ostale zveste tudi mnoge kasnejše generacije otrok, ki so jih njene navdihujoče ilustracije v otroštvu nosile na krilih domišljije. Nepozabne slikanice, ki so zaznamovale premnoga otroštva, so med drugim *Trnulјčica* in *Snegulјčica* bratov Grimm, *Pastir* Matije Valjavca, *Pika Nogavička* Astrid Lindgren, *Ostržek* Carla Collodija, *Moj dežnik je lahko balon* Ele Peroci, *Krojaček Hlaček* Leopolda Suhodolčana, knjiga ljudskih pesmi *Pojte, pojte, drobne ptice*. In, seveda, tudi *Palčica* in *Grdi raček* Hansa Christiana Andersena, ki ju je imela Marlenka Stupica – poleg slikanice *Zvezdni tolarji* Jacoba in Wilhelma Grimma – kot svoje zadnje tri slikanice najraje, ker se je pri njihovem ustvarjanju likovno docela izživila. Z založbo Mladinska knjiga je sodelovala več kot pol stoletja, vse od leta 1948, ko je ilustrirala Župančičeve *Uganke*, zato ni presenetljivo, da je prav tam leta 2010 izšla antologija *Drevo pravlјic*, v kateri je izbor nepozabnih pravlјic in pesmic z njenimi podobami. In celo enim njenim besedilom. Slikanica *Čudežno drevo* je edina, za katero je ob celostranskih ilustracijah Marlenka Stupica pripravila tudi besedilo. Tedanjemu uredniku otroških izdaj Mladinske knjige Niku Grafenauerju je bilo tako všeč, da ni predlagal nobenih popravkov. Knjiga, ki je dolga leta sramežljivo ležala v predalu, je končno izšla.

Za svoje delo je bila večkrat nagrajena doma in v tujini. Med nagradami in priznanji, ki jih je prejela v Sloveniji, je najprej večkrat prejela Levstikovo nagrado za posamezne slikanice (1950, 1952, 1954, 1958, 1960, 1970), nato nagrado Prešernovega sklada (1972), nominacijo IBBY za Andersenovo nagrado (1996), nagrado Hinko Smrekar za življenjsko delo (1997), Levstikovo nagrado za življenjsko delo (1999), Prešernovo nagrado za življenjsko delo in bogat ustvarjalni opus (2013) in Župančičevo nagrado mesta Ljubljana za življenjsko delo (2019). Udeleževala se je bienalnih predstavitev ilustracij tudi v tujini, kjer je prejela Zlato pero v Beogradu (1966, 1973) in trikrat Zlato plaketo na Bienalu ilustracij v Bratislavi (1969, 1971, 1977). Že leta 1994 je bila uvrščena na mednarodno častno listo IBBY, ki združuje izjemne avtorje, ilustratorje in prevajalce mladinske literature z vsega sveta.

Ilustratorski in slikarski talent se v družini Stupica prenaša iz roda v rod. Njen mož Gabrijel Stupica (1913–1990) je bil slikar, njuna hči Marija Lucija Stupica (1950–2002) in vnukinja Hana Stupica pa sta prav tako izbrali enako ustvarjalno

usmeritev, knjižno slikarstvo. Čudovito je, da je leta 2021 v Uredništvu dokumentarnih oddaj TV Slovenija nastal dokumentarni film *Tri generacije – Marlenka, Marija Lucija in Hana STUPICA* avtorice Majde Širca. Čeprav je mnoge slike še nosila v glavi, zadnja leta ni več slikala. Je pa o svoji ljubezni do ilustriranja s svojim mehkim, vedno umirjenim glasom in s posebnim občutkom topline in nostalgije govorila. O svojih začetkih v poklicu, ki je od nje terjal popolno predanost. O hčerki Mariji Luciji, slikarski ikoni Marlenkinega moža Gabriela Stupice, čudoviti deklici z milim obrazom in temnimi lasmi, ki jo je tudi Marlenka upodobila v ilustracijah za *Sneguljčico* (in še kje), in o hčerkini prezgodnji smrti. In s ponosom o vnukinji Hani, prav tako že priznani ilustratorki, da je »fejst punca«.

Imaginarni svet in pravljичnost je kmalu našla v izročilu srednjeveških tapiserij in fresk ter ljudski ustvarjalnosti in mu po svoje sledila. Pravlјice je postavljala v določen čas in s tem tudi v slog tega časa, da se je lahko vživela v različne značilnosti nekega obdobja, na primer srednjega veka, renesanse, v slog starih francoskih tapiserij ali v značilnosti panjskih končnic. Vedno je pazila, da so bile prave likovne rešitve in izpovednost v isti ravnini, da sta se popolnoma ujemali. Da je imela vsaka slika zanesljivo zgradbo, popolno kompozicijo, da pa pri tem ni zanemarila nobenega detajla, pri čemer je čistost barve ohranjala s ploskovnimi nanosi. Razpon njenega vrhunskega knjižnega slikarstva je bil širok, saj je sprejemala le tista besedila, ki so v njej vzbujala vizualno domišljijo. Odkar se je v njeno knjižno slikarstvo prikradel pridih nadrealnosti, se mu je lagodno prepuščala, saj je uživala v skrivnostnem ozračju, ki ga je ustvarila, a pri slikanju svojih domišljenih, prefinjenih, čutnih in občutenih ilustracij je ves čas v sebi ohranjala nežno dušo otroka. Zato njena dela tudi mnoge odrasle bralce, ki so kot otroci zrasli ob njenih ilustracijah pravljic, navdajajo z občutkom večnosti.

Marlenka Stupica z vnukinjo, ilustratorko Hano Stupica
(<https://jana.si/clanek/ljudje/55ed5c198edaa/ocaranost-in-cudenje>)

Svoj pravljični svet je desetletja gradila v dialogu z realnim, neumorno se je seznanjala z vsem novim, kar je lahko videla v tujih knjigah z vrhunskimi ilustracijami svetovno priznanih avtoric in avtorjev. V knjigah, ki jih je bilo v tistem času prejšnjega stoletja iz tujine težko dobiti, in se je tudi zato s svojo hčerko Marijo Lucijo redno udeleževala knjižnih sejmov v Bologni. Vsako pomlad sta bili skoraj nestrpno pripravljeni na novo knjižno avanturo, na spogledovanje z izbranimi ilustracijami iz vsega sveta na tamkajšnji razstavi ilustracij in z iskanjem izvirnih slikanic najboljših ilustratorjev na svetu med skoraj neobvladljivo množico knjig za otroke.

Spomin na ta čarobno navdihujoča leta in na dolgoletna druženja z obema ohranjam s knjigami, ki sta jih ustvarili, in z raziskovanjem njenega vrhunskega knjižnega slikarskega opusa. Nepozaben spomin, posebej posvečen Marlenki, pa s prisrčnimi pogovori (večinoma o njenem delu, a tudi o vsem lepem v umetnosti, o neskončnem polju domišljije, ki ga čas ne more postarati, in o minljivem v življenju), ki sva jih imeli v dnevni sobi, ki me je vedno očarala s slikami njenega moža in polnimi policami knjig, ali na njenem čudovito oblikovanem rožnem vrtu za trnovskimi bloki, ne tako daleč od Ljubljane. Na vrtu, ki je bil pogosto tudi vir za čudežne detajle z najtanjšimi čopiči izslikanih vrtov v prenekateri njeni slikanici.

Tatjana Pregl Kobe

DARJA KRAMBERGER
(14. 2. 1932 – 11. 11. 2022)

Na dan, ko so slovenske splošne knjižnice praznovale svoj dan, smo se na pobreškem pokopališču v Mariboru poslovili od Darje Kramberger, soustanoviteljice in prve urednice revije *Otrok in knjiga*, profesorice, bibliotekarke, avtorice številnih strokovnih besedil, snovalke mreže mariborskih knjižnic, snovalke mladinskega knjižničarstva, inovatorke na področju bibliotekarstva, naše mentorice in učiteljice.

Rojena je bila na Valentinovo, na dan prvega »spomladina«, ki prebujata naravo in za katerega pravijo, da ima ključ od korenin. Odšla je na praznik Martina, na jesenski god, ko se zaključujejo opravila in opravljajo zahvale za letino. Včasih se planeti postavijo v nenavadno simboliko ... in Darjino življenje je bilo res plodno in polno.

Darja Kramberger, rojena Ostrouška, se je rodila v Vranju. Po maturi na Prvi gimnaziji v Mariboru je študirala na Filozofski fakulteti v Ljubljani in leta 1956 diplomirala na oddelku za svetovno književnost in literarno teorijo. Slovenščino je nato poučevala na Srednji ekonomski šoli in na učiteljski šoli v Mariboru. Leta 1961 je bila izvoljena za predavateljico višje šole na tedanji Pedagoški akademiji v Mariboru. Predavala je metodiko pouka slovenskega jezika. Več let je bila zunanja sodelavka Zavoda za prosvetno pedagoško službo kot strokovna svetovalka za slovenski jezik. Vsakozi je bila promotorka kakovostne mladinske književnosti, ustvarjalno je sodelovala v odborih gibanja Bralne značke Slovenija in njene mariborske Prežihove bralne značke.

Knjižničarstvu se je zapisala leta 1970, ko se je v Mestni knjižnici zaposlila na povabilo takratnega ravnatelja Ignaca Kamenika kot vodja pionirske knjižnice. Mladinska književnost, ki tedaj še ni bila obravnavana enakovredno nemladinski književnosti, je bila njena ljubezen in poklicni izziv. Z mlade bralce je uvedla ure pravljič, bogato razstavno dejavnost, predstavitev slovenskih ilustratorjev, pisala je bilten *Knjižni razgledi*.

Bila je med tistimi, ki so se že pred prihodom v knjižnico zavzemali za to, da naj dobi mladinska književnost ustrezno mesto v literarni vedi, zato je bila naklonjena tudi prizadevanjem za ustanovitev strokovne revije za mladinsko književnost in književno vzgojo. Prva pobuda zanj je bila dana že na posvetovanju o mladinski književnosti v okviru festivala Kurirček decembra 1963. Napor skupine somišljenikov pa so se lahko uresničili šele leta 1971. Prvi zvezek, takrat še kot zbornik, je izšel šele leta 1972, in sicer v založništvu Založbe Obzorja. Izdajatelj revije so bili od začetka Pionirska knjižnica Mariborske knjižnice, kjer je ves čas tudi domicil revije, festival Kurirček, kasneje festival *Otrok* in umetnost, ter Pedagoška akademija, kasneje Pedagoška fakulteta Maribor, od leta 1977 tudi Pionirska knjižnica Ljubljana. Darja Kramberger je revijo široko strokovno afirmirala, za kar je prejela nagrado Bevkov kipec. Poskrbela je tudi, da je šlo urednikovanje po njej (revijo je urejala do leta 1984) v zanesljive roke. Že Darja, kasneje pa tudi njena sedanja urednica, sta skrbno načrtali koncept revije in pridobili za sodelovanje pomembne domače in tuje strokovnjake. S tehtnostjo svojih prispevkov je postala revija *Otrok in knjiga* nepogrešljiva spremljevalka literarnih teoretikov, učiteljev, vzgojiteljev, knjižničarjev, urednikov in študentov. In Darja je bila izjemno ponosna na to, da smo v Mariborski knjižnici uspeli revijo ohraniti tudi, ko so se umaknili drugi so-ustanovitelji in sozaložniki in je bilo potrebno zagotoviti nove materialne podlage, da je revija lahko obstala in se razvijala.

V letih od 1980 do 1990 je bila Darja Kramberger ravnateljica Mariborske knjižnice in v tem času je nenehno skrbela za strokovno rast knjižnice. Uvajala je nove vsebinske in organizacijske koncepte. Z racionalizacijo poslovanja in inovativnimi pristopi na področju notranje organizacije je knjižnico uveljavila kot zgledno in napredno ustanovo. Idejo mariborske bibliotekarske stroke o enoviti in profesionalni mreži knjižnic na celotnem območju takratnega mariborskega okraja, ki so jo postavili vizionarski knjižničarji z dr. Brunom Hartmanom in Ignacem Kamnikom na čelu, je dosledno izpolnjevala. To so bila leta, ko je razvila matično službo. Poskrbela je za profesionalizacijo več takrat še društvenih, neprofesionalnih knjižnic: Lovrenc na Pohorju, Hoče, Šentilj, Pobrežje, Pekre. Prizadevala si je tudi za boljše prostorske pogoje v krajevnih knjižnicah, za tehnične posodobitve ter strokovno urejene krajevne knjižnice. Kjer pogoji za vzpostavitev knjižnice niso

bili dozoreli, je poskrbela za uvedbo postajališča bibliobusa in leta 1987 poskrbela tudi za novo vozilo bibliobusa. Že pred tem, leta 1984 je knjižnica kupila prvo dostavno vozilo Zastava 850 in s tem zagotovila boljšo mobilnost med krajevnimi knjižnicami v mreži in hitrejšo dostavo gradiva iz osrednje knjižnice, od koder je potekala centralna nabava in obdelava gradiva. Zavzemala se je za prehod na računalniško podprt sistem poslovanja knjižnice, za načrtno nabavno in kadrovsko politiko ter za permanentno izobraževanje zaposlenih. Tik pred upokojitvijo ji je uspel velik podvig – prepričati lokalno politiko o nujnosti ustanovitve knjižnice v tako imenovanem spalnem naselju Maribora, v gosto naseljeni Novi vasi, kjer dotlej ni bilo nobene druge kulturne ponudbe. Načrt je bil uresničen leta 1992 in to sta bili moderno zasnovani Knjižnica Nova vas in Pionirska knjižnica Nova vas, prvi v mreži Mariborske knjižnice z avtomatizirano izposajo in komunikacijsko povezavo, začetek novega obdobja, ko smo v knjižnici nadaljevali na temeljih, ki jih je postavljala Darja Kramberger. Njen koncept in njena razmišljanja so bila nastavek za uspešno delovanje mnogo let naprej in so kasneje v nekih novih pogojih delovanja obrodila tudi uresničitev ideje o vzpostavitvi sistema vodenja kakovosti in družbene odgovornosti do vseh v našem okolju, ki smo jo vgradili v poslanstvo Mariborske knjižnice.

Poleg strokovnega in organizacijskega dela v knjižnici se je Darja posvečala tudi povezavam knjižnice z drugimi sorodnimi institucijami. Imela je dobre strokovne povezave s knjižnicami po Evropi. Predavala je na seminarjih za knjižničarje in poučevala predmet knjižničarstvo in knjigotrštvo na Srednji šoli pedagoške in kulturne usmeritve. Ustanovila je aktiv šolskih knjižničarjev in s strokovnimi prispevki sodelovala na posvetovanjih. Skozi leta je ustvarila bogato publicistično delo in obsežno bibliografijo. Za delo na knjižničnem področju je prejela Čopovo diplomu ter ob Bredi Filo in dr. Brunu Hartmanu leta 1998 postala častna članica Društva bibliotekarjev Maribor, posebej ponosna pa je bila na naziv častne članice Zveze bibliotekarskih društev Slovenije, ki ga je prejela malo pred svojim 80. jubilejem.

Darja Kramberger je v Mariborski knjižnici, v slovenskem knjižničarstvu in med svojimi sodelavci pustila globoko sled. Zapisala se je v zgodovino Mariborske knjižnice in mesta. Bila nam je učiteljica, mentorica, gospa prodornih misli in naprednih stališč, zahtevna do sebe in do drugih, brez popuščanja. S svojim zanosom, vztrajnostjo in delavnostjo nam je vcepila pripadnost knjižnici, za kar smo ji globoko hvaležni in nam je v veliko čast, da smo bili »njeni«.

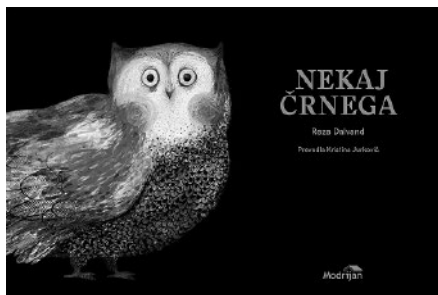
Dragica Turjak

OCENE – POROČILA

O ZGODBI Z ODPRTIM KONCEM

Reza Dalvand: *Nekaj črnega.*

Slikanica iz Irana. Prevedla Kristina Jurkovič. Modrijan, 2022.

Maja letos je Inštitut za intelektualni razvoj otrok in mladih odraslih (Kanoon) v Teheranu objavil novico, da je ilustrator Reza Dalvand kandidat za spominsko nagrado Astrid Lindgren (ALMA) za leto 2023. Seznam vseh nominirancev je bil znan oktobra, nagrada pa bo podeljena marca 2023 na mednarodnem sejmu otroških knjig v Bologni. Čisto mogoče je, da bo nagrajen, nesporno dejstvo pa je, da smo njegovo prvo slikanico, za katero je sam napisal besedilo, dobili tudi v slovenskem jeziku. Slikanica *Nekaj črnega* je prvič izšla leta 2017 pri založbi Baobab Books v Baslu (Švica), besedilo je iz perzijsčine prevedla dr. Nazli Hodaie, predavateljica na pedagoški visoki šoli v mestu Schwäbisch Gmünd v Nemčiji. Leta 2018 je švicarski izdaji sledila perzijska izdaja, nato (do sedaj) prevodi v angleščino, francoščino, turščino in korejščino. V slovenski jezik jo je prevedla Kristina Jurkovič.

Ilustrator Reza Dalvand se je rodil leta 1989 v Andimešku v Iranu. Vse otroštvo mu je po glavi rojila ena sama misel – da bi risal. Študiral je grafično oblikovanje na univerzi za umetnost v Isfahanu, kjer je diplomiral, nato pa v Teheranu magistriral iz ilustracije. Poleg svoje umetnosti dela kot umetniški direktor in urednik pri založbi Madreseh Publishing ter predava na Univerzi v Teheranu, kjer tudi živi in ustvarja. Ilustriral in deloma napisal je več kot dvajset knjig, ki so objavljene v trinajstih jezikih po vsem svetu v angleščini, francoščini, nemščini, španščini, perzijsčini, japonsščini, korejščini, kitajščini, slovenščini in nekaterih drugih jezikih. Štirinajst knjig, ki jih je ilustriral, so napisali avtorji iz Irana in od drugod po svetu, šest pa je njegovih avtorskih slikanic. Njegova dela so redno predstavljena na številnih mednarodnih festivalih in knjižnih sejmih, razstavah ilustracij in tekmovanjih: na Bienalu ilustracije v Bratislavi, na mednarodnem natečaju za ilustracije otoka Nami, na Otroškem bralnem festivalu v Sharjahu.

Njegova umetnost se osredotoča na razvojno psihologijo zgodnjega otroštva, ilustriral pa je tudi knjige s pomembno kulturno težo, namenjene bralcem različne starosti. V svojih knjigah oživlja realistične in domišljijske svetove, bralce pa nenehno vabi, naj se potopijo v barvito in čarobno okolje njegovih svetlo barvitih ilustracij. Kajti prav to je značilnost vsega njegovega ustvarjenega pravljичnega sveta, ki se kaže tudi v naslednjih slikanicah z njegovimi ilustracijami: *Dan*

tvojega prihoda, Pod veliko slivo in Kaj bi to lahko bilo?, predvsem pa v slikanici *Valentin vseh barv*. V tem kontekstu izstopajo še slikanica *Črne svetle oči* s prevladujočo rumeno rdečo barvno kombinacijo in *Poljub pošasti*, kjer so pošasti prikazane v prav nežnih barvnih tonih. In *Slon gospe Bibi*. Tudi ta domišljajska slikanica je očarljivo barvita, čeprav srce trgajoča zgodba s sporočilom, velikim kot slon. Prav tako kot je pretresljiva, je v barvno optimistični izvedbi to tudi lepa zgodba o prijateljstvu med ekscentrično damo in njenim prisrčnim hišnim ljubljencekom.

Vse njegove slikanice so v zadnjih letih nastajale za založnike različnih držav. Včasih je Reza Dalvand pri izidu svojih del navzoč, tako je bilo tudi, ko je z nenavadno temačnim naslovom izšla slikanica *Nekaj črnega*. Tako se je novembra 2018 štirinajst dni mudil v Švici (gostoval je tudi na festivalu Buch-Basel), kjer je na 26 srečanjih z njim sodelovalo skoraj šeststo otrok. Kako se je počutil, ko je bral otrokom? »Če sem iskren, sem se malo bal, da otrokom moja knjiga ne bo všeč. Ker gre za zgodbo z odprtim koncem, kar je pri otroških knjigah nenavadno. Zelo sem bil presečen, ko sem dobil toliko odgovorov o tem, kaj bi tisto črno lahko bilo. Otroci so bili zelo radovedni, spraševali so, razmišljali in delili svoja ugibanja. Ob številnih pozitivnih odzivih se je moj strah hitro razblinil. Otroci sami najdejo svoj pristop k filozofskim vprašanjem. Odrasli mislijo, da otroci ne razumejo veliko stvari, vendar to ni res.« Je avtor, ki s svojim delom želi spreminjati svet na boljše, in zato ustvarja knjige za otroke. »Želim si, da bi današnji otroci postali jutri boljši odrasli. Boljši, kot smo mi danes,« pravi Reza Dalvand. Odrasli so pogosto zadržani, zato je pri njih veliko teže doseči spremembe. Otroci pa imajo pred seboj še dolgo pot in na tej poti se jim lahko veliko podari.

Res, naslovna stran slikanice je čisto, čisto črna, vanjo vstopa le pisana sova. Pri založbi Modrijan so pogumno sledili originalni izvedbi in ohranili črnino ovitka in ležeč format knjige. Založniki po svetu so se odločali za več različic: založnika v Združenem kraljestvu in Franciji sta slikanici odvzela »črno«, angleški založnik je celo popolnoma spremenil naslov, francoski pa ga je nekoliko dopolnil. V upanju, da bodo starši za otroke raje posegali po privlačnejši, bolj optimistični knjigi. Slovenska izdaja knjige je zanesljivo pravilna, ne le zato, ker sledi izvirniku, temveč zato, ker je vstop v knjigo tako presenetljivo navdihujoč. V kontrastu s črno (in pravzaprav zelo atraktivno!) zunanostjo se že na notranjem pred-listu odpre čudovito, čudovito zelen gozd v vseh odtenkih posamezno natančno izrisanih dreves, kjer je na komaj opazni majhni jasi nekaj čisto, ampak res čisto majčkenega, nekaj črnega.

Kaj torej pravi zgodba Reze Dalvanda z odprtim koncem? Ko vstopimo v slikanico, se nam ob belinah listov z zelo malo besedila odpirajo avtorjevi čarobni prostori. Kajti, nekega jutra ob svitu gozd zažari tako čudovito kot še nikoli poprej. Toda glej! Na jasi v sončni svetlobi leži nekaj črnega (in nekaj črnega je že malo večje v makro posnetku očarljivo obarvanih dreves). Le kaj bi to lahko bilo? Pisani, z lisami na svojem kožuhi posuti leopard meni, da je izgubil eno svojih lis. Krokar, skrit nekje med drevjem pod modrim nebom, posutem s svetlimi zvezdami, je prepričan, da je to kosček odlomljene zvezde. Tudi lisica, ki jo je čemečo v pisanem gozdnem podrastju zbudilo krokarjevo vreščanje, ne more ugotoviti, kaj bi to lahko bilo. A ko zavoha nevarnost iz kraljeve palače, urno steče proč. V gozdu nastane prava zmešnjava, nihče ne ve, kaj ta črna reč je, tudi sova s svojimi ostrimi očmi le ugiba, ali je to zmajevo jajce ali kaj drugega. Ko

se zgodba odvijte do konca, tega konca pravzaprav ni. Nekaj črnega je še vedno tam. In vabi male bralce k odgovoru, če morda oni vedo, kaj je to.

Tatjana Pregl Kobe

SODOBNA PREOBLEKA

Tina Ilgo, Mojca Seljak, Katja Simončič, Tjaša Vilotič: *Kitajski miti in legende*. Ilustracije: Marta Bartolj, Jure Engelsberger, Anka Kočevar, Polona Lovšin, Liana Saje Wang, Peter Škerl, Jaka Vukotič in Huiqin Wang. Miš, 2022

Ljudske zgodbe, miti in legende predstavljajo neusahljivo zakladnico motivov in tem, junakov in naukov, ki krožijo po vsem svetu. Odstirajo zgodovino in pomagajo razumeti sedanjost. Avtorice, sicer prevajalke, Tina Ilgo, Mojca Seljak, Katja Simončič in Tjaša Vilotič so iz oddaljene Kitajske za knjigo *Kitajski miti in legende* poiskale, raziskale in na novo povedale dvaintrideset tradicionalnih

kitajskih mitov in legend. V tej knjigi se je pod dvanajst zapisov podpisala Tina Ilgo, pod pet Mojca Seljak, pod deset Katja Simončič in pod zadnjih pet Tjaša Vilotič, so pa njihove zapise likovno opremljali različni ilustratorji, ki pa z zapisovalkami in prevajalkami niso nujno v istem tandemu. Knjiga je namenjena bralcem vseh starosti, ker ne gre le za pravljичne pripovedke, ampak naj bi v pripovedih prepoznali mitološko ozadje starodavnih, še živih običajev. V knjigi so poleg zgodb tudi zgodovinske legende, povezane z najzgodnejšimi dinastijami od začetka drugega tisočletja pr. n. št. dalje, ki so pomembna iztočnica za raziskovanje daljne preteklosti. Urednica knjige je Tina Bilban, likovni urednik pa Anže Miš. Knjigo, ki ima 196 strani, je oblikoval Žiga Valetič, pri oblikovanju ovitka pa sta sodelovala Anka Kočevar in Žiga Valetič.

Prvo spremno besedo na koncu knjige je dr. Nataša Vampelj Suhadolnik, ki je strokovno pregledala pisno gradivo, naslovlila *Kitajskim mitom in legendam na pot*. V njej med drugim piše, da filozofska, literarna in druga besedila vsebujejo le posamezne odlomke mitoloških pripovedi, ki pa so se zaradi odsotnosti povezovalnih teženj obdržali v eni izmed zgodnejših različic. Zato prav njihova rekonstrukcija danes omogoča vpogled v bolj pristno razumevanje različnih naravnih pojavov, družbenih procesov in s tem nastanka kitajske civilizacije, družbe in kulture. V drugi spremni besedi *Kitajski miti in legende v sodobni preobliki* pa nas dr. Tina Ilgo seznani še s tem, kako je do tega slovenskega projekta prišlo. Da so sprva sinologinje v sklopu interesne dejavnosti spoznavanja kitajske kulture in jezika pripovedovale in brale otrokom v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah ter ob tem pripravile tudi mnoge likovne, gledališke in literarne dogodke in projekte. Konfucijski inštitut, ki je skupaj s Krko podprl izid

te obsežne knjige, je dal spomladi leta 2020 pobudo za izbor različnih kitajskih zgodb. Takrat je dr. Ilgo povabila k zahtevnemu projektu tri sinologinje, da so se skupaj podale na literarno popotovanje – k izboru posameznih zgodb, k določanju njihovega števila, dolžine, ubeseditve, zapisovanja kitajskih imen, enotnega sloga, sosledja, medsebojnega povezovanja – in končno še prilagajanja besedila z namenom približevanja kitajskih mitov in legend sodobnemu bralcu, saj je zakladnica tega izredno obsežna in raznolika. Zaključnih enajst strani je namenjenih izgovorjavi kitajskih imen. Slovar izgovorjave ima štiri stolpce (Ime, Izgovorjava, Opis, Mit/legenda). Stolpec za izgovorjavo kitajskih imen v slovenščini je pripravljen v sodelovanju z dr. Matejo Petrovič z Oddelka za azijske študije Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Ilustracije za zgodbe, ki izhajajo iz študijskega pretresa različnih virov, so za približanje oddaljenega sveta mitoloških bitij iz kitajske kulture današnjemu slovenskemu bralcu naslikali Marta Bartolj, Jure Engelsberger, Anka Kočevar, Polona Lovšin, Liana Saje Wang, Peter Škerl, Jaka Vukotič in Huiqin Wang. Z barvnimi ilustracijami bogato opremljena knjiga se prične z nastankom sveta in človeštva, ko velikan Pangu loči nebo in zemljo in Nüwa iz gline ustvari ljudi. Sledijo zgodbe o mitoloških junakih, ki se ponašajo z najpomembnejšimi odkritji in veščinami: od Suirena, božanskega prinašalca ognja, pa vse do Huang Dija ali Rumenega cesarja, najbolj znanega od petih mitoloških cesarjev, ki ga na Kitajskem še danes častijo kot starodavnega prednika.

Dramaturško urejeno sledi knjiga naravi kitajske mitologije in z bogato zbirko različnih mitoloških pripovedi zajame raznovrstnost, večfunkcionalnost ter prepletenost kitajskih mitov in legend. V prvem delu so zajete zgodbe o

izvoru sveta in človeškega rodu, sledijo jim kulturni junaki s svojimi izumi in vzpostavitev prvih dinastij. V drugem delu pa so vsebinsko različne zgodbe, ki prikažejo kult nesmrtnosti, izpostavijo simboliko in pomen posameznih živali, še posebej zmaja in feniksa, ter osvetlijo izvor kitajskih tradicionalnih praznikov. Bralec lahko ob prebiranju kitajskih zgodb in mitov zlahka spozna pisan svet nenavadnih bitij, ob tem pa bolje razume razvoj kitajske družbe in tudi njeno sodobno podobo.

Kitajski miti so se skozi zgodovino večkrat preoblikovali, zlivali in razdrobili. Kako s kitajskimi zgodbami, miti in legendami danes nagovarjati sodobnega slovenskega mladega bralca in hkrati ostati zvest njihovi originalni naravi, se je spraševalo tudi osem ilustratorjev, ki so se podali v avanturo upodabljanja zgodb tako oddaljenega sveta. Pri dveh izbranih ilustratorkah odločitev založbe in likovnega urednika ni bila težka. To je najprej s podobami značilnih kitajskih običajev, klasičnih podob glavnih junakov, njihovih karakterjev in popolnega poznavanja anatomije in gest tamkajšnjih prebivalcev izpolnjevala slikarka Huiqin Wang, ki je v slovenski prostor pred tremi desetletji v zbirki Zlata ptica vstopila prav z ilustracijami pravljic iz svojega domačega sveta (*Brokatna podoba, Pravljice kitajskih manjšin*, Mladinska knjiga, 1991), za katere je prejela Levstikovo nagrado. Tudi njena hčerka Liana Saje Wang materin svet sprejema ves čas od otroštva in svoje ilustracije s temi občutki tudi oplaja. Njena likovna govorica je drugačna, morda subtilnejša: z občutkom, kot da njene podobe sprejemajo meglice novih spoznanj, je celo njena ilustracija zmaja barvno prijazno nežna. Po besedah Alenke Suhadolnik, veleposlanice Republike Slovenije na Kitajskem, je med tradicionalnimi prazniki najpomembnejši praznik pomladi ali kitajsko novo leto, ki je odeto v rdečo

barvo, s katero se ob ognjemetu in trušču prežene vsakršno pošast. Pristrčno naslikan zmaj Marte Bartolj je dinamičen, ne grozljiv, čeprav v knjigi morda celo najbolj dramatičen. Način njenega upodabljanja ostaja mlademu bralcu razumljiv, zanimiv, hudomušen, prijeten in pristrčno topel. Ilustracije Jureta Engelsbergerja so realistične, a hkrati ekspresivne in dramatične, pri nekaterih vinjetah so skoraj strašljive podobe rumenega in ognjenega cesarja. *Ob pogledu na umirajočega konja so Suhorju začele teči gorke solze.* Ilustratorjeva slika sedemnajstletnega dečka Suha in konja pod osamljenim drevesom je skrajno čustveno upodobljena v zeleno zamirajoči svetlobi pokrajine. Podobno se iz legend napajajo tudi običaji ostalih praznikov: zažiganje oblek in denarja ob spominu na mrtve, poletno pripravljane v bambusove liste zavitega lepljivega riža, zongzija, ter jesensko uživanje v luninih kolačkih pod okroglo luno, o čemer govori tudi enajsta zgodba, ki jo je impresivno upodobila Polona Lovšin. V vse svoje ilustracije je v svetlo pravljličnost vkomponirala pisma, ročno pisavo in znamke (kitajske in slovenske), s čimer je legendo poglobila in posodobila. Filmski animatorki in ilustratorki Anki Kočever je všče prestopanje meja različnih žanrov vizualne umetnosti, tokrat se je risarsko vehementno, a v barvito komorni in umirjeni maniri posvetila ilustriranju daljnega vzhodnega sveta s popolnoma drugačnim doživljanjem tako v preteklosti kot danes, pri čemer se je z minimalnim razponom barv odločila za prepoznavnost vseh svojih ilustrativnih podob. Ilustracije Petra Škerla, ki je za knjigo tudi upodobil enega od zmajev, odlikuje prefinjena, kultivirana risba z množico natančno izrisanih detajlov in z inventivnimi kompozicijskimi rešitvami. Njegove vinjete so večinoma črno-bele, enostranske ilustracije pa umirjeno zelene s pridihom zemeljskih tonov. Če Škerl medsebojna razmerja vzpostavlja na nov,

izviren način, da prepričljivo povzame ozračje predloge zgodbe, mita ali legende, hkrati v svoje ilustracije (kot vedno) vnaša prevladujoče značilnosti časa, na katerega aludira besedilo. In dalje. Neomajna volja je gnala velikana Kuafuja, ki je imel podobo in lastnosti običajnih ljudi, da bi ujel sonce. Jaka Vukotič je tega (ne strašnega!) velikana ujel v mehki rumene svetlobe, v teku nad stiliziranimi kitajskimi gorami, posutimi z drevjem in značilnimi kitajskimi hišami. Nato je svoje videnje zgodbe o pošasti nad vasjo upodobil res 'pošastno', da se je od same groze pred bobnanjem starega moža skrčila, od hrupa in svetlobe oglušela in oslepela ter se nikoli več vrnila. Cesarji, zmaji, pošasti, konji, feniksi, dekleta, pastirji, nesmrtniki in bedaki ter seveda mnogo drugega je v tej knjigi upodobljeno na zelo različne načine. Tudi v današnjem sodobnem času velja prisluhniti zgodbam, mitom in legendam, ker (tako otrokom kot odraslim) ponujajo marsikatero modrost, ki si jo velja zapomniti.

Kljub raznolikim vsebinam je knjiga uredniško urejena sistematično. Vsak ilustrator nastopa z eno uvodno vinjeto ali malo večjo ilustracijo, ki pod naslovom 'napoveduje' pripoved ter jo nato s celostransko ilustracijo vsak izmed osmih ilustratorjev tudi dopolni. Seveda pa se lahko najmlajši bralci (in seveda tudi vsi drugi!) ob raznolikih, a večinoma zelo živobarvnih ilustracijah brž znajdejo v skrivnostni čarobnosti tega (tudi časovno) oddaljenega sveta, tam potešijo radovednost, ki jo vzbuja neznanost, se čudijo moči in pogumu junakov, pohlepnosti in usodnim napakam ter ob tem spoznavajo tudi pomen plemenitosti in vztrajnosti.

Tatjana Pregl Kobe

MAJDA KOREN IN KLARISA JOVANOVIČ V ARGENTINI IN URUGVAJU

Mesec oktober je bil na založbi Malinc zelo živahen. Poleg začetkov dveh evropskih projektov in obiskov portugalskih mladinskih avtorjev Joséja Luísa Peixota (*Mama, ki je deževala*), Joãa Manuela Ribeire (*Moj dedek, kralj majhnih stvarí*) ter slovaške avtorice Jane Beňove, obiska Frankfurtskega knjižnega sejma ter obiska Valencije v sklopu evropskega projekta LIT-UP je namreč napočil čas za dolgo načrtovani obisk Argentine in Urugvaja. Namen obiska je bila predstavitev slovenskih avtorjev in avtoric mladinske literature med špansko govorčimi ter slovenskim skupnostim v teh dveh državah.

Po pristanku v spomladanskem Buenos Airesu se je uradni del obiska začel 1. oktobra z gostovanjem v oddaji Okence v Slovenijo na Radiu Argentina 750. Oddaja, ki jo vodi Mirko Vasle, je na sporedu vsako soboto že 34 let, v njej pa smo na kratko predstavili avtorici ter namen in program obiska.

Še istega dne je potekal prvi literarni večer v galeriji Espacio Moebius, ki je obenem galerija, prostor za dogodke in druženja ter manjša stripovska založba.

Dogodek je obiskalo okoli 15 obiskovalcev, ki so večinoma govorili slovensko, zaradi česar je prvi literarni večer na veselje zbranih potekal kar v slovenščini.

Po nedelji, ki smo jo izkoristili za ogled najbolj slikovitih mestni četrti, je bila v ponedeljek, 3. oktobra, na vrsti predstavitev na lektoratu za slovenščino na Univerzi v Buenos Airesu. Lektorat, ki ga vodi Tjaša Lorbek, letno obiskuje okoli 60 študentov, ki so stari od 18 do 60 let. Tistega ponedeljkovega večera se je na predstavitvi zbralo okoli 20 udeležencev tečaja, ki se slovenščine šele učijo, zato je dogodek potekal v španščini, tolmačila pa ga je Polona Konjedic.

Med 4. in 6. oktobrom se je odprava razdelila na dva dela. Majda Koren je s Katarino Kogej odpotovala v Córdoba, kjer je v sredo, 5. oktobra najprej obiskala slovensko društvo, v večernih urah pa je potekala predstavitev z branjem na katoliški univerzi Universidad Católica de Córdoba, kjer zadnjih pet let poteka lektorat slovenščine, ki ga vodi Maja Kračun. Med približno 30 obiskovalci je bilo tistega večera poleg študentov, ki so stari od 18 pa vse do 82 let, tudi kar nekaj članov društva.

V tem času je Klarisa Jovanovič s Polono Konjedic obiskala mesti Paraná in Cerrito v pokrajini Entre Ríos, kjer deluje društvo Asociación Triglav de Entre Ríos. Člani društva so tudi pomagali pri organizaciji dogodkov ter pripravili topel sprejem. V sredo je avtorica obiskala dve osnovni šoli (Escuela N°38 Mariano Necochea ter Escuela °14 Ntra De Fátima), kjer je svojega *Telovadca Nikolaja* predstavila skupno kar 350 navdušenim učencem. V večernih urah je sledila še predstavitev na višji pedagoški šoli Instituto Técnico Superior Cerrito, kjer je na pogovor o mladinski književnosti prišlo več kot 100 študentov.

Po povratku iz Córdoba oziroma Cerrita je bila na vrsti pot z ladjo v Montevideo, glavno mesto Urugvaja, kjer sta

potekali zadnji dve predstavitvi v sklopu obiska. V soboto zgodaj popoldan je v kulturnem centru Centro Cultural de España potekala predstavitev pravljic za skupino 25 otrok, ki jih je zanimalo vse od pravljic do potice. Dogodek je pomagala organizirati Susana Aliano Casales, avtorica mladinskih besedil (v slovenščini imamo dve: *Šlik šlak* in *Skrivnost rdečega dežnika*) in urednica na urugvajski založbi ¡Más Pimienta!, ki tudi sicer pri promociji slovenskih avtorjev med špansko govorečimi sodeluje z založbo Malinc.

Zadnji dogodek je bil slovesen v več pomenih, saj je predstavitev avtoric potekala v sklopu proslave ob 87. obletnici društva Primera asociación Eslovena Transmurana en Uruguay (Prvega slovenskega prekmurskega društva v Urugvaju). Aleksander Temlin, predsednik društva, nas je sprejel na slavnostnem kosilu z okoli 120 povabljeni, prisotna pa sta bila tudi slovenski veleposlanik v Argentini Alain Brian Bergant in minister svetovalec Igor Šef. Na dogodku je nastopil tudi slovenski Mendoški oktet.

Po prihodu iz Montevidéa v Buenos Airesu je sledil še kratek sprejem avtoric pri slovenskem veleposlaniku. Zadnjo predstavitev pa je Polona Konjedic izvedla samostojno, po povratku avtoric v Slovenijo, in sicer v soboto, 15. oktobra. Za več kot 50 dijakov srednješolskega tečaja ravnatelja Marka Bajuka, ki sobote preživljajo ob učenju slovenščine, je pripravila predstavitev slovenske mladinske književnosti s poudarkom na delih Jane Bauer o Groznovilci.

Topel sprejem in navdušenje skupno več kot 700 obiskovalcev dogodkov, ki smo jih izvedli v času obiska, priča o tem, da tudi na drugi strani oceana obstaja veliko zanimanje za stik s sodobno slovensko mladinsko književnostjo tako v slovenščini kot v španščini, bodisi kot dragocen spomin na prednike bodisi

kot popotnica najmlajšim generacijam slovenske skupnosti. Naš obisk Argentine in Urugvaja je zagotovo odlična iztočnica za ohranjanje in nadgrajevanje vzpostavljenih vezi ter za nova sodelovanja in vzpostavljanje stikov tudi v drugih državah Latinske Amerike, česar se zelo veselimo. ¡Hasta pronto!

Izvedbo obiska so omogočili: JAK RS, Urad vlade za Slovence v zamejstvu in po svetu, Center za slovenščino kot drugi tuji jezik, Slovensko veleposlaništvo v Buenos Airesu, Ustvarjalna Evropa, Universidad de Buenos Aires, Universidad Católica de Córdoba, Embajada de España en Uruguay, ¡Más Pimienta!, Municipalidad de Cerrito, Primera asociación Eslovena Transmurana en Uruguay, Asociación Trilav de Entre Ríos, Instituto Técnico Superior de Cerrito, Espacio Moebius ter vsi, ki so se udeležili dogodkov ter z obiskom podprli delovanje založbe Malinc.

**Katarina Kogej in
Polona Konjedic**

PRIZNANJA ZLATA HRUŠKA 2022

Mestna knjižnica Ljubljana že več kot desetletje podeljuje znak zlata hruška kakovostnim knjigam za otroke in mladino. V letu 2021 letu sta Mestna knjižnica Ljubljana in Zveza bibliotekarskih društev Slovenije sklenili dogovor o skupnem podeljevanju priznanja zlata hruška. S tem je postalo priznanje zlata hruška vseslovensko knjižničarsko priznanje za kakovostno knjigo za otroke.

Prejemnike priznanja zlata hruška razglasimo 13. novembra, na svetovni dan prijaznosti, ker si tudi mi želimo v javnost deliti lepe in prijazne novice.

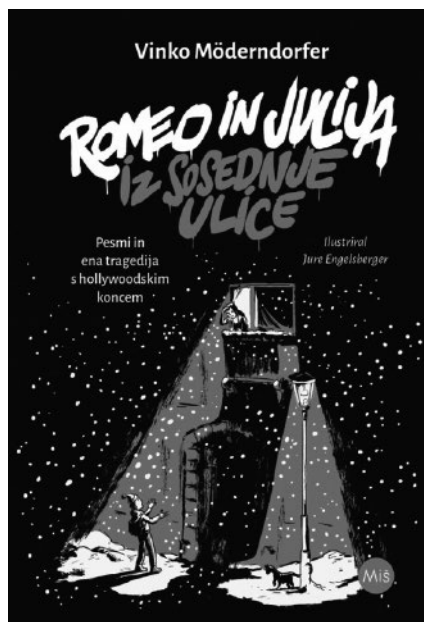
Zveza bibliotekarskih društev Slovenije je imenovala strokovno komisijo v sestavi mag. Urška Bajda (OŠ Tončke Čec; bibliotekarka, šolska knjižničarka), Sabina Burkeljca (OŠ Rodica; bibliotekarka, šolska knjižničarka), dr. Sabina Fras Popović (vodja Centra za spodbujanje bralne pismenosti v Mariborski knjižnici), Metka Kostanjevec (Prva gimnazija Maribor; bibliotekarka, profesorica), Maja Logar (Mariborska knjižnica; bibliotekarka, vodja službe za mlade bralce), Katarina Perger (Knjižnica Antona Tomaža Linharta Radovljica; bibliotekarka), Pavle Učakar (likovni urednik, strokovnjak za področje likovnosti in knjižnega oblikovanja).

Strokovna komisija je med knjigami, ki jim je strokovni odbor Priročnika za branje kakovostnih mladinskih knjig, ki ga vodi in izdaja Mestna knjižnica Ljubljana, Pionirska – kompetenčni center

za mladinsko književnost in knjižničarstvo, podelil znak za kakovost zlata hruška, izbrala naslednje knjige: **Romeo in Julija iz sosednje ulice**, **Naš Jurčič**, **Bratov kožuh** in **Pod zemljo**.

Priznanja smo podelili na prireditvi Praznik zlatih hrušk, ki je potekala na 38. Slovenskem knjižnem sejmu v torek, 22. novembra 2022, ob 11. uri v dvorani Urška na Gospodarskem razstavišču.

Priznanje zlata hruška v kategoriji izvirna slovenska mladinska leposlovna knjiga je prejela knjiga Vinka Möderndorferja **Romeo in Julija iz sosednje ulice: pesmi in ena tragedija s hollywoodskim koncem**, ki jo je ilustriral Jure Engelsberger, uredila Gaja Kos in oblikoval Žiga Valetič. Knjigo je izdala Miš založba.

Utemeljitev strokovne komisije: Nagrajena pesniška zbirka prinaša svež in iskriv pogled na svetovno klasično zgodbo, s katero se mladi srečajo v okviru vzgojno-izobraževalnega programa, a hkrati to zgodbo postavi v mladostnikov svet današnjega trenutka. Ljubezen je

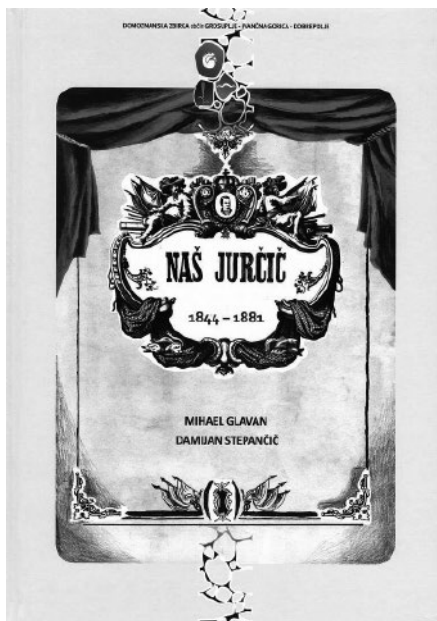
predstavljena kot tisti pojem bistva življenja, ki ni le abstrakten, temveč je gonilo človeškega življenja. Tematsko se le na prvi pogled veže na svetovno klasiko, saj avtor z izbranimi verzi pred bralca postavi pogled v čustveni in doživljajski svet mladih ljudi, ki jih danes srečuje v vsakdanu, na cesti, v trgovini, pred šolo.

Vinko Möderndorfer je mojster besede, ilustracije Jureta Engelsbergerja pa na izviren način dopolnjujejo zbirko. Knjiga *Romeo in Julija iz sosednje ulice* je ilustratorsko in grafično kar presežen projekt. Odlična kombinacija besedila in slike, v katerih je čutiti prefinjeno tehtanje likovnega in literarnega dela in predvsem prava razmerja s tišino/belino. Knjiga lepo teče in niti za trenutek ni čutiti agresivnega vizualnega pritiska na naše čute. Likovni jezik je uglašen s poezijo. Ne jemlje ji »prostora«, pač pa gradi svojega, oba pa soustvarjata prefinjeno in duhovito celoto. Črno-belo-rdeče podobe zelo nazorno orišejo tipično mladostniško razpoloženje ob doživljanju prve ljubezni in nas ob verzih peljejo od iskrene predanosti do neutolažljivega razočaranja. Pesmi v tej pesniški zbirki krasijo iskrivost, premišljena uporaba jezikovnih sredstev in izvirna nadgradnja poznane, t. i. »lajnaste« teme, hkrati pa ravno s tem pesnik na tematski ravni doseže poveztljivost in prepletenost literarnih svetov in predrami klasično temo v sodobnem mladostnikovem svetu.

Priznanje zlata hruška v kategoriji izvirna slovenska mladinska poučna knjiga je prejela knjiga Mihaela Glavana *Naš Jurčič: 1844–1881*, ki jo je ilustriral Damijan Stepančič in oblikoval Robert Kuhar. Knjigo je izdala Mestna knjižnica Grosuplje v Domoznanski zbirki občin Grosuplje, Ivančna Gorica, Dobrepolje.

Utemeljitev strokovne komisije:
Poučna knjiga z naslovom *Naš Jurčič*, ki jo je napisal Mihael Glavan, je odlična,

polna podatkov, ki so sicer skriti ali navidezno »nepomembni«, a so pogosto ključni za razumevanje življenja posameznika. Publikacija je osupljiv preplet vizualnih in zapisanih informacij, sklepanj in povezav, dvigajo jo domišljene in vrhunsko izrisane podobe ilustratorja Damijana Stepančiča.

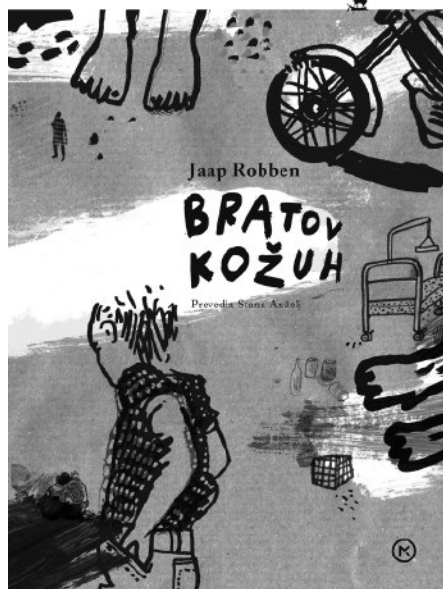

Knjiga je izvirno in presenetljivo biografsko delo o pomembnem in prepoznavnem literarnem klasiku. Avtor je Jurčiča predstavil večplastno, v različnih življenjskih situacijah in z različnih zornih kotov. Ko bralec misli, da o avtorju prvega slovenskega romana res že veliko ve, ga popolnoma presenetijo drobne iskricke v novem kontekstu.

Izvirno slovensko poučno knjigo *Naš Jurčič* bogatijo in dopolnjujejo izjemne ilustracije Damijana Stepančiča, ki je mojster in obenem »divjak«, ravno prav nepredvidljiv in močan, da lahko razburka besedilo o nekom, ki se nam zdi že popolnoma znan. Knjiga je primer, kako je lahko ilustracija ključna za res dobro knjigo in kako je lahko v dobri knjigi ilustracija povsem enakovredna

napisanemu ali celo zgovornejša od besedila samega.

Priznanje zlata hruška v kategoriji prevedena mladinska leposlovna knjiga je prejela knjiga nizozemskega dramatika, pesnika in pisatelja Jaapa Robbna *Bratov kožuh*, ki jo je prevedla Stana Anželj, uredila Alenka Veler, oblikovala in opremila Jerneja Rodica, tehnično uredil Tomo Resnik, spremno besedo pa napisala Majda Mramor. Knjigo je izdala založba Mladinska knjiga v Zbirki Odisej.

Utemeljitev strokovne komisije: Kljub vsej tragiki življenja knjiga *Bratov kožuh* prinaša svetlobo v srca bralcev vseh generacij. Zgodba bratov Briana in Luciena, njunega očeta in ostalih protagonistov tudi s pomočjo humornih domislic na nevsiljiv način spodbuja k razmišljanju o tem, kaj je v življenju res pomembno, in nas med vrsticami izprašuje o našem lastnem »vrednostnem sistemu« ter nagovarja k (ponovnemu) premisleku o lastnih vrednotah.

Pri tovrstnih knjigah je vizualno, ob skrbnem oblikovanju teksta in celotne publikacije, za prve informacije zelo pomembna prav naslovnica. V našem primeru je odlična, ravno prav kaotična »otroška« risba, a vendar kompaktna.

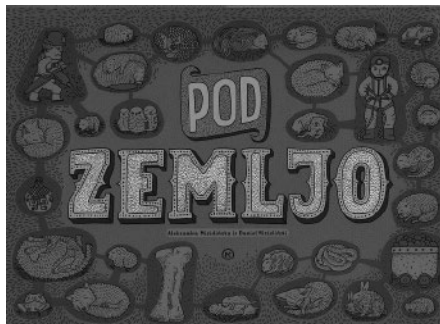
Roman odlikujeta odličen slog in struktura: mestoma je zelo tenkočuten, skoraj lirski izraz pa že v naslednjem trenutku zamenja besedje grobosti in jeze, izvirajoče iz popolne nemoči. *Bratov kožuh* je težka in temačna zgodba, a vendar mladim bralcem kaže luč na koncu tunela. Vzbuja upanje, čeprav pretresljivo opisuje težko življenje otrok in njihovo sposobnost prevzemanja odgovornosti nefunkcionalnih odraslih, ko je res hudo. Odlično opisuje tudi zmoto odraslih o tem, da »otroci še ne razumejo« vseh čustvenih ravni sveta, ki jih obkroža. Knjiga nam izriše sposobnost otroškega dojemanja in razumevanja nemoči sveta odraslih in razvijanje sposobnosti lastnega preživetja v njem. Prav to naredi zgodbo in s tem tudi knjigo izredno. Knjiga *Bratov kožuh* tudi nadvse spodbuja razvoj empatije in medčloveških odnosov.

Priznanje zlata hruška v kategoriji prevedena mladinska poučna knjiga je prejela knjiga *Pod zemljo*, ki sta jo napisala in ilustrirala avtorja Aleksandra Mizielińska in Daniel Mizieliński, prevedla Staša Pavlovič, uredila Barbara Sferra Zych in tehnično uredil Tomo Resnik. Knjigo je izdala založba Mladinska knjiga.

Utemeljitev strokovne komisije: Knjiga je posebna v vseh pogledih: ker nas nagovarja v dveh smereh, z »zgodbama« dveh sicer ločenih, a še kako povezanih svetov, ker ilustratorsko objektivna dejstva pretvori v subjektivno doživljanje in ker poveže znanost s humorjem.

Oba dela lahko beremo samostojno, vsebina obeh pa se steka v sredino knjige,

ki predstavlja jedro Zemlje. Publikacija je postavljena kot zemljevid, ki spominja na družabno igro, preplet poti, predorov, rovov, ki vodijo do »skritega zaklada«. Bralec korak za korakom, besedo za besedo stopa do vse globljih skrivnosti zemlje ali vode. Prikazuje tudi, kako zelo človek posega v svoje okolje, kako izkorišča naravna nahajališča in prostor, ki ga ta svet ponuja.

Avtorji so besedilo in ilustracije uspeli odlično umestiti v povezano sobivanje, ničesar ni preveč in ne premalo – zanimivi komentarji so dopolnjeni s podrobno grafiko in nam dajejo popolno sliko celotnega procesa oziroma pojava. Slikanica je še ena v vrsti izjemnih poljudnoznanstvenih knjig iz znane serije. Razmerje med znanostjo in humorjem je ravno pravi, da pritegne pozornost mladih bralcev. To je knjiga, ki odlično ilustrira sodobni in aktualni »trend« naravoslovnih knjig, opisovanje in obdelavo poljudnoznanstvenih informacij na osebni način. Ilustracije bi zlahka zaživele tudi v leposlovni knjigi, tako polne so subjektivnega, čustvenega pogleda na svet. Ta zmore mlade bralce veliko bolj prepričati kot goli nizi podatkov, poljudne vsebine pa prestaviti v zanimive bližine.

BRALNA ZNAČKA KOT DEL USPEŠNIH MEDNARODNIH IN DOMAČIH POVEZOVANJ NA PODROČJU BRALNE KULTURE

Kakovostno delovanje na področju bralne kulture pomeni tudi dobro sodelovanje in povezovanje v slovenskem in mednarodnem prostoru.

Izjemno dolgo tradicijo in pomembno mednarodno vlogo ima naše skupno področje v Mednarodni zvezi za mladinsko književnost IBBY (International Board on Books for Young People), ki ji je v šestdesetih letih preteklega stoletja predsedovala takratna direktorica Mladinske knjige Zorka Peršič. Od leta 1992 se v Mednarodno zvezo vključujemo preko Slovenske sekcije IBBY, danes samostojnim društvom s sedežem v Mestni knjižnici Ljubljana. Prvo predsednico Tanjo Pogačar je nasledila Tilka Jamnik, leta 2000 je bil v izvršni odbor Mednarodne zveze izvoljen urednik in prevajalec Vasja Cerar. Danes je predsednica Slovenske sekcije IBBY Tina Bilban, ki je od letos tudi članica izvršnega odbora Mednarodne zveze. Član mednarodne žirije za Andersenovo nagrado 2024 pa je prav tako letos postal Pavle Učakar, dolgoletni likovni urednik Založbe Mladinska knjiga.

V mednarodnem prostoru uspešno deluje tudi Bralno društvo Slovenije, ki se je leta 1996, v času, ko mu je predsedovala Meta Grosman, včlanilo v Mednarodno zvezo za pismenost (International Literacy Association), že leta pa aktivno sodeluje tudi v okviru Zveze evropskih bralnih društev FELA (Federation of European Literacy Associations). Za mednarodne povezave je v BDS vrsto let aktivno skrbela Veronika Rot Gabrovec, ki sta jo nasledili Petra Mikeln in Ema Karo.

Polnopravni član FELE je od januarja 2020 tudi Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS, ki ga v Zvezi zastopa Petra

Potočnik (in tako dopolnjuje dolgoletna mednarodna strokovna mreženja Mihe Mohorja in Tilke Jamnik).

Člani Zveze se med seboj povezujejo, spoznavamo različne poglede na branje, bralno kulturo in bralno pismenost ter različne (sistemske) rešitve, spoznavamo primere dobrih praks ... Aktivno sodelujemo pri snovanju smernic razvoja v evropskem prostoru in po svetu. V obeh slovenskih društvih, vključenih v FELO, skrbimo za promocijo slovenskih (mladinskih) avtorjev, (mladinske) literature ter projektov za promocijo branja v Evropi in širše; aktivno sodelujemo tudi na mednarodnih konferencah in kongresih.

Nagrada za inovativno prakso s področja promocije bralne kulture

FELA vsako drugo leto organizira Evropsko konferenco o pismenosti, in sicer skupaj z organizacijo/društvom države, v kateri se konferenca odvija. Na konferenci so predstavljene tako raziskave kot primeri dobrih praks. 22. Evropska konferenca o bralni pismenosti in bralni kulturi z naslovom *Literacy and Diversity: New Directions* je bila v Dublinu julija 2022. Organizirali sta jo FELA in LAI (Literacy Association of Ireland).

FELA vsaki dve leti podeli tudi nagrado AWARD FOR INNOVATIVE LITERACY PROMOTION IN EUROPE.

5. julija 2022 je na 22. Evropski konferenci o pismenosti v Dublinu **nagrado za inovativno prakso s področja promocije bralne kulture** prejelo **Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS**.

Nagrado je v imenu društva prevzela Manca Perko, generalna sekretarka, namenjena pa je vsem, ki so 60 let razvijali programe Bralne značke na nacionalni ravni, mentorjem branja, sodelavcem, prijateljem in podpornikom – njihovi vztrajnosti, predanosti in trdemu delu,

predvsem pa njihovi ljubezni do bralcev, branja, literature.

Manca Perko je na povabilo organizatorjev pripravila predstavitev Bralne značke v enem od sklopov Kongresa (*Slovenian Reading Badge Society: With a Book into the World*), s prispevkom *Online Environment of The Reading Badge New Trends and Tendencies* pa je v rednem programu sodelovala tudi strokovna sodelavka društva Petra Potočnik.

Predstavnice Bralnega društva Slovenije in Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS, Ema Karo, Petra Potočnik in Manca Perko, so se udeležile tudi rednega Zbora članov FELE, ki je bil sklican pred začetkom Konference.

Skupne aktivnosti na mednarodnem področju

38. kongresa IBBY v Putrajayi (Malezija) z naslovom »The Power of Stories« se je s prispevki udeležilo 5 slovenskih predstavnic: Tina Bilban, Tilka Jamnik,

Petra Potočnik in Tatjana Vučajnk z referati, prevajalka Katja Zakrajšek pa kot prejemnica častne liste IBBY za prevod knjige #3 špehbombe. Petra Potočnik je v referatu *The Golden Reader Project – Stories that invite you into the world of reading* podrobneje predstavila založniški projekt Bralne značke Zlata bralka/Zlati bralec ter izbor nagrajenih in/ali kanonskih del in njihovih avtorjev (pisateljev, pesnikov, ilustratorjev) iz darilne zbirke. Posebno pozornost je namenila tistim delom, ki so dostopna tudi v prevodih. Predstavitev je bila dobro sprejeta in je zbudila veliko zanimanja tudi za druge programe in projekte Bralne značke. Tilka Jamnik je pripravila referat o Medgeneracijskem branju, ki ga pri Društvu Bralna značka Slovenije – ZPMS izvajamo v sodelovanju z Javno agencijo za knjigo in slovenskimi založbami (*Intergenerational stories are also »wings that help you soar every day«*).

Tina Bilban pa je predstavila celotno področje bralne kulture na Slovenskem, kot je zajeto v publikaciji *Slovenia Loves Reading*, ki jo je za mednarodni prostor pripravila Slovenska sekcija IBBY.

Delovanje v FELI: Slovenija ima predstavni v dveh delovnih skupinah – v skupino za spletne seminarje (Webinar Steering Group) sta vključeni Veronika Rot Gabrovec (Bralno društvo Slovenije) – sopredsednica, in Petra Potočnik (Bralna značka), ki deluje tudi v skupini za publikacije. Pri urejanju spletne strani sodeluje Ema Karo (Bralno društvo Slovenije).

Skupina za spletne seminarje je je-seni pripravila dve kratki mednarodni izobraževanji:

- 25. oktober: Family Literacy, na katerem je s predstavitvijo *The Intergenerational Reading of Young Adult Books* sodelovala tudi Tilka Jamnik (prispevek o projektu Medgeneracijsko branje, pri katerem sodeluje tudi JAK) ter
- 17. november: Children's Literature Goes Digital. Obe izobraževanji sta bili dostopni vsem članom FELE, udeležba slovenskega občinstva je bila velika.

Skupne priprave področja bralne kulture na mednarodna knjižna sejma v Frankfurtu leta 2023 in v Bologni leta 2024

Sejma, kjer bo Slovenija častna gostja, sta edinstveni priložnosti, da se del mednarodne pozornosti usmeri tudi na bogato slovensko nacionalno produkcijo mladinske literature ter na področje bralne kulture. Bralna značka je vključena v konzorcij partnerjev¹, ki pripravlja strokovno konferenco v Bologni (v okviru gostovanja Slovenije kot častne gostje) ter skuša zagotoviti, da bo področje ustrezno predstavljeno tudi v Frankfurtu 2023.

Mednarodni spletni zavihek na spletni strani Bralne značke

Na spletni strani Bralne značke smo vzpostavili poseben spletni zavihek, namenjen mednarodnemu prostoru: <https://www.bralnaznacka.si/en/>. Tukaj se bodo zbirala aktualna obvestila, zanimiva za mednarodni prostor, ter sprotne informacije o Frankfurtu 23 in Bologni 24 (ko bo to aktualno). – Na povabilo ILE (International Literacy Association) bo v njihovi spletni publikaciji *Literacy Today*

¹ Partnerji konzorcija: Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS, Slovenska sekcija IBBY, Društvo slovenskih literarnih kritikov, Mestna knjižnica Ljubljana; Pionirska – Kompetenčni center za mladinsko književnost in knjižničarstvo, Bralno društvo Slovenije, Mariborska knjižnica; revija *Otrok in knjiga*, Društvo slovenskih pisateljev; Sekcija za mladinsko književnost, Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Magazin na začetku leta 2023 objavljen prispevek o gibanju Bralna značka.

Jabolka navdiha bralni kulturi, tudi bralni znački

Predsednik Republike Slovenije Borut Pahor je na posebni slovesnosti v Predsedniški palači v četrtek, 15. decembra 2022, vročil priznanja jabolko navdiha.

Posebno priznanje predsednika Republike Slovenije so za pomembno vlogo pri spodbujanju bralne kulture na Slovenskem prejeli: Združenje splošnih knjižnic in predsednica Vesna Horžen; Društvo Rastoča knjiga in predsednica mag. Marijana Kolenko; **Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS in generalna sekretarka Manca Perko** ter dr. Manca Košir.

»Jabolko navdiha je izraz hvaležnosti predsednika Republike Slovenije Boruta Pahorja Društvu Bralna značka Slovenije – ZPMS in generalni sekretarki Mancini Perko za pomembno vlogo pri spodbujanju bralne kulture, ki jo Bralna značka

zaznamuje in utrjuje že več kakor 60 let kot osrednji in vseslovenski projekt, ki vsako leto povezuje okoli 140.000 otrok in 7.000 predanih mentorjev.«

Predsednik republike Borut Pahor in nagajenke z jabolkom navdiha. Foto: Urad predsednika republike

Zahvala Mance Perko ob prejjetju priznanja jabolko navdiha

Najprej najlepša hvala za priznanje, vesela sem ga v svojem imenu in imenu Bralne značke.

Nagrajenka Manca Perko s predsednikom Društva Bralna značka Slovenije Markom Kravosom in nekaterimi člani programskega odbora BZ (Uroš Brezovšek, Darka Tancer-Kajnih, Miha Mohor, Slavko Pregl, Igor Longyka, Tjaša Klemenčič in Gaja Kos)

Ker smo na področju bralne kulture, ima jabolko navdiha čudežne lastnosti – je tako, da ga nikoli ne zmanjka in bolj ko ga delimo, bolj slastno je. Obljubim, da ga bom in bomo pri Bralni znački še kako delili ...

Drevo, na katerem je to jabolko zraslo, je več kot 60 let stara jablana, s koreninami na Koroškem in vejami, ki danes zelenijo, cvetijo in rodijo po vsem svetu. Jabolka tega drevesa so zelo različna, a so dobra in zdrava, nobeno ni prepovedano, pa tudi zapovedano ne. In prav vsa so jabolka navdiha.

Današnje priznanje je zato tudi zahvala sadjarjema, ki sta jablano zasadila, in vsem njunim naslednikom, zaradi katerih je postala tako mogočno drevo. Hvala Stanku Kotniku in Leopoldu Suhodolčanu, mestu Bralne značke Prevaljam, Zvezi prijateljev mladine Slovenije. Hvala vsem mentorjem branja, ki so imeli v teh letih radi otroke in mlade, pa branje in knjige. Posebej pa bi se rada zahvalila svojim tesnim sodelavcem iz Programskega odbora in strokovne službe Bralne značke za nepozabne bralne

dogodivščine na popotovanju S knjigo v svet.

Naj sklenem, da sem vesela današnje slovesnosti, ki pomeni priznanje celotnemu sadovnjaku bralne kulture. Poln raznovrstnih sort jablan je, starejših, mlajših, bolj in manj razvejanih, različnih listov, cvetov in sadežev po vseh okusih. Sadovnjak, da je malo takih po svetu.

Upam, da bomo zanj lepo skrbeli, saj nas brez njega ne bo.

Petra Potočnik

6. FESTIVAL ANGAŽIRANEGA PISANJA ITN.

Po dveh letih, ko je festival angažiranega pisanja Itn. potekal po spletu in smo enodnevno ali dvodnevno živo verzijo pripravljali poleti, na prostem, je končno zaživel v svoji običajni obliki (tokrat izjemoma) na jesen, med 22. in 23. oktobrom 2022. Tako kot že dve leti

Branje pričevanj Moja soba

poprej, smo festival začeli pripravljati z javnim pozivom, s katerim smo k sodelovanju povabili zainteresirane bodoče programske sodelavce in sodelavke. Na poziv se je odzvalo lepo število mladih, ki so se pri snovanju programa pridružili tistim iz prejšnjih let. Na tedenskih sestankih v živo ali po zoomu smo v dveh mesecih in pol zasnovali festivalske vsebine, si razdelili naloge ter pripravili zasnovo festivalske publikacije.

Že septembra se je ob robu festivala Vilenica v Vodnikovi domačiji odvil pogovor s pisateljem Kristianom Novakom in Đurđo Strsoglavec, ki sta se s študentko Tjašo Gajšek pogovarjala o pisanju in prevajanju knjige *Cigan, ampak najlepši*. Med poglobljenim, sproščenim in iskri- vim dogodkom smo se dodobra seznanili s kompleksnim literarnim svetom, ki ga je ustvaril pisatelj, in tudi s pomenom tesnega sodelovanja z odlično prevajalko. Osrednji del festivala je potekal oktobra v Vodnikovi domačiji. Tokrat se je večina dogodkov odvila v galeriji, kjer sta bila pripravljena razstava in bralni kotiček ob 70. obletnici zbirke Sinji galeb.

Festival smo začeli z Zajtrkom z avtorji, ki je postal priljubljena vsakoletna festivalska stalnica. Zajtrkovali in klepetali smo s publicistom in novinarjem Marcelom Štefančičem, novinarko Ireno Štaudohar in sociologinjo Renato Salecl. V nabito polnih zajtrkovalnicah na Vodnikovi domačiji, kamor so prišli obiskovalci različnih generacij, so se razvili živahni pogovori o knjigah in dogajanju v družbi. Sledil je dogodek Kako izdati knjigo, ki ga je vodil študent Matevž Rems, nanj pa smo povabili urednike založb različnih profilov. To so bili: Aljoša Harlamov (Cankarjeva založba), Veronika Šoster (LUD Literatura), Milena Pivec (Založba Pivec), Andrej Ilc (Mladinska knjiga). Na pogovoru so sodelujoči razkrili ozadje nastajanja knjig in delili nekaj nasvetov, na kaj morajo biti pozorni avtorji in avtorice, ko prvič pošiljajo predloge za objavo, odgovarjali pa so tudi na vprašanja iz občinstva. Sledila je okrogla miza Zakaj nisem feministka, ki jo je vodila študentka Tina Tomšič. Gostje Nina Perger, Petra Menter, Tita Mayer in Anja Radaljac so na

Pogovor Kako izdati knjigo

njej soočile mnenja o knjigi Jesse Crispin *Zakaj nisem feministka* in jo postavile v kontekst današnjega časa. Po okrogli mizi se je festivalski program nadaljeval z dogodkom Fokus: Teorija, na katerem so predavali člani in članice programske ekipe Itn. Predavanja so nastala po njihovih diplomskih in magistrskih nalogah. Predavali so Nika Pušlar (*Cenzura v sodobni kitajski literaturi*), Matevž Rems (*Vitomil Zupan – Človek v vojni, vojna v človeku*), Mark J. Užmah (*Je branje še vrednota na sebi?*) in Tjaša Gajšek (*Cigan, ampak najlepši*). Prvi festivalski dan se je zaključil s koncertom mladega ljubljanskega benda Masaž.

Drugi festivalski dan se je začel z delavnico Romani za mladino: Zakaj naj jih odrasli (ne) berejo? Skupaj z avtorico tega prispevka sta jo vodila Mark J. Užmah in Sara Špelec, sodelovali pa so še drugi člani programskega odbora festivala, ki so občinstvu predstavili nekaj svežih mladinskih knjig, razvnela pa se je tudi zanimiva debata. Temu je sledila nova serija predavanj pod skupnim naslovom To (ni)sem jaz: literatura in identiteta, dogodek, na katerem so svoje poglede na temo razkrili antropolog Rajko Muršič, proučevalec knjižnih študij, urednik in pisatelj Andrej Blatnik ter umetnica Samira Kentrić. Tudi letos smo pripravili festivalsko publikacijo, ki se je tokrat dotikala življenja mladostnikov v času karantene in je že ob objavah pričevanj dijakov in študentov na družabnih omrežjih festivala doživela nepričakovano velik in naklonjen odziv. Publikacijo *Moja soba* smo v okviru festivala predstavili z branjem pričevanj, ki so ga pripravile članice dijaškega društva Novi dijak in pobudnica projekta, dijakinja Ela Potočnik ter moderatorica Nika Kovač. Temu je sledilo zdaj že tradicionalno pesniško branje Menjalnica poezije, na katerem si uveljavljeni pesniki in pesnice izmenjajo pesmi z mladimi pesniki in pesnicami, ki šele začenjajo

svojo pot. Tokratni dvojci so bili: Ela Potočnik in Nina Dragičević, Lara Matos in Gregor Podlogar ter Ana Hudobivnik in Andrej Rozman – Roza. Po (kot vedno) navdihujočem, prijetnem in toplem dogodku smo festival zaključili z odličnim performansom *Tu sem* po istoimenski knjigi avtorjev Andraža Rožmana, Klare Širovnik in Nike Kovač, v katerem so nastopile članice programskega odbora Sara Špelec, Mija Kramar, Neža Vadnjal in Ela Potočnik pod mentorstvom Jaše Jenulla in Urše Strehar Benčina.

6. festival angažiranega pisanja je zopet prinesel raznolik preplet ustvarjalnosti mladih in srečanj z uveljavljenimi avtoricami in avtorji. Odpiral je vprašanja, ki si jih zastavljajo člani programske ekipe, odzval se je na trenutno družbeno dogajanje, dogodki so bili tehtno zasnovani in vsebinsko bogati, festival je za beležil tudi zelo dober obisk (in to kljub dežju in nedostopnosti Vodnikove domačije zaradi Ljubljanskega maratona). Organizacija in vodenje dogodkov je skoraj v celoti v rokah ekipe mladih sodelavcev, ki so svoje delo opravili suvereno in zavzeto, zato ni naključje, da dobivajo povabila za vodenje literarnih dogodkov izven festivala Itn. Med drugim bodo v letu 2023 kot moderatorji sodelovali tudi na festivalu Fabula. Vsako leto znova se Itnjevci veselimo naslednjega festivala in si pravimo: In tako naprej! Seveda je tako tudi tokrat.

Alenka Veler

BOOKBIRD 2021

Osrednja tema **prve številke** revije *Bookbird* iz leta 2021 je multimodalnost v mladinski književnosti. Večina avtorjev se v prispevkih osredotoči na slikanice, katerih izpovedna moč temelji

na medsebojni odvisnosti besedila in ilustracij.

Xi Chen se v prispevku *Repackaging Chinese Culture through Diverse Visual Arts: A Multimodal Approach to Contemporary Chinese Picturebooks* (Obnovitev kitajske kulture s pomočjo različnih vizualnih umetnosti: Multimodalni pristop k sodobnim kitajskim slikanicam) posveča sodobnim kitajskim slikanicam z multimodalne perspektive, in sicer skozi tri tradicionalne kitajske vizualne umetniške oblike: papirnate izrezanke, kitajsko slikarstvo in glinaste skulpture. Uporaba teh vizualnih umetniških oblik je pomagala ustvariti različne vizualne pripovedi v sodobnih kitajskih slikanicah. V slikanici *Dim* (avtor besedila je Wenxuan Cao, Andersenov nagrajenec leta 2016) je večkrat nagrajena, tudi z zlatim jabolkom na BIB 2013, ilustratorka Rong Yu s papirnatimi izrezankami in risbami še podkrepi sporočilo knjige, ki poudarja pomen harmonije v kitajski kulturi. V slikanici *Jaz sem Hua Mu Lan*, ki jo je napisala Wenjun Qin, ilustrirala pa Rong Yu, sta z besedami in s slikami z uporabo izrezank združili ljudsko balado in sodobno pripoved. Kitajsko slikarstvo je tradicionalna umetniška oblika, pri kateri se na slikarski papir nanašajo črnilo in vodne barve. Z načinom izraza v tradicionalnem kitajskem slikarstvu je v slikaniški izdaji ljudske pravljice *Streha pušča* Chuan Liang uspelo s tremi barvami (črno, belo in sivo) ponazoriti reakcije likov ob govornem nesporazumu. Z uporabo črnila in barv pa je Dayong Gan v slikanici *Vprašanja malega zajčka* pričaral toplino doma in razumevanje med starši in otroki. Izdelovanje skulptur iz gline je na Kitajskem zelo razširjeno. V slikanicah je ta posebna oblika vizualnega pripovedništva, ki omogoča otrokom razumljivejši in lažji tridimenzionalni pogled na stvari, redko uporabljena. Kot dober primer tovrstne slikanice navede avtor *Posaditev hruške*

(Lin Douzi Studio), ki bralcem omogoča lažje razumevanje odnosov med ljudmi.

Karly Marie Grice, Rachel L. Rickard Rebellino in Caitlin Murphy v prispevku »Mismatched Yet Perfectly Puzzled«: *Collage and/as Black Girls' Literacies in Piecing Me Together* (Neusklajeno vendar odlično sestavljeno«: Kolaž in/kot pismenost temnopoltega dekleta v knjigi *Sestavi me skupaj*) analizirajo večkrat nagrajeni roman, namenjen mladim odraslim, *Piecing me Together* (2017) ameriške pisateljice Renée Watson. V romanu je uporabljen kolaž, s katerim spregovori o identiteti temnopoltnih, njihovi zgodovini in sedanjosti.

Roxanne Harde je za svoj prispevek »The Flavors Mix Together Slowly«: *Cooking Connections in Picture – Cookbooks* (»Okusi se mešajo počasi«: kuhinjski stiki v kuharskih slikanicah) izbrala več slikanic, v katerih so sicer recepti in je govora o kuhanju, a je vse povezano v zgodbe o medgeneracijskem prenašanju tradicije znotraj družine in o seznanjanju s svojo kulturno tradicijo in tudi zgodovino drugih ljudi, članov današnjih multikulturnih skupnosti.

Stella Chitralkha Biswas v prispevku *A Revolution in Print: Multimodality in Bengali Children's Literature and Its Challenges* (Revolucija v tisku: Multimodalnost v bengalski mladinski književnosti in njeni izzivi) opiše razvoj multimodalnosti v bengalski literaturi za mlade, ki je povezan z razvojem tehnologije, globalizacijo, modernim pristopom do sodobnih otrok in mladostnikov, kar so v periodiki in v knjigah upoštevali tako avtorji besedil kot ilustratorji, ki so besedila privlačno in kvalitetno dopolnili. Opiše tudi številne aktivnosti, s katerimi si prizadevajo vzgojiti dobre in kritične mlade bralce.

Catalina Millán-Scheiding v prispevku *Who Came First, the Lion or the Bear?* (Kdo je prišel prej, lev ali medved?) analizira prevod izjemno uspešne

knjige *We're Going on a Bear Hunt* (*Gre-mo na lov na medveda*), katere original je izšel leta 1989, v španski jezik (*Vamos a Cazar un Oso*). Zgodba te slikanice je bila morda ljudska pesem, v kateri je bil medved včasih zamenjan z levom, in je pogosto spreminjala modalnost z adaptacijami v muzikal in v priredbe za sodobne elektronske medije.

V prispevku *Rethinking Sukumar Ray's Abol Tabol as a Multimodal Text* (Razmišljanje o *Abol Tabol* Sukumarja Raya kot multimodalnem tekstu) razmišlja Hirak Bhattacharya o knjigi *Abol Tabol*, knjigi nonsensnih verzov bengalskega pesnika in pisatelja Sukumarja Raya (1887–1923), v kateri je z vključitvijo skečev o svojih namišljenih bitjih ustvaril multimodalne tekste.

Univerzitetna profesorica Susan Corapi opiše v prispevku *Language Learning with the Novels of Thanhà Lai* (Učenje jezika z romani pisateljice Thanhà Lai) poučevanje svojih študentov, bodočih učiteljev, s pomočjo mladinskih romanov vietnamsko-ameriške pisateljice Thanhà Lai. V romanih niso opisane le težave priseljencev pri učenju novega jezika, ampak tudi zgodbe o odhodu iz matične države in o prihodu v drugo državo ter stiske, ki jih mladi doživljajo v novem okolju. Susan Corapi svoje študente opozarja na sporočila knjig, da bo boljše poznavanje življenja priseljencev in njihove kulture omogočilo lažje navezovanje stikov z njimi, novim priselencem pa olajšalo vključevanje v novo okolje.

Antje Ehmann v prispevku *A New Slovenly Peter World* (Nov svet Petra Kuštra) podrobno predstavi nove prostore muzeja Struwwelpeter Museum v Frankfurtu ob Majni. Iz starih prostorov, kjer je muzej domoval več kot štirideset let, je bil v začetku leta 2020 preseljen na lokacijo v centru starega mesta. Z bogastvom eksponatov in prireditev vabi na obisk mlade in odrasle.

Katja Wiebe opiše v prispevku »Europe Illustrates the Grimms« or »A Magical Time at the International Youth Library« (»Evropa ilustrira Grimma« ali »Čaroben čas v Mednarodni mladinski knjižnici«) odmevno razstavo, posvečeno ilustriranju pravljič bratov Grimm, in spremljajoče strokovne prireditve, ki so jih pripravili v Mednarodni mladinski knjižnici v Münchnu.

Na straneh, ki so posvečene novicam IBBY, je predstavljena mednarodna poslanica ob 2. aprilu, mednarodnem dnevu knjig za otroke 2021. Sponzor poslanice je Ameriška sekcija IBBY. Avtorja poslanice z naslovom *Glasba besed* sta kubansko-ameriška pesnica in pisateljica Margarita Engle in brazilski ilustrator Roger Mello. Liz Page, ki skrbi za to rubriko, objavlja tudi imena članov mednarodne žirije za Andersenovo nagrado 2022, med katerimi je tudi dr. Tina Bilban iz Slovenije, ter informacije o 37. mednarodnem kongresu IBBY, ki je potekal od 10. do 12. septembra 2021 v Moskvi.

Osrednja tema prispevkov **druge številke** sta dom in družina.

Maria V. Acevedo-Aquino opiše v prispevku *Representations of Food Insecurity in Contemporary Picturebooks* (Prikaz pomanjkanja hrane v sodobnih slikanicah) raziskavo sodobnih slikanic v ZDA, v katerih je govora o pomanjkanju hrane. Kot tipične primere izpostavi in analizira štiri slikanice. Sicer pa je raziskava pokazala, da je problem pomanjkanja hrane v ZDA v večji meri prisoten pri migrantih in nebelcih. Problem je tako obsežen, da bi ga bilo treba začeti reševati sistemsko. Dobrodelne akcije posameznikov so sicer plemenite in dobrodošle, a žal ne zadoščajo.

Smadar Falk-Peretz je v prispevku *With »Open Arms and Generous Heart«* (Z »razprostrtimi rokami in velikodušnim srcem«) z izbranimi knjigami Tamare

Verete-Zehavi, pisateljice za otroke in mlade odrasle, predstavila literaturo o beguncih v sedanji izraelski mladinski literaturi. Pomen doma in družine je za begunce posebna vrednota, ki pa ni samoumevna.

Dee Michell v prispevku *Blood Doesn't Define Evotypical Families: Eleanor Spence's Stories of Informal and Formal Foster Care in Australia* (Kri ne opredeljuje evotipičnih družin: Zgodbe Eleanor Spence o neformalni in formalni rejniški skrbi v Avstraliji) opiše tri dela priznane avstralske pisateljice Eleanor Spence. To so zgodbe o družinskih tvorbah, ki presegajo krvne vezi, člane tovrstnih družin povezuje močna medsebojna skrb za preživetje.

Desetletja je čilsko literaturo za otroke zaznamovalo neupoštevano in nerazumljeno otroštvo. Isabel Ibaceta v svojem prispevku *Bodies and Voices in Chilean Children's Literature: Fifty Years of Silencing Childhood (1920–1970)* (Telesa in glasovi v čilski literaturi za otroke: petdeset let zamolčanega otroštva /1920–1970/) predstavi čilsko literaturo za otroke, še posebej v obdobju, ko so bili otroci v družbi in v družini podceñjvani.

Inês Costa v prispevku *The Winner Takes It All?* (Zmagovalec pobere vse?) vzame pod drobnogled nagrajene knjige doma in v tujini, ki so v zadnjih letih izšle pri portugalski založbi Planeta Tangerina. Ta je leta 2013 na bolonjskem knjižnem sejmu prejela nagrado za najboljšo evropsko založbo za otroke. Inês Costo je zanimalo, kako so nagrade vplivale na prevode knjig in v katerih jezikih in državah so prevodi izšli. V članku omenja tudi analizo Mihe Kovača in Rüdigerja Wischenbarta *Diversity Report 2010: Literary Translation in Current European Book Markets. An Analysis of Authors, Languages, and Flows*.

V rubriki Authors/Illustrators and Their Books sta predstavljena dva

avtorja. Pisateljica Beverley Naidoo je mladost preživela v Južnoafriški republiki v času apartheida, sedaj pa živi v Združenem kraljestvu; v pogovoru z Julijo Hope opiše svoje življenje in svoje pisanje, v katerem se zavzema proti rasizmu. Tudi David Henry Wilson, angleški pisatelj, pesnik, avtor gledaliških del in izjemen prevajalec številnih del, med njimi devetdesetih slikanic za založbo NorthSouth Books, v razgovoru z Riky Stock spregovori o svojem delu.

Za rubriko Children and Their Books je Eun Young Yeom iz Južne Koreje v prispevku *Stories Blossom* (Zgodbe v razcvetu) opisala svoje izkušnje pri poučevanju in učenju tujega, angleškega jezika s pomočjo literature in o posebno pomembni vlogi slikanic. Somayeh Sادات Hashemi in Narges Babaei, obe iz Irana, v prispevku *Virtual Travel Experiences* (Prave potovalne izkušnje) poudarita, kako pomembno je, da mladi berejo literaturo, ki opisuje potovanja v druge kraje in dežele in nova spoznanja.

V rubriki Letters je objavljen prispevek *Peaceful Piggy's Paratext: Meditation for Children and Cross-Cultural Translation* (Paratekst v *Peaceful Piggy*: Razmišljanje o prevajanju za mlade in o različnih kulturnih okolij), v katerem Natasha Heller pokaže na primernost uporabe parateksta pri določenih prevodih, s katerim se pojasnijo navade ljudi, ki živijo v okolju z drugačno kulturno tradicijo.

Na straneh, namenjenih dejavnostim IBBY, je objavljena informacija o kandidatih za Andersenovo nagrado 2022, med katerimi sta bila tudi Peter Svetina in Damijan Stepančič iz Slovenije. Mednarodna žirija je nagrajenca za literaturo in ilustracijo razglasila na sejmu otroških knjig v Bologni 2022, nagradi pa sta bili podeljeni na 38. kongresu IBBY v Putrajayi v Maleziji. Sledijo poročila o časovni predstavitvi (zaradi pandemije) 37. kongresa IBBY v Moskvi iz leta 2020

v leto 2021 in poročila o uspešnih razstavah *Silent Books* v Koreji, Novi Zelandiji in Avstraliji. Napovedana je tudi izdaja knjige *Bookbird: A Flight through Time*, ki prikaže razvoj in rast revije *Bookbird* od začetkov do danes.

Članki v **tretji številki** obravnavajo tematiko družbene pravičnosti v povezavi z mladinsko literaturo kot virom informacij, sprememb in upanja.

Tehmina Pirzada se v prispevku *Boundary Crossing and Social Justice in A Girl Called Genghis Khan* (Prestopanje meja in družbena pravičnost v *Dekle, imenovano Džingiskan*) posveti knjigi *A Girl Called Genghis Khan* pisateljice Michelle Lord in ilustratorke Shehzil Malik, v kateri je opisano življenje šampionke, pakistanske igralka skvoša Marie Toorpakai Wazir. V najstniških letih se je preoblekla v fantovska oblačila in se poimenovala Džingiskan, da bi lahko enakovredno fantom trenirala in tekmovala v svojem priljubljenem športu. Kasneje je nekaj časa živela v Kanadi, a se je vrnila v Pakistan, kjer se zavzema za pravice žensk.

Pobuda za prispevek Lynne Wiltse *After They Gave the Order: Students Respond to Canadian Indian Residential School Literature for Social Justice* (Po izdaji ukaza: Odgovor študentov na literaturo za družbeno pravičnost v kanadskih indijanskih rezidenčnih šolah) je bil referat kanadske pisateljice Deborah Ellis na IBBY kongresu v Atenah leta 2018, ki je bil objavljen v reviji *Bookbird* 2019 št. 1. Prispevek je analiza raziskave o branju in odzivu na literaturo za otroke in mladostnike, ki obravnava vprašanja diskriminacije in neenakopravnosti ter motivacijo mladih bralcev za uresničevanje sprememb.

Colin Haines v prispevku »No Place Like Home«: *Immigration, Migration, and Loss in Two American Picturebooks* (»Doma je najlepše«: Priseljevanje,

selitev in izguba v dveh ameriških slikanicah) proučuje na primerih dveh slikanic iz leta 1993 – *Grandfather's Journey* (*Dedovo potovanje*) japonsko-ameriškega pisatelja in ilustratorja Allena Saya ter *Amelia's Road* (*Amelijina pot*) pisateljice Linde Jacobs Altman in ilustratorja Enriqueja O. Sancheza, obeh iz ZDA – občutke otrok ob izgubi doma in njuno spoprijemanje s tem problemom.

Joe Sutliff Sanders in Xia Zhao v prispevku *The Coin in the Rice in the Spoon: Perspectives within Perspectives in A New Year's Reunion* (Kovanec v žlici riža: Perspektive v perspektivi *Novoletnega snidenja*) opišeta slikanico *A New Year's Reunion* (avtorica besedila Li-Quiong Yu, ilustrator Cheng-Lian Zhu), ki je leta 2009 prva prejela Feng Zikai nagrado za otroško slikanico. S prevodom v angleški jezik je postala znana širšemu bralskemu občinstvu, ki je z zanimanjem spremljalo zgodbo o kratkotrajni, novejtni vrnitvi očeta, delovnega migranta, k svoji družini. Slikanica odpira vpogled v sodobno družbeno in gospodarsko življenje na Kitajskem.

Amanda Deliman je opravila raziskavo, kako z literaturo spodbuditi mlade k razmišljanju o skupnosti in k ukrepanju za izboljšanje razmer v njej. V prispevku *Picturebooks and Critical Inquiry* (Slikanice in kritično poizvedovanje) opiše delo z učenci, ki jih je ob izbranih slikanicah usmerjala k razmišljanju in pogovoru o sodelovanju pri ustvarjanju skupnosti in aktivnem delovanju v njej, o družbeni odgovornosti, o empatiji, o dobrodelnosti in o lastnem kritičnem razmišljanju.

Samantha Stephens in Leonie Rutherford sta za svoj prispevek *Storytelling as Intergenerational Connection: Challenging Ageism through Metafiction in Recent Writing for Young People* (Pri-povedovanje zgodb kot medgeneracijsko povezovanje: oporekanje ageizmu z metafikcijo v današnjem pisanju za

mlade) izbrali nekaj knjig, s katerimi želita prikazati, da knjige, v katerih imajo odrasli pripovedovalci osrednjo vlogo, lahko ustvarijo različne zgodbe o starosti in staranju, ki spreminjajo stereotipne poglede.

V rubriki *Authors/Illustrators and Their Books* se na vprašanja Doris Breitmöser odziva Robyn Sheahan-Bright, avstralska pisateljica, založnica, kritičarka, promotorica branja, predsednica avstralske sekcije IBBY in pred kratkim imenovana za »Member of the Order of Australia«. Melanie Duckworth pa predstavlja avstralsko pisateljico Christobel Mattingley (1931–2019).

V rubriki *Children and Their Books* predstavi Angela Chalkiopolou svoje kreativne delavnice, na katerih s knjigami in drugimi mediji spodbuja otroke k branju in k lastni ustvarjalnosti.

V rubriki *Letters* je objavljen prispevek Antonia Causarano o pomembnem in uspešnem povezovanju mladinske literature in učnega načrta, še posebej v izobraževalnem procesu priseljencev. Učiteljem pomaga pri navezovanju stikov z učenci, učencem pa pomaga pri razumevanju okolja in pri iskanju samih sebe.

V drugem pismu pa Valerie Coghlan opiše priprave na izdajo publikacije *Bookbird: A Flight through Time*, ki predstavlja zgodovino revije *Bookbird*.

Liz Page nas v informacijah o IBBY in delovanju v posameznih sekcijah na kratko obvešča tudi o oblikah praznovanja mednarodnega dneva knjig za otroke v nekaterih državah, med njimi tudi v Sloveniji, in o projektu IBBY Yamada Projects 2021, s katerim IBBY podpira dejavnosti za spodbujanje branja mladih v različnih državah.

V **četrty številki** revije so predstavljeni nominiranci za Hans Christian Andersen Award 2022, najprestižnejšo mednarodno nagrado na področju mladinske književnosti. Nagradi sta pravzaprav dve, ena je podeljena pisateljici ali pisatelju za celoten opus, ena pa ilustratorici ali ilustratorju za celoten opus. Kandidata za nagrado iz Slovenije sta pisatelj Peter Svetina in ilustrator Damijan Stepančič. V tej številki so navedeni tudi vsi dosednji prejemniki Andersenove nagrade in člani mednarodne žirije za Andersenovo nagrado 2022, med katerimi je tudi dr. Tina Bilban, predsednica Slovenske sekcije IBBY.

Tudi v tem letniku si zaslužijo pozornost v vsaki številki priporočane strokovne knjige o mladinski književnosti in mladinske knjige, o katerih dobimo podatke na objavljenih poslanih dopisnicah.

Tanja Pogačar

AVTORJI V TEJ ŠTEVILKI

dr. Tina Bilban, raziskovalka, literarna kritičarka, urednica, prevajalka in pisateljica, predsednica Slovenke sekcije IBBY in članica izvršnega odbora mednarodne zveze IBBY

Irena Cerar, pripovedovalka ljudskih pravljic, vodnica interpretatorka s potrdilom Evropskega združenja za interpretacijo dediščine, avtorica več družinskih izletniških vodnikov

Borut Gombač, pesnik, pisatelj, dramatik (radijske in lutkovne igre), knjižničar v Univerzitetni knjižnici Maribor

dr. Dragica Haramija, redna profesorica za področje mladinske književnosti na Filozofski in Pedagoški fakulteti v Mariboru, avtorica številnih znanstvenih in strokovnih člankov ter znanstvenih monografij, programska vodja festivala Oko besede, strokovna sodelavka žirije DSP za nagrado desetnica, predsednica žirije za večernico

mag. Tilka Jamnik, promotorka branja, publicistka, podpredsednica Društva Bralna značka Slovenije in Slovenske sekcije IBBY

Katarina Kogej, prevajalka

Polona Konjedic, prevajalka

dr. Gaja Kos, raziskovalka literarnih znanosti, literarna kritičarka, prevajalka, mladinska pisateljica, publicistka, urednica, članica uredniškega odbora revije *Otrok in knjiga*

dr. Juan Kruz Igerabide Sarasola, literarni teoretik, predavatelj na Univerzi Baskovske dežele (Španija), avtor odmevnih strokovnih člankov s področja mladinske književnosti; večkrat nagrajeni baskovski pesnik in pisatelj; v slovenščino je prevedenih že več njegovih knjig za otroke in mladino; član uredniškega odbora revije *Otrok in knjiga*

Feri Lainšček, pisatelj, pesnik, dramatik, scenarist

mag. Darja Lavrenčič Vrabec, vodja Pionirske – centra za mladinsko književnost in knjižničarstvo v Mestni knjižnici Ljubljana, urednica *Priročnika za branje kakovostnih mladinskih knjig*, članica uredniškega odbora revije *Otrok in knjiga*

Tanja Pogačar, upokojena bibliotekarka, prva predsednica Slovenske sekcije IBBY

dr. Sabina Fras Popović, bibliotekarska višja svetnica, vodja Centra za spodbujanje bralne pismenosti v Mariborski knjižnici, publicistka, docentka na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete v Ljubljani, članica uredniškega odbora revije *Otrok in knjiga*

Petra Potočnik, strokovna sodelavka Društva Bralna značka – ZPMS in koordinatorka Nacionalnega meseca skupnega branja

Tatjana Pregl Kobe, umetnostna zgodovinarica, likovna kritičarka, esejistka, pesnica, pisateljica, publicistka, članica uredniškega odbora revije *Otrok in knjiga*

dr. Barbara Pregelj, pridružena profesorica za literaturo na Fakulteti za humanistiko v Novi Gorici, prevajalka, publicistka, kulturna promotorka, založnica in urednica, članica uredniškega odbora revije *Otrok in knjiga*

Andrej Rozman Roza, pesnik, pisatelj, prevajalec, dramatik, režiser in igralec, dobitnik več nagrad in priznanj

dr. Igor Saksida, redni profesor na Pedagoški fakulteti v Ljubljani in Kopru in na Fakulteti za humanistične študije Koper; avtor številnih znanstvenih in strokovnih člankov, urednik različnih beril, antologij in knjižnih zbirk, predsednik državne komisije za Cankarjevo priznanje, predsednik žirije za nagrado Kristine Brenkove

mag. Anja Štefan, pisateljica, pesnica in pravljíčarka, zbirateljica in raziskovalka ljudskega izročila, dobitnica več nagrad in priznanj

Darka Tancer-Kajnih, urednica revije *Otrok in knjiga*, moderatorica različnih literarnih dogodkov, članica programskega odbora festivala Oko besede, Društva bralna značka Slovenije in izvršnega odbora Slovenske sekcije IBBY, članica žirije za večernico

Dragica Turjak, direktorica Mariborske knjižnice

Alenka Veler, urednica mladinskega leposlovja pri založbi Mladinska knjiga, prevajalka, publicistka

Pia Žula, diplomirana slovenistka in umetnostna zgodovinarica

VSEBINA

Darka Tancer-Kajnih, <i>Uvodnik</i>	5
---	---

ČLANKI – RAZPRAVE

Tatjana Pregl Kobe, <i>Slovenski knjižni ilustratorji (6. del)</i>	9
Dragica Haramija, <i>Hiše v slovenskih otroških in mladinskih besedilih</i>	36
Pia Žula, <i>Arhitektura na ilustracijah slikanice Moj dežnik je lahko balon</i>	51
Gaja Kos, <i>Hop med knjige, hop čez prag. Imata gibanje in branje kaj skupnega?</i>	56
Juan Kruz Igerabide, <i>Zvočnost v poeziji</i>	61

OKO BESEDE 2022

Igor Saksida, <i>Čutiti pesem in razmišljati o njej? Oboje. Razvijanje bralne zmožnosti ob izbranih pesniških zbirkah za Cankarjevo tekmovanje</i>	66
Borut Gombač, <i>Ker določene tematske odtenke detektira le poezija za določeno starostno stopnjo</i>	78
Anja Štefan, <i>Odzvanjanje otroškega v meni, skozi pesem</i>	82
Andrej Rozman Roza, <i>Pesniški klic, poklic in popoklic</i>	88

POGLED NA SVOJE DELO

Feri Lainšček, <i>O pesniški resnici</i>	94
Irena Cerar, <i>Pravljичne poti na vse strani ali kako sem se urila za rajsko potepuhinjo</i>	96

IBBY NOVICE

<i>Nagrada in priznanja Slovenske sekcije IBBY</i>	103
<i>Prireditev Zgodbe so krila na Slovenskem knjižnem sejmu</i>	104

JUBILEJI

<i>Tilka Jamnik, Ob 80-letnici Tanje Pogačar</i>	107
<i>Tina Bilban, Ob 70-letnici Tilke Jamnik</i>	110

IN MEMORIAM

<i>Tatjana Pregl Kobe, Marlenka Stupica (17. 12. 1927–17. 6. 2022)</i>	113
<i>Dragica Turjak, Darja Kramberger (14. 2. 1932–11. 11. 2022)</i>	117

OCENE – POROČILA

<i>Tatjana Pregl Kobe, O zgodbi z odprtim koncem</i> <i>(Reza Dalvand: Nekaj črnega. Slikanica iz Irana)</i>	120
<i>Tatjana Pregl Kobe, Sodobna preobleka (Tina Ilgo, Mojca Seljak,</i> <i>Katja Simončič, Tjaša Vilotič: Kitajski miti in legende)</i>	122
<i>Katarina Kogej in Polona Konjedic, Majda Koren in Klarisa</i> <i>Jovanović v Argentini in Urugvaju</i>	125
<i>Priznanja zlata hruška 2022</i>	127
<i>Petra Potočnik, Bralna značka kot del uspešnih mednarodnih</i> <i>in domačih povezovanj na področju bralne kulture</i>	130
<i>Alenka Veler, 6. Festival angažiranega pisanja ITN.</i>	134
<i>Tanja Pogačar, Bookbird 2021</i>	136
<i>Avtorji v tej številki</i>	142

CONTENTS

Darka Tancer-Kajnih, <i>Introduction</i>	5
--	---

TREATISES – ARTICLES

Tatjana Pregl Kobe, <i>Slovene book illustrators (Part 6)</i>	9
Dragica Haramija, <i>Houses in Slovene children's literature</i>	36
Pia Žula, <i>Architecture on the illustrations of the picture book</i> <i>My umbrella can turn into a balloon</i>	51
Gaja Kos, <i>Hop to the books, hop across the doorstep ...</i> <i>Do exercise and reading have anything in common?</i>	56
Juan Kruz Igerabide, <i>Sonority in poetry</i>	61

OKO BESEDE 2022

Igor Saksida, <i>Feeling a poem or thinking about it? Both. Promotion</i> <i>of reading competence with selected poetry collections for the</i> <i>Cankar competition</i>	66
Borut Gombač, <i>As some thematic nuances can only be detected</i> <i>by poetry for a certain age group</i>	78
Anja Štefan, <i>The echoing of the child in me, through a poem</i>	82
Andrej Rozman Roza, <i>Poetic call, vocation and postvocation</i>	88

SELF-REVIEW

Feri Lainšček, <i>About poetic truth</i>	94
Irena Cerar, <i>Fairytale paths to all sides or how I used to train</i> <i>for a heavenly tramp</i>	96

IBBY NEWS

<i>The Slovene section IBBY award and recognitions</i>	103
<i>Stories are wings event at the Slovene Book Fair</i>	104

JUBILEES

Tilka Jamnik, <i>At the 80th jubilee of Tanja Pogačar</i>	107
Tina Bilban, <i>To Tilka Jamnik at her 70th jubilee</i>	110

IN MEMORIAM

Tatjana Pregl Kobe, <i>Marlenka Stupica (17. 12. 1927–17. 6. 2022)</i>	113
Dragica Turjak, <i>Darja Kramberger (14. 2. 1932–11. 11. 2022)</i>	117

REPORTS – REVIEWS

Tatjana Pregl Kobe, <i>About a story with open end</i> (Reza Dalvand: <i>Nekaj črnega. Slikanica iz Irana</i>)	120
Tatjana Pregl Kobe, <i>Contemporary disguise</i> (Tina Ilgo, Mojca Seljak, Katja Simončič, Tjaša Vilotič: <i>Kitajski miti in legende</i>)	122
Katarina Kogej in Polona Konjedic, <i>Majda Koren and</i> <i>Klarisa Jovanović in Argentina and Uruguay</i>	125
<i>The Golden Pear 2022 awards</i>	127
Petra Potočnik, <i>Reading badge as part of successful international</i> <i>and domestic integrations in reading culture</i>	130
Alenka Veler, <i>6th festival of engaged writing</i>	134
Tanja Pogačar, <i>Bookbird 2021</i>	136
<i>Journal authors</i>	142

OTROK IN KNJIGA

115

Glavna in odgovorna urednica
Darka Tancer-Kajnih

Publikacijo je sofinancirala
Javna agencija za knjigo Republike Slovenije

Za Mariborsko knjižnico
direktorica Dragica Turjak

Naklada 700 izvodov

Letna naročnina 17 EUR
Cena posamezne številke 7,5 EUR

Tisk: Dravski tisk, grafična priprava: Grafični atelje Visočnik

Zdi se mi, da občutek za to, kaj je otrokom v resnici blizu, ustvarjalci, založniki, knjižničarji, pedagogi in drugi strokovnjaki za mladinsko književnost včasih nekje na poti lahko tudi izgubimo ali pohodimo. Izgubimo zaradi izzivov ali pritiskov, ki jih pred nas postavlja zasebno ali profesionalno življenje, pohodimo pa v želji streči določenim naslovnikom ali trendom, ki tudi na našem področju valujejo in ki so – kot marsikaj v današnjem času – pogosto nagnjeni k poudarjanju novega, šokantnega, tudi razbolenega.

Anja Štefan, *Odzvanjanje otroškega v meni, skozi pesem*

Ker torej verjamem, da je naloga umetnosti prizadevanje za boljši in pravičnejši svet, se mi zdi to pri pisanju za otroke še pomembnejše kot pri pisanju za odrasle. Kar pa ne pomeni, da mi pisanje narekuje ideologija. Ideologija je zgolj moj notranji cenzor. Pesmi nastajajo kot jezikovne ali miselne igre, pri katerih moj notranji politkomisar skrbi, da v njih ne bi bilo česa v nasprotju z mojim pogledom na svet.

Andrej Rozman Roza, *Pesniški klic, poklic in popoklic*

Le zaradi tega nezadržnega potovanja pesniške resnice namreč še danes zares vemo o civilizacijskih vrednotah. Le tako lahko ostaja naše bivanje na tem svetu človeško. Le zaradi tega na večni tehtnici dobrega in zla, ki že tisočletja nenehoma niha, zmeraj znova najdevamo tiste metafizične uteži, ki pomagajo na strani dobrega in preprečujejo, da bi nas zlo dokončno in za zmeraj povleklo navzdol.

Feri Lainšček, *O pesniški resnici*

Vsi trije nagrajenci so pomembno povezani tudi z revijo *Otrok in knjiga*, kar ob imenitnem jubileju revije še izpostavlja njen pomen in povezanost z raznolikimi deležniki na področju bralne kulture in mladinske književnost, bistveno tudi s Slovensko sekcijo IBBY.

Nagrada in priznanja Slovenske sekcije IBBY

